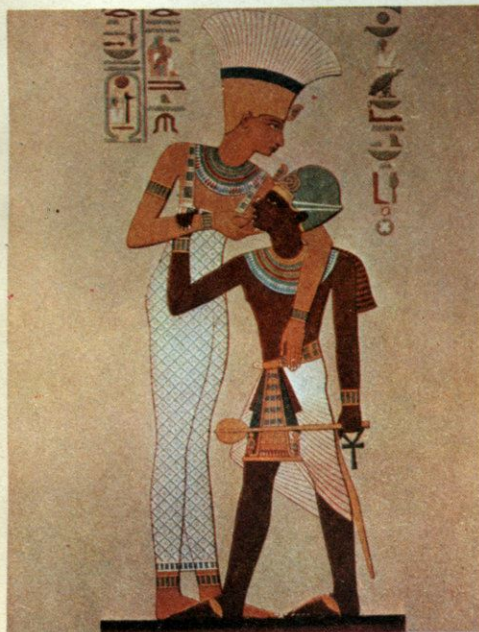
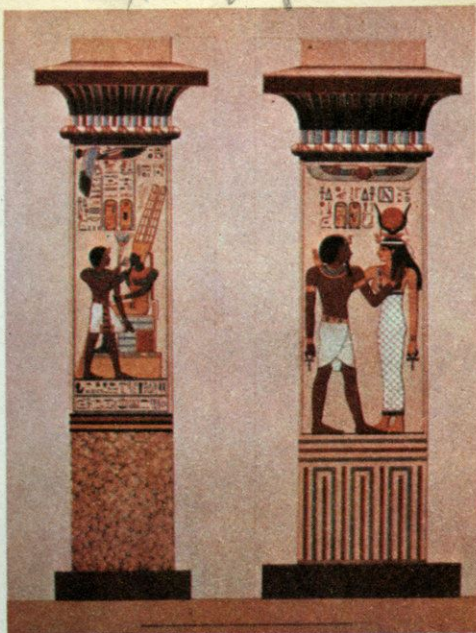
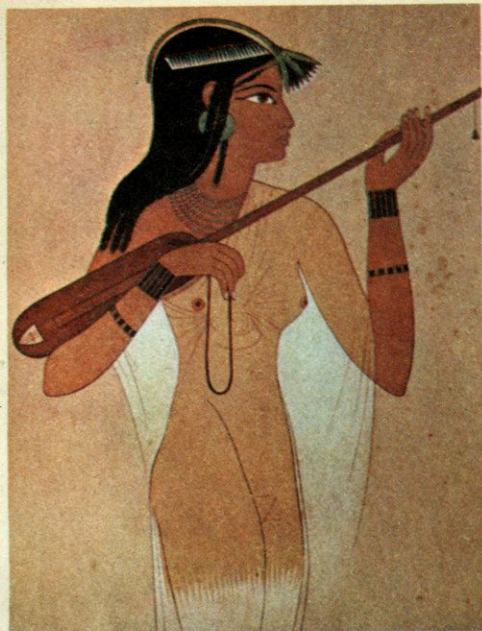

magazin istoric

SERIE NOUĂ — FEBRUARIE 1994

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVIII — nr. 2 (323)
februarie 1994

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 615.02.00, in-
terloare 406, 917

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lă-
custă, (responsabil de număr), Dorin
Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Macheta artistică: arh. Marian Oproiu

Corectura : G. Apreotesei, C. Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilier onorific: Radu Ion Popescu

Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric.
Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRIME-
RIA „CORESI” — București, director
general Al. Constantin; director econo-
mic M. Viădeanu; director M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Realism românesc: N. Steinhardt	2
Un cunoscut om politic mai puțin cunoscut Ion Mihalache: Ioan Scurtu	3
1944. Pagini de jurnal: Ioan Hudiță	9
30 august-7 septembrie 1940. În Clujul umilinței: Emil Pop	15
1895. La Viena și Budapesta despre Transilvania: Dan A. Lăzărescu	22
Sturdzeștii: Ștefan S. Gorovei	27
Rhône-Poulenc: Dorin Matei	33
Cominterniștii români se pregătesc...: Gheorghe Buzatu	36
Soarta unui document: Șimo Leibovici-Laiș	45
În Memoriam Dumitru Stăniloae	46
Nicolae Mavrocordat — lecturi din Machiavelli: Raisa Radu, Radu Homer	47
Istoria mediului înconjurător: Paul Cernovodeanu,	49
Federația Rusă: Vasile Șandru	53
Un posibil răspuns american...: Cristian Popișteanu, Dorin Matei	56
Aventurierul a terorizat cinci națiuni: R.T. Cochran	63
După fiul lui Malaxa, fiul lui Aușnit în România: Steven Aușnit	67
Doi hatmani moldoveni: Maria Magdalena Székely	69
Viticultura veche românească: Alexandru Ligor	73
Istorie la Ocele Mari: Corneliu Tamas	76
Icoane de lumină: N. Petrașcu	78
La Cairo, în Muzeul egiptean: Ioan Lăcustă	81
A fost Mata Hari spioană?	82
Ion Codru Drăgușanu în slujba limbii române: Nicolae Codrea	84
Ludovic I al Bavariei — Lola Montez: Florentina Dolghin	85
În București, acum 50 ani	88
• Cărți sosite la redacție ... 14 • Cititorii scriu Istorie ... 43 • Concurs Magazin istoric, ediția 1993-1994. 20 pentru 200 000 ... 61 • Istoria și școala ... 92 • Rebus istoric ... 94 • Dialog cu cititorii	95

N. STEINHARDT

Realism românesc

România, singura țară aflată sub influența germană în timpul celui de-al doilea război mondial, în care evreilor nu li s-a aplicat programul de exterminare conceput de Hitler și de oamenii săi. Mărinimiei acesteia a poporului român socotesc că trebuie să i se răspundă cu simțăminte de atașament și grațitudine.

Prima precizare este că această pasivitate a poporului român nu înseamnă cătuși de puțin și îndobitocirea lui. Poporul român îndură multe dar nu s-a prostit. Deloc. Slavă Domnului. Mulțumim lui Dumnezeu. Părerea mea este că Occidentul s-a prostit. Se lasă dus de nas. La români este o resemnare, o îndurare. Dar nu este o prostie. Cel mai simplu om din cel mai simplu oraș sau dintr-un oarecare sat românesc e mai edificat, mai lămurit, cu mintea mai înțelegătoare decât foarte mulți oameni politici și mari scriitori din Occident. E un popor realist care nu și-a pierdut simțul lui: luciditatea și inteligența. Rabdă situația, dar nu se lasă impresionat și, cu atât mai puțin, îmbrobodit, legat. Asta-i prima observație. Deci, constatăm la poporul român că nu i-a slăbit spiritul critic, inteligența și luciditatea lui, și asta mi se pare foarte important. Pe români e greu să-i îmbeți cu apă rece. Nu a devenit victima lozincilor, a frazelor. Și-a păstrat spiritul eroic. Lumea cam critică poporul român că face multe glume pe seama guvernului și rezolvă multe probleme cu glumele. Nu e justificat acest reproș. Pentru că glumele dovedesc luciditatea și menținerea inteligenței în forma ei alertă, trează. Glumele sunt o dovadă de trezvie, de capacitate de a aprehenda realitatea așa cum este. Autentic și inteligent. Deci aceasta e prima observație. A doua observație are un caracter strict personal. Mie-mi este greu, și cred că mă înțelegi, să dau răspunsuri prea categorice cu privire la aprecierea poporului român, pentru că adevărul este că sângele meu nu este românesc, îmi arog dreptul de a vorbi ca român, dar trebuie totuși să fiu modest și reținut, și

să nu emit judecăți categorice. Să-mi cunosc lungul nasului. Dar... sunt chiar dispus să renunț la această modestie, la acest bun simț de român. Și totuși să emit câteva judecăți. Cum îți-am spus, eu consider că partida nu e pierdută pentru poporul român, pentru că și-a împlinit această alertă spirituală, această capacitate de-a nu se lăsa îmbrobodit. Poporul român mi se pare că are o mare însușire. Sfânta nebulie nu trebuie să mă facă pe mine să uit că există și o față a înțelepciunii care face pe oameni să se întrebe: Putem oare obține ceva? Ca să lupti, ca să rezisti, trebuie să existe totuși în sufletul omului un minimum de speranță, cât de mică. E adevărat că Wilhelm de Orania, taciturnul, a spus: nu este nevoie să sperii ca să întreprinzi și nu este nevoie să reușești ca să perseverezi. E o formulă foarte frumoasă. Foarte nobilă și foarte frumoasă. Ei, ca o formulă! În realitate, oamenii ca să plece la război au nevoie de un minimum de speranță, măcar de unul la sută, măcar de unul la mie. Dar, cred că îți dai seama că este absolut inutil, absolut inutil – e greu să-i ceri unui popor întreg să acționeze.

Ungurii sunt mai vijeliosi, mai sălbatici, mai nechibzuți, vitejia lor admirabilă, din '56, absolut, care merită tot respectul nostru, a fost totuși un act de bravadă, de neînțelepciune, oarecare, dovadă că au fost înfrânți. Spre onoarea lor! Spre onoarea lor! Au căzut pentru Occident pentru că Occidentul i-a lăsat să cadă; dar noi care am văzut experiența ungară și suferința poloneză și suferința cehă, mă întreb dacă ni se mai poate cere să facem... ce? Nu putem cere popoarelor și oamenilor să reacționeze în același fel. Împotriva absurdului istoriei și împotriva sistemelor, a persecuțiilor, a suferințelor, popoarele și oamenii reacționează în mod diferit.

(Din volumul Primejdia mărturisirii.
Convorbiri cu Ion Pinteia)

ION MIHALACHE

Un cunoscut
om politic

mai puțin
cunoscut

Dr. IOAN SCURTU

Născut la 3 martie 1883, Ion Mihalache și-a legat numele de înființarea primului partid politic țărănesc viabil din Istoria României, fiind una din personalitățile proeminente ale acestei țări timp de aproape o jumătate de secol.

A urmat cursurile Școlii normale, devenind învățător în comuna Topoloveni, județul Muscel. În această calitate, a desfășurat o susținută activitate extrașcolară, înființând școli de adulți, organizând șezători și serbări cu elevii și sătenii, ocupându-se de organizarea băncii populare din localitate și a obștei satești. O astfel de activitate era incurajată și îndrumată de ministrul instrucțiunii Spiru C. Haret, unul dintre primii oameni politici români care a înțeles necesitatea luminării țărănilor și a îmbunătățirii situației ei materiale.

Tânărul învățător Ion Mihalache aprecia că situația grea a țărănilor se datora în mare parte și politicii partidelor de guvernământ, în care se angrenaseră și mulți dintre învățători. Pornind de la această convingere, în iulie 1910, la Congresul învățătorilor și in-

vățătoarelor din România, el a ținut un discurs vehement la adresa politicii promovate de liberali și conservatori și a cerut ca în conducerea Asociației să nu mai fie aleși învățători înregimentați în cele două partide. În octombrie 1910, a început să editeze revista *Vremea nouă*, în care a publicat o suită de articole prin care susținea necesitatea înființării unui partid țărănesc. Aceste articole au fost reunite apoi într-o broșură intitulată semnificativ *Ce politică facem?*

În decembrie 1912, la catafalcul lui Spiru C. Haret, Ion Mihalache a ținut un discurs impresionant; preluat în presa centrală, acest discurs a făcut ca numele învățătorului din Topoloveni să devină cunoscut unui număr tot mai mare de oameni politici și fruntași ai vieții culturale. Acesta a fost și motivul pentru care Partidul Național Liberal a căutat să-l atragă în rândurile sale. Mihalache, cucerit la acea dată de idealul naționaliste promovate de Nicolae Iorga și de scrierile sociale ale lui Constantin Stere, a declinat ofertele ce i s-au făcut.

Trepte spre afirmare

Posedând o cultură generală mult superioară unui învățător obișnuit, având un remarcabil talent organizatoric și o reală capacitate de implicare în problematica mediului țărănesc, Ion Mihalache a început să acționeze cu hotărâre pentru înființarea unui partid țărănesc. În ianuarie 1914 și-a pus candidatura în alegerile pentru Adunarea

Constituantă la Colegiul III din județul Muscel. A fost o tentativă nereușită, dar experiența dobândită și-a dovedit utilitatea în perioada ce a urmat. În același an, Mihalache a fost ales președinte al Asociației Generale a Corpului Didactic Primar din România. Datorită izbucnirii primului război mondial a trebuit să-și suspende activitatea politică, mai ales că a fost mobilizat și apoi, în 1916, trimis pe front. S-a remarcat în timpul luptelor din vara anului 1917, fiind

decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”. Timpul cât s-a aflat în uniformă i-a prilejuit interesante discuții cu alți învățători mobilizați, precum și cu numeroși țărani aflați sub arme. Se căuta răspuns la o serie de probleme legate de reformele ce trebuiau înfăptuite și organizarea politică a țărănimii. La Iași s-a întâlnit și a discutat cu Nicolae Iorga, Constantin Argetoianu, generalul Al. Averescu și alți oameni politici, cărora a încercat să le argumenteze ne-

Fotografie inedită din timpul manifestației anticomuniste din 8 noiembrie 1945 participanții poartă panouri cu portrete ale frunzilor opoziției anticomuniste între care Iuliu Maniu, Ion Mihalache, dr. Lupu și alții

cesitatea întemeierii unui partid al „clasei țărănești”, dar propunerile sale n-au găsit ecoul așteptat.

În primăvara și vara anului 1918, în mai multe sate din Muntenia s-au înființat „partide” țărănești, ceea ce arăta că terenul era deja pregătit. Fiind demobilizat, în aprilie 1918, I. Mihalache s-a întors „la vatră”. Urmărindu-și cu tenacitate ideea, Mihalache a folosit calitatea de președinte al Asociației Generale a Corpului Didactic Primar pentru a lua legătura cu un mare număr de învățători și a-i convinge că era posibilă și necesară organizarea unui partid țărănesc. În acest scop, pentru ziua de 4/17 decembrie 1918, a convocat Comitetul Central al Asociației Generale a Corpului Didactic Primar, problema centrală supusă discuției fiind aceea a datoriei învățătorilor „ca factor de educație politică a țărânilor”.

În urma dezbaterilor, Comitetul Central a decis însă ca Asociația să nu facă nici un fel de politică. În aceste condiții, Mihalache și-a dat demisia din funcția de președinte al Asociației, mai ales că, a doua zi, 5/18 decembrie, la București trebuia să se desfășoare o consfătuire

convocată de el și în cadrul căreia urma să se discute și să se hotărască „asupra atitudinii politice ce trebuie să ia țărâimea în actualele împrejurări politice”. În aceeași zi, „din întâmplare”, avea loc și congresul cooperativelor sătești, astfel că mulți delegați sosiți la acest congres au luat parte și la consfătuirea inițiată de Ion Mihalache. În fața celor 160 delegați, reprezentând 8 județe, în marea lor majoritate învățători și preoți, I. Mihalache a susținut necesitatea înființării unui partid țărănesc. Dezbaterile s-au încheiat cu un proces-verbal ce statua constituirea Partidului Țărănesc — „partid nou, cu structură socială țărănească — țărâimea organizată politiceste”. Primul punct al programului noii formațiuni prevedea: „Intrarea tuturor moșiilor în mâinile țăranilor care le muncesc, pe prețuri care să le înlesnească, iar nu să le îngreuneze înstărirea lor”.

Cu același prilej s-a ales un Birou Central de Propagandă format din Ion Mihalache și Milan Ionescu Berbecaru (avocat). În anii următori, deși s-a înregistrat o mare fluctuație de persoane, Mihalache a fost ales, de fiecare dată, în organul de con-

ducere al Partidului Țărănesc (Consiliul General, Comitetul Central, Comitetul Executiv). În 1925, I. Mihalache a fost ales președinte al Comitetului Executiv, ceea ce echivala cu funcția de președinte al Partidului Țărănesc. În alegerile parlamentare din noiembrie 1919 — primele prin vot universal din istoria României și cele dintâi la care au luat parte românii din întreg spațiul național —, Partidul Țărănesc a înregistrat un surprinzător succes, obținând 61 de mandate, prin care se clasa pe al doilea loc în Vechiul Regat (după Partidul Național Liberal) și al patrulea pe țară.

În ziua de 16 decembrie 1919, a depus jurământul în calitate de ministru al agriculturii și domeniilor în guvernul Blocului parlamentar prezidat de Alexandru Vaida-Voevod. Principala preocupare a ministrului I. Mihalache a fost înfăptuirea unei reforme agrare radicale. Proiectul de lege elaborat sub conducerea sa nu a fost însă acceptat de regele Ferdinand. Ca urmare, la 12 martie 1920 Mihalache și-a prezentat demisia din funcția de ministru, lăsând ca proiectul de lege să fie propus din inițiativă parlamentară. Aceasta a fost una din cauzele care l-au determinat pe rege — la sugestia lui Ion I.C. Brătianu — să demită chiar a doua zi guvernul Blocului parlamentar.

În perioada următoare, Mihalache a depus mari stăruințe pentru îmbunătățirea proiectului de lege agrară propus de guvernul Aveleşcu, dar fără succes, ceea ce l-a și determinat ca, în iulie 1921, să voteze împotriva lui. Paralel cu activitatea parlamentară, el a depus eforturi pentru extinderea partidului său la scara întregii țări, reușind să realizeze, în 1921, fuziunea cu Partidul Țărănesc din Basarabia (gruparea Pan Halippa), cu Partidul Țărănesc din Bucovina (condus de Vasile Bodnărescu) și să întemeieze organizații proprii în Transilvania. Preocupat permanent de ideea impune-

rii noii sale formațiuni politice în viața țării. I. Mihalache a purtat tratative cu Iuliu Maniu în vederea fuziunii Partidului Țărănesc cu Partidul Național, dar nu s-a ajuns la rezultate concrete deoarece liderul ardelean nu accepta ideea susținută de țărăniști a unui partid întemeiat pe principiul luptei de clasă.

Un devotat al „domnului prezident“

Preluarea puterii de către liberali în ianuarie 1922 a fost primită cu indignare de către Mihalache și partidul său, văzând în aceasta un act arbitrar al regelui Ferdinand. În mod ostentativ, el — ca și ceilalți lideri politici din opoziție — a refuzat să participe la ceremonia botezului principelui Mihai care s-a desfășurat la Palatul Cotroceni.

În anii 1922-1926, Ion Mihalache s-a afirmat ca unul dintre cei mai activi oameni politici ai țării, contribuind decisiv la afirmarea ideologiei țărăniști și întărirea Partidului Țărănesc, precum și la organizarea luptei opoziției împotriva guvernării liberale. Desigur, subiectivismul politic caracteristic acelor ani a marcat și activitatea lui I. Mihalache. A fost influențat puternic și de spiritul opoziționist, uneori negativist, al lui Iuliu Maniu, cu care a colaborat intens în lupta împotriva dominației politice a lui Ion I.C. Brătianu. Chiar dacă nu tot ceea ce făcea guvernul era blamabil și de neacceptat (unele acțiuni și acte ale acestuia depășeau limitele de partid, având o reală semnificație națională), poziția lui Mihalache a rămas fermă și — ca și I. Maniu — nu a participat la serbările încoronării regelui Ferdinand la Alba Iulia (octombrie 1922), desfășurând o vie campanie împotriva adoptării Constituției din martie 1923, pe care a declarat-o „de drept nulă“.

Ideea sa stăruitoare de realizare a unui „bloc“ al opoziției, capabil să se opună cu succes dominației Partidului

Sosind la una din întrunirile organizate de Partidul Național-Țărănesc (Ion I.C. Brătianu și Iuliu Maniu în centrul imaginii)

Național Liberal condus de Ionel Brătianu, a făcut ca în iunie 1924 să se încheie un acord de fuziune între Partidul Țărănesc și Partidul Național, dar nici acesta nu s-a materializat datorită unor neînțelegeri privitoare la componența conducerii noului partid (*Magazin istoric*, nr. 5/1973).

Lipsa de unitate a opoziției i-a permis însă lui Ion I.C. Brătianu să manevreze cu abilitate și să înlăture de la succesiune cele două principale partide — național și țărănesc — aducând la putere, în martie 1926, un guvern condus de Al. Averescu. Evenimentul l-a făcut pe I. Mihalache să declare cu indignare: „De ce să trăim în veșnică minciună că puterea emană de la națiune? Atunci să facem o nouă Constituție: «Puterea emană de la Vodă». Vodă poate să aducă la guvern pe cine vrea, țara este datoare să-l voteze“.

Evoluția evenimentelor l-a determinat pe fruntașul țărănist să pornească decis pe calea fuziunii cu Partidul Național. În timpul tratativelor, I. Maniu a făcut importante concesii, apreciind că „fără acest sacrificiu personal, nici nu poate fi vorba de fuziune“. În cadrul noului partid, creat

la 10 octombrie 1926, sub numele de Partidul Național-Țărănesc, Ion Mihalache a ocupat unul din cele patru posturi de vicepreședinte. De-a lungul anilor, a stat mereu cu un pas în urma lui Iuliu Maniu, față de care manifesta o stimă deosebită, atât pentru trecutul său de luptător pe țărâm național, cât și pentru priceperea sa în cele mai complicate probleme politice. E drept că, uneori, calmul și tactica tergiversării practicate de „fratele“ Iuliu îl exasperau, dar Mihalache a rămas până la capătul vieții devotat „domnului prezident“.

În cursul anilor, mai mulți fruntași țărăniști, prieteni personali ai lui Mihalache, au părăsit P.N.Ț. în semn de protest față de orientarea programatică a acestuia și a modului cum era condus de I. Maniu. Între aceștia s-au aflat dr. N. Lupu (1927), C. Stere (1930), Grigore Iulian (1932), Armand Călinescu (1937). Încercările unora dintre ei de a-l atrage pe Ion Mihalache într-un conflict cu Iuliu Maniu au rămas însă infructuoase.

Curând după înființarea sa, P.N.Ț. a declanșat „campania de răsturnare“ a guvernului liberal (instalat în iunie 1927),

organizând mari întruniri pe cuprinsul întregii țări și culminând cu „marea adunare națională” desfășurată la Alba Iulia în ziua de 6 mai 1928. Mihalache s-a distins în timpul acestei campanii prin intransigență. „Camarazii” — se adresa el participanților la o asemenea întrunire. Puneți baioneta și faceți piramide. Înalta Regentă să privească și să înțeleagă, că de nu, va veni o a doua comandă: «Năvăliți, ural!».

În guvernele național-tără-niste din perioada noiembrie 1928 - octombrie 1930, Ion Mihalache a deținut portofoliul agriculturii și domeniilor. În această calitate, a inițiat legea pentru libera circulație a terenurilor cultivabile, dobândite prin legile de improprietare (august 1929), s-a preocupat de sprijinirea producției agricole, îndeosebi prin asigurarea de credite pentru țărani, dar rezultatele obținute au fost modeste, ca urmare a crizei economice care a dus la prăbușirea prețurilor produselor agricole pe piața internă și cea externă.

În perioada octombrie 1930 - aprilie 1931 și august 1932 -

ianuarie 1933, Ion Mihalache a fost ministru de interne. În fața numeroaselor excese comise de Garda de fier, la 2 ianuarie 1931, pe baza unei decizii a Consiliului de Miniștri, Ion Mihalache a trecut la dizolvarea pe cale administrativă a acestei organizații, fiind cel dintâi ministru care a luat o asemenea măsură. Intrând în divergență cu doi dintre subalternii săi — colonelul Gabriel Marinescu, prefectul Poliției Capitalei, și generalul Constantin Dumitrescu, comandantul Jandarmeriei, ambii susținuți de camarila regală — Ion Mihalache a cerut înlocuirea acestora, dar Carol II n-a acceptat. Sfătuit și de Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștri, I. Mihalache și-a prezentat demisia, fiind, astfel, și cel dintâi ministru care a căzut victimă manevrelor de culise ale camarilei regale.

Constatând dramatica ordine a popularității și creditului P.N.T. în anii de guvernare, I. Mihalache a inițiat, în septembrie 1933, un nou program al partidului, cunoscut sub numele de *Programul de la Câmpulung*, care a consti-

tuit platforma pentru retragerea în opoziție. În noiembrie 1933, I. Mihalache a fost ales președinte al P.N.T., reușind să dea un nou program și un nou statut partidului și să recâștige adevărata cetățenilor.

Între fermitate și așteptare

Anii 1934-1937 s-au caracterizat prin confruntări ascuțite între forțele democratice și cele totalitare, predictoriale. I. Mihalache s-a situat cu consecvență pe linia apărării regimului democratic statornicit prin Constituția din 1923. A luat atitudine fermă împotriva Gărzii de fier, apreciind că „statul nu poate fi opera ignoranței sprijinită pe băta”. Poziția sa n-a rămas fără urmă, legionarii văzând în el un adversar ce trebuia lichidat, fapt pentru care l-au înscris pe „liste mortii”, întocmite cu prilejul Congresului studenților legionari desfășurat la Târgu

Deputatul țăranilor

Am vorbit de mai multe ori despre oratorul Ion Mihalache. Vom ilustra afirmațiile noastre cu un scurt fragment dintr-un discurs rostit de el în campania electorală din ajunul alegerilor din 1914:

„...Între noi este duhul sfânt al adevărului, duhul sfânt al dreptății, duhul dumnezeiesc. Ce voim noi?

Nimic altceva decât împlinirea legii care zice: țăranii au 38 locuri în Parlament, din cele vreo 3-400.

Și legea, care este mai mare și ca d. prefect, și ca d. ministru și ca însuși Măria Sa regele, zice: țăranii din Muscel să aibă un deputat.

Asta o voim noi, domnilor.

Noi țăranii din Muscel să avem deputatul nostru, deputatul țăranilor, cum zice legea și cum și-a arătat dorința și Măria Sa regele, desori.

— Vi-l dăm noi de-a gata, ne strigă guvernul; și dacă nu-l voiți, vi-l impunem cu sila.

— Acela va fi deputatul d-voastră, dar nu

Mureș în aprilie 1936.

Aceleași convingeri democratice l-au făcut să ia atitudine și împotriva tendințelor naționaliste de dreapta promovate de Al. Vaida-Voevod. Cu toate eforturile sale Vaida-Voevod nu și-a putut impune punctul de vedere și la 25 februarie 1935 a părăsit P.N.T., înființând o organizație politică proprie — Frontul Românesc —, ce s-a pus în slujba planurilor autoritare ale regelui Carol II.

Ion Mihalache s-a dovedit mai ezitant în privința amestecului camarilei în viața politică a țării; dorind să evite un conflict deschis cu regele, s-a limitat la declarații generale privind respectarea Constituției și a drepturilor națiunilor. Pe această temă, Mihalache s-a aflat deseori în dispută publică cu I. Maniu, care considera că numai prin luptă hotărâtă, deschisă împotriva camarilei, în special a Elenei Lupescu, și înlăturarea acestora din viața politică se putea asigura o dezvoltare normală a societății românești.

În toamna anului 1935, Ion Mihalache a declanșat o am-

plă campanie de răsturnare a guvernului liberal prezidat de Gh. Tătărescu, pe care îl învinuia de lipsă de fermitate față de acțiunile extremei drepte și de obediență față de Carol II. El a organizat o suită de întruniri la nivelul județelor și provinciilor istorice, acestea urmând să culmineze cu o mare adunare la București, convocată pentru 14 noiembrie, la care să participe 100 000 de cetățeni. Dar, la solicitarea regelui — care a declarat că „Partidul Național-Tărănesc, în momentul crizei, va fi primul factor și cel mai important”, iar el, Mihalache, cel „mai de încredere om politic din acest partid” — adunarea a fost suspendată.

Mihalache a adoptat tactica așteptării, fiind convins că regele se va ține de cuvânt. Și, într-adevăr, în noiembrie 1937, Carol II i-a încredințat lui Mihalache mandatul de a forma guvernul, dar... cu anumite condiții, unele de neacceptat: colaborarea cu Al. Vaida-Voevod, numirea în fruntea Ministerului de interne a lui Gabriel Marinescu etc. Și cum era de așteptat,

Mihalache nu le-a acceptat. Atitudinea sa este exemplară și merită evidențiată, puțin fiind oamenii politici care au renunțat la președinția Consiliului de Miniștri numai pentru a-și păstra verticalitatea. Dar, nu mai puțin adevărat este și faptul că tactica „așteptării” voinței regale s-a dovedit total ineficientă.

Eșuând în tentativa de a readuce P.N.T. la putere, la 23 noiembrie 1937, a demisionat din funcția de președinte al partidului, în locul său fiind reales I. Maniu. Încercările acestuia de a contracara manevrele lui Carol II n-au dat rezultate și la 10 februarie 1938 a fost instaurat regimul de autoritate monarhică, iar la 30 martie partidele politice au fost dizolvate prin decret regal.

Eliberat de obligațiile de președinte al celui mai influent partid politic, Mihalache a consacrat mai mult timp problemelor de natură practică. Astfel, la 18 septembrie 1938, el a inaugurat complexul cooperatist din Topoloveni, pe care l-a gândit ca un model pentru dezvoltarea viitoare a satului românesc.

al nostru. Nu e tot una să fii deputat al partidului cu a fi deputat al țăranilor. Partidul e una, țărănimea e alta. Partidul are interesele lui, care prea adeseori sunt contra intereselor noastre. Uitați-vă cine compune partidul; uitați-vă dacă în viața de toate zilele oamenii partidului nu calcă legile împotriva țăranimii; uitați-vă de pildă cum respectă legea învoielor agricole cu maximum de preț la pogon.

Apoi partidul are disciplina lui, care-ți leagă mâinile și-ți pune lacăt la gură nu sustrigi.

Un fost deputat al Colegiului III, întrebând de mine pentru ce nu protesta împotriva unui prefect care lucra cu un bașibuzuc și care pe el însuși îl injurase surugeste, mi-a răspuns: mă oprește disciplina de partid.

Un altul aranjase cu mine o serie de adunări politice. Le-a amănat pe toate la Sfântul așteaptă. Întrebat de ce, mi-a spus: mă oprește partidul să fac adunări cu țăranii; zice că fac tulburări și vreau să pescuiesc în apă tulbură.

Un altul, întrebând de ce a votat pentru a se face cu banii țării statuie unui boier mare, mi-a răspuns: pe mine m-a ales poliția, nu

țăranii și trebuie să ascult de ordinele stăpânirii. Când m-or alege țăranii, atunci nu mai am mâinile legate.

Iată, domnilor, că una e a fi deputat al țăranilor și alta deputat al guvernului.

Dar, mai concret: peste tot pe unde am umblat, n-am auzit pe unu să-mi spuie altfel, decât că d-l Moiescu a fost bun la început, până s-a băgat în partid. Și gândiți-vă și la alta: ce-ar fi fost Dobrescu Argeș dacă era deputat al unui partid, sau guvern, nu al țăranilor?

Țăranii au nevoie să aibă *deputatul lor*, nestăpânit de partid — că nu poate sluji la doi domni deodată —, care să fie țăran ca și ei; și a fi țăran nu e tot una cu a fi fiu de țăran; ce-ai zice, de pildă, de un avocat, fiu de cizmar, care ar spune: și eu sunt cizmar fiindcă tată-meu a fost cizmar. Mi se pare că asta o spune numai când e vorba de a lua și un drept al bietului cizmar, dar când ar fi vorba să plătească o datorie a cizmarului, atunci ar fugi și i-ar fi rușine!

(Arhiva istorică centrală, Fond Ion Mihalache, dosar 1, filele 33-35).

Adversar al dictaturilor

În plan politic, Mihalache l-a secondat pe Iuliu Maniu, punându-și semnătura pe toate memoriile adresate de acesta regelui Carol II. Spre deosebire de Maniu, el a manifestat însă o anumită receptivitate față de propunerile regelui în privința realizării unei „reconcilieri naționale” și la 17 aprilie 1940 a acceptat calitatea de consilier regal și a îmbrăcat uniforma Frontului Renașterii Naționale, până la 26 iunie același an, când a demisionat. Participând, în calitate de invitat, la Consiliul de Coroană din 29/30 august 1940, s-a pronunțat împotriva dictatului de la Viena: „Cred că cea mai bună soluție pentru România este să convină la una din două soluțiuni: sau războiul — cel puțin să cedăm prin război, să știe generațiile viitoare că noi am fost înfrânți după ce ne-am făcut datoria în marginile posibilităților noastre; sau, dacă nu, această situație să ne fie impusă din afară, fără consimțământul nostru”.

În timpul regimului antonescian (1940-1944), Mihalache a rămas același fidel colaborator al lui Maniu, sigur, cu ușoare nuanțe personale în ce privește aprecierea unor fapte și persoane. Solicitat de Ion Antonescu să facă parte, ca vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, dintr-un guvern de „unitate națională”, care să-și asume răspunderea angajării țării în război, Mihalache — sfătuit de Maniu — a refuzat. Dar la 23 iunie 1941, maiorul în rezervă I. Mihalache a cerut să fie mobilizat la una din unitățile operative. A primit răspuns abia la 27 iulie, când i s-a comunicat că era mobilizat pe lângă Comandamentul de Capetenie al Armatei. După o discuție avută cu Ion Antonescu la 4 august, în cursul căreia Mihalache și-a exprimat dezacordul față de continuarea războiului dincolo de Nistru, Mihalache a cerut să fie demobilizat, cere-

rea fiindu-i satisfăcută.

În anii 1941-1944, Ion Mihalache a avut mai multe discuții cu conducătorul statului, ultima desfășurându-se la Snagov în seara zilei de 22 august 1944, când — din însărcinarea lui Iuliu Maniu și în numele Blocului Național-Democrat — a cerut lui Antonescu, fără succes, să încheie imediat armistițiul cu Națiunile Unite. După 23 august 1944, I. Mihalache s-a preocupat de elaborarea programului și dezvoltarea doctrinei național-tărăniste în noile împrejurări. După opinia sa, statul țărănesc trebuia să fie „un stat muncitoresc al viitorului, cu specificul național al muncii românești, al structurii economice, sociale și spirituale a națiunii române, stat muncitoresc ce vine în locul statului capitalist bancar”.

Încă în septembrie 1944, el a devenit ținta atacurilor partidului comunist, fiind acuzat că s-a înrolat voluntar în războiul împotriva Uniunii Sovietice. Totuși, în ziua de 3 martie 1945, dr. Petru Groza — însărcinat de regele Mihai I cu formarea noului guvern — i-a solicitat colaborarea. Acest demers avea o „parte invizibilă”, și anume, încercarea de a crea o ruptură între Maniu și Mihalache. Manevra n-a reușit, Mihalache nepunând fi „cumpărat” cu un post de ministru. Acest refuz al său n-a fost uitat și în decembrie 1945, în urma Conferinței de la Moscova a miniștrilor de externe ai Uniunii Sovietice, Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii, când s-a hotărât completarea guvernului Groza cu câte un reprezentant al P.N.T. și P.N.L., conducerea național-tărănistă l-a propus pe Ion Mihalache, dar el n-a fost acceptat de Groza, sub motiv că luptase împotriva Națiunilor Unite.

În cursul anului 1946, atacurile împotriva lui Mihalache — ca și a lui Maniu și a altor oponenți ai regimului — s-au intensificat. Era pusă în discuție întreaga sa activitate politică, fiind calificată ca antimuncitorească, antițără-

nească, reacționară. A fost acuzat că a simpatizat cu Hitler și Mussolini, că a sprijinit Garda de fier și a colaborat cu Ion Antonescu. Datorită cenzurii drastice aplicată de regim, șansele sale de apărare erau tot mai reduse. La 16 septembrie 1946, Ministerul Justiției a publicat tabelul cu numele celor cărora li s-au ridicat drepturile politice, printre ei figurând și Ion Mihalache. Cu toate demersurile făcute, a fost șters de pe listele de alegători, sub aceeași acuzație că participase ca voluntar la războiul împotriva Națiunilor Unite. În acest fel, locul său de candidat în alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946 a rămas liber.

Apreciind că în urma măsurilor represive luate de guvern opoziția nu-și mai putea desfășura activitatea în România, Iuliu Maniu a hotărât să trimită un grup de național-tărăniști, în frunte cu Ion Mihalache, în străinătate, pentru a informa cercurile politice și opinia publică din Occident despre realitățile din România. La început, Mihalache s-a opus categoric acestui plan, apoi a cedat stăruințelor lui Maniu. În dimineața zilei de 14 iulie 1947 s-a deplasat la Tâmbău, unde urma să se imbarce într-un avion cu destinația Turcia. Ministerul de interne trecut în mâna partidului comunist aflase despre această acțiune și, printr-o provocare, întregul grup a fost arestat. Pretext pentru ca autoritățile comuniste să treacă la dizolvarea Partidului Național-Tărănesc (29 iulie) și să intențeze un proces conducerii acestuia. Sentința a fost pronunțată la 11 noiembrie 1947, Ion Mihalache fiind condamnat la temnița grea pe viață.

În timpul detenției, oficialitățile comuniste au încercat să obțină din partea lui Mihalache o declarație în favoarea regimului socialist și o dezavuare a politicii lui Iuliu Maniu, în schimbul eliberării. Dar Ion Mihalache a refuzat categoric, decedând în închisoarea de la Râmnicu-Sărat la 5 februarie 1963. ■

Un fruntaș național țărănist depune

mărturie în fața istoriei

• Profesorul Giurescu e sceptic • Dr. Lupu nu-l înțelege pe Maniu • Debarcarea în Balcani: o speranță eșuată • Recepții reușite și „trădători” de neiertat • Anglo-americanii simpatizează România, dar nu se pot certa cu aliații ruși • Malaxa deține informații de la Killinger • Un om inutil poate fi un om primejdios

IOAN HUDIȚĂ: PAGINI DE JURNAL

Începând cu acest număr, publicăm noi fragmente din jurnalul istoricului și omului politic Ioan Hudiță. Primele patru episoade au apărut în Magazin istoric, nr. 6-9/1993 și se refereau la perioada 10 ianuarie - 9 februarie 1944. Ca și atunci, dimensiunile textului ca și spațiul tipografic ce ne stă la dispoziție ne-au obligat la comprimări și eliminări (semnalate prin trei puncte), pe care le-am efectuat fără a altera însă cu ceva poziția autorului față de o problemă sau alta.

De această dată, am avut în vedere perioada 1 martie - 5 aprilie 1944, inclusiv. Materia am structurat-o în patru episoade. Dar înainte de a reproduce textele propriu-zise, vom semnală câteva consemnări mai importante referitoare la intervalul 10-29 februarie 1944, cu atât mai necesar acest lucru, cu cât anumite idei și atitudini ale persoanelor contactate de autor în acele zile se reîntâlnesc și capătă o anume evoluție în fragmentele pe care le vom reproduce.

Astfel, la 10 februarie, I. Hudiță și-a ținut „prima oră de curs ca profesor titular”. În zilele următoare se întâlnesc ecouri ale audienței lui Hudiță la mareșalul Antonescu, eveniment despre care discută cu rectorul Universității, H. Hulubei, și profesorii Tudor Ionescu și C. Borănescu. Consemnează apoi faptul că ministrul Ioan Petrovici, care i-a acordat o audiență, era încă surprins de faptul că mareșalul Antonescu semnase decretul pentru titularizarea lui Hudiță și nu-l trimisese în lagăr. În jurnal sunt menționate

apoi întâlnirile lui Hudiță cu secretarul general al Președinției Consiliului de Miniștri, căruia i-a expus poziția P.N.Ț. față de situația internațională a României, după ce, în prealabil, acesta îi vorbise despre muștrările „aspre” pe care Eugen Cristescu, șeful S.S.I., le primise de la cei doi Antonești în legătură cu „dosarul Hudiță” (Magazin istoric, nr. 7/1993). Mai aflăm că într-o ședință de la „Filmul românesc”, Nichifor Crainic recunoscuse că „nemții se află într-o situație critică”, iar Mihai Popovici și Ghiță Pop, prezenți la o ședință de birou a P.N.Ț., nu excludeau cu totul posibilitatea „păcii de compromis” germano-engleză, în timp ce dr. N. Lupu, I. Maniu și I. Hudiță o considerau o absurditate, fiind ferm convinși de inevitabilitatea capitulării necondiționate a lui Hitler.

În ziua de 17 februarie, Mihai Ralea îi declara autorului că vedea ca inevitabilă „o ocupație rusească care ar fi un dezastru pentru țară”. A doua zi, Hudiță l-a însoțit pe Petre Constantinescu-Iași la Mihai Popovici, pentru ca acesta din urmă să-i înmâneze o sumă destinată ajutorării „familiiilor celor arestați” (evident, comuniști). M. Popovici a ironizat slăbiciunea comunistilor, care nu „executau acte de sabotaj”, în timp ce comunistul P. Constantinescu-Iași se arătase temător față de posibilitatea unei păci de compromis anglo-germane, el considerând că anglo-americanii întârziiau deschiderea celui de al doilea front „până la sleirea totală de puteri a Sovietelor și a nemților pen-

tru a impune ambelor părți condițiile lor". Și tot el s-a declarat de acord cu ideea că „regimul de democrație este net superior dictaturilor, oricare ar fi ele, dreapta ori stânga”.

Semnificativă era și aserțiunea unui colonel german înregistrată la 18 februarie, că „numai un glonte în capul lui Hitler ar mai putea salva Germania”, mai ales că această declarație era făcută cu o jumătate de an înaintea atentatului împotriva dictatorului. Apoi autorul a consemnat și faptul că fiind prezent la nunta fiicei profesorului Cezar Papacostea, purtase o discuție cu Elena Gh. Brătianu, care îi făcuse „o confidență”: „George îmi spune mereu că norocul lui în politica țării depinde de doi oameni, dacă mai trăiesc câțiva ani, de unchiul Dinu și de lăluș Maniu”.

În ziua de 20 februarie, profesorii Al. Boldur și Tudor Ionescu au fost invitații soților Hudiță, cu care priile primul dintre ei considera „ca și pierdute Basarabia și Bucovina de Nord”. Două zile mai târziu, Hudiță fusese vizitat de G.T. Kirileanu, care considera ca inevitabilă „apropiata ocupație rusească”. Într-o discuție pe care a avut-o cu Mihai Rălea în ziua de 23 februarie, acesta insistase asupra reprimirii lui în P.N.T. și tot în acele

zile I. Hudiță discutasese cu profesorul Gri-gore Popa despre necesitatea redactării unui memoriu al universităților destinat lui Ion Antonescu.

Sunt numai câteva semnalări rezumative, înainte de a reveni la pasajele selectate de noi pentru perioada 1 martie - 5 aprilie 1944. Caracterul detaliat și tranșant al comentariilor ne scutește de orice alte explicații. Cum va constata cititorul însuși, odată cu autorul vom pătrunde într-o lume extrem de tensionată, devenind martorul zbuciumului și preocupărilor cercurilor active ale opoziției, în-deosebi a celor concentrate în jurul lui Iuliu Maniu, de a găsi soluția cea mai potrivită pentru a scoate țara din grava situație în care se afla. O rememorare a multora din evenimentele care au căpătat materializare în ziua de 23 august 1944.

Să le urmărim, așa cum au fost ele consemnate în jurnalul al cărui autor a fost din plin implicat în ele. Pentru unele din personajele menționate și neîntâlnite în episoadele anterioare, am dat scurte explicații în subsol; cuvintele cuprinse în paranteze drepte ne aparțin.

Dan BERINDEI

1944

Miercuri, 1 martie. Văd după ora de curs pe Giurescu¹, care e f. alarmat de situația de pe frontul rus. Stăm de vorbă o oră și ceva în biroul său, unde ține și secretariatul Institutului de Istorie Națională al cărui președinte este tot el, de la înființarea sa. El crede că nemții sunt ori oboșiți peste măsură ori se retrag anume pentru a „speria pe englezi”. El nu exclude și explicația că, pentru Hitler, frontul rus nu contează și el a retras multe trupe pentru a face față frontului al doilea, anglo-american, mult mai important pentru el. Ii spun că toate presupunerile lui sunt neîntemeiate și că singură explicație a înfrângerii nemților este că sunt oboșiți, epuizați, demoralizați, iar industria lor de război, dinstusă în mare parte de aviația anglo-americană, nu mai poate face față necesităților războiului. „Nemții sunt pierduți și cu cât întârzie capitularea cu

atât mai rău pentru ei”, am continuat eu. „Atunci noi suntem pierduți”, zice Giurescu. „Tăbărăți cu toții pe Antonescu, i-am spus eu, și convingeți-l să înceteze războiul, căl mai este timp, pentru că noi am eșuat în încercările noastre făcute pe lângă el”. Giurescu e sceptic în această privință, știind că Antonescu e prea legat de nemți pentru a se putea desprinde de ei. „Mi se pare că am s-o iau din loc, dacă voi vedea că se îngroașă gluma”, mi-a spus el, la despărțire...

Joi, 2 martie. După ora de curs văd pe Maniu, reîntors de ieri noapte în Capitală. Pe la 10, înainte de sosirea mea, trecuse pe la el Mihalache, care i-a spus că seara aceasta, la ora opt, va vedea pe Mihai Antonescu, care l-a chemat special de la Dobresti pentru a-i comunica ceva. Când ședeam de vorbă cu Maniu a sosit Lupu. Acesta ne-a informat că mâine dimineață la ora 10 l-a chemat și pe el Mihai Antonescu să-i comunice ceva. Discutam toți trei, cam despre ce ar fi vorba. Ne înțelegem însă că el să-i propună, așa cum o va face și Mihalache, încetarea

ostilităților și formarea imediată a unui guvern național, prezidat de Antonescu sau de oricine ar dori el. Maniu vede la prânz pe Dinu Brătianu și alți frunțași liberali. Lupu este invitat și el la prânz. Ne despărțim pe la 11.30, înțelegi să ne vedem mâine la 11 la Mihai Popovici. Am ieșit cu Lupu pe care l-am condus în strada Atena, la d-na Ionescu, văduva lui Toma Ionescu², la care ia dejunul. El mi-a spus un lucru care nu mi-a plăcut, nu pentru că ar fi fost nou pentru mine, ci pentru că îl repetă la toată lumea, făcându-și și lui rău și partidului.

„Mă uit la Maniu și nu-l înțeleg, zice el; cum de mai crede el în viața de partid după prefacerile adânci care au loc sub ochii noștri în toată lumea”. „Și totuși lumea se va întoarce la viața de partid, i-am răspuns eu, pentru că un regim de democrație reală nu poate funcționa fără partide; este o profundă eroare pe care o fac toți acei

¹ Constantin C. Giurescu (1900-1977); istoric, profesor la Universitatea din București, academician.

² Toma Ionescu (1860-1926), chirurg, profesor la Facultatea de medicină din București, frate cu Take Ionescu.

cari judecă altfel; dictaturile odată dispărute, lumea se va reîntoarce la partide, așa cum funcționează ele în Anglia și Statele Unite, care vor rămâne *state model* în această privință; d-ștră faceți o mare greșală și din punctul de vedere strict al intereselor d-ștră personale, eliminându-vă singur din viața publică, absolut fără motiv". „Poate ai dreptate, mi-a răspuns el, însă te rog să mă crezi, eu mă simt obosit, plictisit, decepționat de tot ce-am văzut într-o viață de zbucium zădarnic; sufletul meu zboară deja în sferele eterate ale planetei noastre și aștept, cu resemnare, chemarea Celui de Sus".

Nu știu dacă în dosul afișării unui astfel de pesimism nu se ascunde și oarecare preocupare practică de a-și menține bune raporturi personale cu Antonescu. Mi-ar pare f. rău ca bănuiala mea să fie exactă. Alți foști buni prieteni ai lui, ca Mazilu¹, Teodorescu-Braniste², Cazacliu³ și alții, susțin de mai mult timp că el [Lupu] începe să dea semne de senilizare precoce... Ofensiva rușilor progresa pe toată lungimea frontului, ajungând, în nord, aproape de Narva, iar în centru, la Moghilev, la frontiera noastră. Aș vrea să văd ce mai zice acum Antonescu despre marea putere militară a nemților!

Vineri, 3 martie. La 11 se-dință de birou la Popovici. Prezenți toți membrii săi, inclusiv Mihalache. Acesta povestește pe scurt discuția lui cu Ică de ieri seară. După el vorbește Lupu, care ne informează că și lui Ică i-a spus aceleași lucruri ca și lui Mihalache și anume că, după toate informațiile pe care le are el și mareșalul în privința situației de pe frontul de răsărit, nu e vorba de-o înfrângere germană, ci de o tactică

Februarie 1944: regina-mamă Elena, însoțită de Mihai Antonescu, vizitează expoziția de ochelari pentru invalizii de război

a lui Hitler, care urmărește, pe de-o parte, să sperie pe englezi cu o prea mare victorie sovietică, iar, pe de alta, să-și rezerve armata în vederea unei eventuale debarcări anglo-americane în Franța. „Noi suntem convinși că odată strivită forța de debarcare anglo-americană, a continuat Ică, cheștiunea frontului de răsărit e ca și rezolvată; sovieticii au aruncat în luptă toate rezervele lor; eliberată dinspre anglo-americani, armata germană va lichida Rusia Sovietică în mai puțin de două luni; de aceea nu trebuie să ne alarmăm chiar dacă, pentru un moment, noi ar trebui să sacrificăm o parte a teritoriului nostru".

Ică i-a informat apoi că, după ultimele rapoarte ale agenților noștri în afară, conflictul dintre englezi și americani e f. adânc, pe două cheștiuni principale, problema coloniilor și a raporturilor cu Sovietele. Roposevlt înțelege că toate coloniile trebuie să fie libere, după război, iar în cheștiunea rusească puțin îi pasă dacă Moscova ar rămâne stăpână pe toată Europa Centrală și balcanică. Ică i-a informat că americanii sunt contra organizării celui de-al doilea front în Balcani, cum vrea Churchill și că în prezent între

turci și guvernul englez sunt grave neînțelegeri pe o sumedenie de cheștiuni între care și aceea a aprovizionării lor cu armament anglo-american. El le-a mai spus că și Știrbei cunoaște bine aceste cheștiuni și că, după primele sondajii făcute la Cairo pe lângă anglo-americani, el a înțeles că aceștia nu pot lua nici o hotărâre în cheștiunea României, fără să întrebe în prealabil pe ruși, cari au cuvântul hotărâtor. În concluzie, Ică le-a spus la amândoi că mareșalul roagă pe Maniu „să fie înțelegător și să nu-i facă dificultăți, acum când țara este amenințată de mari primejdii, întrucât el este decis să le înfrunte cu orice preț, alături de nemți, aliați loiali* și buni prieteni ai țării noastre".

„Și d-ștră ce i-ați răspuns după ce v-a spus toate aceste lucruri?" i-a întrebat Maniu, cu un aer liniștit, din care nu se putea deduce nimic din ce gândea el. „Eu, ca să fiu sincer, d-le Maniu i-a răspuns Mihalache, sunt dispus să cred că tot ce mi-a spus Ică e adevărat; eu l-am considerat totdeauna pe mareșal un bun român și, chiar atunci când m-am găsit în divergență cu el, am fost sigur că este un om cinstit și de bună credință; nu văd pentru ce ne-ar minți astăzi, cu atât

¹ Bică Mazilu, licențiat în drept, scriitor și publicist.

² Tudor Teodorescu-Braniste (1889-1969), cunoscut publicist și gazetar.

³ Petre Cazacliu, membru în Statul Tării de la Chișinău, doctor în medicină, profesor la Facultatea de medicină din București.

mai mult cu cât el dispune de informații, ca șef de stat, pe care noi nu le avem; în orice caz, eu i-am spus lui Ică, f. clar, că personal eu nu mă pricep în astfel de probleme și că el și mareșalul își iau o grea răspundere dacă vor să mă continue războiul pe care toată lumea vede că este ca și pierdut".

Lupu a confirmat în totul cele povestite de Mihalache, cu deosebirea că el i-a spus lui Ică părerea lui sinceră că mareșalul face „o imensă greșeală luând drept realitate iluziile lui Hitler care, în fanatismul lui orb, antrenează națiunea germană la o tragedie ne mai cunoscută în istoria lumii". Lupu i-a recunoscut că multe din informațiile sale pot fi exacte, cu neînțelegerile dintre Churchill și Roosevelt, sau teama englezilor de o prea mare victorie rusească, însă el i-a precizat că toate aceste neînțelegeri nu vor putea zdruncina alianța dintre ei și că mareșalul ar face bine să nu-și mai ia răspunderea singur, ci să formeze un guvern de uniune națională. „Din nefericire, i-a spus Lupu lui Ică, eu și prietenii mei nu dispunem practic de niciun mijloc pentru a-l convinge pe dl. mareșal să accepte propunerea noastră".

Ghiță Pop i-a felicitat pe Lupu pentru răspunsul dat lui Ică, declarând că și el se întreabă dacă „totuși, până la urmă, o pace de compromis anglo-germană ar fi chiar cu neputință". Pe el îl îngrijorează însă situația din Ungaria. Știrile pe care le are el îl fac să creadă că ungurii tratează în ascuns cu aglo-americanii ieșirea din război, lucru care, dacă se realizează, ar fi f. grav pentru soarta Transilvaniei. I-a răspuns Popovici că pentru un moment Antonescu face f. bine că nu se desparte de nemți cât timp nu suntem siguri că anglo-americanii ne-ar putea ajuta. „Părerea mea este că noi nu putem adopta nici o atitudine precisă în această chestiune, a continuat Popovici, până nu vom ști la ce rezultat va ajunge Știrbei în discuțiile cu anglo-americanii".

Eu am răspuns la toți, susținând teza mea cunoscută. Am început prin a felicită pe Lupu „pentru consecvența lui în problemele externe și pentru curajul de a fi spus lui Ică părerea lui sinceră despre ele". Lupu e totdeauna sensibil la complimente, mai ales când ele i se fac public. Am repetat apoi argumentele mele cunoscute, pe baza cărora sunt convins că Aliții vor rămâne solidari, până la atingerea tuturor obiectivelor lor de război și că divergențele dintre ei, oricât ar fi de mari, vor fi învinse. Am insistat deosebi asupra păcii de compromis, ultima iluzie care si-o mai fac nemții și nemții noștri, arătând că nicio dată nu se vor găsi în Anglia oameni politici cari să-și ia răspunderea de-a rupe cu Statele Unite făcând o pace separată cu Germania nazistă, oricât de mare ar fi primejdia unei victorii rusești față de interesele ei în Europa.

Maniu s-a raliat complet concluziilor mele. El a insistat mai mult asupra acțiunii lui Știrbei în afară, susținând că „până în momentul de față nu se poate trage însă nici o concluzie precisă despre conversațiile lui cu americanii". În continuare, el a susținut, ca și Ghiță Pop, că ungurii fac mari eforturi să se înțeleagă cu anglo-americanii peste capul nemților, riscând chiar un război cu ei, dacă li se oferă Transilvania, Popovici îl completează spunând că nemții sunt în curent cu aceste manevre maghiare și că „mare lucru dacă ei nu vor ocupa Ungaria pentru a împiedica defectiunea ei". El știe aceste lucruri de la Malaxa, care, la rândul său, le-a aflat de la Killinger și Cio-diuș. Am trecut apoi la masă. Mihalache a tăcut aproape tot timpul, Lupu a vorbit și el puțin, căci masa îl obosește, iar vinul, după două pahare pe care el le bea fără sifon sau apă minerală, îl dispune la somn. Popovici mănâncă puțin și bea numai apă minerală, căci nu vrea să se îngrașe. Ghiță Pop e de felul lui f. sobru și-n loc de vin

sau apă minerală, el bea câte un ceai fierbinte în cursul dejunului. Maniu bea apă minerală și cel mult un pahar de vin. Numai eu și d-na Popovici mai trecem puțin măsura când vinul e bun și suntem bine dispuși... Ne despartim pe la ora 4...

Sâmbătă, 4 martie... Seara la 8.30 mă duc singur la I. Lugojanu¹ după lungi insistențe din partea cumnatului său, Mihai Popovici. A dat o recepție la care au fost prezenți și Maniu, Lupu, Mihai Popovici, Ghiță Pop și alți fruntași ai partidului. Știam dinainte pentru ce sunt chemat. Popovici n-a renunțat la ideea reprimirii în partid a cumnatului său. Știind că eu și Ghiță Pop ne opunem categoric la reprimirile celor cari ne-au trădat, am fost amândoi, în seara aceasta, obiectul unei atenții deosebite din partea întregii familii Lugojanu. Popovici nu m-a slăbit un moment, fiind convins că eu reprezint piedica principală. Pe Ghiță Pop, el speră să-l convingă mai ușor dacă cedez eu! Dintre elementele ardeleni am, pe lângă Pop, în lupta mea contra reprimirii elementelor trădătoare, pe Ilie Lazăr și pe Aurel Leucufia, cari mă ajută f. mult în această privință. Văzând că Popovici se ținea mereu de capul meu, Ilie Lazăr s-a apropiat de noi și plecându-se spre urechea lui Popovici, care aude din ce în ce mai greu, i-a strigat tare ca să audă bine: „Degeaba pierzi vremea, cucoane Mihai; nu vei reuși să-l abați din linia lui, căci profesorul este tot atât de ferm în convingerile lui ca șeful nostru, dl. Iuliu". Luându-mă de spate, Ilie Lazăr mi-a spus, de față cu Leucufia și Mihai Răutu, că nici un ardelen din partidul

¹ Ion Lugojanu (1893-1957), membru al Partidului Național Țărănesc; a fost consilier tehnic și secretar al delegației române la Conferința de pace de la Paris, subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri (1929-1930), ministru al educației naționale (1930) și al industriei și comerțului (1932-1933); de mai multe ori delegat al României la Liga Națiunilor și ministru la Vatican; mort în chinisoare.

nostru nu acceptă reprimirea în partid a lui Lugojanu... „Surorile lui sunt f. dragute și înțelegătoare, a continuat el, se ostense mult să-l scoată din fire pe bietul nostru bătrân, dar degeaba, noi nu vrem măr putred printre noi; și bufetul din seara aceasta, ca și vinurile servite, sunt f. bune, însă amicul Lugojanu n-are ce mai căuta în rândurile noastre”, a încheiat Lazăr. I-am spus că el ține printre noi rolul pe care-l avea cerul în tragedia greacă. Am plecat acasă pe la 11.30, condus de Costache Lupu cu mașina lui. Maniu m-a rugat să trec pe la el mâine dimineață la 9.

Duminică, 5 martie. Îl găsesc f. îngrijorat. Are informații de la Știrbei că anglo-americanii deși au reale simpatii pentru România, totuși ei nu pot face nimic pentru ea fără un acord prealabil cu Sovietele. Deci, așa cum eu am știut totdeauna, noi trebuie să contăm în viitor pe realitatea că alianța dintre anglo-americani și Soviete este solidă și nu putem spera pe nici o neînțelegere dintre ei. Constat și de data aceasta, cu multă satisfacție, că și Maniu dă aceeași interpretare informațiilor lui Știrbei. Acesta i-a confirmat informațiile privitoare la tratativele ungurilor cu anglo-americanii pentru ieșirea din război; și i-a comunicat lui Antonescu această știre, rugându-l să se grăbească, să nu ne-o ia ungurii înainte. În ordinea internă, Maniu e nemulțumit și decepționat, totodată, de atitudinea „sovăitoare” a lui Mihalache. „Lipsa de orientare în problemele externe, zice el, și ușurința cu care se lasă convins de toate prostiile lui Antonescu, fac din Mihalache în împrejurările de azi, nu numai un om inutil pentru noi, dar chiar un om primejdios, deoarece Antonescu, crezându-l popular ca în trecut, își poate imagina că țara îl urmează mai departe în politica lui de colaborare cu nemții”. Nici de Lupu nu e complet mulțumit, căci „deși are în capul lui idei sănătoase, nu știe să le folo-

August 1943: mareșalul Ion Antonescu (stânga) se întreține cu mareșalul Manstein (dreapta)

sească cu hotărâre și energie față de Antonescu”. Maniu regretă profund că acești oameni, pe cari Antonescu îi apreciază și-i stimează, nu-i vorbesc cu destulă hotărâre pentru a-i deschide ochii asupra politicii sale cu totul greșită. El mă roagă să văd eu mai des pe Ică și dacă se poate și pe mareșal, pentru a li vorbi răspicat în acest sens. Maniu mă roagă să văd neapărat pe Șteflea și pe Sănătescu pentru a le atrage atenția asupra dezastrului care ne amenință și a vedea împreună ce se mai poate face pentru evitarea catastrofei. Maniu rămâne pentru un timp în Capitală ca să afle știri de la Știrbei. Va dormi seara la Snagov, la vila lui Leucutia, și va veni în București în fiecare dimineață. Am discutat apoi cu el chestiunea reprimirilor în partid, care cu recepția de ieri seară de la Lugojanu a fost din nou pusă în discuție. Maniu o consideră definitiv închisă. „Nu numai că nu putem primi absolut pe nimeni dintre cei cari ne-au trădat, zice el, ci trebuie să le facem un proces exemplar, ca vinovați de dezastrul țării...”

... Soția lui P.P. Panaitescu m-a vizitat și-n dimineața aceasta, pentru a patra sau a cincea oară în ultimul timp,

ca să mă roage să interviu la Interne pentru eliberarea soțului ei din lagărul de la Tg. Jiu. I-am explicat și azi, ceea ce i-am mai spus de atâtea ori, că nu stă în putința mea să obțin eliberarea soțului ei. Am vorbit, în două rânduri, mareșalului și de vreo trei ori și lui Ică, însă aceștia nici nu vor să audă, considerându-l primejdios, atât pe el, cât mai ales pe soția lui — „o fanatică fără pereche”. A rămas să-mi trimită mâine un memoriu pentru a-l prezenta Ministerului de Interne. Cred că cel mai potrivit lucru e să-l prezint lui Ică, atunci când îl voi vedea. I-am explicat că și-n dosarul interceptărilor mele telefonice, întocmit de Siguranța statului, conversațiile avute cu Panaitescu mi-au fost interceptate drept dovadă că în calitatea mea de secretar general al partidului întrețin relații cu cercurile legionare, fără să mai vorbesc despre cele cu Constantinescu-lăși!...

Marti, 7 martie... Seara la 6, la [Mihai] Borcea¹, unde mă aștepta Sănătescu. Prima întrebare cu care m-a întâmpinat a fost „cum mai vedeți situația externă, acum când rușii se apropie de Nistru?”

¹ Mihai Borcea (1888-1956), avocat și ziarist.

„Așa cum am văzut-o tot timpul, că nemții nu-l pot câștiga [războiul] și că noi mergem la catastrofă dacă mai rămânem alături de ei”, i-am răspuns eu. Am intrat apoi în fondul problemei, discutând cu el, timp de două ore, toate aspectele ei, interne și externe. În concluzie, Sănătescu repetă teza lui Antonescu, în sensul că „nemții se retrag strategic, economisind forțele în vederea luptei decisive cu anglo-americanii, care se apropie și că odată înfrânți, frontul de răsărit va fi restabilit, cu distrugerea totală a Sovietelor”. După ce i-am arătat că această teză e cu totul falsă și că anglo-americanii nu pot fi învinși, Sănătescu mi-a răspuns textual: „Când ne vom convinge de acest lucru, atunci sunt sigur că însuși Antonescu știe ce are de făcut; pentru un moment, orice încercare de desprindere de nemți ne-ar fi fatală, noi fiind înconjuși peste tot numai de dușmani, având și trupe nemțești în țară”. „Și dacă până se va lămurii Antonescu, i-am întrebat eu, Sovietele reușesc să ocupe țara, cine le va mai putea scoate din ea, dacă nemții sunt învinși?; putem risca o astfel de situație?” „Recunosc, mi-a răspuns el, situația ar fi tragică, dar să sperăm că nu vom ajunge aici; până atunci, multe lucruri se vor mai întâmpla și care ne vor permite să vedem mai clar decât o putem face astăzi”.

La insistențele mele, că Antonescu și regele își iau o mare răspundere, temporizând luarea unei măsuri salvatoare, Sănătescu mi-a răspuns pe un ton f. liniștit: „Situația mi se pare atât de încurcată încât eu singur nu mai știu cum ar fi de procedat”. „În astfel de situații încurcate, i-am răspuns eu, există o singură soluție normală, militarii să se lase de politică și să facă loc unor oameni politici de meserie, cari să-ia pe mâna lor interesele țării”. „Da, sunt de acord pe această chestiune; Antonescu ar trebui să ușureze regelui posibilitatea formării

unui guvern național”. „E tot ce dorim noi, iar dacă d-stră reușiți să-l convingeți pentru această soluție, aduceți țării un imens serviciu”, i-am replicat eu. L-am rugat mult să vorbească cu regele în acest sens, pentru a-l convinge pentru soluția unui guvern național. Sănătescu a promis „să încerce”. Impresia mea este că nu va face nimic, fiind prea moale și prea nehotărât.

Soția lui Panaitescu i-a trimis Milicăi, în după-masa aceasta, un memoriu în chestiunea soțului ei, însoțit de o scrisoare disperată în care explică situația grea a soțului ei, indicând numele câtorva profesori universitari cari ar putea interveni pentru el. Ea nu știe că I.D. Ștefănescu,

¹ I.D. Ștefănescu, profesor universitar de istoria artei.

P.P. Stănescu² și Cartoian³, cu cari eu am vorbit de mai multe ori în chestiunea soțului ei,.... se tem să nu-și riște pozițiile lor. Cât despre... Iordan⁴, acesta este astăzi unul dintre cei mai calzi susținători ai regimului lui Antonescu, sub pretext că „a scăpat țara de legionari”!

Seara radio. Luptele continuă cu mare înverșunare în regiunile Narva, Luik-Tarnopol. Berlinul anunță că „trupele germane se desprind mereu, cu succes, de cele sovietice”. Faptul grav al zilei de azi e trecerea Bugului în mai multe puncte în regiunea Tarnopol. ■

(Va urma)

² P.P. Stănescu, profesor universitar.

³ Nicolae Cartoian (1883-1944), istoric literar, profesor universitar, academician.

⁴ Iorgu Iordan, filolog și lingvist, profesor universitar, academician.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• **Prof. dr. doc. Ion Gherman — ISTORIA TRAGICĂ A BUCOVINEI, BASARABIEI ȘI ȚINUTULUI HERTA** (cu prefață de prof. univ. dr. Ioan Scurtu).

Editura All, București, 1993, 120 pp., 900 lei: autorul, membru în consiliul de conducere al „Asociației Pro Basarabia și Bucovina” și președinte al „Societății culturale a Ținutului Herta”, ne oferă o succintă sinteză a evenimentelor care au făcut posibilă răpirea de două ori a Ținuturilor românești din partea de nord-est și est.

• **EVREII DIN ROMÂNIA ÎN TRE ANI 1940-1944. VOL. I: LEGISLAȚIA ANTIEVREIASCĂ** (prefață: șef rabin dr. Moses Rosen; volum alcătuit de **Lya Benjamin**; coordonator științific: **Sergiu Stanciu**).

Editura Hasefer, București, 1993, XCX + 486 pp., 1 800 lei: editat de Federația comunităților evreiești din România, Centrul pentru studiul istoriei evreilor din România, volumul pune la îndemâna celor interesați legislația antievreiască promulgată în intervalul anunțat în titlu.

• **NICOLAE TITULESCU — DOCUMENTE CONFIDENȚIALE** (ediție îngrijită, studiu introductiv și note de dr. **Ion Grecescu**).

Editura Academiei Române, București, 1992, 174 pp., 81 lei:

volumul cuprinde unele dintre memoriile, rapoartele și scrisorile cu caracter confidențial prezentate sau trimise suveranului și primului ministru în perioada cât a funcționat la Ministerul de externe, cât și după înlăturarea lui din fruntea diplomației românești.

• **Mareșal Ion Antonescu — ISTORIA MĂI VA JUDECA** (studiu introductiv de general-maior **Mircea Agapie**; documente selectate și pregătite pentru tipar de maior **Constantin Hilihor**).

Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1993, 208 pp., 600 lei: sunt publicate mai ales discursuri, prelegeri ținute în fața studenților de la Școala Superioară de Război și articole scrise cu diferite prilejuri.

• **EMIGRAREA POPULAȚIEI EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA ÎN ANII 1940-1944** (volum îngrijit de dr. **Ion Calafeteanu** — responsabil; **Nicolae Dinu** și **Teodor Gheorghe**).

Editura Silex, București, 1993, 255 pp.: culegere de documente din Arhiva Ministerului de externe al României, care prezintă soluția adoptată de guvernul condus de Ion Antonescu în problema evreiască, diferită fundamental de cea adoptată în Germania, Ungaria sau în teritoriile ocupate de na-

30 august - 7 septembrie 1940

ÎN CLUJUL UMILINȚEI

Academician EMIL POP

Autorul paginilor de jurnal încredințate spre publicare revistei Magazin istoric a făcut parte din pleiada de intelectuali români care au datorat foarte mult Marilor Uniri. Abia după 1918, în climatul general favorabil creat de întregirea statului național român, ei și-au putut manifesta din plin capacitățile creatoare. La rândul său, Unirea — ca act politic fundamental al istoriei noastre naționale — a încorporat și eforturile entuziaste ale acelei generații, dându-le chipul împlinirii și materializând în mod fericit relația organică între o generație și marele act istoric de la 1 Decembrie 1918.

Emil Pop, căci despre dânsul este vorba, a fost, începând cu 1937 și până în 1967, decan al Universității Daciei Superioare sau Universitatea „Ferdinand I”, cum s-a numit mai apoi prima instituție românească de învățământ superior creată la Cluj după Marea Unire. A predat la Facultatea de Științe (Secția științe naturale) cursul de botanică generală și fiziologia plantelor.

Personalitate proeminentă a biologiei românești, membru titular al Acafemiei Române (1955), al Academiei Germane de Știință „Leopoldina” (1967), al Academiei Internaționale de Istoria Științei din Paris (1963), al Academiei Maghiare de Științe (1973), Emil Pop s-a născut la 13 aprilie 1897, în comuna Bucurdea Vinoasă din județul Alba și s-a stins din viață la Cluj, în ziua de 14 iulie 1974. Primele clase de liceu (1907-1912) le-a urmat la Alba Iulia (în limba maghiară), iar ultimele (1912-1915) la celebrul liceu român „Andrei Șaguna” din Brașov. Pentru a

evita incorporarea în armata austro-ungară, în 1915, împreună cu colegul său mai mare Lucian Blaga, s-a înscris la Institutul teologic ortodox din Sibiu. De altfel, orice român transilvănean,

care intenționa să se dedice carierei didactice putea să profeseze doar la liceele românești confesionale și numai dacă, în afară de specialitatea laică, dobândită prin absolvirea cursurilor unei facultăți, urma și studii teologice, din acest motiv, cu mici excepții, aproape toți profesorii liceelor confesionale românești din Transilvania dinainte de 1918 erau în același timp și preoți.

Între 1 septembrie 1916 și 17 martie 1917, deci imediat după intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale, Emil Pop a fost deportat în satul Borisfalva (districtul Sopron, din apusul Ungariei), măsură repressivă a autorităților maghiare vizând de altfel întreaga intelectualitate românească din Transilvania, cum se știe, elementul cel mai activ al luptei pentru desăvârșirea unității naționale.

Încă de la începuturile activității sale științifice (1923-1924), viitorul savant a început

să redacteze un jurnal mai puțin obișnuit, intitulat Drumuri, azi aflat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române din Cluj-Napoca.

Acest jurnal, cuprinzând 11 volume și acoperind perioada 1923-1972 și care ar merita din plin atenția unui editor, conține descrierea călătoriilor de studii efectuate de savant în străinătate sau de-a lungul și de-a latul țării, mai ales în zona montană, unde urmărea existența mlaștinilor de turbă (turbării). Introducându-ne în tainele unei noi științe biologice — palinologia —, care în 1924 împlinea vârsta de abia 10 ani, Emil Pop a izbutit să descifreze cu succes — pe baza analizelor de polen fosil — istoria pădurii românești din era cuaternară, dar mai cu seamă de la ultima glaciațiune până astăzi. **Lucrările sale** — Contribuții la istoria vegetației cuaternare din Transilvania (1932), Flora pliocenică de la Borsec (1936), Analize polinice de la sediment de l'etang du Tăul Zănoștii — Masif du Retezat, Roumanie (1970, în colaborare cu V. Lupșă, N. Boșcalu, V. Soran), Cercetări privitoare la pădurile diluviile din Transilvania (1945) — prezintă fundamentul cunoașterii evoluției pădurii românești din ultimii 15 000 de ani, precum și de la finele terțiarului.

Dar Emil Pop s-a aplecat asupra pădurii nu numai sub raporturi strict paleoecologice și paleobotanice, ci și sub acelea privitoare la tainicele și strânssele relații cu istoria și viitorul poporului român. **Lucrarea sa** Pădurile și destinul nostru național (apărută în 1941 și reeditată în 1942 și 1943, și care, din 1947 și până în 1962 a figurat pe lista neagră a cenzurii comuniste) sau eseul Laudă Carpaților (apărut postum, în 1975) constituie dovada unei adânci cunoașteri a legăturilor dintotdeauna dintre un popor și natura pământului său strămoșesc.

Spațiul nu ne permite să insistăm asupra operei academicianului Emil Pop — botanist, citofiziolog, istoric al științei, talentat publicist pe terenul popularizării cunoștințelor despre viața plantelor —, dar dorim cu deosebire să atragem atenția asupra jurnalului său inedit — document de mare valoare istorică și umană. Și pentru a fi cât mai credibili în demersul nostru, am selectat ample pasaje din fragmentul încorporat în volumul V (1936-1940) și intitulat de autor în Clujul umilinței. 30 august - 7 septembrie [1940]. Este mărturia plină de dramatism despre „un drum trist, cu deciseve clătănări pentru profesia mea”, care „a frănat scrășnind și-apoi a oprit gemând activitatea mea la falnica universitate clujeană”.

Abaterea de la „drumurile” științelor naturii a fost determinată de un eveniment politic ce a zguduit întreaga suflare românească

— deja traumatizată prin coteropirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în iunie 1940 de către trupele sovietice. Catastrofa națională de dimensiunile celei impuse României prin dictatul de la Viena a fost trăită de profesorul Emil Pop cu deosebită intensitate. Jurnalul său nu analizează și nu interpretează evenimentele, comentariile personale — puține câte sunt — abia devin sesizabile în sumedenia de fapte și întâmplări, de sentimente și atitudini ce-au fost consemnate așa cum s-au impus ele sub apăsarea sufocantă a factorilor de presiune ce au guvernat acest dramatic moment istoric. De altfel, credem noi, acesta și este motivul pentru care Jurnalul academicianului Emil Pop se impune ca un document istoric de mare valoare, subliniind adevăruri ce nu pot fi negate. Prietenii dintre cărturarii maghiari și români, ca și acelea dintre numeroși oameni de rând, au fost mult mai durabile decât vremelnica lor despărțire. Chiar în acele momente dramatice, contactele dintre cele două părți n-au fost întotdeauna dure, ci și pline de preluire reciprocă și înțelegere. Sunt consemnate atitudini, situații, conjuncturi, dispute — toate purtate, în contextul unui eveniment care a afectat atât de multă lume și a schimbat pentru ani de zile destine fără a se putea da — atunci — un răspuns mulțumitor la obsedanta întrebare a autorului: „De ce? De ce?”

Aducerea acestor pagini de certă valoare istorică în conștiința publicului românesc de astăzi, dar și a aceluia care într-un fel sau altul au trăit cumplitele evenimente, s-a făcut prin strădania prof. dr. Viorel Soran (fost secretar particular, doctorand și colaborator al savantului începând cu anul 1955 și până la sfârșitul vieții sale) și a Sidoniei Puiu (fostă secretară particulară și apropiată colaboratoare a savantului din 1963 până la săvârșirea lui întru Domnul, dar și bibliotecar principal la Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca).

Trebuie să precizăm că nu toate personajele amintite în aceste mărturii au putut fi identificate și explicate prin note de subsol. Multe dintre cele nemarcate sunt rude, prieteni și cunoscuți ai familiei autorului, simpli cetățeni ai orașului în care profesorul academician și-a desfășurat pasionanta sa activitate științifică. Precizăm, de asemenea, că textul reprodus de noi reprezintă o selecție a celor mai semnificative pasaje, întreruperile fiind marcate prin trei puncte. Se înțelege că notele din subsol ne aparțin.

Se împlinește astăzi luna de când am picat la Alba Iulia, somnoros, trist, pe o zi frumoasă, singura favoare a retragerii. În lipsă de ocupație zbuciumată de teribile constatări și chinuitoare

întrebări, îmi veni gândul să-mi reamintesc de acele zile trăite la Cluj de la dictatul din Viena până la fugă.

Am scris prin aceste volume numai drumuri prin țara mare, țara mea, sau peste

granițele ei. Drumuri cari aveau de-a face cu profesia mea. Notele ce urmează privesc peripecii de altă natură, dar e tot un drum, trist, cu deciseve clătănări pentru profesiunea mea. Le fac loc

aci și voi încheia volumul acesta, care cuprinde atâtea amintiri de muncă și de încântare, cu săptămâna de blestem, care a frânat scrâșnind și-apoi a oprit gemând activitatea mea la falnica universitate clujeană.

Amintirile mele de-atunci au început să se cam spălăcească. Erau zile extrem de lungi, în care se îmbulzeau întâmplările grave și senzațiile năpraznice într-un tumult coplesitor. Nu-i ușor deci să le readuc pe toate în conștiință, făcându-le ziua și ierarchia. S-ar putea să fac și greșeli în această privință. Totuși, amintirea e mai caldă și mai fidelă acum, decât mai târziu, când comparând și alte informații ași putea redacta memorii istoricește mai documentate.

...După ce o vară întreagă ne-am frământat sub povara Basarabiei și a Bucovinei de Nord smulse, a refugiaților nenorociți și a mobilizării îngrijorătoare, am încercat o scurtă reculegere la Bran. Era neașteptat de frumos la Bran și Ghika cu familia ei ne-au primit cu căldură... Peste frumusețea locurilor plutea o atmosferă necăcioasă, vâscoasă de îngrijorare, de revoltă, de depri-mare, care te fura din mediul de încântare pe prăpăstii și prin mlaștini imagine, te trezeau noaptea cu băta de inimă și cu mintea înfășurată, îți otrăveau somnul, odihna, plăcerea...

Stirile transmise prin Ghika de la radio, vestile aflate de la Brașov răscoleau până la fund toată tulburarea. Gigurtu¹ anunțase schimbul de populație, cu „mici cesiuni teritoriale”, pe care realității le vedeau foarte mari și dure-roase... Din străinatețe nici o veste bună. Dimpotrivă, ciocniri permanente la granița ungurească și grave incidente și amenințări pe Prut. Radio Budapesta își scuipa veninul, cum îi venea la gură, iar noi abia înghăimam câte

Una din primele victime ale furiei naționalistilor sovini maghiari a fost protopopul Aurel Munteanu din Huedin, ucis mișelește în ziua de 10 septembrie 1940

un document obiectiv. Volbură cruntă peste un neam umilit.

Ceva nădejde și bucurie ne făceau hărțile din colecția Ministerului de externe publicate de gazete, în care petele românești înecau biruitoare pe ale ungarilor și sașilor. „Cerneală cheltuită degeaba”, ziceau ungurii. Aveai impresia din ce în ce mai sigură a unui sprijin masiv, indiferent la „principio”, de care ungurii erau conștienți.

Începuseră tratativele la Turnu Severin. „De-ar avea minte ungurii să ceară cât mai mult, ca să vadă nemții că sunt abuzivi”, spunea Sextil Pușcariu² în ferma convingere că arbitrajul Axei și mai ales a lui Hitler o să fie binevoitor față de noi!

...Ne-am întors la Cluj în ziua de 21 august. Evenimentele aveau un mers fatidic. Bulgarii la Craiova n-au cedat nimic. Schimbul de populație cu ei este un capitol fără însemnătate, așa cum a fost stabilit. Cu ungurii ușoare nădejdi, apoi pesimism fără nădejde. Presa

nemțească ne acuza de „fals eroism”. A urmat chemarea lui Gigurtu și Manoiilescu³ la Viena, ultimulul Axei și acceptarea arbitrajului la Consiliul de Coroană...

Ultimat? Eram dușmanii lor? Nu am tratat, cât a fost omeneste posibil?! De ce toate drepturile și privilegiile pentru unguri, iar pentru noi constrângerea la o jertfă care promitea a fi nedreaptă?

30.VIII. Ziua blestemului! Blestem... Cu câteva zile înainte, când primiserăm ordinul confidențial să împăchetăm lucrurile de valoare în lada ce ni s-a dat, am dat de un teanc de hărți dactilografiate, ascuns într-unul din infoliile mari, care nu se consultă. Erau poeziile unui ungur din 1918 și 1919. Erau pline de revoltă împotriva destinului și chiar a lui Dumnezeu. Într-una termină cu enunțul că este totuși ceva ce au învățat de la valahii și anume lozincă „Cine mințte-4”. Într-alta blestema pe cei ce le luau locul și chiar pământul Ardealului, dacă avea să ajungă la alții. Cum s-a făcut că aceste hărți au stat ascunse 21 de ani în infoliu și tocmai eu am dat peste ele în clipe de clătănări ale destinului?

M-am simțit cuprins de o tristă îndoială. Mi-au șerpuit prin suflet prezentimentele fatidice, superstițioase. Am hotărât să fac întreita rugăciune, care netulburată de nimeni să-mi dea încredințarea că în privința asta n-are să mi se întâmple nimic. La a doua rugăciune, făcută în sala de bibliotecă — aud băta în ușă. Am înlemnit, dar m-așeptam totuși să nu intre nimeni, dacă nu răspund. Speranța nu se împlini, Susana⁵ a intrat întrerupându-mă. Mi s-a coborât în suflet vedenia unei smulgeri de la Institut, din Cluj. Iată de ce

³ Mihail Manoiilescu (1891-1950), economist, om politic, ministru de externe, semnată al dictatului de la Viena; din delegația română a făcut parte și Valer Pop, nu Gigurtu, cum consemnează jurnalul.

⁴ Tine minte!

⁵ Susana Pál (naționalitate maghiară), laborantă la Laboratorul de fiziologie vegetală de la Facultatea de științe, al cărui director era autorul.

¹ Ion Gigurtu (1886-1959), om politic, prim-ministru (iulie-septembrie 1940) al guvernului care a acceptat dictatul de la Viena.

² Sextil Pușcariu (1877-1948), lingvist și filolog, profesor la universitatea clujeană, membru al Academiei Române.

ziua de 30 august 1940 o socotesc ziua de soroc a unui blestem.

O înainte de masă obișnuită, cu grijile generale, dar cu convingerea că abia peste câteva zile de expuneri va urma arbitrajul. La amiazi însă, Spornic mi-a distrus speranțele. Auzise de la un post de radio că pe la unu sau două se va pronunța sentința, iar Tibi știa de la Emil Hategan¹ că la Consiliul de Coroană circula vestea că nemții ar fi acceptat teza coridorului, în care trebuia să intre și Clujul. Ungurii spusese la radio că vor anunța imediat, indiferent de program, știrile sosite de la Viena.

O amiază de post mâncată în silă amară. Florica² propune să mergem la Lucica să ascultăm acolo radio Buda-pesta. D-na Roman și Lucica lucrau. Am pus radio încet; se azeau muzică și lucruri diverse. Ni s-au servit bomboane de ciocolată și eu uitând de post am luat. M-am supărat foarte când am băgat de seamă și presimțirea urată mi s-a agravat. Apoi deodată (între 3 și 4?) se anunță: „Acum am primit rezultatul arbitrajului de la Viena...” Sar la aparat și ascult tremurând. Verdictul groaznic s-a spus. De la Salonta — cuprinzând Clujul — până la Zagon și până în Carpații Răsăritului... Mai mult decât ceruseră ungurii! De două ori atâția români pentru a putea avea pe sacul! Și-acum bejenia! În fața ni se cască groaznicul adevăr — peste speranțe, peste asigurări, peste lozinci. Am văzut într-o clipă vâlmășul refugiuului și am văzut soldați cu capul plecat, rușinați și revoltați de cedarea fortificațiilor pe care le-au păzit cu jertfe și speranțe mari un an și jumătate!

În 14 zile trebuie să pre-dăm cele 11 județe, în schimb ungurii au să se poarte „mărinimos” cu cei rămași.

¹ Emil Hategan, jurist, profesor la Facultatea de drept din Cluj.

² Florica Pop, medic, naturalist, profesor și director de liceu; soția autorului.

Cucoanele plâng. Insist să plecăm, ca să mergem la socri. Eram cu fețele prăpădite. La poartă Veta abia a îndrăznit să ne întrebe dacă-i rea sau bună vestea. Nu i-am răspuns niciunul, iar ea a început să plângă. A înțeles.

Încă în casă ne-a telefonat Titu: „Groaznic”, iar Lucica a anunțat-o pe Cornelița Hategan, rugând-o să împacheteze imediat. Am ieșit în stradă buimaci. Nu ne venea să credem că Clujul nostru are să fie în scurtă vreme oraș unguresc. Pe strada Universității o unguroaică îmbujorată se grăbea cu vestea. „Hallotta?”³, întreabă transfigurată pe una din cunoscute, apoi fuge mai departe... Da, virtualmente suntem în Ungaria; soldații noștri merg însă nepăsători pe străzi. Am trecut pe la Institut. Laboranții nu știau nimic. Ne oprim pe la Viorica⁴, îngrozită și deznădăjduită de veste. Vrea să plece imediat cu camionul și ne promite tot ce încăpe și de la noi... La mama soacră, care nu știa, alte plânsete. Tot așa și la Lăzărești. Era numai Babuș acasă. Generalul privea prost și nu știa ce să spună. Lăzărescu e la București. Urma să se întoarcă a doua zi. O sete și un gust amar permanent în gură. Ne întoarcem la Viorica și ne anunță că a doua zi la nouă trece cu camionul pe la noi. Pe stradă chipurile au început să se încrunte și să se muerească? Au început a afla năpraznica veste. La școală profesoarele se văietau și gemeau. Veneau mame cunoscute și blestemau „Trebuie să facem război, nu putem înghiți rușinea!” Disperare și revoltă subliniate cu lacrimi.

Plecăm spre casă. Cum să-i spun lui Irén?⁵ A trebuit să-i spun eu, care îmi țineam firea mai bine. I-am spus ungurește, cam steril. Nu știa ce să zică. Apoi a vorbit cu Florica și a izbucnit în hohote. O lega tatăl său — pa-

ralitic — de Ungaria.

Ca să opresc cumva vâlcă-reala, am început să strâng lăzi. Din pod, de la Simon. Întreb la rectorat. Nici o dispoziție. Rectorul⁶ e la Bucu-rești. Întreb la d-na Borza⁷. Borza nu-i acasă. D-na Borza știe de undeva de pretenții rusești în cazul când cedăm. Vor să-și apere — zice — frontiera pe Carpați. Între timp vine Guguta⁸ și ne vârsăm amarul.

Se înserase. Plec la Institut. Portarul Man aflase vestea și mă întreba ce să facă cu acei 18 ani de serviciu ce-i are? I-am spus că statul unguresc s-a obligat să preia funcționarii și că de vrea, poate rămâne. La Institut nu mai era nimeni. Ridic două lăzi, pe care le caut cu lumânarea și caut singur extrasele și lucrurile mele pe care le împachetez. Cer cuie și ciocan de la portar. Apoi aduc două birje. Portarul, portă-reasa și viceportarul îmi ajută cu devotament. Plec pe la 8 1/2 cu birjele. Birjarul se pleacă spre mine, în drum: „Îi drept că ne-or dat la unguri?” „Drept”. „Hăi... Mama ei!... Atunci mai bine era să nu să fi făcut România Mare... Pe noi ne-or omori amu ungurii!”

I-am spus că ungurii s-au legat să se poarte omeneste cu românii rămași; am căutat să-l liniștesc.

— Ba mă rog, noi mănăsturenii⁹, mai cu samă câțiva din noi, suntem tare însămnați și n-om scăpa.

Nu credeam justificată temerea lui și totuși câtă dreptate s-a dovedit să aibă bietul birjar. Oare va fi scăpat de furia barbarilor? I se va fi împlinit prorocia?

Urcând pe strada Bădescu

⁶ În acele momente, rector al Universității din Cluj era Florian Ștefănescu Goangă (1881-1958), cunoscut psiholog.

⁷ Alexandru Borza (1887-1971), profesor de botanică, directorul Grădinii botanice din Cluj.

⁸ Este vorba despre soția lui Ion Muslea (1899-1966), folclorist și bibliograf la Biblioteca Universității din Cluj. „Guguta” și soțul ei („Mușlioi”) erau prieteni apropiați ai familiei Pop.

⁹ Locuitorii cartierului clujean Mănăstur.

în sus aud strigăte de mase dinspre centru. Întâi credeam că-i bucurie de unguri. Apoi am auzit că-i revolta tineretului român, care cere cu orice preț războiul cu ungurii. Acasă, familia Vornic. Au stat la masă... Pe la 11, Vornicii au plecat, iar noi am făcut covoarele sul, am pus în lăzi și am bătut în cuie până la două, obosiți, slăbiți de suferință și nesomn. Pe la 10 și mai târziu am întrebat la Recorator dacă sunt dispoziții de evacuare sau de altă natură. Nimic. Dar se organizase serviciul telefonic toate noaptea.

31.VIII. O noapte scurtă, cu coșmar. Regretăm că ne trezim și că trebuie să ne aducem aminte de cruzimea realității. Punem lăzile afară și așteptăm câțiva timp camionul, care nu mai venea. Apoi plecăm cu Florica spre Viorica. În centru, pe toate casele tricolorul nostru. Pe Regina Maria, o mulțime compactă de manifestanți dinspre piață. Cântau, iar printre cântecele strigau sacadat: „Vrem război cu ungurii!”, „Rușine!”, „Joș dictatul de la Viena!” În frunte steagul, N. Buta, preoți. Ți se sfășia inima văzând o atât de curată și grandioasă naivitate, o atât de nebunească explozie a deznădejdii la alții.

Am ridicat pălăria cu sufletul înecat și m-am retras pe o stradă laterală. Se aude că au spart câteva firme sau vitrine la prăvălii care n-au arborat steagul.

Viorica aștepta cu bagajul gata — camionul. Florica s-a dus la școală, eu la Institut.

La Institut, salutul obișnuit, fără tresăriri speciale ale laboranților. Péterfi¹ și d-ra Cupcea² încă nu sosiseră. Am dat dispoziții să se așeze la locurile lor în dulapuri cărțile și obiectele ce erau pe masă. Keresztész venise regulat, ca totdeauna la 8, și aștepta să facă inscripția (ro-

Valeriu Pop (dreapta) și Hory András (stânga), delegatul Ungariei la tratativele de la Turnu Severin (16-24 august 1940)

mânească) la planșe. L-am oprit și i-am spus: „Domnii care vin n-au nevoie de inscripții românești”. A stat fără lucru câțiva timp.

Am luat contact cu Vătășescu³. Nu se știa nimic de evacuare, de plecare. Știri vagi, că putem lua cu noi ceva din achiziția (creația) românească. Ingrijorări: ce facem cu inventarul? În ce măsură suntem obligați să predăm? Borza îmi spune că nu putem duce nimic. Figuri îndurerate peste tot, care nu-și pot explica nenorocirea. Mă întorc la Institut și-l chem pe Péterfi. Mai privește cu blândețe scrutătoare:

— Știi vestea cea mare.

— Știu, domnule profesor.

I-am spus apoi cam următoarele: „Vestea pe mine mă lovește foarte greu. Și pentru că va trebui să părăsesc o instituție unde am lucrat și de care m-am legat 20 de ani, și pentru că trebuie să mă despart de d-ta care mi-ai fost simpatice și prieten”. I s-au împăienjenit ochii și m-a asigurat că suferă și el. I-am arătat că el, ca ungur, poate că va avea o soartă mai bună

ca pân-acum. Se arată însă sincer îndurerat și sceptic. El va rămâne pe loc, dar e sigur că cu Györfy⁴ d.c. nu poate lucra și poate nici cu Cholnoky⁵, care vine probabil — după părerea lui — la Cluj. Chiar și-a făcut planul ca în acest caz să se înscrie la medicina veterinară, unde ar putea termina în doi ani. Regretă din inimă că nu mai poate face excursii în Munții Apuseni, pe care îi cunoaște atât de bine. Îmi promite că va primi delegația să predea în numele meu. Într-adevăr, mi-ar fi greu să rămân să văd delirul unguresc, care-l socotim însă neasemuit mai puțin barbar decât a fost realitatea.

Am chemat-o pe d-ra Cupcea. Lacrimi. Ne-am gândit la lucrare, la familia ei, la destinul rupt în două. Are de gând să rămână cu mama-sa, dar poate va veni totuși. Chem apoi laboranții: toți sunt unguri. Le spun de hotărârea de la Viena. Să nu aibă nici o grijă, căci leaofa o s-o capete, iar dacă vor să rămână, ungurii sunt dator să-i primească. Îi rog să-și facă datoria ca și pân-acuma și mai ales să păzească în totul averea Institutului. D-na Mihăilescu⁶ vine pentru informații și sfaturi. La lucrurile lui Mihăilescu, cu ajutorul Susanei. O vorbă cu Mușlea...

Rămân singur și privesc cu duioșie cabinetul, cărțile, mesele de lucru. Blestemul ungurului se împlinește. Unde ne vom duce, cu ce vom lucra? Lăsăm biblioteca, izvor atât de bogat de informație precisă. Descopăr mereu lucruri ce-mi aparțin personal. Mă hotărâsc să las herbarul și materialul de analize polinice. Dau telefoane în diferite părți. La liceu muncă trepidantă și plină de plâns. Văd bine că Florica are să fie doborâtă de mersul lucrurilor.

⁴ Györfy István (1888-1959), botanist maghiar, profesor la Universitatea din Cluj, apoi la Szeged.

⁵ Cholnoky László, profesor universitar de chimie biologică la universitatea clujeană.

⁶ Soția lui Ion Mihăilescu, pe atunci asistent la Catedra de fiziologia plantelor de la Facultatea de științe, ulterior profesor la Craiova.

¹ Péterfi Ștefan (1906-1978), pe atunci cadru științific auxiliar la Facultatea de științe; mai târziu profesor universitar la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj.

² Emilia Cupcea, atunci asistentă la Facultatea de științe, iar mai târziu profesor la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj.

³ Ioan Vătășescu era secretar general al Universității din Cluj.

Profesoarele, părinții, elevele plâng, se zburcună, cer imposibilul. Inspectoratul și Ministerul dau ordine cu spețe. Măcină de nervi chiar dacă n-ar dubla-o o groaznică și nemaipomenită catastrofă. E pe la 10 și de acasă îmi spune Irén că încă n-a venit camionul. Îi spun să puie steagul.

Trec prin piață spre Viorica. Se făcuse frig. În jurul Lupoaiicii¹, manifestații și patrule de pază. Unii spun că vor să dărâme Lupoaiica. Camionul a fost oprit să iasă peste barieră; Huiu s-a dus să intervină din nou și are speranță să îl primească. Mă întorc. Vaslu — lângă Universitate — obosit și răgușit de manifestații. Când îi spun că nu mai cred în vreo reușită, îmi spune: „Cum, tu accepți?” Vine protopopul Huedinului, Munteanu². Venise românul să la parte la manifestații la Cluj. Cine-și putea închipui că în mai puțin de 2 săptămâni omul cât un munte are să fie ucis și ars într-un coteț? Mă întorc la Institut și mă deretic... Pe la unu vine într-un suflet d-soara Cupcea: „Vreau să vă comunic nouăți. A telefonat Maniu³ din București profesorului Popa să continue cu manifestațiile și că el va sosi cu primul tren (d.p. la 4?) să organizeze rezistența armată”...

Plec spre casă; în colț la Bădescu mă așteaptă Tonic⁴. „Tocmai tu mai lipseai”, îi zic, crezând că îmi aduce — după supărarea de mai înainte — o nouă năzdrăvănie de la lui. „De ce?”, zice el stins; am venit să văd ce faceți”. I-am spus ce am de gând și mi-a promis că îmi va trimite camion din Alba Iulia cu lăzi goale.

Ce grozăvie cu lăzile! Nu

se mai găseau în oraș nici lăzi, nici cuie...

Am luat masa și camionul nu venise. Tonic a plecat cu o mașină; i-am dat cutia cu fotografii s-o transporte, lăsându-mă în grija lui cu camionul. După-masă pe la 3 vine și camionul. E și Ducu cu revolverul. Încărcăm lăzile și covoarele. Putem pune și mai mult. Ne despărțim de Viorica și de Tuchi. În acel moment pică și Mărginean. Florica a început să plângă. Știa că vine să vândă casa în care am trăit — ca într-a noastră — timp de 3 ani. Vrea să grăbească vânzarea.

Nu mai putem de oboseală și deprimare. Mai ales Florica începe să dea semne de prăbușire completă a moralului. Vreau s-o trimit cu orice preț cât mai repede din Cluj. Blestemăm ceasul în care a fost numită directoare. Simțim cum această calitate îi distruge acum sufletul și îi complică într-un fel catastrofal refugiu.

Protopoia Veturia îmi telefonează și insistă să mă duc necondiționat la întrunirea de protest a intelectualilor la Rezidența⁵. „Poate mai putem salva Clujul!” îmi promite că mă duc și în sine-mi mă crucesc de naivitatea ei.

Întâlnire duioasă cu Klári⁶, care, deși foarte ocupată la comunitatea ungurească, ține să ne ajute cu tot ce poate.

La Universitate încă nimic precis; se zvonește însă că Sibiu ar fi orașul unde se va înființa din nou Universitatea „Regele Ferdinand I”.

Mă vizitează la Universitate Bubu Bologa⁷, care a venit cu tatăl său s-o ia pe Nana. Țin cu orice preț să ne întâlnim deseori la Pali Băci. Ei erau împachetați și cu gândul plecați din Cluj, nu înțelegeau deloc strămtărea și desnaidejdea noastră.

Plec cu Bubu la orele 5

⁵ Reședința rezidentului regal al Ținutului Someș; această funcție era deținută de Coriolan Tătaru.

⁶ Klári era o bună vecină de naționalitate maghiară a familiei Pop.

⁷ Valeriu (Bubu) Lucian Bologa (1892-1971), medic, istoric al științei, universitar clujean; el și soția sa erau prieteni foarte apropiați ai familiei Pop.

d.m. la întrunirea intelectualilor. Tatăl lui nu e la Central. Voia să-l luăm și pe el.

Contrar așteptărilor, la orele 5, lume puțină la Rezidență. Încetul cu încetul se adună; la un moment intră și Tătaru în uniformă Frontului, apoi dispare. Bornemisa⁸ intră și iese. Petre Metes ne anunță că el rămâne. Aproape de 6 intră Buta, Grigore Popa⁹ și o ceată de tineri legionari, sau de la Tara nouă (Beniuc)¹⁰. În sfârșit, pe la 6 și un sfert, când sala se cam umpluse, Bornemisa propune drept președinte pe Petre Metes. „Părintele Moța”¹¹ strigă legionarii din fund. (Vreo 10). „Părintele Moța nu-i aici”, spune Bornemisa. Rămâne deci Petre Metes, care desemnează un secretar de ședință. Metes reamintește rezultatul arbitrajului și durerea noastră. Dar acum nu e vorba de tănguț, ci de datoria noastră de a organiza pe cei 1 milion și jumătate de români ce rămân în Ungaria. Asta e problema ședinței de azi.

Părintele Ludu se ridică în tălul și spune că o asemenea organizare ar însemna să acceptăm odiosul dictat de la Viena. Ședința să se transforme într-una de protest și de hotărâre de a rezista. Urale. Ghibu¹² înfierează și el și îndeamnă la rezistență. Anunță că ofițerii tineri și soldații vor să lupte. Pe generalul comandant al armatei l-a somat să se considere ardelen și să conducă armata la război... generalul s-a eschivat și a spus că el e soldat

⁸ Sebastian Bornemisa era primarul Clujului în acel moment.

⁹ Grigore Popa, poet și filosof, asistent al lui Lucian Blaga la Facultatea de litere; martir al închisorilor comuniste.

¹⁰ Mihai Beniuc (1907-1988), poet și psiholog, pe atunci universitar clujean.

¹¹ Este vorba despre preotul Ion Moța, tatăl fruntașului legionar Ion I. Moța, călător în Spania în 1937. Preotul Moța fusese invitat de rege, în ideea de a avea și reprezentanți mișcării legionare în componența Consiliului de Coroană chemat să hotărască într-o problemă atât de gravă.

¹² Inisfor Ghibu (1883-1972), pedagog, profesor la Facultatea de litere din Cluj, militant activ al mișcării naționale.

¹ Statuia Lupoaiicei, cu Romulus și Remus, simbol al latinității.

² Aurel Munteanu, protopop al Huedinului, martir al românilor; a fost schingit și ucis bestial de honvezi în 1940.

³ Iuliu Maniu (1873-1953), cunoscut om politic, președinte al Partidului Național-Tărânesc (1926-1933; 1937-1947); s-a opus dictatului de la Viena.

⁴ Anton Pop, fratele profesorului E. Pop.

și deci execută ordinul. De fapt armata — garnizoanele din jurul Clujului — a început să se retragă. Trebuie să insistăm imediat.

Dar care-i atitudinea oficială și care sunt informațiile precise, întreabă altul. VasIU — răgușit — pretinde că dl. rezident să vie între noi și să ne comunice informații oficiale. Datoria rezidențială este să fie între noi acum. Bornemisa scuză pe rezident. E ocupat cu Bucureștii.

Se înjură guvernul, i se cere demisia, se blestemă cenzura, se ovaționează Maniu. Grigore Popa dă informații relative la Maniu. Spune, răgușit, că azi dimineață au ocupat palatul telefoanelor și au cerut Palatul. Nu le-a răspuns nimeni. Au cerut apoi Consiliul de Miniștri. De la o vreme a venit însuși Gigurtu. Popa a cerut neacceptarea dictatului și rezistență armată în numele tineretului. O jumătate de ceas Gigurtu i-a sfătuit să nu facă nimic, să renunțe la tot și să accepte arbitrajul, care trebuie executat întocmai. Apoi a vorbit cu Maniu. El a spus că trebuie să rezistăm. Roagă tineretul să demonstreze ordonat, dar fără încetare. El însuși va veni cât mai curând posibil. Se aude însă că bucureștenii nu-l lasă să vină. Cât despre acțiunea armată, Popa susține că toți ofițerii, până la căpitani, și trupa vor lupta. Iureș de recriminări. Se spun vorbe grele. Dintr-odată, simți că sub presiunea durerii s-au dus toate zăgăzurile: cenzura, autoritate, opreliști ca tradiții de decenii.

Bornemisa, vrând să dea o reparație Consiliului de Coroană, comunică ceea ce i-a mărturisit pătrintele Moța, care fusese prezent la Consiliu. „Și eu am iscalit acceptarea arbitrajului, zicea părintele. La Consiliu se primise o telegramă din Viena, de la Manoilescu, în care se anunța că există un pact secret între Rusia, Ungaria și Bulgaria, ca în caz de necesitate să intre armat tustrele împotriva României. Bulgarii chiar întrerupseseră tratati-

In Clujul unificat

30 august 7 Sept. [1940]

Se împlinesc astăzi ... de când am plicat la albastru, somnoroș, trist pe o zi frumoasă, singura faoară a reținerii.

În lipsă de ocupație ... din mola de teribile constatare și chinătoare ... în viață gândul să-mi readucă de aici zile trăite în cluj de la dictatul ... până la fugă.

Am scris în acest volum nuanșă drumuri prin țara mare, țara mea, între granițele ei. Drumuri, care au fost de-a pice în profesia mea. Notele ce urmează privesc peripeții de altă natură, dar tot un drum trist, cu decizii ... pentru profesia mea. Se face ... și voi încheia volumul acesta, care prinde atâtea amintiri de ... și de ... în septembrie de ... a ... activitatea mea la faclia universitate Cluj.

vele pe timpul arbitrajului. Consiliul a fost silit deci să accepte". Cineva spune că știe sigur de undeva că telegrama e apocrifă. Un avocat (Pop?), fost perceptor, face o demagogie suspectă: „Să formăm aici un guvern ardelesc, să se ducă la guvernul din București care nu mai are nici un drept..." Vorbește de afacerile bucureștenilor și ale regătenilor în Ardeal, și cere tuturor să rămână pe loc.

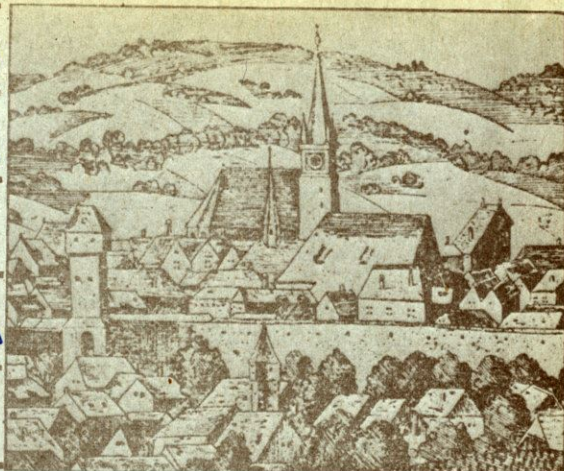
Un pensionar foarte puțin orator — îndeamnă într-un accent de vechi nădrăgar ardelean — să nu ne lăsăm, căci este o rușine. Avea mult patos, dar nu a produs efect din cauza dialectului și a fe-

lului cum amesteca tiradele nu tocmai potrivite. În numele muncitorilor, vorbește un tânăr, Crăciun, simpatic la înfățișare și fără îndoială cel mai bun orator. Voce clară și puternică, dicție rară, apăsată. Iar ceea ce spunea era de o sinceritate coplesitoare. Băga de vină multor intelectuali și oameni bogați că nu demonstrează cu ei și nu li se alătură în propagandă pentru război. „Eu n-am decât pila și ciocanul, pe care să mi le apăr, dar totuși, atâta vreme cât mai știu pe un frate alături de mine, voi lupta cu arma în mână până

(Continuare în p. 31)

1895. LA VIENA ȘI BUDAPESTA DESPRE TRANSILVANIA

DAN A. LĂZĂRESCU

În ultimul deceniu al secolului trecut, lupta românilor din Transilvania pentru libertate și unitate națională se intensifică, opinia publică de pe continentul european urmărind cu interes desfășurarea evenimentelor în această zonă. Mișcarea memorandistă (Magazin istoric, nr. 7, 8/1978, 5/1992) făcuse ca opinia publică europeană să la cunoștință de legitimitatea revendicărilor românilor, să trezească un amplu curent de simpatie și solidaritate cu cauza lor.

Oameni politici, diplomați, istorici, ziariști, literați etc. s-au pronunțat în favoarea românilor transilvăneni și a naționalităților subjugate în statul dualist austro-ungar, constituit în 1867 (Magazin istoric nr. 6/1978).

Unul dintre aceștia a fost și publicistul, diplomatul și politologul francez Charles Benoist (1861-1936).

O putere care nu există

Benoist și-a legat mai cu seamă numele de colaborarea lui, între anii 1893, și 1919, la prestigioasa *Revue des Deux Mondes* (fondată în 1831), cunoscută revistă franceză consacrată politicii europene de la preluarea ei, în anul 1831, de către scânteietorul ziarist François Buloz. Revistă care și astăzi continuă să apară în capitala Franței, cu aceeași mare reputație europeană.

Bucurându-se de colaborarea unor prestigioși oameni politici și de cultură ai Franței, de la Saint-Marc Girardin și Edgar Quinet până la Henry Bordeaux și la Edgar Faure, *Revue des Deux Mondes* s-a numărat printre primele periodice europene care, încă din anul 1836, începuse să consacre studii, articole și note poporului ro-

mân și luptei lui pentru libertate și neam. Cititorii revistei urmăreau mai cu seamă foarte importanta rubrică consacrată comentării politicii europene, cronică denumită *Chronique de la Quinzaine*, apariția revistei fiind bilunară. Redactorul acestei rubrici a fost, din 1852 și până la moartea sa, politologul Charles de Mazada-Percin (19 martie 1820-27 aprilie 1893). După dispariția acestuia, Ferdinand Brunetiere, marele critic literar, directorul revistei, a oferit coordonarea acestei rubrici cunoscutului publicist, profesor și om politic de centru Francis Charnes, care o va conduce până în ianuarie 1916, când s-a stins din viață. Ca redactor itinerant al rubricii a fost desemnat, tot în 1893, Charles Benoist, un tânăr profesor și publicist care-și făcuse un nume bun prin numeroase articole politice publicate în diferite periodice

de centru-dreapta.

Așa cum își amintește Charles Benoist în cele trei volume de memorii publicate la sfârșitul vieții sale, în 1932, în cunoscuta editură pariziană Plon, în anul 1895 începuseră să circule prin Europa prorocii care se întreceau, care mai de care, să prevestească inexorabila și urgenta destrămare a monarhiei habsburgice, cel puțin sub forma politică dualistă pe care o acceptase, la propunerea cancelarului său saxon, contele von Beust, împăratul Franz-Iosif al Austriei, în anul 1867, sub forma celebrului *Ausgleich*. În virtutea acestuia, oligarhia maghiară fusese admisă de împărat cu drepturi politice egale în cadrul împărăției care moștenise coroanele imperiale ale lui Carol cel Mare și Otto I:

Ministrul afacerilor străine al celei de-a III-a Republici franceze, Gabriel Hanteaux, pare a-i fi solicitat lui Brune-

Vechi imagini transilvănene: Clujul (p. 22) și Făgărașul

tière, colegul său de la Academia franceză, o cercetare la fața locului a situației adevărate din cadrul monarhiei austro-ungare. În mod firesc, Brunetière l-a rugat pe Charles Benoist să facă o investigație, la Viena și la Pesta, asupra realităților din această dublă monarhie și să publice, în paginile revistei rezultatul constatărilor de la fața locului.

Benoist a sosit la Viena la începutul toamnei din 1895. În mod firesc, el a început prin a lua contact cu Ambasada Franței la Viena, ambasador fiind Henri-Auguste Lozé, fostul prefect de poliție al Parisului. Lozé l-a prezentat situația politică din împărăția Habsburgilor, în următorii termeni: „Austria nu este de fapt o putere care există, ci o putere în necurmată devenire. La diferite repere cronologice, ea își începe o nouă eră în existența ei istorică. Așa s-au petrecut lucrurile în anul 1806, când, în urma înfrângerii de la Austerlitz, împăratul Francisc II al Germaniei s-a văzut nevoit să renunțe, din porunca lui Napoleon, la titlul milenar de împărat al Germaniei, pentru a adopta titlul, inexistent până atunci, de împărat al Austriei. La fel s-au petrecut lucrurile în vara anului 1867, când s-a încheiat cel mai re-

cent pact de alianță între Casa de Habsburg și oligarhia maghiară, sub forma celebrului *Ausgleich*. Pivotal monarhiei austriece îl constituie aristocrația austriacă ereditară, care este omniprezentă în entourage și în sfatul împăratului. Habsburgii reprezintă o dinastie istorică și ei izbutiseră, până atunci, să-și perpetueze stăpânirea ereditară asupra unor numeroase naționalități din centrul Europei, printr-o serie întreagă de compromisuri cu unele dintre acestea. Dintre cele 12 națiuni diferite aflate sub coroana imperială și regală a Habsburgilor, numai două izbutiseră să exercite o înfrăurire mai puternică asupra celorlalte zece. Anume, națiunea germană și națiunea maghiară. Aceasta din urmă reușise până atunci să de-naționalizeze o serie de popoare asiatice așezate pe teritoriul dominat de maghiari, cum ar fi pecenegii, cumanii, iazigii, secuii și, mai recent, numeroși evrei. Ei mai de-naționalizase cu sila și pe vechii slavi care locuiau în Pannonia și în străvechiul imperiu morav, imperiu destrămat în urma năvălirii ungurilor în Pannonia în anul 896 după Christos¹. În prezent însă, observa ambasadorul Lozé, „forța de maghiarizare, care se exercitase cu atâta succes

în trecut, pare a nu mai obține rezultate decât cel mult asupra unei părți din populația evreiască din Transleithania²; populație care se lăsa îndeobște maghiarizată cu dragă inimă, uneori din proprie inițiativă și cu un fel de cecetărie”. Aceasta, continuă Lozé, „pentru că maghiarul deținea, pe lângă puterea politică, și bogăția care-i putea satisface cupiditatea, precum și nobila sonoritate a numelui, care-i măgulea vanitatea”.

Forța și dreptul istoric

În contrast cu atitudinea hotărâtă și energică a națiunii maghiare, arăta ambasadorul Franței, „toate celelalte naționalități se disprețuiesc între ele, se detestă și se geloază. Atunci când li se dă prilejul, ele se asupresc una pe alta. Păstrează neconștient, una față de alta, sentimentele

¹ Constituirea statului dualist austro-ungar a dus și la apariția unor noi denumiri administrative. Astfel, râul Leitha — care despărțea Austria de Ungaria — a fost folosit ca punct de reper pentru desemnarea celor două componente ale dublei monarhii: Cis-leithania (Austria) și Transleithania (Ungaria) pentru a se acorda ideea unui singur stat.

cele mai rele. Sentimente pe care le învederează în fiecare clipă prin contactele pe care le au între ele zi de zi".

Documentându-se el însuși în această problemă, Charles Benoist a cules suficiente dovezi pe seama disprețului congenital al maghiarilor, mai cu seamă al oligarhiei maghiare, față de absolut toate celelalte naționalități conlocuitoare. El consemnează vestitul proverb maghiar: *Toth ember nem ember!* (Slovacul nu este un om) — proverb, de altfel, preluat ca maximă politică de cărmuire de către oligarhia maghiară. Astfel el notează că dintr-un izvor vrednic de încredere, a aflat că un nobil ungar, la vânătoare, trăgând prea aproape pe linia hăitașilor slovaci, a fost rugat să bage de seamă să nu-și împuște hăitașii. Nobilul ungar a replicat, cu un calm înfrigorant și fără pic de glumă: „Ei! Un slovac mai mult sau mai puțin...”

Publicistul francez și-a dat seama că nodul problemei politice a monarhiei habsburgice se află la Budapesta. El s-a deplasat atunci în capitala Ungariei, pe care a găsit-o în mare fierbere, la sfârșitul anului 1895. Cu numai un an înainte avusese loc, la Cluj, memorabilul proces al Memorandumului poporului român din Transilvania și Ungaria. Peste mai puțin de un an urmau să aibă loc, cu un fast extraordinar, serbările jubiliare ale *Millenium*-ului, comemorând o mie de ani de la implantarea în Pannonia, pe cursul mijlociu al Dunării, a celor șapte triburi maghiare migratoare.

Charles Benoist obținuse de la ministrul de externe al imperiului, contele Agenor von Goluchowski, o recomandare către foarte influentul ministru de finanțe al dublei monarhii, contele Kallay de Nagy-Hall. Publicistul francez a fost primit de acesta din urmă la palatul său de la Budapesta, într-o vastă bibliotecă, în care era dispusă la vedere o colecție completă din *Revue des Deux Mondes*, în semn de

deosebită atenție din partea gazdei. Din primele sale cuvinte, contele Kallay l-a făcut pe Benoist să constate că „acest tipic reprezentant al oligarhiei maghiare nu ajunsese să aibă în minte o concepție cu adevărat europeană asupra statului”.

Solicitat de oaspetele francez să-și expună punctul de vedere asupra Transilvaniei, Kallay s-a mărginit să afirme că: „În ultima vreme s-a făcut prea mare zarvă pe seama acestor români din Transilvania; și sunt unii străini care se agită mai mult decât ei înșiși în favoarea lor. Fiindcă poporul român din Transilvania nici nu se gândește la asemenea lucruri. Cine anume își îngăduie astăzi să gândească în numele lui? Numai niște bieți studenți, profesori, învățători și avocați, de pe ambele laturi ale frontierei noastre cu România. Și pe ce se bazuie acești domni?”

La această întrebare, Charles Benoist s-a grăbit să-i răspundă contelui Kallay: „Ei se bazuie, domnule conte, pe un drept istoric, a cărui temeinicie aș ține mult s-o aflui de la bunăvoința domniei-voastre...”

„Așa? — a întrebat înăltul demnitar maghiar. Numai pe un așa-zis drept istoric se bazuie ei? Păi asta nu-i nimic! Cine ar putea să-i ajute pe români? Rusia? Ca să contribuie astfel la făurirea unei Românii care ar fi mult mai puternică decât cea de astăzi? O asemenea Românie-mare ipotetică ar tăia toate legăturile Rusiei cu toate naționalitățile iugoslave! Ce valoare are oare un drept istoric care nu se poate bizui pe forță?”

„Ce concepție machivelică sau bismarckiană” — comentează formula contelui Kallay, Charles Benoist, în articolul publicat în *Revue des Deux Mondes* consacrat misiunii sale la Viena și Budapesta.

Revista plătește — nu este plătită

Concluzia contelui Kallay era următoarea: „Noi nu avem să ne temem, la ora actuală [1895 — n.n.], de revindicările românilor din Transilvania. Cât despre croați, singura lor năzuință este să se bucure de o autonomie administrativă mai largă. Rămâne de văzut cum se vor înțelege croații catolici cu sârbiil ortodocși!” Și, amintindu-și că interlocutorul său venea din patria lui Descartes, Kallay n-a ezitat să-i amintească o formulă ingenioasă folosită de inspiratorul de fapt al *Ausgleich*-ului, marile om de stat Ferenc Deák. Auzind exprimându-se pareerea că *Ausgleich*-ul ar fi lipsit de logică, Deák ar fi exclamat: „Aha! *Ausgleich*-ul nu este logic? Atunci cu atât mai bine! El va dăinui!”

Amintindu-și și această formulă, Charles Benoist va consemna mult mai târziu, în *Memoriile* apărute în 1932, că anul 1918 va vedea „*destrămarea unui edificiu politic lipsit de logică: monarhia austro-ungară!*”

În 1895 însă, el a tras cu totul altă concluzie, și anume că liderii oligarhiei maghiare speculau, pe lângă încrederea absolută în oligarhia soră prusiană, și lipsa de logică și de cunoștințe istorice temelnice ale conducătorilor marilor puteri europene. În sprijinul acestei păreri, el notează că vienezii de exemplu „se pasionau pentru istorii, ceea ce îi împiedica să vadă istoria!”

În 1895, când Benoist a vizitat Ungaria, oligarhia maghiară conducătoare era alcătuită — din 1894, când luseră ființă noul Partid al Poporului (*Volks-Partei*), desprins din partidul de guvernământ național-liberal și condus de conții Ferdinand Zichy și Miklos-Moricz Esterhazy — din patru partide principale.

Cel mai important rămănea Partidul Național-Liberal de guvernământ, condus, pre-

cumpănitor, de nobilimea calvinistă și, cum a aflat Charles Benoist de la contele Zichyi, puternic influențat de masonerie. Multă vreme șeful partidului a fost Kalman Tisza, prim-ministru al Ungariei între 1875 și 1890. Acum, în 1895, conducerea o dețineau fiul acestuia, contele Ștefan Tisza, și baronul Bánffy, din Transilvania, care, în calitate de prim-ministru, va organiza alegeri parlamentare deosebit de dure în 1897. Din același partid făcea parte și contele Gyula Szápolyai, — fost prim-ministru și ministrul construcțiilor publice, Wlassicz, care, în cadrul audienței pe care i-o fixase publicistului francez, a avut naivitatea să-l întrebe cât l-ar costa inserarea, în paginile revistei *Revue des Deux Mondes*, a unui articol în care s-ar scoate în relief, cu firești elogii, desăvârșitul sistem de educație și instrucție publică realizat sub ministeriatul lui în regatul maghiar! Ceea ce i-a atras replica drastică a lui Charles Benoist: „Revista noastră plătește, dar nu va admite nicodată să fie plătită!”

Președintele Camerei Deputaților de la Budapesta, von Szilagy, i-a declarat ziaristului francez că, pentru Ungaria, „chestiunea naționalităților se află deocamdată în adormire. S-ar putea totuși să se deștepte într-o bună zi. Și atunci se va da o bătălie aprigă, al cărei rezultat putea fi sau menținerea lui *Status quo ante*, sau destrămarea Ungariei”.

Benoist a izbutit să albească conștientizarea și cu Kalman Tisza, cel mai respectat om politic al Ungariei la acea dată. Acesta i-a confirmat spusele președintelui Camerei și anume că problema naționalităților nu ajunsese încă să se pună în statul maghiar. Pe deplin informat asupra conținutului româno-maghiar, Charles Benoist i-a arătat fostului prim-ministru că, după precedente istorice, Transilvania putea urma precedentul *Ausgleich*-ului și să se constituie astfel în stat autonom, unit prin propria lui

voință cu Ungaria și pe picior de egalitate absolută cu acesta. Tisza a răspuns: „Cătuși de puțin! De altfel, unirea Marelui Principat al Transilvaniei cu Ungaria a fost omologată încă din 1848 prin vot unanim al Dietei din Cluj!”

Se știe că acea Dietă a fost alcătuită exclusiv din reprezentanți ai maghiarilor, ai secuilor și ai sașilor, fără ca măcar un singur român să fi participat la ședințele ei. Și același lucru se putea spune despre votul în favoarea alipirii Transilvaniei la regatul maghiar, dat de Dieta din Cluj în 1867.

Charles Benoist fusese informat că viitorul politic al Ungariei atârna mai cu seamă de puternica personalitate a contelui Ștefan Tisza, fiul lui Kalman Tisza și moștenitor personal al titlului de conte de la un unchi al său. A ținut să-l vadă pe tânărul conte Tisza și nu a fost dezamăgit.

Agitatorii sunt de vină!

Foarte reținut, contele Ștefan Tisza i-a declarat interlocutorului său francez că, pentru Ungaria, pactul dualist ajunsese să fie aproape inexistent. În țară domnea o egalitate deplină între toți oamenii liberi, neexistând vreo ierarhie nobiliară care să le acorde magnaților mai multe drepturi față de *gentry* adică de nobilimea de țară, mică sau mijlocie. „Acesta pentru că în Ungaria n-a existat nicodată feudalismul”. Charles Benoist interpretează spusele trușului conte în sensul că, într-adevăr, drepturi politice temeinice existau în regatul Sfântului Ștefan numai pentru nobilimea de obârșie maghiară, care reprezenta circa 10 la sută din populația maghiară, respectiv mai puțin de 4 la sută din întreaga populație a regatului.

În mod firesc, Charles Benoist a ținut să afle și opiniile primului ministru, baronul Bánffy, privind soarta românilor din Transilvania. Acesta

i-a rețezat-o de la început: „Pardon! Nu există români în Transilvania! Există, în Transilvania, populații de obârșie românească. Dar aceasta este ceva de cu totul altă natură. Cu atât mai mult cu cât aceste populații nu constituie un bloc încheiat, o pată etnică pe hartă, ci sunt răspândite la dreapta și la stânga celor 13 comitate, cât cuprinde Transilvania!”

Charles Benoist fusese informat că baronul Bánffy, originar din Transilvania, cunoștea ca nimeni altul versiunea maghiară a istoriei Transilvaniei. Așa încât n-a manifestat o mirare când acesta i-a ținut un adevărat curs de istoria Transilvaniei, începând cu anul 1541 (anul implantării pașalâcului otoman la Buda și al recunoașterii de către sultanul Soliman Magnificul a Principatului Transilvaniei). „Dar, a precizat baronul Bánffy, nicodată Transilvania nu a constituit un stat în adevăratul înțeles al cuvântului”. În ceea ce privește des invocatul *drept istoric*. Primul ministru a adăugat: „Ce mai poate valora astăzi un drept istoric care a ajuns să nu mai fie în nici un caz un drept viu, actual? Și dacă totuși ar ajunge să poată fi invocat un asemenea drept istoric — a continuat el — tocmai românii să fie îndreptățiți să solicite punerea în aplicare?” Recunoscând că existau, la acea dată, „două milioane și jumătate de români” în Transilvania și Ungaria, ei erau răspândiți în diferite comitate. „Și, la urma urmelor — a încheiat primul-ministru — nu țărani români protestează, ci agitatorii!”

După ce consemnase cât se poate de fidel opiniile membrilor de seamă ai Partidului Național Liberal de guvernământ, Charles Benoist a crezut necesar să se întrețină pe aceeași temă și cu liderii partidelor de opoziție. A fost primit astfel de către contele Albert Apponyi, care i-a precizat că ar fi o mare greșeală să se considere că Ungaria s-ar afla într-o poziție de dependență față de Austria, sau

într-o poziție de inferioritate față de imperiul de la Viena. *Ausgleich-ul* fusese conceput și realizat de către negociatorii săi maghiari: Ferenc Deák, baronul Eötvös și contele Gyula Andrássy, ca un pact dualist între două părți egale în drepturi și suveranitate și având drepturi istorice egale. De altfel, nici chestiunea naționalităților nu se putea pune în Ungaria, așa cum se punea în Austria pentru Boemia, de pildă, sau pentru Galiția. Singura problemă națională care confrunta Ungaria la acea dată privea exclusiv regatul Croației. „Cât despre românii din Transilvania, despre care dvs. spuneți că fac atâtea gălăgie — a adăugat contele Apponyi — nici nu văd pe ce anume drepturi istorice și-ar putea bizui ei revendicările. Niciodată Transilvania nu a reprezentat în istorie un stat românesc! După anul 1526 și lupta de la Mohács s-au constituit două Ungarii: aceea a cărei coroană a revenit pe bază de drept succesorilor Casei de Austria și aceea, neatârnată, din Transilvania. Aceasta din urmă a votat unirea cu Ungaria în anul 1848”.

Ungurul este... ungur

La o observație a lui Charles Benoist privind componența etnică a Dietei care votase alipirea Transilvaniei la Ungaria, în anul 1848, contele Apponyi a răspuns: „Este adevărat că pe-atunci națiunile nu erau socotite a fi egale între ele și că numai ungurii, secuii și sașii erau reprezentați în Dieta Transilvaniei. Dar, pentru simplul fapt (?) că românii nu și-au putut rosti părerea, în Dietă, asupra alipirii Transilvaniei la Ungaria, putem oare trage concluzia că legea de alipire votată de Dietă ar fi nulă și neavenită? Că a putut fi surprinsă buna credință a Aduării? Și că totul ar fi trebuit să fie reluat de la capăt? Cu asemenea pretenții, nici o lege nu s-ar mai putea menține, *rebus sic stantibus*! Des-

pre partea mea, eu sunt gata să ascult absolut toate reclamațiile și revendicările pe care le-ar putea formula și croații, și românii, și oricare alți supuși ai monarhiei. Însă exclusiv în calitatea lor de particulari! Orice stat are datorită să facă dreptate tuturor cetățenilor săi, indiferent de limba pe care o vorbesc și de națiunea din care se trag. *Dar eu afirm cu tărie că, în lăuntrul statului maghiar, nu trebuie să existe nici naționalități, nici drepturi ale naționalităților. Există aici numai o singură naționalitate și tot ce este ungur este ungur.* Dacă vor croații, românii sau slovacii să se socotească lezați în vreun drept al lor, n-au decât să se plângă. Dacă vor să beneficieze de o mai mare libertate, ca cetățeni ai regatului Ungariei, ei n-au decât s-o ceară; și vom vedea noi ce vom putea face pentru ei. *Dar noi nu cunoaștem nici o naționalitate croată, română sau slovacă; și niciodată nu vom recunoaște asemenea naționalități!*” (s. ns.)

Pe deplin lămurit, Charles Benoist a aflat cam aceleași opinii și de la alți interlocutori, între alții de la Pál Kiss von Nemeskür, subsecretar de stat la Ministerul agriculturii. A luat legătura și cu conducătorii unui partid de opoziție, Partidul Național, care afecta că susține din toate puterile idealurile revoluționare din anii 1848-1849. Acest partid după ce fusese condus până în 1887 de către deputatul Mocsáry Lajos — deosebit de binevoitor față de naționalitățile conlocuitoare din regat — avea în fruntea sa un comitet din care făcea parte fiul lui Kossuth Lajos, Kossuth Ferenc, care își însoțise câteva zeci de ani părintele în exilul său în țările anglo-saxone. Deși Kossuth Ferenc i-a făcut lui Charles Benoist impresia că s-ar deosebi fundamental de tipul obișnuit al oligarhului maghiar și deși partidul condus de el, partid numit neoficial Partidul Independenței Ungariei, obținuse în ultimele alegeri nu mai puțin de 65 de

deputați, acestea n-au schimbat prea mult părerea publicistului francez asupra profilului moral al politicienilor maghiari. După cum nu le-au schimbat nici convorbirile cu alți politicieni mai mărunți.

Pe baza numeroaselor informații astfel obținute, Charles Benoist a inserat în *Revue des Deux Mondes* patru studii de o excepțională importanță istorică și prospectivă, sub titlul generic de *L'Europe sans l'Autriche* (Europa fără Austria).

El aprecia că, prin încheierea compromisului din 1867 cu oligarhia maghiară, Austria renunțase la misiunea ei istorică europeană și se resemnase să-și lase politica internă și externă orientată tot mai temeinic de visurile oligarhiei maghiare. După mai puțin de 30 ani de la intrarea în vigoare a pactului dualist, opțiunile oligarhiei maghiare ajunseseră să împingă toate naționalitățile din imperiul Habsburgilor pe panta războiului civil. Concomitent, tensiunile naționale din lăuntrul Imperiului, determinate de samavolnicia politicii și birocrăției maghiare față de fiecare naționalitate, se transmiteau dincolo de hotarele monarhiei, respectiv, în Regatul României, în cel al Serbiei, și chiar printre slavii din imperiul țarilor, având drept consecință neconținută agravare a tensiunilor internaționale din Europa.

Concluzia — și îndemnul — celor patru studii publicate de Charles Benoist era următoarea: „Pentru ca să mai existe o Europă, trebuie neapărat să existe o Austrie în Europa”.

Evoluția evenimentelor de la sfârșitul sec. XIX și din primele două decenii ale veacului nostru a dus, după cum se știe, la destrămarea Imperiului austro-ungar și la constituirea, pe ruinele sale, a unor noi state naționale.

Transilvania, prin voința plebiscitară a populației române de aici, exprimată în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, s-a reunit cu Patria română, în urmă cu 75 ani, la 1 decembrie 1918. ■

CRONICI

DE FAMILII

STURDZEȘTII

ȘTEFAN S. GOROVEI

● Din întâmplare în întâmplare, tot mai aproape de tron ● Un spirit de clan mai rar întâlnit ● Pribegii și întemnițări ● Dărzenie, mândrie și tărie sufletească ● Agreați și prigonii

Câteva întâmplări, în veacul XVII, s-au vădit prielnice neamului coborât din hatmanul Gavril Sturdza (Magazin istoric, nr. 1/1994). A fost o întâmplare faptul că Matei Sturdza se căsătorise cu o vară primară a culva care avea să devină domn al Moldovei — Gheorghe Ștefan (1653-1658); tot o întâmplare a fost că una din fetele acelui Matei, crescută de unchiul ajuns domn, a fost măritată cu fiul unui boier de neam străin — Grigorașcu, fiul lui Gheorghe Ghica — fără să se bănuiască, măcar, că

soarta avea să o facă foarte repede nu numai fiică adoptivă de domn, dar și noră de domn, mai apoi doamnă ea însăși; întâmplare a fost, desigur, și căsătoria unuia din băieții cu sora unui boier moldovean care și el avea să devină domn: Ștefan Petriceicu. Dar sirul de întâmplări adăugându-i-se calitățile oamenilor, toate la un loc au asigurat Sturdzeștilor, încă din acel veac, un loc dintre cele mai de frunte între familiile boieresti ale Moldovei.

Un om aprig

După moartea lui Matei Sturdza, grija domnească a trecut asupra casei sale (ca și, se pare, unele datorii rămase din scurtă perioadă când el a condus visteria); băieții mai mari au intrat în viața publică, fetele s-au măritat (cu boieri mai însemnați sau mai mărunți); din toate aceste căsătorii, una singură a fost rezultatul unui calcul politic, Gheorghe vodă Ștefan dorind să-și asigure sprijinul binevoitor al acestui boier care îndeplinea funcția de capuchehaie (reprezentant al țării la Poartă). Iată cum povestese Miron Costin acest episod: Gheorghe Ștefan „socotindu iară acéia care socotise și Vasilie vodă în Ghica vornicul, că este om, de capichihăie, neavându gându să poată să iasă

unul ca dânsul la domnie, l-au făcut de casa sa, cu neputință, fata Sturdzii visternicului, după feciorul lui, Grigorașcu postelnicul. Și după ce l-au făcut cuscru de casa sa, pre feciorul său boierindu-l cu agia, pre Ghica bătrânul l-au trimis iară la capichihăie, la Poartă și au fostu pe trebile lui Ștefan vodă; până ce i-au venit maziilia". Dacă faptele s-au petrecut așa cum le-a reținut și le-a redat Miron Costin, căsătoria s-a făcut la 1657, de când Grigore Ghica începe a fi menționat ca agă.

Desemnarea bătrânului Ghica în 1658 ca domn al Moldovei a adus familia Sturdza și mai aproape de treptele tronului; numai doi ani mai târziu, încă un pas în aceeași direcție a fost făcut: în 1660, Grigore Ghica a devenit voievod al Țării Românești, unde va domni de două

ori (1660-1664; 1672-1673); în ambele domnii, l-a însoțit unul din frații doamnei Maria, Todorașcu Sturdza, căruia i-a încredințat dregătoria de mare spătar; el va fi, în două rânduri, și ispravnic al scaunului domnesc (locțiitor al domnului).

Viața doamnei Maria Ghica a fost plină de zbucium și de necazuri. În special răstimpul de opt ani care a separat cele două domnii ale soțului ei au fost deosebit de agitați; peripecțiile acestea au fost descrise, destul de amănunțit, de C. Gane, în cunoscuta sa operă *Trecute vieți de Doamne și Domnițe*.

Pierzând tronul în toamna anului 1664, Grigore vodă a trebuit să fugă în Polonia; doamna Maria s-a refugiat în Transilvania. Cum Ghica vodă „hiclenise", luând partea Habsburgilor în conflictul lor cu otomanii, Poarta ar fi

vrut să pună mâna pe familia „hainului” sau cel puțin pe averea sa. Protejată de principele Transilvaniei, doamna Maria a reușit să scape de hăitueii și de primejdii; pe de altă parte, Grigore vodă în-suși, trecând peste toate interdicțiile, a fugit din Polonia, încercând să-și regăsească familia. A urmat o pribegie de șapte ani, care a purtat-o pe fiica fostului vistiier Matei Sturdza prin Polonia, Moravia, Austria, Ungaria și Italia. După ce și-a așezat familia în siguranță, la Veneția (1671), Grigore Ghica s-a întors în Imperiul otoman; a reușit să obțină iertarea sultanului și, în primăvara următoare, și tronul Țării Românești. Toderăscu Sturdza a fost trimis la Veneția, să aducă familia rămasă acolo.

A doua domnie a lui Grigore vodă Ghica a fost mai scurtă și s-a terminat la fel de rău ca și prima: din nou domnul pribeg (tot în Polonia), din nou doamna pribegă (de data aceasta, în împărăția otomană). Iertat, în cele din urmă, și așezat la Istanbul, Grigore vodă a murit „în casa lui”, pe la 1674. Doamna Maria i-a supraviețuit, mai trăind, se pare, în 1683, când un document (despre care va mai fi vorba) o menționează fără obișnuitele formule care însoțeau numele celor răposați. Urmasii ei, Ghiculeștii — descendenți din unicul băiat care i-a trăit, Matei (botezat așa în amintirea bunicului), și dintre care s-au mai ridicat încă opt domni ai țărilor române și mai mulți oameni de seamă (vezi *Magazin istoric*, nr. 7 și 8/1978) — se vor înrudi de nenumărate ori cu verii lor de grade diferite, Sturdzeștii, ca într-un fel de tradiție familială.

În tot acest răstimp, pe când doamna Maria și Toderăscu Sturdza pereginau prin Europa sau stăteau la București, restul fraților și surorilor își urma viața firească în Moldova. Ceea ce impresionează, răsfoind documentele vremii, e un spirit de clan mai rar întâlnit: Sturdzeștii se țineau uniți și

probabil unul din punctele de sprijin ale puterii lor a fost tocmai acest spirit, frumos ilustrat, între altele, de un act din 12 martie 1669. Actul acesta consemnează un fapt foarte important pentru istoria familiei, dar și foarte sugestiv: toți urmașii lui Matei Sturdza închinau atunci mănăstirii Vătoped (din Muntele Athos), „biserica lor, unde este, hramul Sfinților Verhovnici Apostoli Petru și Pavel, ce este în târgul Iași, zidită și făcută de răposatul Bărboi liv vel vornic, fratele moșului lor, hatmanul Sturzea, și împreună cu jupâneasa lui”. Bărboi vornicul nu e altul decât acel boier care la 1615 plătiese cu viața (dar și cu viața fiului său), împreună cu hatmanul Sturdza, revolta împotriva lui Ștefan Tomșa. E, deocamdată, singurul document care atestă legătura de sânge a celor doi boieri (și care pune, de altfel, destule probleme cercetătorilor). Tot la mănăstirea Vătoped făcuse daniile, la 1552, și celălalt hatman, Ion Sturdza; e posibil că locul închinării fusese ales, la 1669, tocmai în virtutea acestei mai vechi legături; iar dacă acest raționament se va dovedi corect, atunci și presupusa legătură genealogică dintre cei doi hatmani Sturdza va căpăta un temei mai sigur. Cu prilejul închinării la Vătoped, frații și surorile (cu soții lor) au înzestrat cu multe bunuri ctitoria unchiului lor, care de atunci și până azi e socotită biserică a familiei Sturdza.

Trei ani mai târziu, în 1672, se va petrece acel incredibil eveniment, povestit încă de la începutul acestei „cronici de familie”: lui Ilie Sturdza, fost stolnic, boierii moldoveni i-au oferit tronul, iar el le-a răspuns „că de va fi el domn, să știe bine că pre toți boierii îi va pune sub sabie”. Și cronicarul explică de ce boierii n-au insistat: „că au fost om aprig”. Că așa va fi fost, nu avem motive să ne îndoim: mai toți Sturdzeștii au fost „oameni aprigi”, adică animați de o anumită dârzenie, împletită cu mândrie și cu multă forță sufletească —

acea categorie de oameni pe care Camil Petrescu avea să o definească, așa de bine, drept „suflete tari”.

Refuzul lui Ilie Sturdza i-a îndreptat pe boieri spre cumnatul acestuia, Ștefan Petriceicu, „moldovan drept” și el (va domni în Moldova de trei ori — 1672-1673, 1673-1674, 1683-1684 — fără să ajungă a totaliza măcar doi ani de domnie). Cu sau fără acest cumnat pe tron, Sturdzeștii erau deja printre cei puternici, prin averi și înrudiri. Ilie luase de soție pe Safta, fata marelui vornic Toader Petriceicu, iar Chiriac — pe Alexandra, fata lui Lupu Prăjescu, urmașa unuia din cele mai vechi neamuri moldovenești (cu filiație neîntreruptă de la 1393): prin neamurile tatălui său, Alexandra Prăjescu era înrudită cu tot clanul Movileștilor; prin mama sa (Safta Ghenghea), era înrudită cu alte case mari ale Moldovei (după moartea ei, Chiriac Sturdza se va recăsători cu Anița, fiica unui boier grec, Isar mare vameș). Despre soția celui de-al treilea frate — *Toderăscu, marele spătar* — nu se știe nimic: a fost, poate, aleasă dintr-un neam de greci țarigrădeni, de vreme ce el însuși pare a fi rămas în capitala Imperiului otoman (cum se înțelege dintr-un document de la 1686).

„... cu toată semenția noastră...”

În anii aceia tulburi, pe care Miron Costin i-a definit drept „cumplice vremi”, când multe case boierești au căzut la sârăcie și la mari nevoi, steaua Sturdzeștilor strălucea cu putere. În împrejurări care rămân încă învaluite în mister, Ilie Sturdza a luat drumul Ardealului: era în 1679, când în Moldova domnea, pentru a treia oară, Gheorghe vodă Duca. Cu principele Ardealului, Mihail Apaffi, Sturdzeștii aveau mai vechi legături: sub protecția lui se aflase sora lor, doamna Maria Ghica. La 24 februarie 1679, în cetatea Făgărașului, principele Apaffi

i-a dat o diplomă, recunoscându-l, împreună cu toți ai lui, nobil al principatului Transilvaniei și fixându-i stema. Documentul îl numește „prea-strălucitul Ilie Sturdza de Leușeni, din nobilii Moldovei”, adăugând că era „vestit prin gloria străveche, de la înaintași și strămoși”. Împreună cu el, „în ceata și numărul nobililor adevărați, născuți, neîndoeli-nici și însemnați” ai Transilvaniei intrau soția sa și fiica lor adoptivă, precum și frații săi, Chiriac Sturdza paharnicul și Toader Sturdza spătarul. Pentru toți aceștia, stema de nobili arădeni era următoarea: scut de culoarea cerului, în al cărui câmp se află un leu, în întregime arămiu, cu labele din față ridicate, ținând în dreapta o spadă goală, pe care se înfășoară o ramură de măsline; deasupra capului, se află o coroană de aur; deviza — *Utroque clarescere pulchrum* (să strălucești frumos în amândouă) — e îndemnul nevoalat la situa-rea peste vreme, printr-un comportament egal în timpuri bune și în timpuri grele.

Se cuvine să stăruim puțin asupra acestui moment, pentru că el este unul din acelea care au marcat integrarea măcar a unei părți din aristocrația românească în cea europeană. Începând din veacul XVI, mai mulți boieri moldoveni au primit indigenatul și titlul de nobili în Polonia; în veacul următor, câțiva alți boieri moldoveni au devenit nobili ai Transilvaniei. În principiu, acest statut ar fi trebuit să-i scoată de sub autoritatea domnilor moldoveni și să-i apere de orice eventuale abuzuri ale acestora — ceea ce, de fapt, nu s-a putut realiza niciodată. Și, cum vom vedea de îndată, nici Sturdzeștii n-au fost apărați de noul lor statut.

În ceea ce privește stema dobândită la 1679, trebuie observat că nu sunt cunoscute până acum întrebunțări ale ei în veacurile XVII și XVIII; Sturdzeștii aveau deja

Grigore Ghica — un moment de telerintă în istoria familiei Sturdzeștilor

o stemă și mai multe peceti ale lor din această perioadă poartă același însemn: o cruce în jurul căreia se încolăcește un șarpe. Când, la 1822, a ajuns domn al Moldovei, Ioniță Sandu Sturdza a pus să se graveze pecetea domnească, în care stema țării era îngemănată cu leul rampant, sub aceeași coroană și cu aceeași, unică, deviză. La fel va proceda, la 1834, Mihail vodă Sturdza.

Am socotit necesară această paranteză, cu o scurtă incursiune în heraldica familiei Sturdza, pe de o parte pentru că și aceste fapte țin de cronica pe care o răsfoim, iar pe de altă parte pentru că ele arată cu destulă claritate nu numai existența unor steme de familie, dar și înțelegerea exactă a semnificației acestor însemne.

Cu frumoasa diplomă în bagaje, Ilie Sturdza s-a întors în Moldova; în această a treia domnie a Ducăi vodă, însă, nici el, nici fratele său Chiriac n-au mai avut nici o dreptăție; din contra: se pare că ei s-au aflat între adversarii acestui domn, a cărui politică abuzivă a sfârșit prin a-i îndepărta orice sprijin. Scrie Nicolae Costin despre cele „multe necazuri ce au tras bieții pământeni de la un fă-

cător de rele ce fu Duca vodă. Strânsoare mare pentru bani făcea tuturor, și boierilor, și neguțătorilor, și a toată țara, muncindu-i și căznindu-i pre toți în toate chipurile, pre unii cu închisori pedepsindu-i, pre alții cu munca [=tortura — n.ns.], și bății cu buzduganul până la moarte ucigându-i ... Nu cruta nici boier, nici sărac, nici țaran, nici femei”. Între boierii „închiși la seimeni și puși în fiere”, cronicarul dă și numele lui Chiriac Sturdza.

Vremea Ducăi vodă se arată cu adevărat cumplită; înspăimântați, unii dintre marii boieri au plecat în Polonia; dar nu numai ei au luat calea pribegiei: „mulți feciori de boieri de țară și mazăli și curteni și slujitori și din țărani ... și-au părăsit părinții și frații, de acele necazuri, de s-au dus prin alte țări, și unii s-au făcut oameni răi și tâlhari, de mare nevoie ce li era asupra, că nu mai aveau de ce se mai apuca”. (Pasajul acesta de cronică ilustrează excelent starea de spirit pe care o provoacă un regim tiranic și chipul în care el poate să deformeze profilul moral al unui popor; de unde se vede că, în adevăr, istoria poate fi *magistra vitae*...).

Cronicarul nu ne spune ce va mai fi pățimit Chiriac Sturdza și dacă numai el a avut de pățimit; adaugă doar atâta, că în aceeași vreme, „de o boală ce-i zicea Duca vodă, adică de supărul Ducăi vodă”, au răposat câțiva boieri moldoveni, între care și Chiriac Sturdza. În toamna anului 1682, amândoi frații — Ilie și Chiriac — erau morți. Statutul de nobil al principatului transilvan nu-l apărase pe Chiriac Sturdza; despre sfârșitul lui Ilie nu sunt cunoscute amănunte.

Moartea celor doi boieri a deschis succesiunea: trebuiau împărțite averile; de pe urma lui Ilie nu rămăneau co-

pii, Chiriac avea însă mai mulți, din cele două căsătorii. Unul din documentele care privesc reglementarea acestei succesiuni, datând din 1683, îi arată pe cei mai mulți dintre urmașii vistiernicului Matei Sturdza (Hăbășești, Pălădești și Sturdzești), grupați în jurul Saftel, văduva lui Ilie, pentru vânzarea unui loc de casă în Iași (casa fusese a lui Ilie Sturdza, pe Ulița Mare a târgului, dar o mistuise un incendiu); o formulă din acest act arată spiritul care guverna în vechime viața de familie și din care își trăgeau puterea unele neamuri: vânzarea era făcută de văduva stăpânului, cu cumnatele, cu nepoții și „cu toată semenția noastră”. Era prezent până și unul din ginerii doamnei Maria Ghica, arătată ca fiind încă în viață („care iaste soră lui Ilie Sturza vornicului”).

O altă reglementare a trebuit să aibă în vedere moștenirea lui Chiriac Sturdza: fiii săi cei mai mari, din prima căsătorie, anume Ion și Sandu, au împărțit mai întâi averea cu mama lor vitregă; pe urmă, au purces la recuperarea satului Miciăușeni, pe care bunicii lor dinspre mamă (Lupu și Safta Prăjescu) îl moșteniseră de la marele vistiernic Simion Stroici (m. 1623); satul ajunsese a fi stăpânit de cineva care, conform normelor juridice ale vremii, nu avea nici un drept asupra lui. Judecata pentru Miciăușeni a durat câțiva ani, satul revenind, în cele din urmă, moștenitorilor legiuiți. La 1698, cei doi băieți ai lui Chiriac Sturdza au făcut o primă ieșire din diviziune (cum s-ar spune în zilele noastre), împărțindu-și unele din satele rămase de la tatăl lor; cu acest prilej, Miciăușenii au revenit fiului mai mare, Ion. Se poate considera că acest moment marchează despărțirea celor două ramuri ale familiei Sturdza, ambele cu bogată posteritate până astăzi. ■

(Va urma)

„Sora cea mai mică a Astei...”

Dr. ELISABETA IONIȚĂ

În noua Românie, înfăptuită după Marea Unire din 1918 (*Magazin istoric*, nr. 11-12/1993) în opera de reasezare a țării pe temelii noi, de dezvoltare a vieții sociale și culturale, de emancipare a societății au luat parte și femeile țării, reunite în diferite organizații, societăți, instituții de binefacere etc.

Una dintre aceste organizații, cu o rodnică activitate în perioada interbelică, a fost Uniunea Femeilor Române (U.F.R.).

Începuturile U.F.R.-ului se află la mijlocul veacului trecut, când în 1850, la Brașov, a luat ființă Reuniunea Femeilor Române (R.F.R.), cea dintâi organizație de acest fel din țara noastră. În deceniile care au urmat, s-au constituit alte și alte organizații feminine, acestea unificându-se, în 1913, tot la Brașov, în Uniunea Femeilor Române din Ungaria (UFRU), sub președinția Mariei Baiulescu.

Anul următor, 1914, la congresul UFRU de la Sibiu, au participat și delegate din Vechiul Regat, în virtutea strânselor legături care existau între mișcarea feminină de o parte și de alta a Carpaților.

După 1918, Uniunea Femeilor Române și-a deschis filiale în principalele orașe ale României Mari, scopul acestora fiind atât promovarea intereselor și drepturilor femeilor, cât și implicarea acestora în opera de refacere națională, de stimulare a dezvoltării intelectuale, culturale, a apărării tradițiilor și valorilor spirituale etc.

În noiembrie 1919, la deschiderea Adunării Constituante a României întregite, UFR a adresat un memoriu Consiliului Dirigent (*Magazin istoric*, nr. 12/1978) în care, după ce se amintea faptul că organizațiile de femei „au avut în trecutul nostru un rol important național și istoric” se arăta necesitatea ca, în noua legislație, femeia „să fie ridicată la demnitatea sa de cetățean și să fie investită cu drepturi egale ca și bărbatul”.

Din inițiativa și sub îndrumarea membrilor UFR s-au inițiat o serie de acțiuni în vederea stimulării instruirii tinere generații, înființându-se școli-ateliere profesionale, precum la Brașov (prima de acest fel), Arad, Blaj, Cernăuți, Caransebeș, Chișinău, Făgăraș, Mediaș, Iași, Cluj ș.a.

UFR se preocupă, de asemenea, de asistența socială a văduvelor și orfanilor de război. Astfel, în septembrie 1919, la Brașov s-a înființat un orfelinat, în care au fost primite 80 fete orfane de război, între 3 și 12 ani, alte 20 mai mari urmând a intra în școala profesională.

În programul său UFR avea înscrise și acțiuni privind cinstirea și îngrijirea monumentelor istorice, a pomenirii eroilor căzuți pentru reintregirea neamului. Între acestea, un loc deosebit îl deține contribuția importantă la ridicarea mauseului de la Mărășești.

Mai amintim dintre activitățile cultural-patriotice ale UFR: Constituirea și înzestra-

rea de biblioteci, întemeierea unor așezăminte muzeale (de pildă Muzeul etnografic din Dumbrăveni-Sibiu), sprijinirea acțiunilor de popularizare a artei și portului popular român etc.

In 1925, la Congresul UFR de la Timișoara au participat și alte organizații feminine din țară, fiind reprezentate prin: Elena Meisner și Izabela Sadoveanu (Asociația pentru emanciparea civilă și politică a femeii române), Eugenia Reuss Ianculescu (Liga pentru drepturile și datoriile femeii), Micaela Catargi (secția feminină a Ligii Române pentru Națiunile Unite), Eliza Grigoriu (Societatea Femeilor din Bucovina) ș.a. Președintă a UFR a fost aleasă tot Maria Baiulescu. U.F.R. reunea în rândurile ei, după congresul de la Timișoara, 77 societăți și reuniuni cu filialele lor. „Federația noastră — s-a menționat la acest congres — devine Uniunea Femeilor Române din România Mare, reprezentând interesele tuturor centrelor românești”.

Maria Baiulescu

Fructuoase legături de colaborare a avut UFR cu ASTRA, relații statornicite încă din anii luptei pentru apărarea drepturilor naționale ale românilor, pentru unitate statală. De altfel, Vasile Goldiș, socotea UFR drept „sora cea mai mică a Astei”.

Printre inițiativele lansate de UFR s-a aflat și aceea, din 1928, de a se sărbători, în fiecare an, o zi a Mamei, la 27 mai când, „în toate orașele și

satele toate mamele să fie slăvite de copiii lor, cu sentimente de recunoștință”.

Vom mai menționa dintre acțiunile organizate de UFR și pe acelea în slujba suveranității și independenței țării, grav amenințate în deceniul patru al veacului nostru. „Suveranitatea națională trebuie să ne rămână sfântă — declara președinta Maria Baiulescu la Congresul UFR din 1933 de la București. Puterea neamului românesc este înrădăcinată în pământul sfânt al scumpei patrii. Această iubire de pământ ne dă puterea a-l apăra până la ultima răsufflare. Față de acest popor nu va cuteza nimeni să-i calce hotarele, pentru că noi, femeile, le vom apăra cu suflul nostru, iar fiii noștri bravi le vor apăra cu arma. Nu vom ceda nici un fir de iarbă de pe plaiurile noastre și așa vor face din neam în neam și fiii fiilor noștri”.

Un crez izvodit din tradițiile patriotice ale atașamentului femeilor române față de cauza sfântă a dragostei de țară și popor, transmis, odată cu flacăra vieții, fiilor lor.

ÎN CLUJUL UMILINȚEI

(Urmare din p. 21)

la ultima suflare, ca să-mi apăr patria”.

Am simțit că mi se umezesc ochii și jalea mea s-a adâncit. Știu bine că nu-i nimic de făcut...

A vorbit Buta, obosit și răgușit, dar frumos. Nu putem primi rușinea și trebuie să zguduim toate conștiințele. Arată cât de puternic și sigur e instinctul național la muncitorul și țărănul român, cu toată exploatarea lui. Încheie elogiind nu numai pe țărănul ardelean ci și pe cel din Vechiul Regat, atât de umil și de nobil ca și al nostru.

Simțim din ce în ce mai zdrobitoare povara. Să auzi

tipăt de înjunghiat pe nedrept, să vezi nădejdi nebune răsărind din desnădejde și să fii perfect convins că nimic nu se va schimba din groaznicul curs al evenimentelor!

A vorbit apoi Ionel Pop¹, lung, dar frumos și înțelept. „Guvern la Cluj? Întreg pământul românesc are un singur guvern, la București. El trebuie să guverneze de la Nistru până la Tisa. El trebuie să guverneze dincolo de Prut și de Someș, chiar pe sub pământ. Să ne întărim și să ne hotărâm a lupta în fiecare clipă a vieții noastre pentru refacerea României Mari.

N-am mai stat... M-am dus de am luat-o pe Florica de la școală. Am plecat apoi necă-

¹ Ionel Pop (1882-1984), jurist, scriitor, fruntaș al Partidului Național-Tărănesc.

jiți la restaurant să ne întâlnim cu Bologestii. Ne-a venit foarte greu. Acolo era și Neamțu Ottonel², care ne-a povestit iar scena de la Viena și a arătat cum trebuia să se sinucidă Manoiulescu.

La primărie, manifestări cu difuzoare. Lume multă. Vorbea tocmai Crăciun...

Ascultăm radioul. Suntem ruși de oboseală și somn și totuși noaptea e plină de deșteptări tulburate. Încep camioanele să curgă noaptea și ziua pe calea Feleacului. ■

(Va urma)

Prezentare, selecția textului și note:
prof. dr. Violel SORAN,
Sidonia PUIU

² Neamțu Ottonel, actor clujean.

O CLIPĂ DE BUCURIE

La un an de zile, tot în luna decembrie, dar a anului trecut, la sediul revistei Magazin istoric s-a înmănat al treilea rând de burse pentru elevi și studenți. Sigur, nu au fost prezenți toți cei 41 de bursieri, dar ne-am bucurat să îi avem printre noi pe cei care au putut veni.

De altfel, bucuria a fost sentimentul care a marcat întâlnirea noastră. Bucuria donatorilor — familia Monica și Dimitrie Sturdza, familia C.C. Giurescu, familia Al. Rosetti, domnului arhitect Barbu Călinescu, familia Benedict Negru și familia George Gollav care, chiar dacă nu au putut înmăna personal bursele respective, au mulțumirea că prin gestul lor au venit în ajutorul unor tineri cu pasiune pentru trecutul istoric al țării. Bucuria noastră, a celor de la Fundația Culturală Magazin Istoric, pentru că am fost aleși de acești donatori și pentru că am putut alături și noi un număr de burse dintr-o subvenție primită cu acest scop anume. Bucuria academicianului Ștefan Ștefănescu, un vechi prieten al revistei noastre, care și-a regăsit printre bursieri pe studenții săi cel mai buni.

Se cuvine să mulțumim și postului de radio România-Actualități, care a fost prezent, ca întotdeauna în asemenea prilejuri, la această bucurie a Fundației Culturale Magazin Istoric.

Și vom încheia cu câteva rânduri dintr-o scrisoare primită la redacție și semnată de doamna profesoară Maria Dorneanu, directoare Școlii generale din comuna Popești, județul Iași: „Pentru întreaga redacție a revistei Magazin Istoric, pentru ilustrații ale colaboratorilor, pentru Comitetul director al Fundației Culturale Magazin Istoric și nu în ultimul rând pentru priinții Sturdza și familia sa, elevii școlii Popești mulțumesc călduros pentru atenția de care se bucură din partea dumneavoastră”.

COPERTELE

①④ Nepieritoare semne de frumusețe din fascinanta lume a faraonilor. **Coperta ①:** cântăreața din mandoră, necropola din Teba, dinastia a XVIII-a (stânga sus); pilaștri, necropola din Teba, dinastia a XVIII-a (dreapta sus); zeița Anou-Ke și faraonul Ramses al II-lea, Talmis, dinastia a XIX-a (stânga jos); Ramses al III-lea, necropola din Teba (dreapta jos). **Coperta ④:** Ramses al II-lea la luptă, Teba — Ramaseum, dinastia a XIX-a (sus); sosirea unei familii asiatice în Egipt, Beni Hasen, dinastia a XII-a (jos); desene executate în secolul trecut, după monumente egiptene, de E. Prisse d'Avennes și tipărite în 1868-1878 la Paris în albumul *Atlas d'Histoire de l'Art Egyptien*, reeditat în 1991 la Cairo în Editura Zeituna (*La Cairo, în Muzeul egiptean*, p. 81).

② Lucrătorii viei, așa cum sunt ei înfățișați de miniatura ce împodobește un *Liturghier* din 1610, aflat la mănăstirea Dragomirna (*Viticulura în pagini de carte veche românească*, p. 73).

PLANSELE

O nouă suită de imagini inedite aflate la Cabinetul de fotografii al Colecțiilor speciale ale Bibliotecii Naționale. Ca și în cazurile precedente, în depistarea lor, ne-am bucurat de concursul doamnei **Ana Pleșia**.

①(**Sus**) Recepție la Legația Germaniei din București; între participanți se remarcă: M. Ralea (în centrul imaginii), generalul Dombrowsky (în uniformă) și W. Fabricius (ultimul din dreapta); (**Jos**) 20 septembrie 1936. Gh. Tătărescu vorbind în numele guvernului în cadrul Conferinței parlamentare internaționale dedicată comerțului.

②(**Sus**) Nicolae Iorga în timpul unei vizite la Constanța, în ziua de 20 iunie 1935; (**Jos**) Ion Mihalache și G.G. Mironescu, doi dintre fruntașii Partidului Național-Tărănesc (1938).

③(**Sus**) În salonul casei Titulescu de pe Șoseaua Kiseleff; pe scaune, de la stânga la dreapta: Aurel Vasiliu, N. Titulescu, Filaliti și Sever Plenianu; în picioare, de la stânga la dreapta: Ionel Rădulescu, M. Racoviceanu, Take Frumușanu, St. Stănescu ș.a. (1932); (**Jos**) 10 mai 1934, Palatul Cotroceni. Nicolae Titulescu, d-na Beck și Josef Beck, ministrul de externe al Poloniei.

④(**Sus**) August 1933. Instalarea lui V.V. Tilea la conducerea Federației Române de Fotbal (**Joia**) 10 mai 1936. Armand Călinescu și Virgil Madgearu la deschiderea Lunii București.

Album istoric

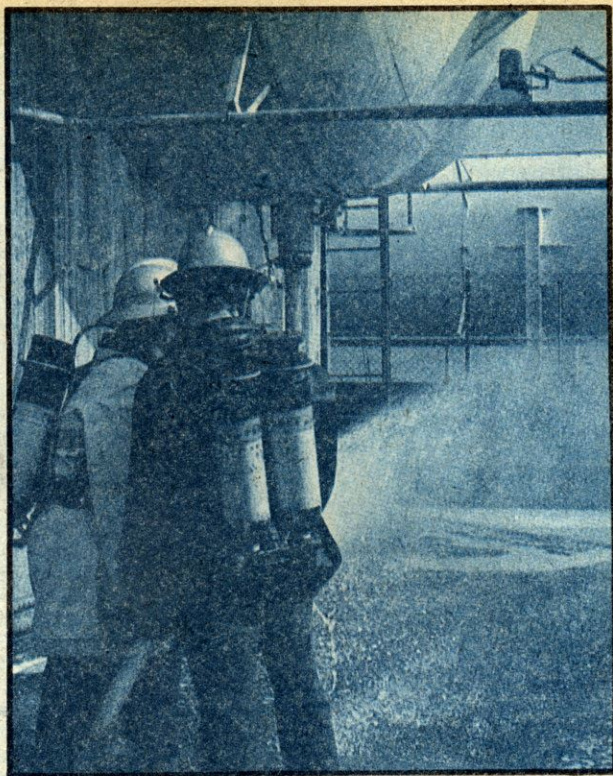

RHÔNE

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME

NECUNOSCUȚĂ

Seveso, Minamata, Bhopal, iată câteva nume de localități devenite sinonime cu grave defecțiuni tehnologice ce au provocat catastrofe ecologice. Rețelele de televiziune au prezentat cu promptitudine amănunte legate de accidentele survenite la întreprinderile chimice din Seveso, Italia, sau Bhopal, India. Au impresionat în mod deosebit imaginile copiilor desfigurați, obligați să umble cu imense bandaje de protecție în jurul capului, la Seveso, cât și numărul foarte mare de morți, în cazul Bhopal.

Sigur, nu există întreprindere sau tehnologie sigură în proporție de 100%. Și probabil că va mai dura o vreme până când vom atinge un asemenea grad de siguranță. Dar orice întreprindere responsabilă adoptă o

serie de măsuri care să împiedice producerea unor catastrofe, precum cele menționate mai sus. Faptul că până acum Rhône-Poulenc nu a înregistrat nici o catastrofă — au fost accidente, ultimul s-a produs anul trecut la o întreprindere din Statele Unite, dar nu de amploarea celor înregistrate de alte firme din domeniu — se datorează desigur preocupării constante, materializată și în mari sume de bani cheltuite în acest scop, pentru asigurarea securității în funcționarea tuturor instalațiilor cu potențial mare de a provoca evenimente majore. Și, cum vom vedea, normele de securitate se aplică la fel, indiferent de țara în care sunt situate capacitățile de producție.

Calculatorul dublează pe om

Accidentul de la Seveso a șocat atunci, în 1982, în asemenea măsură Comunitatea Europeană, încât la 24 iunie același an se adopta „Directiva europeană post-Seveso”. Se impunea realizarea unor studii privind pericolozitatea pe care o prezintă orice instalație industrială potențial periculoasă. Scopul lor: prevenirea riscurilor tehnologice majore și punerea la punct a mijloacelor potrivite pentru reducerea efectelor în cazul producerii unor avarii.

Planificate inițial pentru 38 de instalații industriale, asemenea studii s-au realizat în final pentru 99 întreprinderi ale Grupului Rhône-Poulenc considerate ca prezentând risc. În viitor, se vor extinde și asupra unor instalații auxiliare, precum depozitele.

Realizarea unui studiu privind pericolozitatea unei instalații industriale nu este nici prea simplă, nici foarte ieftină. La el lucrează un inginer, între șase luni și doi ani. În medie, operațiunea costă un milion de franci francezi și poate antrena până la două milioane de franci francezi în investiții. Concret, se examinează cu mare atenție întreaga schemă a instalației, inventariindu-se toate pericolele care pot apărea. De câte ori este nevoie, se încearcă un răspuns cât mai exact posibil la întrebarea: „ce s-ar întâmpla, dacă...?”. Apoi, specialiști diferiți stabilesc un clasament al riscurilor cu un indice de probabilitate și un nivel global al pericolului. Tot în urma unor studii de acest fel, s-au construit bazinele de retenție. Cel realizat la întreprinderea din Roussillon, care are o capacitate de 10 000 metri cubi, a costat nici mai mult nici mai puțin de 10 milioane franci francezi.

Cum am văzut, Grupul Rhône-Poulenc nu-și limitează activitatea de prevenire a accidentelor doar la țările membre ale Comunității Europene. Normele elaborate în cadrul Grupului se aplică la fel, peste tot. Este o

problemă de coerență și de etică, apreciază responsabili Grupului.

Tehnologiile, oricât de sofisticate, instalațiile, oricât de eficiente, nu pot preveni singure accidentele. Mare parte a investițiilor făcute de Grupul Rhône-Poulenc sunt dirijate, în consecință, spre formarea și pregătirea personalului. S-au pus la punct o serie de module de antrenament, în mai multe limbi. Toți directorii de uzine conduc asemenea programe de formare. Costul lor este destul de ridicat: 6 milioane de franci francezi, de exemplu, numai la uzina de la Commentry, pentru ameliorarea performanțelor operatorilor chimici.

Cum și oamenii pot greși - sau pot avea reacții prea încete - linii de ordinatoare controlează toate bucele esențiale de regularizare. Toate unitățile care prezintă risc sunt echipate cu un sistem numit „regularizare automată în cascadă”. Cum funcționează acesta? Iată un caz concret. Un proces tehnologic presupune injectarea a două produse periculoase într-un reactor, în proporții strict reglementate. La vanele de acces există trei sisteme de control; cel puțin două dintre ele trebuie să afișeze exact același dozaj. Altfel, ordinatorul taie circuitul și oprește procesul.

Cu toate măsurile de securitate tot mai sofisticate adoptate, riscurile producerii unor accidente există în continuare. Grupul Rhône-Poulenc este conștient de acest lucru și procedează în consecință. Drept urmare, toate uzinele la care s-a aplicat Directiva post-Seveso, cât și toate locurile în care se păstrează stocuri de produse chimice dispun de un plan de urgență. De cele mai multe ori, ele sunt coordonate cu autoritățile locale, în așa fel încât - în caz de necesitate - intervenția să fie cât mai rapidă și mai eficientă. Uneori, se fac și exerciții, împreună cu apărarea civilă, pentru a testa și mai bine, în condiții cât mai apropiate de realitate, planul de urgență.

Un punct extrem de sensibil, unde se pot produce des accidente, și cu foarte grave con-

secințe, rămân transporturile și mai ales cele rutiere. Presa, televiziunea de la noi au prezentat de mai multe ori imagini de coșmar de la asemenea accidente provocate de ciocnirea unor camioane-cisternă care transportau materii explozibile. Un simplu carambolaj și totul devine un infern, pe o rază de câteva sute de metri, cu zeci de victime. Procedurile de siguranță sunt extrem de riguroase. Se începe cu verificarea oricărui vehicul de transport care iese pe poarta unei uzine. În cazul unui transport care presupune riscuri sporite, se studiază cu atenție, din vreme, traseul, alegându-se unul cât mai puțin frecventat, care să oculească în cât mai mare măsură centrele locuite, marile aglomerații, chiar dacă asta presupune kilometri, deci benzină, în plus. Cum de multe ori transportul se execută cu autovehicule ale altor companii decât cele ale Grupului Rhône-Poulenc, acesta a tipărit o serie de broșuri destinate transportatorilor rutieri, șoferilor de la companiile respective. Ele conțin toate datele necesare despre produsul pe care urmează să îl încarce și precizează tot ce trebuie întreprins în caz de accident și, mai ales, ce nu trebuie făcut.

Un parc cu 29 copaci

Obiectivul „risc zero” este urmărit cu insistență și am văzut deja câte eforturi, umane și materiale, se depun pentru a-l atinge. Dar securitatea muncii înseamnă, în foarte mare măsură, și reducerea accidentelor de muncă. Ele nu prezintă un risc major pentru mediul ambiant, pentru comunități umane, dar pot duce la incapacitate parțială sau totală de muncă a indivizilor care le cad victimă sau, în cazuri extreme, la decesul lor. Este vorba deci de drame la nivelul unor familii, ceea ce nu le face mai puțin importante. Pentru

evitarea lor, Grupul *Rhône-Poulenc* a acționat în două direcții, ambele decurgând din strategia sa generală în acest domeniu. În primul rând, prin introducerea unor tehnologii cât mai sigure, prin automatizarea proceselor de producție, prin eliminarea intervenției omului în fiecare verigă a acestora, este evident că și riscurile producerii unor accidente de muncă se reduc considerabil. Apoi, prin dublarea omului de către calculator – care are o viteză de reacție mult mai mare decât cea umană și care nu este afectat de grijile și supărările zilnice pe care le poate avea un om, fără ca prin aceasta să fie infailibil, riscurile sunt și mai mici. A doua latură a programului o constituie pregătirea specială a personalului, nu numai pentru evitarea riscurilor majore, dar și pentru prevenirea accidentelor de muncă. Și am văzut ce efort material face Grupul *Rhône-Poulenc* în acest sens. Iată explicația faptului că din 1984 până acum, rata de frecvență a accidentelor de muncă a scăzut cu 75%.

Ca și în cazul protecției mediului ambiant, și în domeniul securității Grupul *Rhône-Poulenc* a adoptat politica unei transparențe totale. Încă din septembrie 1987, toate uzinele Grupului au primit un pliant care le prezenta în detaliu procedura unei informări de urgență. „În cazul unui incident, păstrarea tăcerii ar lăsa câmp liber zvonurilor și neadevărurilor. Este imperativ ca să se informeze opinia publică, autoritățile și presa foarte rapid despre ceea ce s-a petrecut, consecințele incidentului și riscurile potențiale” – se spune.

Obiectul plantului este să informeze pe responsabilii uzinelor când, cum și cu cine să comunice în cazul unei urgențe, fapt vital pentru eficiența acțiunii, pentru stabilirea unor relații de încredere cu toți cei interesați dar și pentru sigu-

ranța lor. Comunicarea permanentă cu populația din jurul uzinelor este o regulă de aur a Grupului *Rhône-Poulenc*, iar în Statele Unite a devenit chiar o obligație legală, din octombrie 1986. De atunci, populația americană a căpătat și „dreptul de a ști” care sunt riscurile industriale. Ulterior, și Comisia de la Bruxelles a publicat o nouă directivă în problema securității industriale. Între alte prevederi, și impunerea unei deschideri mai mari din partea conducerii uzinelor care prezintă riscuri sporite. Grupul *Rhône-Poulenc* nu a fost luat pe nepregătite. Directorii săi de uzină practică de multă vreme „politica porților deschise”. La Pont-de-Claix, lângă Grenoble, se fabrică cinci produse care prezintă un mare risc, între care HDI, o materie primă folosită în fabricarea vopselelor de calitate superioară. Unitatea respectivă de producție fusese construită inițial într-o zonă nelocuită, dar cu timpul casele au ajuns la mai puțin de 300 m de un depozit de clor. Atunci, conducerea uzinei a tipărit o

plachetă intitulată *Ce trebuie făcut în cazul unei alarme provocată de scăpări de gaz?*, expediată pe adresele tuturor celor ce locuiau în preajmă. Dar asemenea broșuri nu sunt suficiente, căci au adesea perspectiva să eșueze pe fundul unui sertar. Iar impulsul prim al oamenilor când aud de o catastrofă este să se imbulzească să vadă. Așa încât textele scrise sunt dublate de frecvente întâlniri între responsabilii pentru securitate și populația ce locuiește în jurul unor instalații industriale potențial periculoase.

În Spania, la San Julia de Ramis, există o uzină a Grupului *Rhône-Poulenc*. Conducerea ei a hotărât să marcheze într-un fel aparte fiecare lună încheiată fără un singur accident de muncă prin sădirea unui copac în curtea întreprinderii. Până la sfârșitul anului 1991, muncitorii puteau admira zilnic 29 de copaci. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

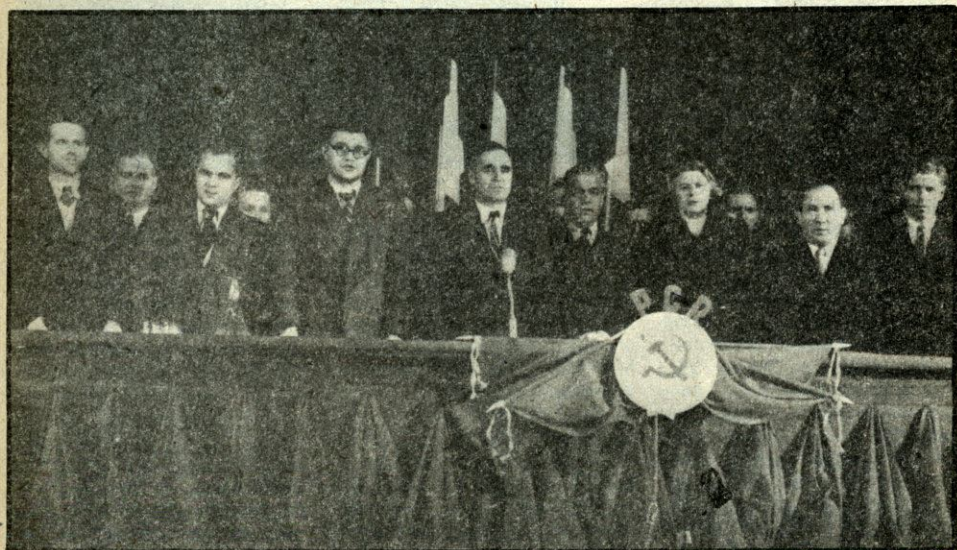

● „Conștiințe revoluționare” cu diurne corespunzătoare ● Credincioși „Idealului” până la ultarea de patrie ● „Partidul unic mondial” sau păianjenul roșu ● Ce scria în agenda Anei Pauker? ● Stalin vrea mai simplu, dar mai sigur: întâi se ocupă teritoriul și apoi se impune sistemul

Căderea României în comunism

COMINTERNIȘTII ROMÂNI SE PREGĂTESC...

Dr. GHEORGHE BUZATU

Rafuilele au venit mai apoi; deocamdată, cele două grupuri de comuniști români au format un bloc unitar în acțiunea de sovietizare și comunistare a țării (în imagine, în rândul întâi, de la stânga la dreapta: Al. Moghioros, C. Părvulescu, Miron Constantinescu, Gh. Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Ana Pauker, Teohari Georgescu și Gh. Vasilichi)

În perioada interbelică și în vremea celui de al doilea război mondial, serviciile secrete sovietice, respectiv N.K.V.D.-ul (predecesorul K.G.B.-ului) și G.R.U.-ul, au beneficiat din plin în activitatea lor de concursul Cominternului, imensul organism politic cu pretenții de partid mondial creat de Lenin și aflat permanent, între 1919-1943, la remorca partidului comunist și a guvernului sovietic, în scopul pregătirii și declanșării revoluției socialiste mondiale, al exportului de comunism tip rusec oricum și oriunde pe mapamond. Pentru atingerea acestui obiectiv, Kremlinul nu a avut scrupule în alegerea căilor și instrumentelor, motiv pentru care înțelegem de ce Cominternul a simbolizat și a funcționat tot timpul nu numai ca focar al comuniștilor din toate țările, ci și ca officină de spionaj la scară planetară. Cu adevărat, Cominternul nu reunea doar pe adepții și propovăduitorii de pretutindeni ai teoriei marxist-leniniste, ci a devenit, treptat și sigur, și o internațională a spionilor aflați în serviciul nemijlocit al U.R.S.S., din rândurile sale recrutându-se cu timpul câțiva dintre așii spionajului contemporan — de la Richard Sorge la Markus Wolf.

¹ Articolul pe care îl publicăm în acest număr reprezintă o suită de extrase din volumul II al lucrării *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, în curs de pregătire la Editura Enciclopedică. Supratitlul, titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

.... elemente ale armatei inamice"

În cazul fiecărei țări, Internaționala III a creat, încă din timpul vieții lui Lenin, secții afiliate — *partide comuniste sau muncitorești, fronturi, sindicate, organizații de tineret* etc. —, toate fiind, în primul rând „partidele”, veritabile oficine de spionaj. În toate cazurile — inclusiv în acela al Partidului Comunist din România (P.C.d.R.) — liderii politici ai acestora erau dublați de agenți secreți, plățiți și manevrați de Kremlin. Într-o primă fază (1919-1924) aceștia au acționat pentru destabilizarea ordinii sociale din țările de origine, pentru ca, în etapa ulterioară (1944-1948), foștii cominterniști să se aple — în Polonia sau în Bulgaria, în Cehoslovacia sau în Ungaria, în Germania de est sau în România — între figurile centrale care au făcut jocul Moscovei în acțiunea de comunizare a țărilor Europei de Est și Centrale, în care trupele sovietice intraseră la sfârșitul celui de-al doilea război mondial.

România nu s-a putut sustrage „modelului” conceput de Lenin și practicat de Stalin și prin intermediul Cominternului, iar liderii sau activiștii P.C.d.R. nu și-au depășit niciodată, de la crearea partidului lor în 1921 și până în 1948, statutul de marionete politice ori spioni sadea aflați în serviciul și pe diurna U.R.S.S., ale cărei interese le-a reprezentat, mai mult sau mai puțin deghizat, Cominternul. A fost natural, în consecință, ca, în statul național și democrat român constituit în 1918, „teroaarea” burghezo-moșierimii să vizeze în primul rând pe reprezentanții P.C.d.R.-ului, care nu numai că acționau contra regimului social-politic existent, dar au militat și acționat pentru a se ajunge la descompunerea teritorială a României Mari, prin desprinderea unor regiuni istorice românești (Basarabia și Bucovina) și ocuparea lor de către U.R.S.S. Referitor la ac-

tivitatea comuniștilor români, un studiu întocmit în 1942 la solicitarea Poliției de Siguranță din București, consemna că „membrii mișcării comuniste din România trebuie să privești nu ca fii ai națiunii române, adepți ai vreunui curent politic oarecare, ci ca elemente ale armatei inamice, activând cu mijloace și în scopuri criminale pe teritoriul țării”, iar „organizația comunistă clandestină din România apare doar ca un instrument activ [subl. ns.] al politicii imperialiste a Moscovei, politică ce tinde la dezagregarea statelor naționale și la expansiunea teritorială a statului bolșevic”.

Aceste aserțiuni au fost dovedite de rolul nefast al comuniștilor români în satelizarea țării, după 1944, Kremlinului, iar, pe plan documentar, sunt confirmate în prezent de documentele descoperite în arhivele Cominternului, recent deschise la Moscova. Astfel, din start, activitățile Cominternului au fost suportate — după cum dezvăluie documentele descoperite — cu fondurile puse la dispoziție cu larghețe de către guvernul sovietic, precum atestă, între altele, un act din 28 mai 1919 ce notifica proveniența sumei de 300 000 de ruble prin evaluarea unor bijuterii și briliante. Confirmând aceste date, un alt document inedit provenind de la „Biroul Sud” al *Internaționaliei III* (Harkov, 2 martie 1920) relevă că, în august 1919, un oarecare tovarăș Șulman (Skolnik) primise din partea Biroului Executiv al Cominternului misiunea de a organiza și dirija propaganda comunistă în Europa de Est și în Balcani, activitatea fiindu-i finanțată cu o cantitate însemnată de pietre prețioase și bijuterii valorând circa 1,2 milioane ruble valută forte. Tot pe atunci, Secția de propagandă Odessa a „Biroului Sud”, care avea în atenție și România, își prezenta necesarul de cheltuieli pe luna iunie 1919, solicitând 112 500 ruble, iar pentru „propaganda în străinătate” se ridicau 153 000 de ruble,

din care 40 000 de ruble pentru Basarabia, 60 000 de ruble pentru România, 30 000 de ruble pentru Turcia ș.a.m.d. Separat erau prevăzute cheltuielile pentru „grupurile străine” din Odessa, mai precis: cele franceze, poloneze, musulman și grec — câte 10 000 de ruble, cele germane și engleze câte 5 000 de ruble, cele iugoslave, italiene și spaniole — câte 2 500 de ruble, recordul fiind deținut de „grupul român” cu 20 000 de ruble.

Numeroase alte documente atestă grija Centrului moscovit pentru agenții săi trimiși în România. Pentru a exemplifica, reținem raportul pe luna iunie 1920 al „Biroului Sud” al Cominternului, care consemna că plecaseră „în misiune” în România: „Tovarășii” Goldenberg, Rosenkrantz, Brigadirenko, Stănescu și Panaitescu (nume reale, ori false), cu toții dotați cu geamantane speciale cu fund dublu și cu materiale de propagandă. Pentru fiecare se menționau și sumele încredințate: Stănescu (12 000 ruble sovietice și 10 000 ruble Romanov), Goldenberg (14 ruble sovietice, 7 000 ruble Romanov și 3 000 lei), iar pentru ceilalți câte 5 000 ruble sovietice și 7 000 ruble Romanov.

Imediat după terminarea războiului mondial din 1914-1918, a funcționat la Odessa așa-zisul „Grup comunist român”, al cărui reprezentant — „Baronul” (?) — a semnat de-a lungul anului 1919 zeci și zeci de chitanțe ce atestau că primise de la delegatul din Moscova al Cominternului — un oarecare „tovarăș Zalik” (?) — ajutoare bănești însumând cu mult peste 500 000 de ruble sovietice, peste 30 000 de ruble ucrainene, 48 000 de lei, 680 de leva bulgărești, 4 000 de coroane cehice ș.a. Este semnificativ că toate chitanțele au fost transmise Centrului și înregistrate cu grijă, destinația lor rezultând din ștampila ce li se aplica de regulă: „Arhiva Comitetului Executiv al Internaționaliei Comuniste”. Mai apoi, lucru-

rile s-au schimbat, în sensul că Centrul s-a îngrijit să-și plătească în valută occidentală (de regulă în coroane, lei sau dolari) agenții reprezentând P.C.d.R.-ul poștați ori aflați în trecere prin Viena, după 1924-1925. Așa, de exemplu, un anume „Cosma” (?) emitea chitanțe atestând încasarea unor sume variabile: 965 dolari la 4 iunie 1925, 5 500 000 de coroane altădată și 360 000 de coroane la 1 iulie 1925. Din sumele primite se alimenta rețeaua, situație exemplificată de chitanța semnată la 21 februarie 1925 de către D. Petrescu, care încasa de la numitul „Cosma” suma de 100 de dolari. Centrul nu admitea nici o neglijență și, nu o singură dată, „Cosma” a înregistrat până și încasările cele mai modeste, de 5 sau 25 de dolari!

În arhiva secretă a Cominternului s-a păstrat și scrisoarea lui „Cosma” către Biroul Executiv al Cominternului din 12 mai 1925, relevând faptul că susținuse publicațiile P.C.d.R.-ului cu suma de 760 de dolari. Manevrarea agenților de către Comintern a funcționat de regulă ireproșabil în cazul reprezentanților P.C.d.R.-ului, atât a celor din țară cât și din străinătate, aceștia culegând și transmițând Moscovei informații ce erau folosite, sau acționând ca grupare politică la București, pentru destabilizarea vieții politice și destrămarea țării. Acesta a și fost motivul pentru care, după cum se știe, guvernul I.I.C. Brătianu, acționând în spiritul și litera Constituției din 1923, a declarat în afara legii, în 1924, Partidul Comunist din România. Era anul în care Al. Rădulescu („Moscovici”), delegatul P.C.d.R. la nivelul conducerii Cominternului în a doua jumătate a anilor '20, a redactat și publicat în presa internațională articolul *Rusia Sovietică, guvernul Brătianu, Basarabia și Partidul Comunist*, din care doar cităm câteva rânduri: „...România are de regulat cu Rusia Sovietică chestiunea Basarabiei și pierderea Basarabiei poate în-

semna nu numai pierderea capului lui Brătianu (oare, oricum, nu valorează mult), dar și *prăbușirea României oligarhice și imperialiste de astăzi* [subl. ns.]”.

„... cel care ocupă un teritoriu își impune și sistemul său social”

În anii care au urmat, Cominternul a întreținut lupta fracționistă în rândurile P.C.d.R. sau a menținut supremația grupării de comuniști din exil (Moscova) asupra grupării din interior, a direcționat activitatea comuniștilor din întreaga Europă împotriva „trădătorilor” social-democrați, pentru ca, în cursul anilor '30, mai precis după venirea lui Hitler la putere, să lanseze lozincă „fronturilor populare” contra fascismului, a partidelor de dreapta din țările Europei, în genere.

În anii celui de al doilea război mondial, P.C.d.R., rămas în continuare în ilegalitate, a funcționat, ca și în perioada anterioară, cu cele două fracțiuni ale sale — din interior și din exterior (Moscova), prima depinzând decisiv de cea de a doua. Sub raportul cadrelor, situația partidului era catastrofală: potrivit datelor desprinse din însemnările lui Boris Ștefanov (alias I. Draganov), reprezentantul P.C.d.R., în conducerea Cominternului, în ajunul și la începutul conflagrației mondiale din anii 1939-1945, efectivele difereau între 1965 de membri și 2 500-2 800 de membri, repartizați astfel pe categorii sociale: 1 000 de muncitori, 1 200 de țărani, 300 de femei, 250 în închisori și 50 în Spania (dar, în total, 315 voluntari pro-comuniști). În perioada războiului sovieto-român, locul lui Boris Ștefanov a fost luat de către Ana Pauker, după ce aceasta — în urma unui acord survenit între autoritățile de la București și cele de la Moscova — a fost expedită peste Prut,

„în schimbul” luptătorului unionist basarabean Ion Codreanu, capturat de sovietici în Basarabia în vara anului 1940. Beneficiind de un „trecut revoluționar eroic”, ce includea o susținută activitate socialistă și apoi comunistă în România, acțiuni comandate și controlate de Comintern în Elveția și în Franța, diverse perioade de încarcerare în România, mai ales, după un proces faimos la Craiova în 1936, bucurându-se de statutul de membru direct al partidului comunist bolșevic cu începere din anul 1928 și acela de cetățean al U.R.S.S., Ana Pauker s-a impus categoric între liderii Internaționalei III, fapt ce i-a îngăduit să devină liderul de necontestat al P.C.d.R. (gruparea externă, cu posibilități largi de control asupra grupării interne). Atunci, ca și după război, a fost perioada în care Ana Pauker și complicitii ei, comuniștii din țară și din exterior, au slujit cel mai intens, în timpul Cominternului sau în absența lui, după 1 mai 1943, interesele Moscovei, acționând ca agenți votați ai N.K.V.D.-ului și G.R.U.-ului. Referindu-se la această etapă moscovită (1940-1944) din viața Anei Pauker, un cercetător al perioadei respective sublinia, nu demult, că Ana Pauker s-a aflat „printre exponenții arhetipali ai generației staliniste: asemeni lui Mathyas Rákósi, Klement Gottwald, Boleslaw Bierut, Walter Ulbricht, Maurice Thorez, Dolores Ibarruri, ea a exprimat o formulă politică integral determinată de spiritul Cominternului stalinist, a sprijinit toate inițiativele Kremlinului, văzând în U.R.S.S. întruparea absolută a celor mai generoase idealuri de justiție și libertate. Iar atunci când altruistele promisiuni se vedeau contrazise de realitate, atunci când logica stalinistă intra în conflict chiar cu valorile profesate de doctrina marxistă, acești oameni negau evidențele, tăgăduiau ceea ce chiar ei proclamaseră orgolios de unăzi, își abjurau legămintele și anulau orice considerații

raționale. Nimic nu a caracterizat mai precis generația stalinistă decât acest iraționalism febril, această proiecție extatică în presupusa genialitate a secretarului general de la Kremlin, mortificarea masochistă a oricărei urme de inteligență critică".

Mulți istorici ai Cominternului trec numele Anei Pauker între „vedetele” acestui veritabil „partid mondial unic” (cum se reclama încă în faimosese „21 de puncte” ale lui Lenin din iulie 1920). Câștigarea încrederii totale a lui I.V. Stalin și V.M. Molotov și colaborarea excelentă cu Gh.Dimitrov, Otto Kuusinen, D. Manulski, Palmiro Togliatti, W. Pieck, Klement Gottwald, V. Kolarov, Maurice Thorez, A. Marty, A. Jdanov, Mathyas Rakósi, Dolores Ibarruri ș.a. (alături de care, de altfel, a semnat în mai 1943 actul de „autodizolvare” a Cominternului) au contribuit esențial la propulsarea în cadrele Cominternului a Anei Pauker, care în 1941-1944, cât timp România s-a aflat în război contra U.R.S.S., pentru respingerea agresiunii comise de armata roșie în 1940 prin ocuparea teritoriilor istorice din nord-estul țării (Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herței) și pentru lichidarea pericolului comunist, a dirijat întreaga acțiune a comunistilor români. S-a dovedit, o dată mai mult, că P.C.d.R., ca secție a Internaționalei III, era, aida organizațiilor similare din întreaga lume, *un instrument* al politicii imperialiste și al ideologiei Kremlinului, iar, cu atât mai mult în vreme de război, a funcționat și ca oficină la dispoziția serviciilor secrete moscovite — N.K.V.D. și G.R.U.

Ca forme concrete de manifestare, acțiunile au fost variate: operațiuni informative clasice în România, diversioni și sabotaje în spatele liniilor româno-germane (îndeosebi în Basarabia, Bucovina și Transnistria), contra-propagandă radiofonică de război și ideologică prin postul de radio „România liberă”,

intensă „muncă de lămurire” în lagărele de prizonieri români din U.R.S.S. pentru constituirea diviziilor de „voluntari” Tudor Vladimirescu și Horia, Cloșca și Crișan etc.

După „autodizolvarea” Cominternului, în 1943, nucleul instituției a fost transferat imediat Secției pentru afaceri externe a partidului comunist bolșevic, rezolvarea problemelor rămânând în sarcina neliștitorilor Dimitrov, Manulski și Togliatti. În etapa în care trupele Axei erau în defensivă pe toate fronturile, iar Dimitrov și echipa sa (inclusiv Ana Pauker) planificau deja „democrațiile populare” pentru toate țările din Europa și Asia ce aveau să fie ocupate de către forțele armate sovietice în ofensivă, Ana Pauker, alături de Tola Dragoișeva și Vanda Vasilevskaia, cum remarcă Jacques de Launay, alcătuia la Moscova grupul „celor trei grații” ce pregăteau comunizarea României, Bulgariei și, respectiv, a Poloniei. Era un obiectiv stabilit cu claritate de către I.V. Stalin însuși, care, în aprilie 1945, îi declara lui Tito la Moscova: *„În războiul acesta nu este la fel ca în cel trecut, ci cel ce ocupă un teritoriu își impune și sistemul său social. Fiecare își impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa. Altfel nici nu poate fi!”*

În asemenea condiții, nu ne apare surprinzător faptul că în arhiva Cominternului se păstrează documente ce atestă preocupările febrile ale „echipei Ana Pauker” pentru pregătirea instalării la București a viitorului guvern pro-sovietic, comunist, situație ce explică, pe de altă parte, decizia cabinetului Antonescu de a combate pe Frontul de Est până la momentul în care a fost posibil. Este interesant că, și în etapa inițială a războiului, toți interlocutorii (în fapt corespondenții) comunisti ai Anei Pauker proveniți din România au îmbrățișat cauza U.R.S.S. ori au exprimat voința de a

se ajunge la instalarea lor la putere în București în urma eșecului lui Antonescu.

„... să ne vedem în curând... în România”

La 12 ianuarie 1942, un anume Iosif Tcaciman, fost membru al P.C.d.R., se adresa Anei Pauker cu rugămintea de a-l ajuta să fie înrolat în armata roșie, pentru a fi prezent „în frontul de luptă în această gigantică ciocnire pentru apărarea Patriei socialiste și a popoarelor din lumea întreagă”. În zilele următoare, 23 ianuarie 1942, C. Doncea o informa pe Ana Pauker despre unele probleme ale emigrației comuniste din România în U.R.S.S., pentru că, în final, să-și exprime dorința de-a ajunge cât mai repede „să întrebăm pe călăii din România despre crimele lor. Să ne vedem în curând... în România (nu vreau să zic chiar București)”. În ceea ce îl privește pe Iosif Ghinsberg, membru P.C.d.R. din 1928, de când — cum se exprima — „tot ce este sfânt unui om am dat pentru cauza de Partid”, o ruga pe Ana Pauker să-i afle un rol, acceptând chiar să fie „exploatat la maximum în apărarea țării mele”, atunci când (la 27 ianuarie 1942) „țara proletariului mondial este în pericol”. Jenny Ghinzburg (Fuchs) nu-și dorea, nici ea, nimic altceva decât „a fi încadrată într-o muncă folositoare Țării Sovietice” (ianuarie 1942).

La 23 martie 1942, Mozes Kahane, fost membru al P.C.d.R., utilizat de Comintern după 1935 în S.U.A., la Detroit, în redacția ziarului *România muncitoare*, și care trecuse ilegal în Basarabia în noiembrie 1940, dorea să fie primit în rândurile partidului comunist bolșevic, considerând că astfel poate fi folositor — cu toate cunoștințele și capacitatea sa — „pentru apărarea Țării Sovietice și pentru eliberarea popoarelor din Europa”. Din Aral, la 5 iulie 1943, Robert Bubnik, unul

dintre cei mai activi corespondenți ai Anei Pauker, fost și el membru al P.C.d.R. dinainte de 1940 și fugit la Cernăuți după agresiunea trupelor sovietice din iunie 1940, își oferea serviciile, precizând că „menținea legătura cu peste 200 de comuniști și diverși emigranți din Bucovina.

Internaționalismul și limbajul de lemn străbat din toate scrisorile adresate celei ce-și luase în serios rolul de „Pasionaria României”, tonul triumfalist și pretențiile vindicative accentuându-se pe măsură ce, în 1944, ofensiva trupelor sovietice în sectorul germano-român al frontului era în plină desfășurare. La 23 martie 1944, dr. Abrahamovici exulta pe motivul că erau semne „din diverse părți... că vom fi scoși din amortea împusă, pentru o participare mai activă la treburile patriei”. Aștepta cu nerăbdare trecerea „dincolo de Prut”, fapt devenit neîndoielnic în urma „strălucitoarelor succese ale armatei noastre [sovietice]!”.

Unele din plicurile sosite pe adresa Hotelului „Lux” din Moscova (sediu Cominternului), secția română, mai ales în anii 1940-1941, înaintea războiului din est, au fost trimise din țară și cuprind elemente informative cât se poate de clare. Iată, de pildă, o scrisoare-raport expediată în martie-aprilie 1941 din București de către S. Țim (?) și receptată, la 30 aprilie 1941, de către I. Draganov (Boris Stefanov). Documentul conținea informații despre unii comuniști ilegalisti (C. David, ucis în ianuarie 1941, „Zidaru”, „Anica” s.a.) și stăruia asupra rebeliunii legionare din ianuarie 1941. Se aprecia că succesul lui Antonescu se datoră sprijinului Germaniei și se dezavua opinia exprimată de Iuliu Maniu, în sensul că „rebeliunea a fost organizată de Germania și Comintern”. De mare interes pentru centrul din Moscova au fost, desigur, informațiile obținute de expedito-

rii scrisorilor din unele cercuri ofiteresti atât despre pregătirile lui Hitler în vederea atacării U.R.S.S., cât și despre faptul că în armata română „se propovăduiește deschis războiul contra U.R.S.S.”.

După ieșirea României din alianța cu cel de-al III-lea Reich și ocuparea țării de către armatele sovietice, deci după plecarea Anei Pauker și a colaboratorilor ei apropiați la București, în 1944-1945, extrem de intensă a fost activitatea școlilor de prizonieri români dispersate pe teritoriul U.R.S.S. Cursanții, pregătiți de cominterniști confirmați de Ana Pauker, au fost mai mult decât instruiți la un nivel general, ei fiind selecționați procentual pe clase și categorii sociale. Astfel, într-o serie de 87 de cursanți, repartizați „după origini sociale” era următoarea: 17 muncitori, 3 slujbași în fabrici, 31 țărani, 3 slujbași în întreprinderi comerciale, 2 învățători, 21 meșteșugari, 6 funcționari de stat și 4 cadre subofiteresti. Pregătirea ideologică s-a aflat insistenț în atenția conducerilor acestor școli, iar cursurile acopereau domenii devenite standard în „modelul sovietic”: agitație și propagandă, sindicate, cercuri pentru funcționari în cooperative, cercurile comunale, cercul ziariștilor etc. Iată, de pildă, tematica cursurilor pentru cercul ziariștilor: 1. Lenin și Stalin despre rolul presei (2 ore); 2. Presa sovietică (2 ore); 3. Cum se scrie o notiță, o informație, un articol, un foileton (cu aplicație; 2 ore); 4. Organizarea materialului (cu aplicație; 2 ore); 5. Cum se duce o campanie de presă (2 ore).

Formarea viitorilor propagandiști ai cauzei comuniste fusese prevăzută și înfăptuită în chip surprinzător pe seama prizonierilor-români din lagărele sovietice, pentru ei aprobându-se în 1945 tipărirea unor *carte*, întocmite după un formular bine chibzuit în spirit cominternist ce cuprindea obligatoriu: 1. Portretele lui Lenin și Stalin (scurte biografii); 2. Fotogra-

fii din diferite lagăre; 3. Extrase din Constituția U.R.S.S. (1936); 4. O revistă economicogeografică a U.R.S.S.; 5. Datele cele mai importante ale istoriei U.R.S.S.; 6. Rusia — un vechi prieten al poporului român (datele cele mai importante din istoria comună a românilor și rușilor: Adrianopol; 1877-78; 1916; 1917; 1944); 7. Divizia „Tudor Vladimirescu” — întruparea prieteniei româno-sovietice (cu fotografie); 8. O poezie bună pentru viața în prizonierat; 9. Cultura în U.R.S.S. (cu fotografii).

„Eficiența” cursurilor era periodic controlată prin „ex-temporale”, precum cele din 15 ianuarie 1945. La întrebarea generală — „Ce m-a adus la școală și ce-am să fac după terminarea școlii?” —, cursanții s-au dovedit deosebit de „receptivi” pentru acel prim-stadiu de îndoctrinare comunistă. Faptul se poate deduce din cele consemnate în unele din lucrările întâlnite de noi în arhive:

Gheorghe Băltărețu, țăran: „...În țară de voi fi, voi lupta alături de oamenii cinstiți, democratici, care au luptat și luptă pentru binele poporului întreg. Voi fi vigilant în tot momentul și voi demasca pe toți agenții fascismului care ar căuta să provoace ceva în dauna țării mele. Nu voi uita niciodată să spun adevărul despre Uniunea Sovietică, pentru că tot poporul, din cel mai îndepărtat cântun, să aflu cum trăiește poporul sovietic și ce trebuie să facem pentru a ajunge și noi la această formă progresivă.

Voi arăta poporului cine sunt vinovații de război, voi lupta pentru ca condițiile armistițiului cu Uniunea Sovietică să fie îndeplinite întocmai și cu cinste, pentru ca astfel să câștigăm simpatia și sprijinul Poporului Sovietic...” (subl. ns.).

Radu Vodă, funcționar: „...Cunoscând acum dezvoltarea societății și cum merge de la o treaptă inferioară la una superioară, cum acei ce se opun rămân în urmă, sunt reacționari, iar cei ce se pun în slujba ei sunt oameni pro-

¹ Vezi și *Magazin istoric*, nr. 1/1994.

gresivi, voi lupta pentru ca si fara noastra sa mearga pe drumul ce duce spre cea mai inalta treapta a societății atinsă până azi în Uniunea Sovietică, spre socialism" (subl. ns.).

Ștefan Ciocan, plutăș: „...M-am hotărât să merg la școală să studiez amănunțit viața poporului sovietic, ca, atunci când voi termina școala, fie în lagăr, între prizonieri, fie în țară, să răspundesc și să arăt poporului meu adevărul despre Uniunea Sovietică și să lupt după capacitatea mea ca treptat să ajungem și noi la asemenea nivel de viață ca în Uniunea Sovietică...” (subl. ns.).

Din agendele Anei Pauker

Documentele depistate de noi în arhivele din Moscova prezintă o deosebită semnificație și pentru faptul că unele dintre ele oferă răspuns clar în ce privește identitatea cominterniștilor aflați în anii războiului (1939-1945) în „cercul” Anei Pauker. Listele pe care le vom reproduce mai jos cuprind — după sursa cea mai autentică — pe unii dintre importanții foști „actori”, „eroi” și trimiși ai Kremlinului în înfăptuirea operelor de comunizare forțată a României. Iată, în primul rând, o listă întocmită pe baza celor două volume ale agendei Anei Pauker, purtând indicativul *Registru cu emigranți români în Uniunea Sovietică*, în fond două repertorii cu personaje orânduite alfabetic și adresele lor, din care reținem: Adler Ana Petrovna; „Ardeleanu” = N. Goldberger; Adekova B.L.; Blanc; Bădulescu Maria; Bădulescu Alexandru; Burcă Mihai; Cocean Gh.; Calimachi Scarlat (se dă adresa din București); Diamandi Emil; Dumitru Nicu; Erlich Amelia Solana („Eminescu”); Franko Stepan; Finkelstein; Goldenberg; Grecea Ion; Holostenko Vitali; Holostenko M.; Havaș Andrei; Ivanova Șura; Ionescu; Ițicovici Tina;

Revelații de istorie contemporană DIN DOSARELE ARHIVELOR

• 23 aprilie 1945. Se desfășoară o ședință la care participă cadre de conducere ale partidului comunist și miniștri comuniști. În luarea sa de cuvânt, Ana Pauker își manifestă nemulțumirea față de actul de la 23 august 1944, „care nu a permis armatei sovietice să rezolve problema puterii mai repede și mai radical, fără a mai fi necesară o perioadă de colaborare cu monarhia și cu o parte a burgheziei... Acțiunea de la 23 august a însemnat o acțiune de salvare a reacțiunii române”.

• 9 mai 1945, dimineața. Guvernul român ține o ședință prezidată de dr. Petru Groza. Acesta propune „un moment de reculegere pentru acela care au plătit cu viața lor această zi mărească”. Întreabă pe cei prezenți „dacă în comunicatul ce se va da publicității să se pronunțe și numele regelui?”.

Petre Constantinescu-Iași, ministrul propagandei, anunță că „sovieticii i-au comunicat la orele 2 noaptea că în ziua de 9 mai vor face o paradă militară” la București.

Dr. Petru Groza: „O altă rugămintă către dl. general Dămacanu. Mă gândesc că dacă astăzi se sărbătorește victoria, ar fi bine să se încadreze și armata noastră. Ar fi frumos și ar fi drept. Te rog, domnule ministru, să iei contact cu generalul Susaiov sau cu altcineva de la dâșii și să le expui această idee; că poate cerând noi, ei să facă un pas înainte, căci frumos ar fi dacă și armata română ar fi de față”. Îi sugerează să se intereseze dacă „cumva urmează să ne prezentăm și noi la tribună, sau unde se defilează”.

Ședința s-a încheiat la ora 10.45. Până în acel moment, guvernul român — instaurat la 6 martie 1945 sub dictatul lui Andrei I. Vășinski, emisarul lui Stalin — nu știa dacă, la paradă victoriei organizată de sovietici la București în acea zi, vor participa și trupele române și dacă oficialitățile române vor fi sau nu prezente în tribună!

Așa a început istoria trecerii României înspre zodia comunistă.

Gh.T.

Juhasz I.; Kahane S.; Kunina Mașa; Kleiman; Levenson; Levin (dr.); Lukavețkii L.; Minor Alex.; Marin Gh.; Müller Feld; Maiakovskaia; Manole N.; Marin Gh. Gaston; Nikolaevski Sașa; Novikov M.; Niculescu; Neuman Mate Erjet; Nolskaia Vanda; Nica N.; Nicolae Klein; Oladovski; Petrov N.; Pugacescu; Popovici V.; Petrescu [D.]; Popă Gh.; Ravici David; Roitman D.; Stepaț S.S.; Spîru V.L.; Sokol; Soloviev Taras F.; Sokoliuk I.; Sovietov V.; Stoica Gh. [Moscu Cohn]; Stancu Aurel; Saver Marusea; Tatarov; Tesmenetchi Enea (Leon); Tesmenetchi Hermina; Tudorache Lenuța; Targorodskia A.I.; Tihovolskii; Ungar Iulia; Vexler Malabov; Veinberg

Mișa; Vasilkovskaia; Vittner I.; Zalkind.

Am remarcat că în total în ambele agende figurează nu mai puțin de 185 de persoane, cu adresele lor din U.R.S.S. și numerele de telefoane, singura excepție fiind Scarlat Callimachi, care se afla atunci în țară și căruia i se indica adresa din București. Unele nume — precum Ecaterina Arbore, Aradi Victor, Diamandescu, Goldstein Paul, Petrescu, Trifanov D. — au fost șterse, în timp ce familia *Tesmenetchi* „beneficiază”, în agendă, de numeroase semne cu creionul roșu, dovezi, probabil, ale unei atenții deosebite din partea Anei Pauker.

O altă listă (din 1944) cu-

prinde situația diferitelor plăți executate unui grup de 26 emigranți și unele semnături de confirmare: Rabinovici F. — 120 ruble; Grinberg H. — 180 ruble (semnat); Luca Vasile — 180 ruble (semnat); Stancu A. — 23 ruble; Iaroslavskaja E. — 100 ruble; Petrova T. — 165 ruble; Manole M. — 225 ruble; Manole R. — 135 ruble; Oighenstein L.; Oighenstein N.; Morgenstein R. — 50 ruble; Valter R.; Bejan T.; Tismenețchi L. — 250 + 75 ruble; Marcuzen E.; Reidiboim R. — 270 ruble; Malinski V.; Kaț D. — 105 ruble; Iulia — 75 ruble; Gusea — 190 ruble; Florea A. — 200 ruble; Ceaka — 20 ruble: total 2 363 ruble. După care lista continuă: Reidiboim R. — 117 ruble; Malinski V. — 50 ruble; Bejan T. — 131 ruble (semnat); Stancu A. — 90 ruble.

Dar poate cel mai șocant dintre documente și, într-un fel amuzant am zice, îl constituie lista celor 24 de cominterniști care-și plăteau cotizațiile de partid în perioada ianuarie - septembrie 1944, și, eventualele restanțe pe 1943:

Rabinovici R. (total 228 ruble pentru lunile ianuarie-septembrie 1944), Grinberg M. (câte 30 ruble pentru lunile februarie-septembrie 1944), Luca Vasile (câte 30 ruble pentru lunile februarie-iunie 1944), Oighenstein L. (nimic), Oighenstein N. (nimic), Morgenstein R. (câte 25 ruble pe lunile mai-iunie 1944), Bejan A. (câte 33 ruble pe lunile ianuarie-aprilie 1944), Tismenețchi L. (câte 50 ruble pe lunile februarie-iunie 1944), Marcuzen E. (câte 15 ruble pe lunile februarie-iunie 1944), Reidiboim R. (225 ruble pe lunile ianuarie-iulie 1944 și 162 ruble restante pentru 1943), Malinski V. (nimic), Kaț A. (105 ruble pe lunile ianuarie-februarie 1944), Iaroslavskaja E. (câte 25 ruble pe lunile februarie-mai 1944), Manole M. (câte 45 ruble pe lunile ianuarie-mai 1944), Manole R. (câte 27 ruble pe lunile ianuarie-mai 1944), Roller M. (nimic),

Stancu A. (113 ruble pe lunile mai-septembrie 1944), Ungher Iulia (câte 15 ruble pe lunile ianuarie-iunie 1944, Roitman B. (câte 21 ruble pe lunile ianuarie-iunie 1944 și 64 ruble restanță 3 luni în 1943), Petrova T. (câte 33 ruble pe lunile ianuarie-mai 1944), Roman Valter (nimic), Florea A. (200 ruble în august 1944), Brejman C. (20 ruble în august 1944), Dragănov I. (câte 50 ruble în lunile ianuarie-august 1944 și 100 ruble pentru septembrie 1944), Rezultau, la 20 septembrie 1944, 3 155 ruble cotizații pe 1944 și 226 ruble restanțe pentru 1943, adică un total de 3 381 ruble.

Din diverse alte materiale depistate de noi, am mai desprins următoarele nume: Sorin Toma, Dvoira Roiman, Rais Faleștern, Al. Bărlădeanu, Ilie Eschenasy, Clara Cușnir-Mihailovici.

Dar dovezile cele mai semnificative privind contribuția comuniștilor români la înfăptuirea planurilor cominterniste „revoluționare” le oferă desigur dosarele sau fișele personale întocmite de către cei în cauză la solicitările Centralei. Astfel, în cursul cercetărilor noastre din 1992, am avut posibilitatea să examinăm câteva dintre ele, între care *autobiografia lui Lucrețiu Pătrășcanu* (alias „tovarășul Grigorașcu”), înregistrată la arhive secret sub nr. 24/10691/2 în 26 octombrie 1933 sau *foaia de anchetă (chestionarul) și autobiografia lui Constantin Doncea* (alias „Victor Pandelescu”). Cu același prilej am cercetat și originalul chestionarului completat de Ana Pauker la Moscova, la 15 iunie 1944, deci cu numai trei luni înainte de expedierea ei „în misiune” la București. Era formularul nr. 10, completat obligatoriu de către toți membrii partidului comunist bolșevic al U.R.S.S., cel subscris de Ana Pauker purtând seria K-6-19-58. Un document absolut obligatoriu înainte de a i se fi îngăduit, în septembrie 1944, să ia avionul spre București pentru a dirija, la cererea și sub pro-

tecția Kremlinului, „opera” de împingere a țării noastre în comunism, transformând-o într-un satelit cu regim de colonie sovietică. ■

Microfișier bibliografic

Pentru redactarea acestor pagini, autorul a utilizat documente aflate la *Tenraînăi Gossudarstvenăi Arhiv Sovetskoi Armii*, Fond 7, Opis 1, Dosar 3 841 și în *Rossiiskii Tentr hranenii i izuceniia documentov novei istorii*, Fondurile 495, 502 și 509, Opusurile 1, 255 și 286, dosarele 1-60 și 109.

CLIO ANUNTA

UN RĂZBOI NEDORIT

Iulius Cezar era un geniu. Dar un geniu neînțeles. Iată concluzia la care a ajuns Christian Goudineau — cel mai mare specialist francez în istoria romană, aflăm din revista *L'Express* — profesor la Collège de France și autorul unei cărți intitulată *Cezar și Galia*. După 25 ani de lucru, el este convins că Cezar n-a vrut să cucerească Galia și nici să o colonizeze. A fost antrenat în această direcție de o înălțare de evenimente imprevizibile, fiind silit să facă servicii aliaților săi gali și ajungând să poarte noi și noi războaie cu diverse triburi revoltate. Pentru Christian Goudineau, Vercingetorix n-a fost un erou, ci un mic șef de trib, care, din ambiție, a format o coaliție contra lui Cezar. Și, în plus, s-a lăsat surprins și înfrânt, proteste, la Alésia. Goudineau crede că cei doi s-au întâlnit în timpul iernii anului 52 î.e.n., la Bibracte, Vercingetorix ca prizonier, Cezar ca învingător. Dar, cinci ani mai târziu, el avea să fie asasinat pe treptele Senatului. Geniile inspiră teamă apropiatilor lor când uită să fie modești și se transformă în dictatori.

CITITORII SCRIBU ISTORIE

Armata roșie și vânătoarea

În volumul *Generația iredită*, Silviu Brucan menționează destul de confuz faptul că retragerea armatei sovietice de pe teritoriul României s-a hotărât în urma unei vânători la care a participat premierul sovietic Nikita Sergheevici Hrușciov. Afirmatia a fost confirmată, fără amănunte, și de către general-locotenent (r) Teodor Paraschiv, martor la semnarea acordului de retragere a trupelor de ocupație sovietice¹.

Afirmatiile sunt reale și, pentru o mai corectă informare, considerăm utile unele precizări și amănunte. În primul rând, precizarea locului și a modului de derulare a evenimentelor finalizate cu o

hotărâre atât de importantă.

În luna august 1957, N.S. Hrușciov a inclus în programul său și o vizită neoficială în România, cu scopul de a cunoaște starea de spirit și poziția conducătorilor comunisti români față de intervenția sovietică și reprimarea revoluției din Ungaria din toamna lui 1956.

Primit cu cordialitate, programul i-a fost agrementat și cu câteva partide de vânătoare bine organizate. Prima vânătoare a fost la iepuri, pe fondul de vânătoare Albele, din Ocolul silvic Ghimpați, județul Giurgiu. Desfășurarea ei având loc în afara sezonului pentru această specie, a fost necesară o derogare de la legea vânătoriei, aprobată de fostul ministru al silviculturii inginer C.I. Popescu — azi pensionar, mare ocrotitor al faunei cinegetice — numai după avizul Marii Adunări Naționale.

Vânătoarea s-a finalizat cu un bilanț impresionabil pentru participanți: peste 200 de iepuri. Hrușciov a împușcat și o vulpe, ceea ce i-a provocat o mare satisfacție și o excelentă dispoziție. Conform regulamentului, el a solicitat cele două carțușe care se distribuie gratuit pentru un răpitor combătut, solicitare onorată pe loc de către ing. I. Barbu, unul dintre organizatorii vânătoriei.

Vânătoarea propriu-zisă s-a încheiat în jurul orei 14, după care participanții s-au retras la cabana de vânătoare Ghimpați, unde li s-a servit prânzul cu meniuri tradiționale, inclusiv sarmale cu mămăliguță, țuică și vin de Sâmbureni. Hrușciov a apreciat foarte mult sarmalele și a declarat că „mămăliga” este o „cereală” ce va trebui inclusă în viitor în hrana populației. La masă au participat Gh. Gheorghiu-Dej, Emil Bodnă-

N. S. HRUȘCIOV: „Mi-am pierdut calmul”

Dar să vedem ce-a consemnat Hrușciov însuși în memoriile sale despre această vizită în România și discuțiile cu conducătorii comuniști de atunci ai țării:

„Nu mult după moartea lui Stalin am fost în România și am avut o discuție cu ministrul român de război, tovarășul Bodnăraș. Acesta a fost un prieten bun al Uniunii Sovietice, un vechi bolșevic, care a stat un timp în închisoare în România și care s-a bucurat de încrederea și respectul nostru absolut. Fără vreun avertisment el a adus în discuție problema:

— „Ce părere ați avea despre retragerea trupelor dvs. din România?”

Trebuie să mărturisesc că reacția mea inițială la această sugestie n-a fost prea judicioasă. Aș merge chiar atât de departe ca să spun că mi-am pierdut calmul.

— Ce spuneți? Cum puteți pune o asemenea întrebare?

— Ei bine, a explicat el, România se învecinează numai cu alte țări socialiste și nu este nimeni peste Marea Neagră, cu excepția turcilor.

— Și ce-i cu turcii?, am întrebat eu.

— Pe voi vă avem după ușa vecină. Dacă ar fi necesar, oricând ați putea veni să ne acordați asistență.

— Nu gândesc tocmai așa despre turci. Ei controlează Bosforul și Dardanelele. De aici inamicul ar putea oricând să invadeze România, aducând forțe de debarcare în Marea Neagră.

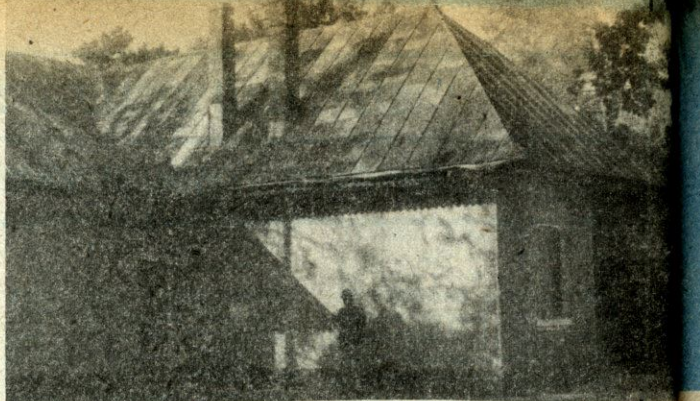
Românii au schimbat priviri. În mod evident discutaseră deja această problemă între ei.

— Ei bine, e în regulă, au spus ei, dacă vă gândiți în felul acesta noi ne retragem propunerea. Dar n-am vrut ca dumneavoastră să credeți că ne situăm ferm pe poziții socialiste fiindcă trupele voastre sunt stațio-

raș, Nicolae Ceaușescu, Petre Borilă și organizatorii vânătoarei — ing. Gh. Feneșer, ing. I. Barbu și pădurarul Ilie Drăgan, aceștia din urmă fiind invitați de Hrușciiov la masă.

Ing. I. Barbu — azi pensionar — ne-a relatat că în această ambianță plăcută, Bodnăraș și Dej au condus cu multă abilitate discuțiile despre prezența trupelor sovietice în țara noastră. Ei au afirmat că, pentru destinderea tensiunilor „dintre cele două lagăre”, intervenite după evenimentele din Ungaria, U.R.S.S. ar trebui să inițieze și unele acțiuni care să contribuie la ameliorarea acestui climat; una din aceste acțiuni ar fi, de pildă, retragerea trupelor sale din România, țară înconjurată de state socialiste în care existau suficiente efective sovietice, problemele de securitate ale „lagărului socialist” nefiind afectate în nici un fel...

După o scurtă perioadă de gândire, Hrușciiov a spus că ideea nu era rea, că nu exista nici o primejdie de destrămare a lagărului socialist. Mai mult, cele discutate cu prilejul acelei mese au constituit conținutul unei scurte comunicări în cadrul emisiunilor de radio de seară, ceea

Cabana de vânătoare Ghimpați

ce a surprins pe generalii sovietici.

A doua zi a avut loc o altă vânătoare, de urși, în județul Bistrița. Rezultatul a fost, de asemenea, impresionant, Hrușciiov exprimându-și admirația pentru bogata faună cinegetică a României și a modului de organizare și ocrotire a acestei bogății naturale...

Acordul oficial de retragere a armatei roșii din România s-a semnat în anul următor, la Moscova, în 24 mai 1958. Hotărârea luată de Hrușciiov a constituit unul din capetele de acuzare ce au dus la demiterea lui în 1964. Retrage-

rea din România a fost calificată ca o mare greșală politică și militară. O astfel de hotărâre a și rămas singulară în restul țărilor socialiste în care se afla, armata roșie staționând cu impresionate efective și cu contribuția materială a respectivelor popoare încă mai bine de 32 de ani...

La cabana de vânătoare din Ghimpați se păstrează și astăzi masa din stejar masiv în jurul căreia s-au purtat discuțiile cu consecințe atât de importante pentru istoria acelor ani...

Dr. Vadim NESTEROV

nate pe teritoriul nostru. Noi suntem fermi, deoarece credem în construirea socialismului și în politica marxist-leninistă și fiindcă poporul nostru ne recunoaște drept conducătorii săi și ne sprijină pe deplin.

Am fost mai mult decât satisfăcut de aceste explicații ale motivelor pentru care au propus retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul lor. Eram convins că tovarășii români erau sinceri, reafirmând devotamentul lor pentru construirea socialismului.

Câțiva ani mai târziu am început să reducem efectivul armatei sovietice, micșorând-o aproape la jumătate din ceea ce fusese în timpul lui Stalin. Am avut un schimb de opinii în conducerea Comitetului Central și am ajuns la concluzia că am putea retrage trupe din Polonia, Ungaria și România. Nu aveam nici un fel de trupe în Cehoslovacia sau Bulgaria. Am lăsat trupe numai în Germania. Era perfect clar pentru oricine că până când foștii noștri aliați — care au organizat NATO — nu vor adera la un tratat de pace, trupele

noastre vor trebui să staționeze în Germania de răsărit.

Am avut un număr de motive pentru a hotărî să retragem trupele noastre din țările frățești. Primul a fost de ordin politic. N-am vrut ca cineva să creadă că noi n-avem încredere în poporul polonez, ungar ori român. Ei erau aliații noștri. Construiam socialismul în țările lor fiindcă era în propriul lor interes, nu fiindcă în mijlocul lor erau staționate trupe sovietice... Nu poți strânge poporul într-un paradis cu amenințări și apoi să postezi soldați la porți. Poporul trebuie să aleagă singur o viață mai bună și să aibă șansele pe care le vrea. Așadar am dorit să scoatem un atu din mâna propagandei inamice. Am voit să demascăm drept minciună insinuirile dușmănoase că popoarele ungar, polonez și român erau împinse pe drumul socialismului cu înepături de baionete de trupele sovietice..."

(N. Khrushchev *Remembers*, Boston-Toronto, Little, Brown and Company, 1970, pp. 513-515).

Fritz Fabritius

Rittmeister a. D.

Hermannstadt / Siebenbürgen,
Wienhof

23.10.1931.

Universitätsprofessor

A.C. Cuza

Saffy

SOARTA UNUI DOCUMENT

ȘLOMO LEIBOVICI-LAIȘ, președintele ACMEOR

La cel de-al doilea Congres internațional de studii românești ținut la Iași în iulie 1993 (*Magazin istoric*, nr. 8/1993), într-una din comunicări s-a vorbit despre penetrația național-socialismului în România, mai întâi în Transilvania, apoi în Bucovina și până la urmă și în Basarabia. În baza cercetărilor, autorul respectiv a constatat că începuturile pătrunderii ideilor național-socialiste în România s-a întâmplat în anii 1934-1935.

În timpul dezbaterilor ce au urmat comunicării, am atras atenția asupra unui document care consemnează că legăturile dintre național-socialiștii germani și germanii din Ardeal datau încă dinaintea venirii lui Hitler la putere în Germania. Documentul *inedit* — o scrisoare a lui Fritz Fabritius, din Sibiu, către profesorul A.C. Cuza din Iași — poartă data de 23 octombrie 1931.

Cum mi-a parvenit acest document?

Filatelist din copilărie, din când în când particip la licitații publice, unde se ivesc ocazii de completare a colecției. La una dintre licitații — încă în faza de scrutare a catalogului — atenția mi-a fost atrasă de un plic cu două

mărci românești, care din punct de vedere filatelic nu prezentau totuși vreun interes deosebit. Cerând să consult obiectul, mi s-a arătat un plic adresat „Prof. A.C. Cuza, Jassy-Iași, Universitat”; pe verso — adresa trimițătorului: „Fritz Fabritius, Rittmeister a.D., Hermannstadt/Siebenbürgen [Sibiu]”, împodobită cu stema nobilei — o bufină.

Spre mirarea mea, plicul era închis (nedeslipit), deși, pipăindu-l, mi-am dat seama că nu e gol. Am optat pentru plic — din curiozitate. Nu a fost greu, pentru că nu am avut concurenți, obiectul ne prezentând interes filatelic. În plic, am găsit documentul, redat aici — pentru prima oară — în facsimil, precum și în traducere.

Din document, care poartă numărul de înregistrare „Z 618/931/2” — ceea ce îi conferă o notă oficială — reiese că Rittmeister Fritz Fabritius era bucuros să răspundă propunerii profesorului A.C. Cuza „De a colabora cu noi în mod cinstit, împotriva dușmanului comun al creștinătății”. Totodată, îi comunica lui A.C. Cuza că primise „vești din München că acțiunea reciprocă avansează și acolo satisfăcător”.

Cu aceeași poștă, dar separat, Fabritius expediează profesorului ieșean și un „manifest de acțiune”, expedierea separată fiind o măsură de precauție pe care Fabritius o explica astfel: „Veți înțelege de ce suntem atât de prevăzători în problema evreiască, deoarece trebuie să ne fie teamă că în cazuri de atac direct, deschis împotriva acestor paraziți ai popoarelor creștine, am putea să ridicăm împotriva noastră puterea statală și atunci unicul organ al germanilor, care supraveghează în permanență și atacă pro-

¹ Documentul își va dezvălui în treaga sa semnificație dacă vom preciza că Fritz Fabritius, fost ofițer în armata austro-ungară, în 1924 plecase în Germania, unde, la München, îl cunoscuse pe Hitler. A menținut un strâns contact cu acesta și după întoarcerea sa în România, în 1930. De altfel, imediat după revenirea sa, F. Fabritius a creat organizația Mișcarea Național-Socialistă de Întrajutorare a Germanilor din România, cu program național-socialist. În august 1932, a publicat un proiect de program național pentru Congresul săsesc ce urma să se țină în octombrie aceluși an. Cu acel prilej, F. Fabritius a preluat conducerea *Volksgemeinschaft*-ului, care patrona viața politică a germanilor din România. În toamna anului 1938, pe măsură ce nazismul devenea tot mai agresiv, F. Fabritius a reușit, cu concursul nemijlocit al Berlinului, să-și impună autoritatea asupra tuturor organizațiilor minorității germane din România — n.r.

blema evreilor și a francmasoneriei, ar fi redus la tăcere". În concluzie, din aceleași motive de prudență, Fabritius îi propunea o întâlnire „pentru promovarea în continuare a activității...”

Rezultatele nefaste ale acestei colaborări s-au văzut destul de curând începând cu guvernarea Goga-Cuza și a celor care i-au urmat până la 23 august 1944, cu toate consecințele acestuia.

Dar iată documentul în întregime sa:

FRITZ FABRITIUS Hermannstadt/
Rittmeister a.D. Sienenburg
z. 618/931/2 23.10.1931

Profesor universitar
A.C. Cuza Jassy

Mult stimate profesor universitar! Mulțumesc din suflet pentru scrisoarea Dvs. din 10 octombrie și pentru dorința Dvs. cordială de a colabora cu noi în mod cinstit împotriva dușmanului comun al creștinătății.

Primiți din partea noastră asigurarea că vom încerca să colaborăm fără vreun gând ascuns, de a combate în comun spiritul iudaismului care distruge toate popoarele.

O foarte clară și bine chibzuită convingere ne silește pe noi, germanii de aici, să nu putem avea nici un alt interes decât acela ca dezvoltarea [societății] să se producă liniștit, căci altfel, orice acțiune prin bolșevism ar fi și o nimicire totală a așezămintelor germane din România.

Eu am primit astăzi vești din München că acțiunea reciprocă avansează și acolo satisfăcător.

Cu aceeași postă vă trimit și un număr de exemplare din manifestul de acțiune din care să vă puteți edifica că demascăm fără menajamente toate prejudiciile care se provoacă neamului nostru. Veți înțelege de ce suntem atât de prevăzători în problema evreiască, deoarece trebuie să ne fie teamă că în cazuri de atac direct, deschis împotriva acestor paraziți ai popoarelor creștine, am putea să ridicăm împotriva noastră

puterea statală și atunci unicul organ al germanilor, care supraveghează în permanență și atacă problema evreilor și a francmasoneriei, ar fi redus la tăcere. În afară de acestea, s-ar mai obiecta că astfel acționăm împotriva altor concetățeni cu drepturi egale și periclităm ordinea și liniștea statului.

În momentul în care ne vom convinge că puterea statală ne ia în considerare fără suspiciune, ca cetățeni cu drepturi egale, Dvs. veți vedea că vom ieși din poziția noastră prevăzătoare.

Pentru promovarea în continuare a activității, eu aş găsi de cuviință să încercăm a ne întâlni în cursul timpului apropiat, pentru a discuta verbal toate problemele comune.

Deocamdată, primiți din partea mea asigurarea că noi vom face orice pentru a facilita o colaborare în această vitală problemă, care privește toate popoarele creștine.

Cu salutul german,
al Dvs. supus
(ss) F. Fabritius ■

Scrierile unui mare teolog

Membriu al Academiei Române (1992), doctor Honoris Causa al Universităților din Atena (1991) și București (1992), părintele profesor Dumitru Stăniloae (16 noiembrie 1903-5 octombrie 1993) a îmbogățit cultura română cu o vastă operă teologică, fiind considerat drept cel mai mare teolog al Ortodoxiei românești din toate timpurile și, poate, cel mai de seamă teolog ortodox al acestui sfârșit de mileniu.

Vasta sa operă teologică, inaugurată în 1929 cu teza de doctorat *Viața și activitatea patriarhului Dosoftei al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Române*, înscrisie un impresionant număr de studii și sinteze, traduceri, articole, prefete, cuvântări, interviuri etc., date la lumină de-a lungul a peste șase decenii de activitate. „Învățații Apusului — arăta acad. Virgil Cândea la despărțirea de marele teolog român —, care au evaluat și admirat această operă, s-au inspirat din ea prin traduceri și au acordat părintelui Stăniloae înalte titluri de recunoaștere științifică, au subliniat adesea miracolul realizării ei în condițiile unei prigoane care a lovit pe cărturar și a încercat să-i întunece mesajul”.

Revista noastră, în noua ei serie, s-a bucurat de caldă apreciere și prietenească colaborare a părintelui Stăniloae, a cărui semnătură a apărut de mai multe ori în paginile *Magazinului istoric* după decembrie 1989. Părintele Stăniloae a sprijinit, de asemenea, înființarea Fundației Culturale Magazin Istoric, aflându-se printre membrii fondatori.

Recent, trei noi apariții editoriale purtând semnătura ilustrului teolog au văzut lumina tiparului, lansarea lor având loc la Facultatea de teologie din București, în prezența Prea Fericitului Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Este vorba de lucrarea *Sfânta Treime* sau *La început a fost iubirea* și de traducerea: Sf. Chiril al Alexandriei, *Scrieri* (partea a doua) și Paladie, *Istoria lausiacă*. A fost tipărită, de asemenea, o *Bibliografie* a scrierilor părintelui Stăniloae, alcătuită de prof. Gh. Angheliescu.

Toate acestea încununază marea operă a strălucitului teolog român care a avut marele privilegiu de-a spune „Îi mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a îngăduit să scriu tot ce mi-am dorit”.

NICOLAE MAVROCORDAT—

LECTURI

DIN

MACHIAVELLI

RAISA RADU,

RADU HOMER

Extraordinare surprize poate oferi fișierul unei biblioteci!

Cercetând, la Biblioteca Academiei Române, bibliografia referitoare la Nicoló Machiavelli (1469-1527), am avut surpriza de a descoperi o culegere de Opere ale sale, în trei volume, tipărite în 1726 la Haya, care a făcut parte din biblioteca domnitorului Nicolae Mavrocordat (*Magazin istoric*, nr. 10/1977, 3/1985). Ele se află păstrate în colecțiile Cabinetului de manuscrise — carte rară.

Cele trei volume sunt în limba italiană. Primul conține cinci cărți din *Istoriile florentine*, al doilea continuă *Istoriile florentine*, cuprinzând și *Principele*, *Viața lui Castruccio Castrucani*, *Descrierile luccurilor din Franța și Germania*, iar al treilea include *Discursuri asupra primei decade a lui Tit Liviu*. Pe volumul I și II se află ex libris-ul: *Io Nicolai Mavrocordati de Scarlati Principis Valachiae et Moldaviae*, 1726. Pe volumele I și III, adnotările în limbile ita-

liană, greacă, latină au aceeași grafie ca și a ex libris-ului, iar în cel de-al II-lea, adnotările au altă grafie.

În studiul introductiv al Ninei Façon la ediția din 1960 a traducerii în limba română a *Principelui* se fac referiri la aceste adnotări, studiate de Em. Grigoraș (1923) și Constant Radu (1928).

Em. Grigoraș a tradus o parte a acestor note, făcând și un scurt comentariu asupra personalității lui Nicolae Mavrocordat, iar Constant Radu a prezentat unele însemnări ale lui Mavrocordat în original. Cei doi istorici nu pun la îndoială autenticitatea grafiei lui Nicolae Mavrocordat, deci a adnotărilor sale. În legătură cu însemnările din vol. II, care au altă grafie, Em. Grigoraș a emis ipoteza că reprezintă reflecții ale voievodului dictate unui secretar. Volumele nu au fost citite în ordinea numerotării. O notă de pe volumul al III-lea este datată 1727, iar alta de pe volumul al II-lea, 1729.

Autograful și adnotările domnitorului aduc noi lumini asupra personalității sale, asupra interesului său cultural. Primul domnitor fanariot era un om cult, la curent cu aparițiile editoriale din străinătate, procurându-și rapid cărțile ce-l interesau. Astfel, această ediție din operele lui Machiavelli a intrat în biblioteca domnitorului în chiar anul tipăririi ei, 1726, lectura și analiza volumelor durând până în 1729. Însemnările conțin citate din diferiți autori ce au comentat opera lui Machiavelli: Fr. Bacon, Boccacini, Ammirato, atestând faptul că principele fanariot avea lecturi vaste și-și confrunta părerile cu cele ale unor mari învățați.

Mavrocordat reproduce un fragment din Verulamius Baconus (numele latinizat al lui Francis Bacon, baron de Verulam), care consemna că Machiavelli „a scris ceea ce oamenii obișnuiesc să facă și nu ceea ce ar trebui. El nici n-ar fi putut face altfel, deoarece încercarea de a amendare

a celor răi presupunea cunoașterea fondului răutății omenestii", afirma Fr. Bacon. Mavrocordat citează alte aprecieri datorate lui Boccalini și Ammirato, conform cărora Machiavelli „este un maestru scelerat al politicii”, care își varsă veninul și în lucrurile cele mai simple, precum și afirmațiile acestora că oamenii prudenți și plini de pietate se află în siguranță în fața pericolului contaminării cu astfel de atitudini.

Mai mult decât atât, Mavrocordat este de acord cu afirmația lui Morhofius Polyti, potrivit căreia „viețile oamenilor răi servesc celor buni de învățatură”. Apare aici ideea că lecturile au nu numai un rol informativ, ci și unul educativ. În același timp, comentatorii susțin că disertațiile asupra lui Tit Liviu dovedesc talentul și profunzimea lui Machiavelli. Mavrocordat însuși apreciază la încheierea lecturii *Discursurilor asupra primei decade a lui Tit Liviu* că „a luat sfârșit citirea, cu atenție, a faimoaselor discursuri ale lui Machiavelli, autor realmente nefast; multe fără gust care nu se lepedă de un om de stat, chiar nelegiuit profan, multe din ele suscită atenția”.

Interesant este faptul că voievozodul citează și un fragment din Ammirato, în care acesta se referă la modul în care Machiavelli se comportă față de istorie: „încurcă anii, schimbă numele, alterează faptele, confundă cauzele, adaugă, umflă, scoate, scade și face tot ce vine la socoteală”. Deși nu comentează textul, este demn de remarcat faptul că Mavrocordat s-a oprit la un astfel de fragment în care Ammirato își exprima dezacordul față de procedeul lui Machiavelli, arătând că pentru a îndrepta erorile acestuia, el ar recurge la decorul istoriei.

Comentariile lui Mavrocordat sunt de mai multe feluri: aprecieri cu privire la statutele și strategiile propuse de Machiavelli, caracterizări ale anumitor fapte sociale și po-

litice, surprinderea unor similitudini între relațiile scriitorului florentin și situația politică din timpul domnului fanariot.

Sfatul lui Machiavelli conform căruia „singurul mijloc de a stăpâni un stat liber, pe care l-ai cucerit, este acela de a-l distruge, de nu vrei să te distrugă el pe tine” este însoțit de comentariul lui Mavrocordat: „Pernicioase consilii”. În schimb, pe marginea afirmației că „un principe nu cu fortărețe, ci cu dragostea supușilor trebuie să se fortifice”, domnitorul scrie: „Sănătoase consilii”. Relațiile despre nepriceperea unor oameni ajunși la conducere prin noroc sau voința altora sunt completate cu reflecția: „Comanda pentru cel ce nu e deprins cu ea este grea”.

Considerația potrivit căreia o „metodă de guvernare este aceea de a menține cetățenii săraci, cu scopul de a nu se cumpăra unii pe alții” este etichetată ca „scelerată voință”. Acțiunile lui Cezar Borgia, precum crimele, spolierea nobililor sunt calificate ca fiind „măniere nelegiuite și abominabile”. Îi atrage atenția lui Mavrocordat afirmația lui Machiavelli că „nu există nimic mai greu de înțeles, mai îndoielnic ca reușita și nici mai primejdios de mânuit decât faptul de a te face promotorul unei noi orânduirii”, la care el adaugă: „Introducerea ordinii noi e lucru periculos”. În timp ce Machiavelli afirmă că „este o greșală de a crede că serviciile prezente au darul de a șterge injuriile trecute”, Mavrocordat raționa în sensul că „Facerea de bine rămâne veșnic remediul eficace”. Această convingere, contrară aserțiunii lui Machiavelli, a caracterizat de altfel toate acțiunile principelui nostru în domniile sale succesive, atât în Moldova cât și în Țara Românească.

Discursurile unui lucrător, care răzvrătea poporul împotriva celor aveauți, afirmând că toți oamenii sunt la fel și îndemnându-i să jefuiască orașul și să pună mâna pe putere, deoarece numai astfel

crimele mari vor fi iertate, sunt considerate de Mavrocordat „cuvinte de plebe vulgară”.

Relatarea, prin folosirea unor calificative virulente, a unor acte barbare din timpul conducerii Ghibelinilor la Florența, îl face pe Mavrocordat să noteze: „Titlurile acestea sunt meritate... de cei ce au prădat Moldova și Valahia, pe care nu-i pedepsește Cezar, dar pe care-i pedepsește mânia lui Dumnezeu”. Referirile la necesitatea apărării patriei prin toate mijloacele, chiar prin acceptarea unei păci rușinoase pentru a salva armata, îl determină pe Mavrocordat să scrie: „Asemenea considerații a avut țarul Petru, făcând pacea de la Prut cu Poarta Otomană”.

Din sumara trecere în revizită a unora din comentariile lui Nicolae Mavrocordat, constatăm că domnitorul nostru nu era adeptul folosirii forței pentru a ajunge la conducerea unui stat, ci pleda pentru un alt mijloc, și anume îndemânarea. Aceasta trebuia să-l însoțească pe principe și după ce și-a atins scopul, deci și în conducerea statului. Traducătorul notelor, Em. Grigoraș, consideră îndemânarea, pe care o numește bizantinism sau trăsătură orientală a acțiunii, ca fiind superioară din punct de vedere moral față de alte mijloace. Alegea căii de mijloc, și nu a celor extreme, a fost, de altfel, o trăsătură a mentalității și atitudinii celor ce ne-au condus timp de peste o sută de ani, fanarioții.

Aceste adnotări ale învățatului domn aduc și ele încă o mărturie, peste timp, a faptului că la curțile voievozilor români cultura reprezenta și comuniune cu valorile spiritualității europene, iar dialogul cultural constituia o expresie a legăturilor tradiționale Orient-Occident. ■

ISTORIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR

Foame, ciumă, inundații, geruri și secete

PAUL CERNOVODEANU

Curiozitatea omului de azi de a ști cum se trăia, dar mai ales de ce se trăia așa într-o vreme sau alta, este un fapt firesc. Cunoscut cititorilor noștri prin numeroasele și valoroasele sale prezențe în paginile revistei, dl. Paul Cernovodeanu și-a extins în ultimii ani aria investigațiilor sale, propunându-și să dezvăluie cât de importantă a fost în anumite momente influența exercitată de mediul înconjurător — în special de factorii climatici — asupra evoluției societății românești în cursul evului mediu. O muncă extrem de migăloasă, dar în pas cu cele mai noi cercetări pe plan mondial. Au fost depistate și cercetate numeroase informații, spre a se vedea în ce măsură calamitățile naturale au determinat, și dacă da, în ce mod, evoluția vieții sociale în evul mediu.

O puzderie de date și fapte trecute până

acum cu vederea sau insuficient studiate au condus la concluzii din cele mai interesante privind diferite segmente ale vieții societății românești din acea vreme, evidențiind nu numai necesitatea înnoirii viziunii istorice asupra societății medievale românești prin perceperea și marcarea unor fenomene ce nu pot fi considerate periferice, dar și actualitatea — în cercetarea istorică — a demersului ecologic cu pondere atât de însemnată în destinele societății contemporane.

Iată, deci, tot atâtea motive întemeiate pentru a pune în circuit public câteva din cele mai recente rezultate ale cercetărilor din acest domeniu. Pentru moment, autorul nostru și-a concentrat atenția asupra perioadei cuprinsă între secolele XIII-XVII, supunând analizei întreg spațiul geografic locuit de români.

„Crocodilul gerului a înghițit căldura aerului“

Cele mai vechi știri despre existența unor calamități naturale în spațiul românesc se întâlnesc în Transilvania încă în secolele XI-XII, dar ele sunt extrem de lacunare. În aceeași epocă au apărut și primele notații climatice cu caracter întâmplător, păstrând doar un aer insolit, fără suficientă precizie și deci greu de stabilit, pe baza lor, a unor concluzii mai generale privind un anume ciclu climatic și efectele acestuia asupra vieții omului.

Astfel, se afirmă că în anii 1078 și 1119, în Transilvania a fost „scumpete“; în 1136, în Câmpia de Vest a domnit o vară fierbinte, iar râurile au secăt, în timp ce, în 1186, în aceeași regiune, au înflorit copacii în ianuarie (!), păsările au ouat, iar la sfârșitul lunii meriele erau cât o nucă și celelalte culturi se dezvoltaseră foarte repede. În *Chronicon Fuchsis-Lupino-Oltardinum, sive Annales Hungarici et Transilvanici...* (990-1699) se afirmă că în 1142, în aceeași Câmpie de Vest, s-a înregistrat o vară fierbinte și uscată, provocând foamete care a dus la moartea multor oameni.

Dintre datele eco-climatice oferite de izvoare reținem știrea privind cumplita iarnă din 1209-1210, resimțită de altfel pe întreg teritoriul Peninsulei Balcanice, când în cursul lunilor ianuarie și februarie a fost atât de frig, încât Marea Neagră a înghețat la țărături. Ierni deosebit de aspre au fost și în 1234 (vinul a înghețat în pivnițe) sau 1236, când Dunărea s-a acoperit cu sloiuri de gheață. În schimb, în 1225/26, în Transilvania a fost o iarnă atât de blândă, încât, la 6 decembrie, au înflorit pășunile (!), iar în 1288/89, la Crăciun, copacii au dat în floare, în toial iernii copii se îmbăiau în râuri, iar secerișul a avut loc cu două luni mai devreme!

Primele inundații despre care avem cunoștință s-au

produs în bazinul Dunării, în anii 1234/35 și 1267/68, când între Crăciun și Bobotează, în sectorul mijlociu al fluviului, apele au ieșit din matcă. Un fenomen însă mai teribil l-a constituit în acea epocă invazia tătară din 1241-1242. Călugărul Rogerius din Oradea a notat că în iarna năvălirii tătare a căzut zăpadă multă și a fost un ger cumplit, la Crăciun (1241) Dunărea fiind înghețată. Frigul s-a extins și în sudul Europei, încât Padul a înghețat, lucru neobișnuit pentru italieni. Iarna geroasă a fost urmată de o recoltă slabă în Transilvania, ceea ce a dus, la rândul ei, la foamete, sporită și din pricina prădăciunilor îngrozitoare ale tătarilor. Din calamitate naturală s-a născut catastrofa, deoarece, în urma impactului microbian asupra organismelor debilitate, a izbucnit o mare epidemie, probabil de ciumă, cauzând numeroase victime.

Foametea și molima s-au prelungit până în 1245 sub efectul conjugat al impactului ecologic și al invaziei tătare, având efecte și la sud de Carpați. Cu acest prilej s-a înregistrat și prima știre de acest fel referitoare la Țara Românească: se consemnează că în 1245, din pricina foametei mari, „Cumania“ ar fi rămas aproape fără locuitori, dar echilibrul a fost restabilit de valahi, „din care vreme țara s-a numit Valachia“. Indiferent de interpretarea ce i s-ar putea da, informația este deosebit de interesantă, subliniind ponderea deținută de autohtoni în perioada vremelnice lor conviețuirii cu cumanii.

Secolul XIV n-a adus cu sine schimbări substanțiale în calitatea informațiilor privitoare la fenomenele climatice și calamitățile petrecute. Ca de obicei, au prioritate anomaliile climatice (iernile grele sau blânde). În acest secol nu am găsit menționată decât o singură dată o calamitate de ordin entomo-zoologic și anume în 1340, când, după cronică, lui Gheorghe Brancovici, „multimea lăcustelor au fost în Țara Ungurească

în trei ani, care lăcuste multă pagubă au făcut și mari lipse întru toate rodurile pământului“. Știrea este confirmată și de izvoarele transilvănene, care menționează că în 1338 a fost o invazie de lăcuste ce s-a întins din Țara Bârsel până în ținutul Lipovei, insectele devorând totul în calea lor, provocând foamete. Ploile de vară le-au mai alungat, silindu-le să se îndepărteze spre apus. Peste câțiva ani, în 1363, a fost din nou secetă, recoltă slabă și foametea a afectat din nou Câmpia de Vest, încât regele ungar Ludovic I de Anjou a poruncit dregătorilor săi să meargă din casă în casă spre a înregistra necesarul de grâne ale locuitorilor, iar surplusul să fie vândut pe piață.

În 1317, după mari inundații, s-a înregistrat o epidemie de ciumă care s-a extins în întreaga Europă. Nu cunoaștem însă amănunte privitoare la impactul ecologic asupra acestui cumplit flagel rămas în istorie sub numele de „ciuma neagră“ și care a pus în întregul continent între anii 1348-1350, extinzându-se și asupra țărilor române. Scăderea demografică în această perioadă a fost însă accentuată, deoarece un izvor de epocă — *Cronicon Dubnicense* — scris pe la 1358, atestă că în „Tartaria“ (cum erau denumite pe atunci regiunile locuite de români și vremelnice ocupate de tătari) pierderile de vieți omenești s-ar fi ridicat chiar la cifra de 300 000. După unele calcule, aceste pierderi s-ar fi recuperat prin sporul natural al populației dar și prin masive colonizări de elemente balcanice sud-dunărene refugiate din calea otomanilor, încât, la sfârșitul sec. XIV, populația celor trei țări românești s-ar fi ridicat la 1,8-1,9 milioane locuitori, dintre care 500 000 ar fi trăit în Țara Românească în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân.

Nici în sec. XV nu se produce diversificarea și analiza mai atentă a datelor eco-climatice în izvoare și nici menționarea mai detaliată a urmărilor acestora pe plan de-

mo-socio-economic, înregistraându-se doar o sporire a lor, precum și o extindere a acestor calamități și asupra Moldovei.

De pildă, în ciclul anomaliilor climatice, care nu au provocat însă calamități, amintim din nou iernile geroase din 1407-1408, când a înghețat Dunărea până la Marea Neagră, gerurile și înghețurile din anii 1440/41, 1441/42 și 1443/44, care au influențat evident și campaniile întreprinse de Iancu de Hunedoara în Balcani, acesta fiind nevoit să se retragă în două rânduri de la sud de Dunăre, datorită asprimii vremii. Ierni foarte grele s-au mai înregistrat în anii 1457/58 și în 1463, tot în bazinul Dunării, atunci când, cum plastic se exprimă un cronicar musulman, „crocodilul gerului a înghițit căldura aerului și Dunărea a înghețat și pe drumuri zăpada ajungea până la brâul calilor”. Și tot în aceeași zonă a fost o iarnă grea în 1491, încât mulți oameni au murit de frig. În acest veac, o singură dată, în 1420, în Transilvania este menționată o iarnă foarte blândă, încât livezile au înflorit de două ori, obli-

nându-se două recolte de fructe.

De la „prea frig” la „ploi cu sânge”

În Țara Românească, în afara iernilor aspre din intervalul 1441-1444, care au afectat întreg spațiul balcanic, izvoarele menționează și pe aceea „crâncenă” din 1473/74, când „a răposat Radul, voievodul românilor” (e vorba despre Radu cel Frumos), iar Ștefan cel Mare, venit din nou în principatul muntean în sprijinul protejatului său, Basarab Laiotă, a fost nevoit să se retragă la 14 martie 1474, fiind „prea frig, încât el nu a putut rămâne cu oastea și s-a întors iarăși acasă”.

În privința verilor anormale, consemnate tot în surse transilvane, amintim mai întâi pe cele călduroase și secetoase, înregistrate în bazinul dunărean în anii 1460, în 1463 și 1473, cu invazii de lăcuste, pe aceea din 1474, când au secăt izvoarele bogate în ape, și apoi pe acelea din anii 1478, 1479 și 1480, când

multe râuri puteau fi trecute cu piciorul, iar din pricina uscăciunii s-au aprins pădurile și au secăt fântânile. În același an 1480, Țara Bârsei a fost pustiită și de o ciumă groaznică. Doi ani — 1493 și 1494 — a domnit o secetă cumplită în Transilvania, încât au pierit și multe animale sălbatice.

Tot în Transilvania au fost înregistrate veri deosebit de reci, precum cele din 1449, când la Mediaș a căzut brumă foarte groasă, înghețând vile și livezile, sau în 1462, când a nins în septembrie la Sibiu, zăpada ajungând până la glezne; cea mai rece vară a fost însă în 1488, când la Sighișoara, în intervalul 6-9 iunie, a nins și a fost un ger cumplit, că nici soarele nu s-a mai văzut. Acest eveniment climatic cu totul ieșit din comun i-a impresionat profund pe contemporani, încât l-au consemnat într-o inscripție pe care au montat-o pe peretele Bisericii din Deal, a cărei restaurare se terminase chiar în zilele cu pricina.

Ca fenomene hidrologice mai deosebite, sursele transilvane din sec. XV mențio-

În p. 49: o năvălire tătară în Transilvania

Ciuma de la Tournai din jurul anului 1349 (sicrie în drum spre cimitir)

nează două revărsări ale Dunării, cea din 1433, când la intrarea în țara noastră fluviul ajunsese să aibă o lățime de 12 mile, și cea de a doua din 1490, în ianuarie. În schimb, în Moldova, *Cronica moldo-germană* înregistrează, pentru 11 august 1484, la Roman, un fenomen cu totul ieșit din comun: ploaia „cu sânge”. Explicația științifică e următoarea: după căderea unor meteoriți, stropii au antrenat în cădere acumulări dense de pulberi conținând oxizi de fier colorați în roșu. Faptul a avut o urmare cu totul neașteptată: Ștefan cel Mare, care începuse acolo cu trei luni mai devreme, la 3 iunie, construirea unei cetăți, a sistat orice lucrare, interpretând evenimentul ca nefast și un „semn al mâniei dumnezeiești” împotriva răutății și necredinței oamenilor din acele locuri.

Dacă fenomenele amintite până acum au avut mai mult semnificația unor anomalii climatice, în schimb, în anumite cazuri, s-a ajuns și la transformarea lor în dezastre, atunci când au fost însoțite de izbucnirea unor epidemii de ciumă. În astfel de situații s-a ajuns la afectarea echilibrului demic al populației. Indicele ridicat al mortalității în rândul copiilor și tinerilor a diminuat mult media de viață, aceasta oscilând pentru țara noastră, în decursul sec. XIV-XVII, între 23 și 29 de ani. Durata destul de scurtă sugerează, la rândul ei, că vârsta medie la căsătorii era și ea în general mai coborâtă — de circa 13-14 ani — vârsta la căsătorie determinând numărul copiilor în societățile în care nu se intervine pentru limitarea nașterilor. De altfel, ceea ce constituie o caracteristică demografică esențială în cazul unei mortalități infantile ridicate este fertilitatea crescută ca efect compensator, fapt frecvent întâlnit în societățile agrare subdezvoltate.

În sec. XV, în Țara Românească întâlnim o evoluție demografică regresivă. După o mărturie contemporană — tipărită un secol mai târziu

—, pe la mijlocul veacului XV populația contribuabilă se ridica la 60 000 unități fiscale, ceea ce, după estimări recente prin aplicarea coeficientului multiplicator de 13-14, s-a ajuns la cifra de 780 000-840 000 de suflete. Cifra concordă cu un alt interesant izvor fiscal de epocă străină. În 1475 însă, cifra unităților fiscale a scăzut cu o treime (40 000 unități) ceea ce, conform aceluiași calcul, de un total de circa 520-560 000 de suflete. Același izvor străin atestă pentru interiorul regatului maghiar — incluzând deci și Transilvania cu Banatul — un total de 25 000 gospodării țărănești, plus 1 700 familii nobiliare, deci un raport de 4,16/1, față de Țara Românească la mijlocul secolului amintit (250 000/60 000 unități fiscale) și de 6,21/1 la 1476 (250 000/40 000 unități fiscale).

Ecologia contribuie și ea la explicarea acestui fenomen de regres demografic al Țării Românești după 1450, în afara cauzelor clasice de depopulare a principatului prin înrobiri masive, decese sau emigrări forțate, în special în anii campaniei pustitoare a oștilor otomane conduse de sultanul Mehmed II împotriva lui Vlad Tepeș și ai războaielor din intervalul 1473-1476.

Astfel, pentru anul 1456, izvoarele menționează o mare foamete, iar iarna lui 1463 a fost deosebit de geroasă, după afirmațiile unei cronicar musulman, iar recoltele succesive slabe, datorate conjugării factorilor climatici nefavorabili cu pustirile otomane, care au provocat din nou foamete (atestată documentar în 1470). În acest an, regele ungar Matias Corvin a interzis (8 februarie) exportul de grâu, mei, ovăz și orz din Transilvania în Țara Românească, motivând că prin aceasta s-ar produce scumpete, chiar foamete în provincia de peste Carpați.

Flagelul secetei și al foametei, sau cel puțin al subalimentării, a continuat și în 1474. La aceasta s-a adăugat și marea epidemie de ciumă

din 1476, răspândită de oștile otomane atât în Moldova cât și în Țara Românească. Epidemia a izbucnit din pricina lipsurilor îndurate de oastea lui Mehmed II în timpul campaniei din Moldova.

Deși nu avem suficiente date pentru a ne face o idee mai exactă privitoare la efectele calamităților naturale asupra fondului demic al Moldovei în sec. XV, și aici se înregistrează o scădere a populației, pricinuită, ca și în cazul Țării Românești, tot datorită conjugării factorilor climatici nefavorabili cu efectele deselor campanii militare din timpul domniei lui Ștefan cel Mare și soldate cu pierderi grele de vieți omenești. Un calcul efectuat după efectivele recrutate în oștile lui Ștefan (60 000), care ar putea reprezenta aproximativ a 10-a parte din populație, ar însemna că numărul locuitorilor acestei provincii în sec. XV s-ar fi ridicat la circa 600 000 de suflete.

În Transilvania, foametea din 1493-94 conjugată cu ciuma din 1495 a provocat un mare număr de victime, în special în regiunea Brașovului și a Țării Bârsei; indicele de creștere a populației Brașovului, de 0,72% între 1250 și 1480, a sistat după această dată, nemaiînregistrându-se nici o creștere notabilă a populației de la sfârșitul veacului XV și în tot cursul secolului următor, numărul locuitorilor stabilizându-se în jurul cifrei de 10-11 000 de persoane. În schimb, pe ansamblul Transilvaniei, după unele calcule, numărul locuitorilor a ajuns la circa 1 809 300 persoane, cu o densitate medie de circa 17 suflete pe km pătrat.

Dar să ne oprim aici. În numărul viitor ne vom ocupa de secolul XVI. O epocă extrem de frământată în întreaga Europă. Războaie și năvăliri, dar și serioase mutații în ceea ce privește clima. Ce efecte a avut această schimbare a cliimei asupra vieții oamenilor va forma subiectul dezbătut în fragmentul următor. ■

(Va urma)

„Ciudată concluzia la care ajungi la amurgul vieții: ai trăit o viață întreagă în Rusia, dar ce fel de țară este aceasta și ce fel de popor o populează noi nu știm cu precizie; mai exact spus, știm, dar cumva fragmentar și mai degrabă anapoda”.

(Viaceslav Pîetuh, *Literaturnaia gazeta*, nr. 4/1993)

Valul mongolo-tătar

Inviaza tătară a început în 1223, când prima pătrundere a mongolilor în teritoriul kievan s-a soldat cu o înfrângere dezastruoasă a oastei unite ruso-cumane pe râul Kalca. Cucerit de tătari la 1240, Kievul a fost ruinat. Novgorodul, aflat în afara razei de acțiune a tătarilor, și-a putut continua activitatea comercială cu vecinii nordici. Galiția a devenit obiect de dispută între Polonia și Ungaria. Rusia de Nord-Est (cnezatele Vladimir, Suzdal) nu a putut rezista oștirilor tătare bine organizate și antrenate. Stăpânirea tătară s-a extins, începând din Asia, pe un spațiu imens în stepele Europei de Est, mergând în sud până la Marea Neagră, inclusiv Crimeea, și la vest până la Dunăre, stabilindu-și capitala mai întâi la Itil și apoi, pe la 1260, la Noul Sarai (în apropiere de actualul Volgograd), devenit centrul Hoardei de Aur. Stăpânirea tătaro-mongolă a avut o importanță excepțională în istoria Rusiei. Istoricul rus Gheorghi Vernadski subliniază, printre altele, că „supunându-se domnitorilor din casa Genghis-Han, pământul rusesc a fost inclus, din punct de vedere politic, într-o imensă lume istorică, ce se întindea de la Oceanul Pacific până la Marea Mediterană... Detașamente militare ruse au participat în oștirile lui Kubilai la cucerirea Chinei de Sud în a doua jumătate a sec. XIII. Valul mongolo-tătar a susținut pe creasta sa apă-

În numărul 2/1992, revista noastră a inaugurat un Dicționar istoric al fostelor republici din spațiul ex-sovietic, actualmente state suverane, independente, dintre care 12 au constituit Comunitatea Statelor Independente (C.S.I.). Am publicat până acum fișe istorice ale Letoniei, Lituaniei, Estoniei și Ucrainei, iar în paginile de față continuăm să prezentăm cea mai mare dintre republicile ex-sovietice: Rusia.

rarea poporului rus împotriva Occidentului latin”.

Începând din secolul XIV, odată cu descompunerea treptată a sistemelor de organizare social-politică a cnezatelor, se conturează tendința de unire, mai exact, de „adunare” a acestora sub influența și cu sprijinul stăpânirii tătare. Hanul Hoardei de Aur, care se considera stăpân absolut al Rusiei, urmărind simplificarea controlului asupra acesteia, însărcina cu strângerea birurilor din toate cnezatele pe unul dintre cneji care devenea direct responsabil în fața hanului. Cu timpul, acestui cneaz i-a fost delegată și puterea judecătorească asupra celorlalți cneji, facilitând astfel procesul de unificare a relațiilor social-politice din societatea rusă. Raporturile care s-au stabilit între Hoarda de Aur și formațiunile rusești au permis, în special, cnejilor Moscovei (mai ferită de incursiunile directe), să realizeze, în decursul sec. XIV, cu sprijinul hanilor, prosperitatea și ascensiunea care i-au asigurat supremația în rândul cnezatelor rusești. Procesul se desfășura însă în condițiile unei lupte acerbe între cneji pentru dobândirea sprijinului hanului. Astfel, Ivan Kalita, cneaz al Moscovei, a condus, la ordinul hanului, o oaste tătarească într-o sângeroasă expediție de pedepsire a orașelor Tver, Novgorod și Riazan, care au încercat să nu se supună dregătorilor hanului. În urma acestei acțiuni hanul i-a acordat titlul de mare cneaz.

Nepotul său Dmitri

(1363-1389) s-a distins prin numeroase fapte de arme în războaiele duse atât împotriva altor cnezate ruse, cât și cu Lituania, dar mai ales prin încercarea de a scutura jugul Hoardei de Aur. Obținând, în 1380, o victorie strălucită asupra hanului Mamai la Kulikovo, pe Don (care i-a adus supranumele „Donskoi”), Dmitri este totuși învins, doi ani mai târziu, de Tohtamâș. Moscova este din nou devastată și obligată să plătească bir.

Karamzin despre Ștefan cel Mare

Urmașii lui Dmitri Donskoi, fiul Vasili I (1389-1425) și nepotul Vasili II (1425-1462), au continuat „adunarea pământurilor rusești”, rămânând subordonată hanului Hoardei de Aur. Ivan (Ioann) III (1462-1505), urmând la tron după moartea tatălui său Vasili II, a inaugurat un nou capitol în istoria Rusiei: Rusia Moscovită. El a lichidat cnezatele separate din interiorul Marelui Cnezat al Moscovei și a extins prin luptă teritoriul acestuia, încorporând cvasitotalitatea cnezatelor: Novgorod (1478), Tver (1485), Vereisk și o mare parte din Riazan. În afara stăpânirii sale rămăneau numai Pskov și o parte din Riazan.

Contemporan cu Ștefan cel Mare și Sfânt și confruntat cu aceiași dușmani — regatul Poloniei, ce căuta să se extindă spre sud și spre est și Imperiul otoman, în plină expansiune — Ivan III încheie în 1490 un tratat de alianță cu marele voievod moldovean împotriva Poloniei, consfințind această alianță prin căsătoria fiului său mai mare, Dmitri, cu fiica lui Ștefan, Elena.

Iată cum explică istoricul N.M. Karamzin această opțiune a lui Ivan: „În această vreme a apărut o nouă ilustră Putere, în vecinătatea Lituaniei și a devenit obiect al politicii lui Ioann. Noi am vorbit despre începuturile Principatului Moldovei condus de voievozi ale căror nume abia

dacă ne sunt cunoscute până la Ștefan IV sau cel Mare, care a cutezat să ridice sabia împotriva groaznicului Mohamed II și, prin victoriile glorioase obținute asupra numeroaselor ostiri turcești, și-a înscris numele în Istoria Eroilor cei rari: curajos în primejdii, hotărât la necazuri, modest în fericire, pe care o atribuia numai lui Dumnezeu, ocrotitor al virtuții, el a uimit pe suverani și popoarele lor, făurind, cu mijloace modeste, o mare operă. Credința grecească [ortodoxă], asemănarea obiceiurilor, folosirea aceleiași limbi în slujba religioasă și în treburile statului, inteligența neobișnuită a celor doi suverani, rus și moldovean, concordanța avantajelor și a regulilor lor au servit drept legătură firească între ei”.

Ivan III a reușit să scuture definitiv jugul tătar, care s-a prelungit 257 ani (1223-1480). S-a căsătorit cu Sofia Paleolog, fiica împăratului bizantin, și, considerându-se urmaș al acestuia, a preluat stema Bizanțului — vulturul bicefal — și a atribuit titlul de țar.

Urmașul său, Vasili III (1505-1533) a obținut tronul — cuvenit de drept lui Dmitri (nepotul lui Ștefan cel Mare), pe care țarul îl desemnase inițial ca succesor — datorită intrigilor Sofiei, care l-a convins pe Ivan să-și schimbe decizia. Întrucât Dmitri se bucura de sprijinul majorității boierilor, Sofia Paleolog și Vasili III l-au închis pe Dmitri și pe mama sa Elena într-o mănăstire închisoare (unde au și murit) și au dezlănțuit teroarea împotriva boierilor, declanșând astfel un proces de exterminare a boierimii de viță, ce va fi continuat de succesorii la tron. Vasili III a adus sub sceptrul Moscovei și ultimele cnezate — Pskov și ceea ce rămăsese din Riazan. A fost supranumit „Iltanul adunător al pământurilor rusești”.

Decedat în 1533, Vasili III a lăsat tronul fiului său Ioann IV, care atunci era în vârstă de numai trei ani. Până în 1538 a guvernat mama sa,

Elena Glinskaia, „o femeie inteligentă și cu un caracter hotărât”, care a reușit să înăbușe încercările unor boieri și ale fraților lui Vasili III de a uzurpa tronul. După moartea ei (1538), timp de zece ani, până la majoratul lui Ivan, țara a fost guvernată de Duma boierilor. A fost o perioadă de lupte pentru putere și de deteriorare rapidă a situației țărânilor.

Țarul care își ucide fiul

Întrât în istorie cu numele de Ivan cel Groaznic, Ioann IV era o fire excesiv de nervoasă, iute la mânie, de o cruzime sălbatică, bolnăvicioasă, care s-a manifestat încă din anii adolescenței. Pe de altă parte, poseda o memorie ieșită din comun și o mare pasiune pentru citit. La vârsta de 16 ani s-a încoronat în cadrul unei ceremonii deosebit de pompoase și s-a autointitulat „țar autocrac”, fiind primul cu această titulatură. S-a căsătorit cu Anastasia din familia Romanovilor (prima din cele șase soții), înrând astfel dinastia Ruricid cu familia care avea să devină viitoarea dinastie a Rușiei.

În timpul lui Ioann IV teroarea guvernamentală a dobândit caracterul de exterminare a boierimii de viță. Pământurile și întregul patrimoniu al boierilor erau devastate și trecute în posesiunile curții imperiale, în așa-numita *opricina* — patrimoniu administrat de guvern la dispoziția exclusivă a țarului. Detășamente speciale de *opricnici* semăneau teroarea în rândurile vechii boierimi, care a fost lichidată și înlocuită cu o nouă clasă de boieri proveniți din demnitarii și cinovnicii aparatului represiv de stat.

Ivan cel Groaznic a dus numeroase războaie, în urma cărora granițele Rusiei au fost substanțial lărgite. În 1552 a cucerit capitala hanatului tătar Kazan, iar în 1556 orașul Astrahan, un alt important centru tătar. Aceste cuceriri de teritorii care nu

Arta Rusiei a surprins cu mare fidelitate momente și personaje remarcabile din istoria țării: Ivan cel Groaznic și fiul său Ivan (tablou de Repin); Boris Godunov în interpretarea lui Feodor Șaliapin (în p.53)

erau locuite de ruși marcează, potrivit unor istorici ruși, începutul formării imperiului rus în numele promovării religiei creștine ortodoxe. Statul rus depășea astfel limitele proprii etniei, încorporând popoare de etnie, religii și culturi diferite.

Încercările lui Ivan cel Groaznic de a supune Livonia au suferit un eșec, în ciuda războiului de 24 de ani (1558-1582), pe care l-a purtat în acest scop. În schimb detașamentele de cazaci trimise de țar sub conducerea lui Ermak Timofeevici au anexat la Rusia, în 1582, vaste întinderi din Siberia până la bazinul fluviului Obi.

În 1581, țarul și-a ucis fiul cel mare, Ivan, astfel încât singurul urmaș legitim la tron a rămas cel de-al doilea fiu, Feodor, un om slab la minte, bolnăvicios, incapabil să conducă statul. El a lăsat dirijarea treburilor de stat în seama cumnatului său Boris

Godunov, un om cult, inteligent și viclean, provenit dintr-o familie de tătari creștinați, ceea ce a stârnit mari nemulțumiri în mai multe tabere boierești, îndeosebi în cele cu tradiție (Șuiski, Golitșan, Mstslavski ș.a.) care au recurs, dar fără succes, la intrigă și comploturi.

Sub conducerea lui Godunov au continuat războaiele cu Suedia, în urma cărora au fost anexate câteva orașe mai mici, a fost respins un atac al tătarilor din Crimeea (1591), și au fost consolidate cuceririle teritoriale din Siberia. În 1589, a fost înființată patriarhia Rusiei, fiind ridicat la acest rang un om apropiat lui Godunov, mitropolitul Iov. Printr-o dispoziție a lui Godunov s-a instituit legarea țăranilor de pământ, interzicerea deplasării lor de pe moșile pe care s-au aflat în momentul emiterii acestei dispoziții.

La moartea lui Fiodor

(1598), întrucât unicul său fiu, țareviciul Dmitri, fusese ucis, a luat sfârșit dinastia Ruricilor. Tronul a fost ocupat de Boris Godunov. Supus unor puternice presiuni și amenințări din partea boierimii mari și bănuie că ar fi fost autorul moral al uciderii țareviciului, Boris Godunov a încercat să imprime o tentă democratică monarhiei, căutând să-și apropie păturile de oameni simpli, săraci și, pe de altă parte, intensificând teroarea împotriva boierimii. El a reușit să respingă încercarea de a fi adus pe tron, cu ajutorul Poloniei, „falsul țarevici Dmitri” (un călugăr impostor care pretindea a fi țareviciul Dmitri și care se refugiasse la curtea poloneză). Falsul Dmitri a venit protejat de o armată poloneză. Lupta care s-a dat în apropiere de Moscova a fost câștigată de Godunov, dar la scurt timp el a murit subit (1605). ■

● Pentru extratereștri, Gorbaciov era liderul lumii ● În ultima clipă, precum cavaleria nordistă ● Europa, una și liberă, noua misiune a NATO ● Lumea a așteptat destul ● Pactul diavolului ● Nu cumva să o apuce republicile pe propriul drum ● Bush îl prefera pe Jaruzelski lui Walesa ● Cum a aflat Șevardnadze despre Malta ● Doamna Lena Steinhoff a fost singura persoană care a obiectat ● S.U.A. nu vor „să lezeze interesele legitime ale U.R.S.S.” ● James Baker nu avea nimic împotriva ca sovieticii să intervină în România

UN POSIBIL

RĂSPUNS

AMERICAN

LA

ÎNTREBAREA:

CUM

S-A PRĂBUȘIT

COMUNISMUL?

Dialogul dintre președintele american Bush și liderul sovietic Gorbaciov — pe care primul l-i propusese încă de când era doar vicepreședintele Statelor Unite — s-a „iegat” cu dificultate, așa cum am văzut în episodul anterior. Prezentând în primul rând cartea lui Michael R. Beschloss și Strobe Talbott, *At the Highest Levels. The Inside Story of the End of the Cold War* (La cele mai înalte niveluri. Povestea sfârșitului războiului rece, văzută din interior), cât și utilizând multe studii apărute în presă în acea perioadă, să vedem ce s-a mai întâmplat, din momentul când James Baker, secretarul de stat, părasea, scrâșnind din dinți, Moscova și până la sfârșitul anului 1989.

„Imaginați-vă că o navă spațială de pe altă planetă s-ar apropia de pământ și ar trimite următorul mesaj: «Duceți-mă la liderul vostru». Cine ar fi acesta? Fără îndoială, Mihail Sergheevici Gor-

baciov”. Frazele acestea, apărute într-un editorial publicat de *New York Times*, sintetizau opinia presei americane despre lipsa de inițiativă manifestată de Administrația americană în relațiile cu U.R.S.S.

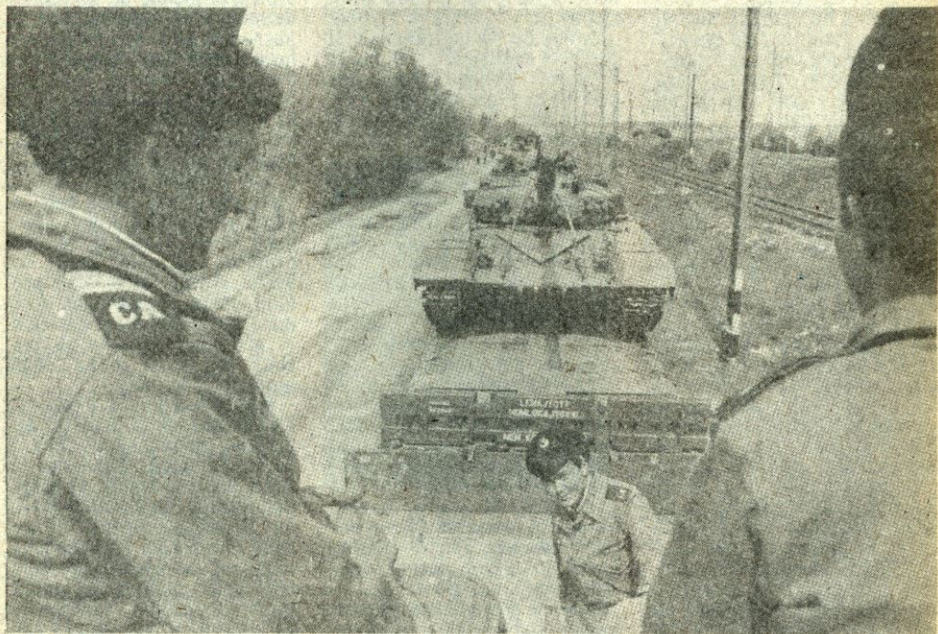
Domeniul pe care l-a ales președintele american pentru a marca puncte în competiția cu secretarul general al P.C.U.S. pentru locul întâi în cadrul concursului „Cine aduce pacea în lume” a fost cel al reducerii

trupelor și armamentelor de care dispuneau cele două blocuri militare: NATO și Tratatul de la Varșovia. Americanii considerau de multă vreme că aliații lor vest-europeni ar fi trebuit să își asume în mai mare măsură responsabilitatea (mai ales financiară), pentru apărarea Europei. În plus, cortina de fier se sprijinea în principal pe trupele americane și pe cele sovietice. Iată de ce Scowcroft, consilierul pentru

afiaților NATO că între cele două superputeri aveau loc negocieri peste capul lor. Baker susținea punctul de vedere al lui Scowcroft, avansând chiar o reducere de până la 25%. În final, militarii au acceptat o reducere cu 20%.

La sfârșitul lunii mai 1989, a avut loc la Bruxelles reuniunea la nivel înalt a Consiliului NATO. Bush se temea de reacția președintelui Franței, François Mitterrand. Asistența a

dintele american. *The Guardian* a ținut chiar să precizeze că el sosise „ca un salvator, în ultimul minut precum proverbiala cavalerie nordistă” (admiratorii filmelor western înțeleg mai ușor afirmația). Cert este că el ieșise din expectativă și ochise foarte bine, într-un punct sensibil pentru Gorbaciov. Mai ales termenele pe care le propuneau americanii pentru retragerea soldaților

Sovieticii erau cu mult mai îngrijorați. Mai ales militarii, ale căror efective urmau să fie sensibil reduse

Problematicele dezarmării și a reducerii numărului de trupe staționate în Europa au fost domeniile alese de președintele american pentru a marca puncte în fața liderului sovietic. În vreme ce vest-europenii tratau (și) cu umor problema, asemenea revistei *The Economist*, de pe a cărei copertă (din aprilie 1990) reproducem imaginea... (p. 56)

problemele securității naționale al președintelui a insistat ca propunerea americană să se refere concret la reduceri ale efectivelor trupelor S.U.A. și ale U.R.S.S. desfășurate în Europa și nu în general, la cele ale NATO și ale Tratatului de la Varșovia. I s-a opus președintele comitetului reunit al șefilor de stat major, amiralul William Crowe, care se temea că o asemenea propunere ar fi agravat teama mai veche a

fost înmărmurită, atunci când acesta a cerut cuvântul. Era o tradiție, din momentul în care Charles de Gaulle retrăsese Franța din structurile militare, ca președinții acestei țări să se abțină să ia cuvântul. Cu pauze studiate, în stilul său cunoscut, Mitterrand și-a exprimat deplinul acord cu propunerea americană, felicitându-l pe George Bush. Din ziua aceea, presa europeană a schimbat tonul față de preșe-

au produs o reacție negativă în rândul militarilor sovietici. Mareșalul Mihail Moiseev nici nu vroia să se gândească la numărul de ofițeri care semnasă un angajament pe viață și ar fi trebuit, acum, să se reîntoarcă la indeletniciri civile. În schimb, Șevardnadze i-a spus lui Gorbaciov: „Am avut dreptate să ne păstrăm răbdarea. Acum putem începe de-adevăratelea”.

A doua mutare a lui Bush a constituit-o discursul pe care l-a ținut în orașul german Mainz. „Să lăsam Europa să fie una și liberă... Acum 40 ani, acesta a fost un «vis îndepărtat». Acum, el devine noua misiune a NATO... lumea a așteptat destul”. Arătând că guvernul reformist al Ungariei a început să demonteze gardul de sârmă ghimpată de la frontiera cu Austria, a exclamat: „Berlinul s-a făcut următorul! Berlinul s-a făcut următorul!” Dar a avut grija să adauge: „Obiectivul nostru nu este să subminăm interesele lor [ale sovieticilor] legitime de securitate”. Însă nu putea exista „o casă comună a Europei” – ideea lansată de Gorbaciov – atâta vreme cât „toti cei ce o locuiesc nu sunt liberi să se mute dintr-o cameră în alta”. Cu experiența celor patru ani scurși de când s-au deschis frontierele, am putea comenta mai mult această frază a președintelui de atunci al S.U.A., mai ales privind dinspre est cum se închid cele din vest sau mai exact cât de greu se deschid ele. Dar nu este mai puțin adevărat, nimeni nu pretinde că s-ar fi creat deja acea „casă comună a Europei”. Semnificativă este însă grija cu care responsabilii politici americani au subliniat – și subliniază de altfel – grija lor ca nu cumva Moscova să se simtă lezată în „interesele sale legitime [s.n.] de securitate”. Evident, nici nouă, nici altora din Europa de Est sau din Asia nu ne-a cerut cineva părerea cât de legitime le considerăm. „Competiția” pentru intrarea în NATO ne arată foarte clar unde ne aflăm pe mult învocatul nostru „drum către Europa”.

Cei doi autori americani citați ne oferă mai multe exemple de momente în care responsabilii americani au dat de înțeles sau au spus explicit celor sovietici că S.U.A. respectă „interesele legitime” ale Moscovei. Astfel, în timpul înțelegerii dintre Șevardnadze și Baker, desfășurată la Paris, în iulie 1989, ministrul de externe sovietic i s-a plăns omologului său de pericolul unor tulburări în U.R.S.S., provocate nu numai de minorități, ci

chiar și în rândul populației ruse. Consultându-și notițele, Baker i-a răspuns, într-un limbaj ales cu mare grijă, că ar fi fost tragic dacă progresul guvernelor lor spre o nouă ordine internațională ar fi fost zădărnice de un lanț vicios de tulburări urmate de represiunea autorităților sovietice. Totuși, a adăugat el, guvernul Statelor Unite făcea o distincție între „păstrarea legii și a ordinii” și „împiedicarea liberei expresii”. El ar fi înțeles dacă cei de la Kremlin nu aveau încotro și foloseau forța pentru a rezolva „vărsări de sânge iraționale și conflicte naționale”. Dar nu ar fi putut înțelege reprimarea prin forță a grevelor sau a altor forme de activitate politică. Gamsahurdia, primul președinte liber ales al Georgiei – și debarcat rapid, apoi decedat în condiții neclare – i-a acuzat, de altfel, pe americani că au încheiat un pact al diavolului cu sovieticii: în schimbul unor concesii din partea Kremlinului, americanii urmau să se uite în partea cealaltă atunci când aveau să fie reprimare revoltele din republici.

Aceeași grija au manifestat-o autoritățile americane și după declarația făcută de Alexandr Iakovlev, la 18 august 1989, care condamna pactul Ribbentrop-Molotov, din august 1939. Dar numai în ceea ce privea anexarea țărilor baltice, evident. Oficial, Statele Unite nu recunoscuseră niciodată actul ca atare. Dar, în fața președintelui, responsabilii politici externe americani erau extrem de atenți ca separatismul să nu aducă un val de violențe, chiar un război civil, în urma căruia părți din U.R.S.S. s-ar fi putut desprinde, lăsând arme nucleare sub un control nesigur. Bush, Baker și Scowcroft sperau că liderii din țările baltice nu îl vor presa pe Gorbaciov pentru a obține recunoașterea independenței, cel puțin în acel moment. „Nu este neapărat în interesul Statelor Unite – credeau ei – să încurajeze destrămarea Uniunii Sovietice”.

La 21 septembrie, același an, Eduard Șevardnadze sosea la Casa Albă. El l-a asi-

gurat pe președintele american că Mihail Gorbaciov păstra un control deplin la Moscova, în ciuda problemelor tot mai numeroase cu care se confrunta. Ulterior, când Bush a analizat împreună cu Scowcroft întrevăderea cu ministrul de externe sovietic, și-a reafirmat clar atașamentul lui la ideea menținerii statu-quo-ului în Europa de Est. I-a spus lui Scowcroft că ar fi „cel mai stupid” lucru din partea Statelor Unite să facă declarații sau să ducă o politică menite să grăbească dezintegrarea tratatului de la Varșovia sau să încurajeze forțele centrifuge care ar putea dezagrega Uniunea Sovietică. Scowcroft era de acord: „Este în interesul nostru ca agitația naționalistă să fie temperată. Poate că un soi de federație ar fi mai potrivită, decât să o ia toate republicile astea care încotro, pe propriul drum”. Chiar dacă unele republici se desprindeau, Statele Unite tot aveau în fața lor o Rusie profund ostilă Occidentului, înarmată cu 25 000 arme nucleare. În linii mari, situația se prezintă la fel și astăzi, după aproape cinci ani.

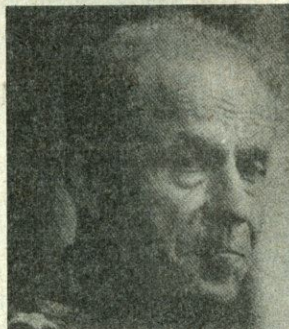
Moscova a primit, încă de la început, cu multă ușurare, asigurările americanilor. Chiar a doua zi după discursul lui Bush ținut la Mainz, Gheorghi Șahnazarov, consilierul șef al lui Gorbaciov pentru problemele Europei de Est, comenta, mulțumit, că spusele președintelui erau „extrem de importante și pozitive”. Din punctul de vedere al lui Șahnazarov: polonii și ungurii puteau „face ce vor”. Singura excepție era Germania. Și cu toate că în acel moment erau puține semne vizibile că în R.D.G. ar fi existat posibilitatea izbucnirii vreunei revolte, așa cum știm, și Germania a făcut, până la urmă, ce a vrut.

Într-adevăr, în Polonia generalul Jaruzelski aflase deja că nu mai putea conta pe sprijin sovietic pentru a împiedica Solidaritatea să ajungă la putere. La 4 iunie 1989, în Polonia s-au ținut alegeri generale. În primul tur, Solidaritatea a câștigat 92 din cele 100 locuri ale Senatului și 160 din cele 161 ale camerei inferioare; alte 299

locuri, în aceasta din urmă, fuseseră rezervate pentru comuniști și aliații lor. Dar doar cinci candidați ai partidului comunist au întrunit suficiente voturi pentru a fi aleși. Primul ministru desemnat de Jaruzelski a eșuat și i s-a încredințat sarcina lui Tadeusz Mazowiecki, pentru a forma un guvern de coaliție. A fost nevoie ca, la 22 august, Gorbaciov personal să îi telefoneze liderului partidului comunist, Rakowski, pentru a-l convinge să colaboreze cu Solidaritatea în procesul de alcătuire a primului guvern care nu era condus de comuniști, din Europa de Est.

La jumătatea lunii iulie, George Bush efectua o vizită în Polonia și Ungaria. Rapiditatea transformărilor petrecute în prima țară îi crea președintelui american o stare de neliniște. Așa cum Gorbaciov nu reușea să priceapă cum funcționează capitalismul - i-a declarat lui Bush, în cursul unei întrevederi, că în S.U.A. nu exista, de fapt, o proprietate privată, din moment ce mai mulți oameni dețineau acțiunile unei întreprinderi, deci era tot o proprietate colectivă - la fel Bush nu înțelegea prea bine procesele revoluționare, de transformare, care se petreceau în Europa de Est. Președintele american avea o părere foarte proastă despre Walesa încă din 1987. Atunci, aflându-se la Varșovia, îl întrebase pe liderul Solidarității când vedea el posibilă legalizarea sindicatului. Walesa i-a răspuns că nu credea să se întâmple vreodată, dar că oricum nu era de dorit, căci el ar fi fost atunci blamați pentru dificultățile economice ale Poloniei. De altfel, spre deosebire de predecesorii săi, Bush avea puține lecturi de istorie universală. Unui om în vocabularul căruia adjective precum *solid*, *dovedit* și *sigur* jucau un rol important, era firesc să-i fie mai simpatic generalul Jaruzelski decât revoluționarul Walesa. Se pare chiar că în urma întrevederii cu președintele american s-a hotărât Jaruzelski să participe la alegerile prezidențiale, deși anterior luase hotărârea să nu o facă.

În timpul vizitei la Budapesta, liderii unguri - Grosz, Nyers, Nemeth și Pozsgay - i-au spus cam tot ceea ce știau ei că o să îi facă plăcere oaspetelui american. Totuși, ultimul dintre ei l-a deconcertat atunci când i-a declarat între patru ochi că, după părerea lui, comuniștii pierduseră deja partida și că în urma unor alegeri libere aveau să piardă și puterea. Bush nu își dădea seama de unde îi venea lui Pozsgay siguranța că trecerea de la comunism la capitalism avea să se facă fără tulburări. Dar o impresie și mai proastă i-au produs liderii opoziției. După întâlnirea cu ei, le-a spus colaboratorilor: „În mod sigur, tipii ăștia nu sunt cei potriviți

Mareșalul Serghei Ahromeev, fost mulți ani șeful Marelui stat major al armatei sovietice, devenise consilierul pentru probleme militare al lui Gorbaciov. Pe el l-a ales George Bush pentru a-i transmite omologului său sovietic invitația pentru întâlnirea din Malta

să conducă aici. Cel puțin nu deocamdată. Încă nu sunt pregătiți”.

Vizita în cele două țări est-europene l-a convins pe președintele american că lucrurile începuseră, într-adevăr, să se miște și că era bine ca să aibă, cât mai curând posibil, o întrevedere cu Mihail Sergheevici Gorbaciov. De fapt, primul care a pus în mod deschis problema a fost James Baker. Într-un moment de relaxare pe care cei doi prieteni - se cunoșteau de 32 ani - îl petreceau în grădina Ambasadei americane din Paris, în timpul întâlnirii Grupului celor șapte

lideri ai țărilor cele mai industrializate, secretarul de stat i-a spus că a sosit momentul. Era de dorit ca Bush și Gorbaciov să se întâlnească până la sfârșitul anului 1989, într-un loc retras, fără tam-tamul unei întâlniri la vârf protocolare. Fost director al C.I.A., George Bush avea o pasiune pentru secret. Așa că a cerut ca foarte puțini oameni să fie puși în temă. Mai mult, a evitat canalele diplomatice pentru a-i trimite invitația omologului său sovietic. A așteptat vizita pe care a făcut-o generalul Ahromeev (consilierul pentru probleme militare al lui Gorbaciov) la Casa Albă și i-a înmănat lui mesajul. Este interesant de subliniat că nici Gorbaciov nu a găsit nimerit să îl informeze pe ministrul său de externe, Eduard Șevardnadze. Acesta a aflat mai târziu, de la Baker, și a făcut apoi o adevărată criză de nervi. Așa cum am văzut, relațiile dintre ministrul de externe sovietic și militarii erau tensionate. Șevardnadze luase obiceiul să discute o serie de proiecte mai întâi cu americanii și după ce ajungea la un acord cu ei, le prezenta lui Gorbaciov. Obținând aprobarea lui, îi pune de fapt pe militari în fața faptului împlinit. De data asta, lucrurile se petrecuseră oarecum invers. Oricum, Baker i-a promis că altă dată nu îl vor mai scurtcircuita.

Locul ales pentru întâlnire a fost Malta. Ideea i-a aparținut fratelui președintelui Bush, care - așa cum s-a scris și în presa noastră - avea, se pare, oarecare interese financiare în zonă. Ele n-au putut fi însă dovedite. Lui Gorbaciov i-a convenit locul pentru că avea deja aranjată o vizită în Italia pentru începutul lunii decembrie și Malta reprezenta un teritoriu neutru, astfel că nu ar fi apărut ca un suplicant, care mergea pentru a treia oară la americani acasă. O singură persoană a rămas surprinsă când a aflat locul și data întâlnirii: doamna Lena Steinhoff. Dânsa ocupa o funcție modestă, secretară în cadrul Consiliului securității naționale, dar era singura dintre cei implicați într-un fel sau altul care fusese în Malta, cu ani în urmă, ca

funcționară la Ambasada S.U.A. Ea le-a spus colegilor: „Drace, ce chestie, și mai ales să o faci pe vapoare. Vremea poate fi într-adevăr oribilă acolo în acel anotimp”. Era prea târziu însă ca să se mai modifice ceva. Și oricum, nimeni nu a luat-o în seamă pe doamna Steinhoff.

George Bush a dorit ca anunțarea întâlnirii sale cu Mihail Gorbaciov să se facă simultan, la Washington și Moscova, până atunci interzicându-le colaboratorilor să facă vreo referire la subiect. Data aleasă era 31 octombrie. În seara zilei de 30 octombrie, Condoleezza Rice, experta lui Scowcroft în problemele sovietice, a primit un telefon din partea lui Roman Popadiuk, purtător de cuvânt al Consiliului securității naționale, care a informat-o că l-a sunat David Hoffman, de la *Washington Post*, care l-a întrebat când urma să aibă loc întâlnirea din Malta.

A doua zi dimineată, când ambasadorul Dubinin a sosit la Casa Albă, Scowcroft era de-a dreptul jenat din cauza scurgerii de informații. Dubinin l-a răspuns însă: „Nu vă faceți probleme. Oricum, am fost foarte surprinși că ați reușit să păstrați secretul atâta vreme”. Cu aceeași bună dispoziție și-a început și Eduard Șevardnadze anunțarea întâlnirii ce urma să aibă loc în Malta: „Ceea ce vă voi spune nu va constitui o surpriză pentru cei care primesc *Washington Post*”. Să mai notăm, în trecere, faptul că și pentru cei doi autori americani, Beschloss și Talbott, împărțirea Europei s-a făcut la laltă, în februarie 1945 („În februarie 1945, Roosevelt și Churchill s-au întâlnit în Malta, în drumul lor spre întâlnirea cu Stalin, la laltă, unde cei trei lideri vor împărți Europa” - scriu ei într-o notă de subsol, la pagina 129) și nu la Moscova, în octombrie 1944 (vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1990). Să fie doar din cauză că Europa nu se putea împărți doar între englezi și sovietici?

Datele întâlnirii din Malta au fost sensibil modificate de evenimentele petrecute în Germa-

nia (și de care ne-am propus să ne ocupăm într-un alt episod). Am văzut că una dintre preocupările principale ale Administrației americane era menținerea statu-quo-ului în domeniul sferelor de influență pe bătrânul continent. O spune - atât de clar cât poate să o facă un diplomat de carieră - și adjunctul secretarului de stat Lawrence Eagleburger, într-o conferință ținută la jumătatea lunii septembrie, la Georgetown University: „Cu toate riscurile și nesiguranțele sale, Războiul rece a fost caracterizat printr-un remarcabil și previzibil set de relații stabilite între marile puteri”. Punându-li-se brutal sfârșit, se puteau produce dezordini, care să atragă represalii din partea guvernelor respective, restabilirea unor dictaturi, chiar război. Bun cunoscător al realităților din Balcani - lucrase ca diplomat la ambasada din Belgrad, ca și Scowcroft, cu care de altfel discuta adesea în sârbocroată - Eagleburger era foarte sensibil la pericolele pe care le putea crea butoiul cu pulbere al Europei. Reacția lui George Bush la aflarea veștii dărâmării zidului Berlinului a fost atât de lipsită de entuziasm, încât el s-a grăbit să o dreagă spunând: „Nu sunt genul emotiv”. Dar nu a pălăit pe nimeni.

În documentele de analiză care i-au fost oferite președintelui american în vederea pregătirii reuniunii din Malta, s-au conturat două păreri. Prima era optimistă și aparținea Consiliului securității naționale: Gorbaciov va avea de înfruntat, în 1990-1991, punctul culminant al dificultăților economice, dar avea să le depășească; el merita să fie sprijinit de americani. Cea de a doua venea dinspre CIA și aprecia că fie Gorbaciov va fi strivit de propriile-i reforme, fie, în disperare de cauză, va reveni la, cel puțin, o parte din vechea manieră de rezolvare a problemelor. Momentul adevărului era considerat cel al reacției sale în clipa declanșării unei confruntări cu țările baltice, care devenise tot mai evidentă. Până la urmă, americanii au convenit asupra unui

punct de vedere comun: interesul lor era să nu îi provoace lui Gorbaciov dificultăți suplimentare. Bush nu trebuia să facă sau să spună ceva ce ar fi putut da apă la moară conservatorilor ca să pretindă că americanii exploatau greutățile U.R.S.S. În octombrie, Bush încă mai spunea că Malta urma să fie doar o întâlnire de acomodare. După data de 9 noiembrie, președintele american devenise însă conștient că întâlnirea trebuia să se soldeze cu rezultate concrete.

În partea cealaltă, la Moscova, sovieticii s-au străduit să evite noi propuneri care să-i prindă pe americani pe picior greșit. Principala lor preocupare era să-i asigure pe americani de succesele obținute de perestroika și de șansele de supraviețuire pe care le avea Gorbaciov. În timpul vizitei făcute în Italia, el a afirmat că Războiul rece lusa sfârșit „nu pentru că existau învingători și învinși, ci tocmai pentru că nu existau”.

Doi autori cu experiența lui Michael Beschloss și Strobe Talbott, care au avut acces, încă din 1989, la cele mai secrete documente ale Administrației americane, ne spun că în timpul primei întrevăderi dintre cei doi lideri, problemele abordate au fost: statutul de observator al U.R.S.S. în cadrul GATT; rachetele intercontinentale; schimbul de informații militare (Bush i-a înmănat un teanc de documente lui Gorbaciov, subliniind însă că în calitate sa de fost director al CIA ar fi dezamăgit dacă liderul sovietic nu le-ar avea deja de la K.G.B.); retragerea asistenței acordate de cubanezi sandiniștilor din Nicaragua și problema schimbărilor din Europa de Est. Punctul de vedere al lui George Bush a fost că ele trebuiau să se petreacă într-o manieră cât mai ordonată și care să nu ameneze „interesele legitime de securitate ale cuiva”. La un moment dat, cei doi au rămas singuri, doar cu interpretii. Potrivit relatării autorilor, discuția s-a axat pe dreptul unei

(Continuare în p. 62)

Concursul Magazin istoric, ediția 1993-1994

20 PENTRU 200 000

Seria a treia de întrebări

Răspunzând celor 20 de întrebări ale noului nostru concurs, început în nr. 12/1993, puteți fi câștigătorul unuia dintre următoarele premii:

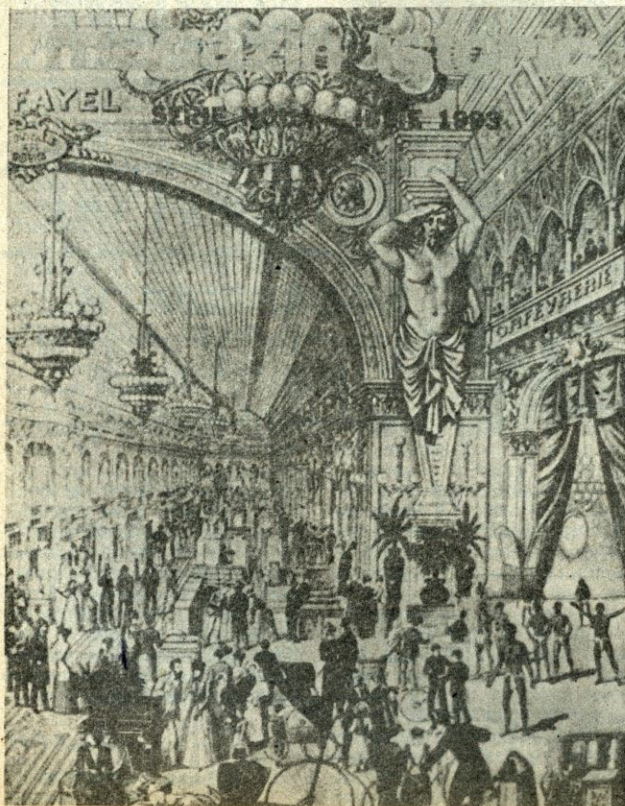
- Premiul I — 200 000 lei
- Premiul II — 150 000 lei
- Premiul III — 100 000 lei
- Premiul IV — 75 000 lei
- Premiul V — 50 000 lei

● Regulamentul concursului a fost publicat în nr. 12/1993.

● Fiecărei serii de întrebări îi corespunde un talon nr. 1, 2, 3, 4, publicate în nr. 12/1993, 1, 2, 3/1994, odată cu întrebările.

● Expediind, împreună cu răspunsurile la toate cele 20 de întrebări, mai multe seturi de taloane, 1, 2, 3, 4, vă sporțiți șansele de a fi câștigătorii unuia dintre premiile concursului.

Și acum, iată cele 5 întrebări din a treia serie a concursului.

1. Într-un mare magazin parizian din anii '80 ai veacului trecut, s-au rătăcit și câțiva vizitatori dintr-un străvechi oraș antic.

Cunoașteți numele localității?

2. În timpul primului război mondial a fost transportat la Moscova tezaurul României, care, conform protocolului semnat la 6 august 1917 de guvernare rus, era în valoare de 9 416 417 177,93 lei aur, reprezentând aur, titluri și bunuri de preț.

20
PENTRU
200 000

În câte casețe a fost depozitat acest tezaur?

3. În această celebră formulare s-au strecurat câteva greșeli.

„Cine stăpânește uscatul stăpânește pământul, cine stăpânește pământul stăpânește toate frumusețile continentelor și deci însuși mapamondul”.

Știți câte?

4. „Întregul neam românesc pierde în aceste zile grele pe un om care era printre acele puține indiscutabile glorii ale lui”, scria Nicolae Iorga, la stingerea din viață a unui mare scriitor român.

Precizați numele lui.

a. B. Șt. Delavrancea

b. Al. Vlahuță

c. G. Coșbuc

5. Le Corbusier, „cel mai mare arhitect din lume”, cum îl numea Malraux, este creatorul unui etalon de măsură pentru dimensiunile construcțiilor sale, similar cu „Secțiunea de aur” a lui Leonardo da Vinci.

Cum se numea acest etalon?

a. Principiul modular

b. Piciorul modern

c. Măsura universală

TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE

UN POSIBIL RĂSPUNS...

(Urmare din p. 60)

mari puteri de a interveni într-o țară, cu sau fără solicitarea guvernului țării respective.

În cursul celei de a doua întâlniri, Gorbaciov s-a plăns de modul cum era prezentată evoluția din Europa de Est în Occident. El găsea extrem de deranjante formule de genul: „colapsul sistemului socialist”. Și nu înțelegea nici de ce Bush trebuia să repete mereu că fenomenele care aveau loc în Europa de Est reprezentau un „triumf al valorilor occidentale”. Baker, avocat de meserie, a găsit soluția salvatoare: „Ce ar fi să le spunem valori democratice?”. „De acord - i-a răspuns Gorbaciov. Valori democratice. Asta este!”

La întoarcerea sa la Moscova, liderul sovietic a declarat, în ziarul *Pravda*, că Malta a demonstrat „importanța contactelor la nivel înalt”.

Era bucuros și de faptul că Bush nu părea dornic să facă presiuni pentru grăbirea reunificării Germaniei. Peste doi ani, Bessmertnih - cel ce i-a succedat lui Eduard Șevardnadze în funcția de ministru de externe - spunea însă: „Dacă nu ar fi fost Malta, Uniunea Sovietică nu ar fi predat atât de ușor controlul său asupra Europei de Est și țărilor baltice”.

Nu rezultă din cartea celor doi autori dacă în Malta s-a discutat și despre România. O indicație ar putea fi însă și faptul că relatarea evenimentelor petrecute în decembrie 1989 încheie capitolul respectiv. Spațiul acordat este de o pagină și un sfert, din totalul de 474 pagini (fără indice și bibliografie) cât are cartea. Aflăm că Ceaușescu și soția sa au fost ciuruiți de gloante în cursul celei mai sângeroase revoluții din Europa de Est, că după moartea dictatorului, forțele de securitate și-au continuat târăboiul, că unii români și-au îndreptat armele asupra etnicilor unguri care locuiau în partea de vest a țării. Lawrence Eagleburger l-a avertizat pe James Baker - nu este clar

când - că războiul civil și violențele etnice se puteau întinde până departe dincolo de frontierele României.

Ni se mai spune și că unii dintre cei care l-au răsturnat pe Ceaușescu au mers până acolo încât i-au cerut lui Gorbaciov să trimită trupe pentru a pune capăt încercărilor poliției secrete a lui Ceaușescu de a menține dictatura. La 24 decembrie, James Baker a declarat la emisiunea canalului NBC „Întâlnire cu presa” că Statele Unite nu vor obiecta „dacă Tratatul de la Varșovia simtea nevoia să intervină” în România. Michael Beschloss și Strobe Talbott sesizează ironia momentului: la zece ani de la invazia sovietică în Afganistan și numai câteva săptămâni după ce Gorbaciov renunțase la „doctrina Brejnev”, un secretar de stat american exprima atitudinea favorabilă a S.U.A. față de o intervenție sovietică într-o țară din Europa de Est. Sigur, s-ar fi creat o contrapondere favorabilă la intervenția ce avea loc aproximativ tot atunci în Nicaragua, unde forțele americane îl vâneau pe fostul agent CIA, generalul Manuel Noriega. Baker a trimis chiar o telegramă ambasadorului S.U.A. la Moscova, Matlock, cerându-i să sondeze atitudinea sovieticilor în problema intervenției în România. Tot potrivit celor doi autori citați, Matlock a fost întâmpinat cu stupoare și neîncredere, atât la C.C. al P.C.U.S., cât și la Ministerul de externe al U.R.S.S., fiind întrebat dacă nu cumva americanii vor să le întindă o capcană. Șevardnadze, mai puțin suspicios, i-a declarat lui Matlock că el consideră propunerea lui Baker nu sinistă, ci stupidă. Orice intervenție din partea sovieticilor „ar fi făcut un martir din Ceaușescu”. Vorbea, probabil, georgianul din el. Iar Ivan Aboimov, unul dintre adjuncții lui Șevardnadze, i-a spus lui Matlock, cu nedismulată amărăciune: „Se pare că v-am predat vouă doctrina Brejnev”. ■

(Va urma)

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

La începutul secolului XX aventurieri din Statele Unite au rătăcit deseori prin America Centrală căutând pericolul, profituri — deseori din contrabanda cu arme — și făurind amețitoare planuri de putere. Romancierul Richard Harding Davis a scris despre ei o carte, intitulată *Aventurierii*. Washingtonul le-a încuviințat pe tăcute eforturile sau le-a furnizat proprii agenți.

Acești întreprinzători erau numiți flibustieri. Termenul se poate aplica fără îndoială unui om care la jumătatea sec. XIX a terorizat cinci națiuni. Numele lui era William Walker. Portretul acestui aventurier: înălțime — aproximativ 1,70 m; greutate — cu puțin mai mult de 54 kg; păr — blond în suvițe; voce — ascutită, tremurătoare; ochii — cenușii, fără viață; o înclinație către combinarea ridicolă, nepotrivită a hainelor. Walker era indiferent la soarta celor ce luptau sub conducerea lui. Avea puține principii și ele se schimbau pe neașteptate. Încrederea în destinul propriu nu s-a clătinat niciodată. Până într-o dimineață a anului 1860, când gloanțele unui pluton de execuție l-au secerat într-un port îndepărtat al Americii Centrale¹.

Aventurierul

care a terorizat

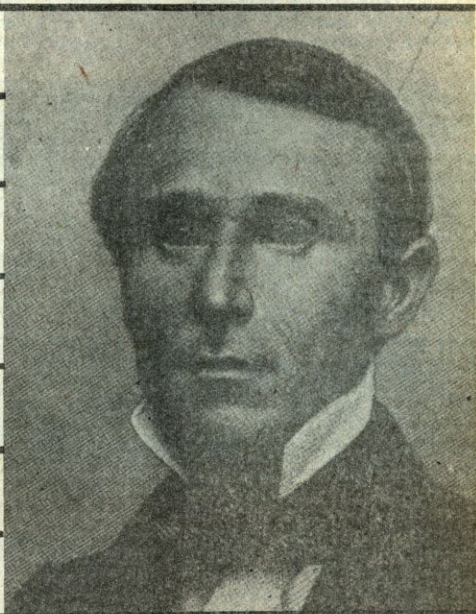
cinci națiuni

1855.

UN FLIBUSTIER

ÎN NICARAGUA

ROBERT T. COCHRAN

Walker s-a născut la 8 mai 1824, la Nashville, Tennessee. După ce a obținut o diplomă de medic la Universitatea din Pennsylvania, a studiat medicina în Europa. Revenit în S.U.A., la New Orleans, s-a consacrat avocaturii. În iunie 1850 a sosit la San Francisco. Orașul zgomotos și plin de farmec

l-a atras imediat. Escroci, antreprenori dubioși și aventurieri temerari din toată lumea se adunau acolo pentru a se îmbogăți.

„Coloniști”,
nu „luptători”

În 1853, Walker a recrutat o trupă de 45 oameni cu care și-a propus să cucerească partea de nord a Mexicului. Prima sa încercare a prefigu-

rat aventurile ulterioare. Curând, foamea, atacurile rapide ale conducătorilor locali și boala i-au transformat ceata într-o bandă de murbunzi care abia se târau. El nu s-a lăsat impresionat și, printr-o proclamație bombastică, a întemeiat California de Sud, republică cu drapel, constituție și el ca președinte, plus un cabinet format din diverși membri ai expediției. Băștinași răzleți, înfricoșați, au fost obligați să depună jurământ în calitate

¹ Reproducem acest articol — cu titlul și subtitlurile redacției noastre — din revista americană *Smithsonian*.

de cetățeni ai noului stat.

Întors în Statele Unite, Walker a fost pus sub acuzație pentru violarea legilor neutralității și judecat la San Francisco, unde a fost primit ca un erou. Un juriu înțeleghător și aproape lingusitor l-a achitat repede, pe motiv că a încercat să îi civilizeze pe mexicani.

Infrângerea l-a stimulat. Un prieten i-a sugerat să își îndrepte gândurile spre Nicaragua. Statele Unite aveau pe atunci mare nevoie de o legătură mai bună între cele două țărmuri, care să fie mai scurtă decât lunga și dificila călătorie pe uscat sau voiajul nesfârșit pe mare, cu ocolirea

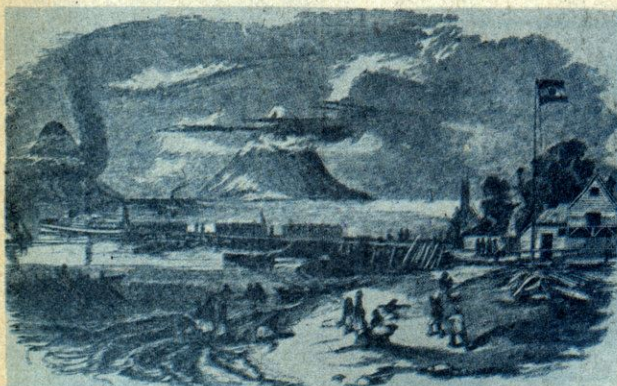
tabil cu vaporul din Caraibe în susul râului San Juan și apoi traversau lacul Nicaragua. Spre vest, numai câteva mii se despărteau de Pacific. Puternicele diligențe ale companiei îi transportau pe un drum netered, printr-un peisaj plăcut.

Curând după ce compania a început să funcționeze, doi parteneri lipsiți de scrupule l-au înălțat pe Vanderbilt. Linia a început să producă bani mulți, mai ales că la început nu plătea nimic statului Nicaragua.

Walker își îndreptase privirea către Nicaragua cam în același timp, invadând țara sub auspicii ceva mai favora-

gua, controlată încă de democrați. A debarcat și în scurt timp a reușit să câștige o serie de victorii surprinzătoare. În patru luni și jumătate era stăpânul întregii țări și comandant șef al armatei, operând, pentru legitimitate, sub un președinte marionetă.

„Armatele” din America Centrală aveau un efectiv redus și erau formate din țărani pașnici, recrutați împotriva voinței lor. Ei nu aveau aproape deloc antrenament și dispuneau numai de macele drept arme. Dacă întâlneau trupe ostile în teren deschis, se împraștiau adesea, transformând lupta într-o curioasă întâlnire ce nu

Martie 1856. Debarcarea în Golful Virginia, pe lacul Nicaragua

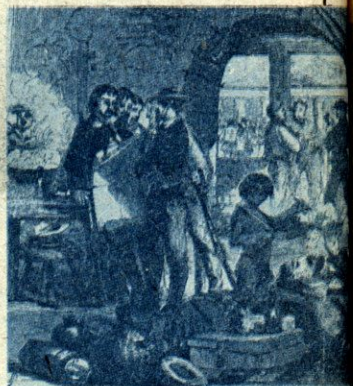
Capului Horn. Inițial, pasagerii erau transportați în Panama și acolo treceau dintr-o parte în cealaltă a istmului, cu diligență. Mai târziu, Cornelius Vanderbilt a negociat cu Nicaragua un contract pentru realizarea unui drum. Pentru că guvernele nicaraguane se schimbau des și erau toate în căutare de bani, se găseau întotdeauna doriți care să vândă tot ce ar fi putut oferi țara lor vlăguită celui ce promitea să plătească regulat în aur.

Începând din 1851, Compania lui Vanderbilt a inaugurat o linie de vapoare spre America Centrală. În loc să își croiască drum prin statul Panama, stăpânit de febră, pasagerii călătoreau confor-

bile. Două facțiuni, democrații (liberali) și legitimiștii (conservatori) se războiau pentru controlul asupra țării. Democrații l-au angajat pe Walker să aducă trupe care să lupte pentru cauza lor. Walker știa că ar fi intrat în conflict cu legile neutralității, astfel că a modificat contractul specificând „colonisti” și nu „luptători”. A evitat astfel opoziția autorităților americane.

Provocarea la luptă

A reușit să adune doar o trupă de 58 inși. La 16 iunie 1855, a apărut în largul coastei de est a statului Nicara-

Mercenarii se odihnesc după luptă, în

avusese loc. Din acest motiv, mulți comandanți preferau să se retragă în orașe și să îi oblige pe rivali să încerce a-i scoate afară cu forța. Orașele erau construite în jurul unei piețe, dominată de o biserică cu ziduri groase din chirpici și un turn. Din turn, muschetele țineau sub foc străzile. Detașamentele asediatorilor acționau pe cont propriu, fără coordonare. Ofiterii și soldații erau deseori bolnavi și infomețați; dormeau sau se îmbătau ori de câte ori era posibil. Detașamente de armistițiu făceau naveta între asediați și asediatori, oferind condiții sau transmiiând amenințări. Dacă un atac asupra unui oraș reușea, supraviețuitorii (mai ales ofițe-

rii) erau de obicei măcelăriți metodic, mai întâi cei bolnavi sau răniți, pentru că opuneau cea mai mică rezistență.

Walker conducea o armată complet diferită. Mulți dintre oamenii lui erau veterani ai războiului mexican, înarmați cu puști Mississippi sau Minié, cu un revolver Colt pe fiecare sold și cuțite lungi de vânatoare. Înainte de luptă se îmbătau pentru a-și spori curajul.

Prima campanie a lui Walker a culminat cu capturarea fortăreței Granada, acțiune descrisă mai târziu astfel: „Atunci, americanii, observând din aerul uimit al populației mahalahelor că le-

materializat.

Lupta s-a potolit pentru scurt timp la sfârșitul anului 1855, odată cu venirea la putere a democraților. Walker a fost ales președinte în 1856 cu o majoritate covârșitoare și, după cât se pare, nemăsluită.

Vești despre succesele lui Walker erau difuzate în ziarele din Statele Unite, ademenind tineri neliniștiți și înflăcărându-i să meargă în Nicaragua și să fie părtași la aventuri și glorie. În San Francisco și orașele sudice Walker avea agenți care înscriveau noi partizani. El își alegea recruții și dintre pasagerii ce călătoreau cu Compa-

dintr-un sat amenințat (erau surprinzător de mulți străini în America Centrală) s-au organizat pentru a-i opri pe oamenii lui Turley, i-au înconjurat și când s-au predat, i-au împușcat.

Permis pentru... plutonul de execuție

Nu toți cei din armata lui Walker erau americani. Există pe atunci o populație în continuă mișcare de aventurieri ce luptau oriunde găseau un război care să le convină. Unul dintre cei mai valorosi ofițeri ai lui Walker era un

mânăstirea San Francisco din Granada

Oamenii lui Walker aleargă „zbierând pentru a cucerii primele baricade”

gitimiștii fuseseră luați prin surprindere, și-au aruncat vestoanele și păturile și au alergat zbierând pentru a cucerii primele baricade. Un strigăt din față anunță că Plaza a fost ocupată și ultimele câteva focuri au fost trase din balconul primăriei, în timp ce Walker pătrundea în piață”. Manevre iscusite, puterea de foc devastatoare, un inamic înspăimântat și dezorganizat, iată cauzele primelor victorii de necrezut ale lui Walker. După obținerea puterii, Walker a instituit un guvern civil eficient, format în parte din americani și a trimis echipe de observatori pentru descoperirea posibilităților de dezvoltare și colonizare, deși nici una nu s-a

nia de tranzit din și spre California. Efectivul maxim apt de luptă de care dispunea Walker în orice moment era de circa 1 200. În timpul primei sale incursiuni în Nicaragua au luptat 2 288 soldați (în ciuda caracterului său confuz, Walker a ținut însemnări remarcabil de exacte). Dintre aceștia, un procent incredibil de ridicat au fost uciși, răniți, au murit din cauza bolilor sau au dezertat. Membrii unei companii comandate de un ofițer numit Turley s-au înrolat toți o dată și au insistat să rămână împreună. Walker a aflat în curând de ce. Au dezertat la fel cum se înrolaseră, împreună, și au început să jefuiască satele. Un grup de francezi

englez numit Charles Frederick Henningsen care își începuse cariera luptându-se în Spania, la vârsta de 19 ani. S-a alăturat lui Walker în 1856, devenind general de brigadă. Walker avea companii, batalioane și regimente, comandate de o abundență uimitoare de generali, coloneli, maiori, căpitani și locotenenți. Conducătorul însuși era înconjurat de ofițeri de stat major de rang înalt și protejat de o gardă pretoriană de 50 mercenari. Existau companii de cavaleriști, de pușcași, de artileriști și unități de genști, sanitari și intendenți. Surse contemporane indică faptul că multe dintre aceste unități cu nume falnic erau compuse în fapt

din câțiva oameni. Walker era de o demnitate distantă și dur. Lucra de la șase dimineața până la zece seara, fără a-și lăsa timp pentru distracții. Era ocupat cu amăgirea asociaților nicaraguani și transmiterea de ordine către trupele sale dispersate.

Walker avea puțini sprijinitori. Franklin Pierce, pe atunci președinte al Statelor Unite, recunoștea regimul lui Walker doar în silă, pentru a avertiza Marea Britanie să nu ajute alte țări din America Centrală să îl distrugă, lucru pe care acestea l-au reușit oricum. Secretarul de stat al lui Pierce, William Marcy, îl disprețuia pe Walker și i se opunea cu hotărâre. În Statele Unite, puternicele facțiuni democratice din nord și est dezaprobau evenimentele din Nicaragua, dar își înăbușeau dezacordul din cauza sprijinului acordat lui Walker de statele din sud. Contraversele ar fi putut dezbina partidul.

Walker nu avea, aparent, păreri personale ferme în privința sclaviei. Cu toate acestea, într-un apel pentru sprijin sudist, Walker vorbea deseori aprobator despre sclavie și intenția lui era să o reintroducă în Nicaragua (unde fusese abolită în 1820) și să reinvie comerțul cu sclavi. Dar nu și-a pus vreodată planul în aplicare.

Cornelius Vanderbilt, vocea puternică a comunității financiare, îl ura nu numai pentru

controlul asupra valoroasei căi de tranzit, ci și pentru că negociase și de fapt ajutasese pe partenerii necinstiți care îl înălțuraseră de la controlul asupra Companiei. În decembrie 1856, Vanderbilt, din nou la cârmă, a închis tranzitul pentru a forța mâna lui Walker și fostilor săi parteneri. A complotat chiar cu guvernul din Costa Rica pentru instaurarea unui regim nicaraguan doritor să negocieze un nou contract cu el.

Costa Rica și alte națiuni din America Centrală nu aveau nevoie de încurajări pentru a lupta cu Walker. Odată ales președinte în Nicaragua, el a devenit personificarea pericolului yankeu și statele din zonă s-au unit repede pentru a-l înlătura. Armata aliată care a invadat Nicaragua nu era puternică. Contingentele din diferite țări erau la fel de ostile unele față de altele, ca și față de Walker, și uneori a trebuit să fie izolate pentru a nu se confrunta între ele.

În final, un total de circa 18 000 soldați aliați au acționat contra celor 1 200 ai lui Walker. Acesta și-a concentrat forțele în orașul Rivas, unde dezertările, atacurile aliate istovitoare și rațiile pe sfârșite l-au convins că lupta pentru o cauză fără speranță. Navele de război americane și engleze au contribuit la strângerea lutului. La 1 mai 1857 el s-a predat comandantului Charles Davis de pe

goeleta de război americană *St. Mary*, care i-a garantat liberă trecere spre Statele Unite. America Centrală, Marea Britanie și Statele Unite exultau. În sfârșit, periculosul aventurier fusese eliminat. Fusese oare?

Înapoiat în țară, Walker a adunat imediat o altă armată. Spre sfârșitul anului 1857 era din nou pe drumul spre Nicaragua, dar administrația Buchanan a scurtat un alt capitol în saga lui Walker. După el a reușit să părăsească New Orleans, el a fost interceptat pe când debarca în Nicaragua de către o navă de război americană și readus în țară.

În vara anului 1860 a invadat Honduras. Încercuit de forțe autohtone, el s-a predat comandantului Salmon de pe nava majestății sale *Icarus* și încă o dată i s-a promis permis de liberă trecere către casă. Salmon l-a predat însă Hondurasului. Walker a fost împușcat de un pluton de execuție în dimineața zilei de 12 septembrie. A pierit la vârsta de 36 ani. Moartea lui a trecut aproape neobservată în Statele Unite, care se pregăteau atunci pentru un război propriu¹. ■

Traducere de
Victor ANGHELESCU

¹ Războiul de secesiune (1861-1865), care a opus statele americane din sud — adeptele menținerii sclaviei — celor din nord.

NU UITAȚI

LA CONCURSUL 20 pentru 200 000

SE ACORDĂ

PREMII ÎN VALOARE DE PESTE O JUMĂTATE MILION DE LEI!

- Întrebările au fost publicate în nr. 12/1993, 1, 2, /1994
- Ultimul termen de expediere a scrisorilor cu răspunsuri exacte este 15 aprilie 1994

ÎN CURÂND

Un nou concurs Magazin istoric
ASIGURAȚI-VĂ DIN TIMP COLECȚIA 1994

După fiul lui Malaxa,

fiul lui Aușnit în România

Fiul lui Nicolae Malaxa, domnul inginer Constantin Malaxa, ne-a vizitat țara în anul 1991 și ne-a acordat în exclusivitate un interviu (Magazin istoric, nr. 3/1992). Iată că acum, reintrors în țară după 54 ani, domnul Steven Aușnit a acceptat să acorde un interviu pentru Magazin istoric. Tatăl său, Max Aușnit, este un personaj pe care cititorii noștri l-au întâlnit, în mai multe rânduri, în paginile revistei. De aceea, nu vom face decât o foarte scurtă rememorare: mare industriaș și om cu întinse relații în viața politică românească din perioada interbelică, a fost administrator delegat al uzinelor Reșița și Titan-Nădrag-Călan; era printre altele vicepreședinte al Uniunii generale a industriașilor din România și vicepreședinte al Companiei S.T.E.G., din Viena.

Cum era și firesc, prima întrebare a privit amintirile pe care le-a păstrat despre România de dinainte de război.

STEVEN AUȘNIT:

„AVEȚI

TOATE

RESURSELE

PENTRU

A REUȘI”

— Vedeți, atunci când am plecat din țară, în 1939, aveam doar 16 ani. Mergeam la Harvard în S.U.A., la studii. Mi-aduc totuși aminte că viața în România de atunci era foarte frumoasă. Era altă atmosferă. Forțat de împrejurări, am rămas în Statele Unite. După intrarea S.U.A. în război, am fost mobilizat la geniu. Apoi am trecut, pentru o scurtă perioadă, la O.S.S.¹, dar a venit sfârșitul războiului și am fost demobilizat. Nu m-am mai putut întoarce în țară. M-am căsătorit acolo, am două fete (una ziaristă, cealaltă specialistă în computere) și trei nepoți.

— Spuneți-mi, vă rog, atunci în 1944-1947, ați știut sau ați bănuț măcar care era situația rezervată României?

— Nu pot să spun că am

știut. Dar era destul de evident, în Statele Unite, că România nu era plasată în centrul de interes al politicii americane. Se vorbea foarte puțin, ca să nu spun deloc, despre România în mass-media. Iar când tatăl meu a părăsit, pentru a doua oară, România în 1946, îmi era destul de clar că reîntoarcerea mea nu avea să se producă în curând.

— În ce condiții a părăsit tatăl dumneavoastră România prima oară?

— Nici prima oară, nici a doua oară tatăl meu nu a plecat de bunăvoie. Mai mult chiar, în ciuda sfaturilor primite, a rugămintelor prietenilor săi, a amănat hotărârea decisivă până în ultima clipă. După cum probabil știți, în 1940 tatăl meu a fost acuzat de fraudă fiscală și arestat. Condamnat, a fost trimis la închisoare. După abdicarea

lui Carol II și venirea la conducerea statului a lui Ion Antonescu, a fost lăsat să meargă într-un sanatoriu, unde avea condiții mai bune. Acolo l-a prins rebeliunea din ianuarie 1941. O echipă legionară a ajuns și în sanatoriu. Tatăl meu s-a ascuns într-o debară cu rufe murdare și profitând și de colaborarea personalului medical, a reușit să scape. Imediat ce au plecat legionarii, au sosit doi prieteni, care l-au evacuat cu o ambulanță. A avut mare noroc, pentru că legionarii au revenit, aflând între timp că tatăl meu se afla în mod sigur în sanatoriu, dar nu l-au mai găsit. A avut apoi arest la domiciliu, de unde își conducea afacerile. Repet, în ciuda tuturor sfaturilor, a rămas în continuare în țară. Abia în vara anului 1944, când nemții se pregăteau de retragere și trupele sovietice se apropiau de România, a

¹ Precursorul CIA.

acceptat să plece. Matei Ghica, un prieten de al său apropiat, urma să îl scoată din țară. Cu ajutorul altui prieten care îl semăna, a înșelat vigilența celor doi polițiști ce îl păzeau într-o mașină aflată în fața casei, fugind cu un alt automobil. Urma să se întâlnească cu Matei Ghica la o proprietate a sa din afara orașului. Mașina a pătruns pe poartă proprietății, dar a trebuit să o părăsească rapid pentru că acolo se instalase un comandament german. Aveau fixat dinainte și un al doilea punct de întâlnire unde au reușit joncțiunea. De acolo, Matei Ghica l-a luat cu un avion și l-a dus la Cairo.

După 23 august 1944, a revenit în țară. Iubea foarte mult România. Dar jocurile erau făcute și a trebuit să plece din nou, în 1946. Amers și l-am întâmpinat în Franța. A mai locuit și în S.U.A. și, pentru puțin timp, în Anglia. Am continuat să facem afaceri cu uzelele din România. Aduceam bare de oțel din S.U.A., aici le transformam în tablă, pe care o vindeam în Argentina, de unde cumpăram lemn pentru S.U.A. După 1948, afacerile noastre au încetat. Tatăl meu a continuat să se gândească la România, căci sufletul îi rămăsese aici.

— Ce impresie v-a făcut țara după o jumătate de secol și cum apreciați șansele ei de dezvoltare în continuare?

— În S.U.A. multă lume mi-a prezentat în negru situația de aici. Acum, după ce am văzut cu ochii mei țara, vreau să revin. Din păcate, România are o foarte proastă presă în străinătate. Este adevărat, s-au petrecut aici o serie de lucruri care au contribuit la aceasta, între care și venirea minerilor la București. Apoi, deși este o țară foarte frumoasă, serviciile de turism sunt foarte proaste. Dacă v-ar vizita mai mulți turiști, imaginea țării ar fi mult mai bună, pentru că ei ar vedea cu ochii lor situația de aici și nu ar mai crede că

scriu ziarele sau ce spune televiziunea. În rest, nu trebuie să vă faceți probleme suplimentare. Nicaieri în Est nu au fost dați afară peste noapte foștii comuniști, deși la acest capitol României i se atribuie o imagine mai negativă decât celorlalte țări foste comuniste.

Este clar că România a avut mult de suferit din cauza megalomaniei lui Ceaușescu. Banii băgați în Casa Poporului puteau fi investiți mult mai bine pentru țară. La fel, anumite ramuri industriale au fost dezvoltate fără măsură, cum este industria oțelului...

— Iertați-mă că vă întreb, dar România a avut o industrie siderurgică puternică și înainte de 1948. Chiar tatăl dumneavoastră era proprietarul unor puternice capacități industriale.

— Este adevărat, dar nu trebuie să uitați că atunci oțelul era principala materie primă pentru industria constructoare, în vreme ce acum el a pierdut acest loc în favoarea maselor plastice și a ceramicilor speciale. Astăzi, în toată lumea, industria siderurgică are probleme. Peste tot se închid întreprinderi. Iar marea dramă a României este că alte ramuri industriale nu au capacitatea de a absorbi marea masă de oameni care ar fi disponibilizați prin închiderea coloșilor industriali creați de Ceaușescu.

O altă dramă o constituie distrugerea clasei de mijloc foarte bună pe care o avea România și care constituia baza societății românești, îi dădea o stabilitate. Există astăzi pericolul ca să apară câțiva oameni foarte bogați și restul să rămână foarte săraci.

Aveți toate resursele necesare pentru a reuși. Țara este bogată, populația este educată. Sigur, trecerea de la economia controlată la una de piață nu se face peste noapte. Lipsesc încă oamenii cu cunoștințe pentru economia de piață liberă. Salariile sunt mici și prețurile foarte

mari. Există pericolul ca tinerii să își piardă încrederea în viitor. Aveți deja tendința ca fiecare să lupte doar pentru el. Pe de altă parte, guvernul nu trebuie să își propună să rezolve totul. El trebuie doar să dea direcția.

O altă problemă: atragerea investitorilor străini. Aveți o forță de muncă bine pregătită. Dar ca să vină capital străin, acesta trebuie să se bucure de mult mai multă libertate, să aibă siguranța că se poate mișca liber. Sigur, o economie liberă nu înseamnă că fiecare poate să facă ce vrea. Trebuie să existe un cadru legal, o structură.

— Știți, s-a vorbit uneori la noi sau în lume despre o echivalență la Malta, care ar explica reticența Occidentului față de România.

— Nu, nu cred în așa ceva. Avalanșa s-a pornit și sistemul comunist s-a prăbușit. Sigur, interesul politic joacă un mare rol. România nu dispune de rachete nucleare și atunci și sprijinul financiar vine mai greu ca în altă parte. Dar din clipa în care capitalul străin va sosi în proporție mai mare, situația economică se va îmbunătăți, pentru că se vor crea întreprinderi noi. Trebuie însă mai multă unitate, nu duse la extrem interesele individuale. Țara va ieși cu timpul din dificultăți, dar trebuie să apară concurența, oamenii să aibă posibilitatea să aleagă.

Pe termen lung, eu am o viziune optimistă, mai ales acum, după ce am văzut cu ochii mei situația din țară. Trebuie voință și multă muncă. Tineretul trebuie să capete speranța că se poate duce o viață decentă.

În sfârșit, repet că față de ceea ce mi s-a spus că voi găsi, situația este cu totul alta. Iar eu personal am fost foarte bine primit, cu multă amabilitate și simpatie.

**Interviu realizat de
Dorin MATEI**

Chipuri de boieri și jupâne

DOI HATMANI MOLDOVENI:

MELENTIE ȘI ISAC BALICA

MARIA MAGDALENA SZÉKELY

„Acela loc, Cornul lui Sas, este cotit Prutul, însă cotul este din partea despre răsăritu, iară din partea aciastalaltă, unde era tabăra leșască, este eșită apa Prutului pieptu la câmpu. Intr-a-cela loc au făcut oștile lui Ștefan vodă și tătarăi la leși năvală. Și n-au ținutu război leși ni-mică, cât în cela războiu, așa de sirgu s-au spăimatu și s-au amestecatu leși, cât nice tunurile odată n-au apucat să sloboază. Sângur Potočhii pentru să i să tăinuiască numele, au datu între carăle haiducilor, ce apoi l-au vădit haiducii. Pre Alexandru vodă încă l-au prinsu moldove-nii. Iară Constantin vodă au cădzut pre mâna unui tătar, carele înțelegându cine este, vrându să-ș facă cinste la hanul, ferindu-se de Cantemir, depreună cu nește cetasi ce avea tătarul, au fugit cu Constantin vodă ... Și cându au sosit la Dașău, ferindu-se iarăș și acolo de turci, să nu-l ia pre Constantin vodă, au găsit o luntre mică și s-au băgatu să treacă singuri tătarăi. Tre-când apa Niprului, s-au scornit vântu și s-au împlutu luntrea de apă și acolea s-au inecat Con-stantin vodă în Nipru ... Iară Alexandru vodă au cădzut la legea turciască, în care au și murit ... Perit-au și boerii toți, căți s-au prilejit de venise cu oaste, tot oameni de casa Ieremie vodă: Vasilie Stroici logofătul, Balica hatmanul, Chiriță postelnicul, Miron stolnicul ... Și așa au fostu stângerea casei lui Ieremie vodă. Fost-au acesta războiu la Cornul lui Sas, vleato 7120 (1612)“.

Un moldovean văr cu frații Buzesți

Aceste fraze, pline de cu-loare, desprinse din letopise-țul lui Miron Costin, ne ajută să reconstituim, destul de fi-del, una din cele mai mari și mai sângeroase bătălii din veacul XVII, a cărei amintire a rămas în memoria oameni-

lor multe decenii după aceea. Au mai fost în istoria noastră și alte lupte, la fel de crân-cene, dar puține s-au bucurat de atenția contemporanilor și a urmașilor ca aceea de la Cornul lui Sas. Este greu de dat o explicație acestui fapt, dar probabil că „stingerea casei lui Ieremie vodă“, cel căruia, printr-un acord polo-no-otoman (4 august 1598) îi

fusese recunoscută domnia ereditară în Moldova, a mar-cat profund conștiințele vre-mii. Atunci, în cumplită în-cleștare de la Prut, care a pus față în față oștile lui Constantin Movilă, fiul Iere-miei, și ale lui Ștefan Tomaș II, s-au risipit nu numai ur-mașii de sânge a i Movileștilor, ci și marii boieri, devotați dinastiei: printre ei,

un anume: *Isac Balica hatmanul*. Cunoscut mai ales prin faptul că a murit în bătaia din 1612, dar și ca „stingător de ocini”, Isac Balica nu este un personaj prea familiar istoricilor și, cu atât mai puțin, marelui public. Faptele sale, ca și cele ale tatălui său, atât cât pot fi cunoscute astăzi, incită la creionarea unor portrete ale acestor mari dregători ai Moldovei.

Participarea lui Isac Balica la lupta clanului Movileștilor pentru câștigarea tronului nu era întâmplătoare; ea este justificată, pe de o parte, de atașamentul față de dinastie și, pe de alta, de înclinațiile războinice ale neamului din care făcea parte. Căci Isac Balica era, prin tatăl său, colaborator din familia Buzestilor munteni, aceeași care i-a dat pe Radu, Stroe și Preda Buzescu, binecunoscuții căpitani ai lui Mihai Viteazul.

Documentele vremii atestă că Isac Balica era fiul lui Melentie (Leontie) Balica și al Anei-Scheauca, sora lui Ieremia și Simion Movilă. Când va fi trecut bătrânul Balica în Moldova, nu știm cu certitudine, dar o ipoteză se poate avansa. Că venise din cealaltă țară este sigur; actele muntenești îl arată vâr de-al doilea cu frații Buzestii, iar un document moldovenesc târziu spune că „au fost din Tara Muntenească venit aici acela Leontie”. Balica tatăl va fi fost adus în Moldova de Petru Șchiopul, la 1574. În primii ani nu a ocupat dregătoria de vază, nefiind, prin urmare, nici membru al sfatului, dar la 1576 îl găsim ceșnic. În această perioadă trebuie să fi avut loc și căsătoria lui cu Ana-Scheauca Movilă, strategie matrimonială care i-a asigurat intrarea în cel mai influent clan boieresc din Moldova. De aici nu mai era decât un pas până la dobândirea celor mai importante dregătorii. Și roadele căsătoriei nu au întârziat să apară: contrar obiceiului curții, în 1579, Melentie Balica va accede direct, fără alte funcții intermediare, la marea hătmănie a țării. Ates-

tat pentru prima oară în 1541, hatmanul Moldovei cumula atribuțiile avute în trecut de portarul Sucevei și altele precum: judecarea militarilor de sub conducerea sa, semnarea unor documente de cancelarie în lipsa logofătului și, mai ales, rezolvarea pricinilor cauzate de stăpânirea robilor. Miron Costin înregistrează această dregătorie pe locul al patrulea ca importanță, după marea logofăt și cei doi vornici, ai Țării de Jos și Țării de Sus. Comandant al întregii oștiri a țării, marele hatman era un fel de ministru de război din zilele noastre. Cu această funcție de mare răspundere a fost, așadar, investit Melentie Balica de către Petru Șchiopul. Numai că, la scurt timp după aceea, o dată cu înlăturarea lui Petru voievod și venirea la tron a lui Iancu Sasul (noiembrie 1579), clanul Movileștilor se va retrage în Polonia. „Exilul” a fost, însă, de scurtă durată, pentru că familia s-a reîntors în Moldova iar Balica și-a recăpătat dregătoria. Apoi, în toamna lui 1582, când Petru Șchiopul a redevenit domn, lucrurile păreau că încep să-și reintre în matcă pentru clanul Movileștilor.

Balica a rămas hatman. Dar nici nu se așezase bine noua domnie, nici nu se întorseseră jupănele boierilor din Polonia, când Moldova a fost trecută prin foc și sabie de cetele prădalnice ale cazacilor. Le-a ieșit în cale hatmanul Balica și oastea țării, dar comandantul însuși a fost rănit și, în lipsa Șcheucăi, îngrijit de o mătușă mai îndepărtată. Chinuitoare și îndelungată i-a fost suferința, căci rana — se pare — nu i s-a mai închis și, după patru ani, i-a provocat moartea. Decesul s-a produs în februarie 1586, dovadă fiind faptul că documentele emise între 20 februarie și 11 martie nu menționează nici un nume în dreptul dregătoriei pe care o deținuse Balica. În amintirea lui, jupăneasa văduvă va reface celebrul evangheliar al lui Teoctist, distrus de relele timpului și ale timpurilor, „pentru sufletul și iertarea

păcatelor bărbatului ei, Melentie Balica, fost hatman”. A fost, mai mult ca sigur, înmormântat în ctitoria sa, mănăstirea cu hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavril din Iași, numită și mănăstirea Balica.

Complotul dejucat

Fiul lui Melentie și al Anei-Scheauca, Isac, se va fi născut în jurul anului 1580, poate în Polonia. A rămas, oricum, orfan de tată la o vârstă fragedă, fiind crescut în casa Movileștilor și bucurându-se, după cât se pare, de afecțiunea bunicii sale materne, cneaghina Maria, presupusa fiică a lui Petru vodă Răș. Născut într-o familie cu largă deschidere spre cultură (unchiul său, Ieremia Movilă, îl citise pe Cicero) și petrecându-și copilăria în Polonia, într-un mediu cultural eflorescent la vremea aceea, Isac Balica a fost dat, cu siguranță, la învățătură. Că știa carte o dovedesc, mai târziu, documente semnate și chiar scrise de el. Dar nu numai atât: vorbind de Vasile Lozonschi, fratele doamnei Elisabeta Movilă — soția lui Ieremia —, hatmanul îl privea cu un ochi disprețuitor, fiindcă „în anii tinereții n-a fost nicăieri la învățătură”. Or, o asemenea acuzație nu putea veni decât din partea uneia care stătuse cândva printre cărți.

Obiceiul vremii era ca fiii de boieri să slujească — asemenea pajilor din feudalismul apusean — pe lângă un mare dregător, de la care să deprindă cunoștințe și experiență. Nu este exclus ca această slujbă din tinerețe Isac Balica s-o fi îndeplinit pe lângă Nestor Ureche (tatăl cronicarului), marele vornic al Țării de Jos, cel de-al cărui sfat și sprijin se va bucura și mai târziu, devenindu-i chiar ginere.

Ascensiunea lui Balica în scara dregătoriilor Moldovei a început în vremea lui Constantin Movilă, pentru că, spune domnul, a slujit „mai întâi părintelui domniei mele, răposatului Io Ieremia voievod și țării noastre și apoi și

domniei mele, când a mers domnia mea la scaunul domniei mele la Iași din cetatea Hotinului". A fost investit, de la început, cu o funcție foarte importantă în stat, care necesita deplină credință a dregătorului și totală încredere a domnului: marea vistierie a țării.

Dar, încă înainte de a deveni mare dregător, în vara lui 1607, Isac Balica primise indigenat polon. Diploma îi acorda calitatea de cetățean și nobil polonez, împreună cu toate drepturile care decurgeau din aceasta.

Legătura de sânge cu Movileștii, posibila întâlnire dintre Melentie Balica și Nestor Ureche în Țara Românească ca și probabila slujbă din tinerețe pe lângă marele vornic al Țării de Jos, vor fi favorizat căsătoria lui Isac Balica, în această perioadă, cu Nastasia, fiica lui Ureche și sora cronicarului. Rudenia cu Movileștii și, desigur, această căsătorie îl vor ajuta pe fiul bătrânului hatman Balica să calce pe urmele tatălui și, în anul 1609, să devină el însuși hatman și portar de Suceava. Apoi, cu un socru ca Nestor Ureche nu era foarte greu să ajungi un personaj bogat și influent, mai ales când sprijin

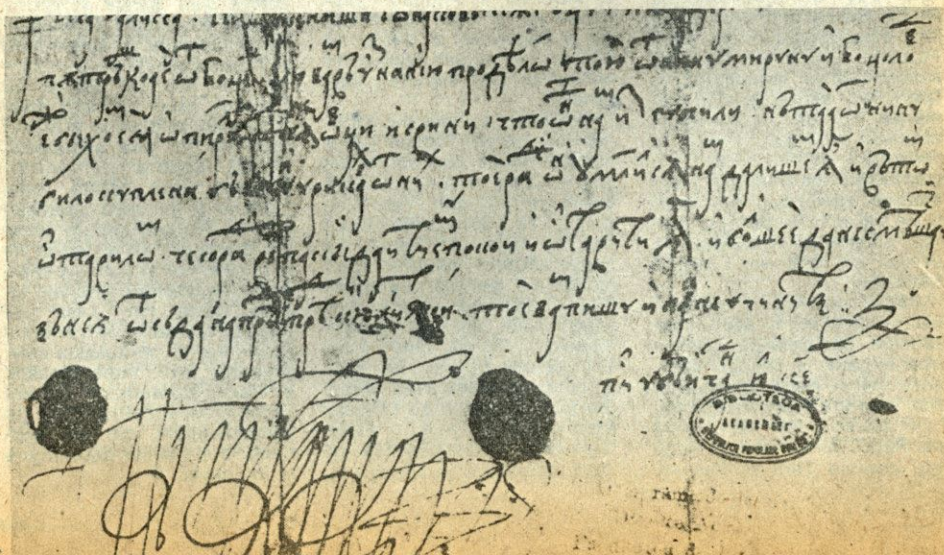
și garant erau, în orice moment, verii aflați pe tronul Moldovei. Documentele lasă să se înțeleagă că hatmanul nu i-a fost deloc indiferent lui Nestor vornicul, care l-a ținut aproape, deprinzându-l nu numai cu încălțetele fire ale politicii, ci și cu meșteșugul de a-și încropi un domeniu întins, uneori mergând până la abuzul de putere.

Situația privilegiată a celor doi — socru și ginere — a stârnit, însă, invidii chiar printre rude. Un exemplu îl constituie acțiunea de la 1611 a lui Vasile Lozonschi care le-a făcut mult sânge rău și le-a pricinuit amărăciune, pentru că jalba și acuzațiile false au ajuns până la regele Poloniei, Sigismund III. Aflând, Nestor Ureche și Isac Balica au trimis o scrisoare craiului, din fericire păstrată până astăzi. „Vasile Lozonschi — scriu ei — fiul părcălabului Hotinului, fratele măriei sale doamna, mama domnului, stăpânului nostru, Constantin, din anii tinereții sale n-a fost nicaieri la învățătură, ci a stat numai pe lângă părinții săi în alintare, din care pricină n-a avut înaintea ochilor frică de Dumnezeu, nici pe părinții săi nu i-a respectat, și fără a

sluji nimănui a trăit după voia sa". Acest personaj, cu o figură atât de tragi-comică neobișnuită în izvoarele noastre, s-a răzvrătit împotriva semenilor, jefuind și prădând, adunând în jurul său ca la 700 de oameni — un soi de briganzi autohtoni — cu care „a năvălit asupra caselor boierești, luând fete, soții străine, smulgând averi". Boierii cei vechi și credincioși casii lui Ieremia Movilă au cerut în sfat pedepsirea lui Lozonschi și a „tălharilor" lui, numai că fratele doamnei s-a adresat cazacilor zaporojeni, împreună cu care dorea să năvălească asupra țării. Dar scrisoarea trimisă de Lozonschi cazacilor, „iscălită cu mâna sa", a ajuns „cu mare cheltuială" în posesia lui Nestor Ureche. Marele vornic, împreună cu ginerele său, Isac Balica, a trimis-o regelui Poloniei, „pentru o mai mare crezare" și pentru a se dezvinovați de „falsa acuzare" prin care Lozonschi „a căutat nu numai ca noi să ne pierdem cinstea și bunurile noastre, ci și-a pus în gând să ne lipsească și de viață". Cu tact, conflictul a fost aplanat și Vasile Lozonschi i-a lăsat în pace pe cei doi mari dregători.

În p. 69: Ieremia Movilă și familia sa (tabloul votiv de la Mănăstirea Sucevița)

Finalul scrisorii adresate de Isac Balica răzeșilor din Boțești

Stigmatul hicleniei

Dacă scrisoarea trimisă lui Sigismund III, amintită mai înainte, a fost redactată, foarte probabil, de Nestor Ureche, ginerele său punându-și numai semnătura, avem, în schimb, un alt act care consemnează cuvinte ale hatmanului însuși. Este vorba tot despre o scrisoare, adresată, de astă dată, răzeșilor din satul Boțești: „Vă dau de știre pentru pricina acelei ocini a lui Miron și a lui Botul, pe care am oprit-o pentru acele oi și porci, ce ei ni le-au pierdut. Dar acea ocină o cumpărase de la ei Băseanu uricar. Pentru aceea, el ne-a rugat să o lăsăm și într-acesta am lăsat-o. Pentru aceasta, și voi, de asemenea, să-i dați pace și să o lăsați și mai mult să nu vă amestecați în ea, de acum înainte, înaintea acestei cărți a mele. Aceasta vă scriu, altfel să nu faceți”. Aprig om, peste al cărui cuvânt nu se putea trece!

Dar Isac Balica nu a fost numai un mare dregător, ci și unul dintre cei mai bogați oameni ai vremii sale. Chipul în care Balica cel tânăr și-a constituit vastul domeniu este copiat, într-un tot, după cel al socrului său. Abia după moartea lui, vor ieși la iveală toate nedreptățile și silniciile. „În zilele lui Constantin voievod, spune un document, s-a sculat Balica hatmanul și i-a luat acea jumătate din satul Pașcani ..., cu sîla și cu mare asuprire și i-a lepădat 80 de taleri, însă fără voia lui”. Asemenea mărturii sunt multe, abuzurile mergând până la scoaterea unui sat de sub stăpânirea domnească. Dar mărirea domeniului s-a făcut și pe căi drepte, prin cumpărări, schimburi și danii de la uchiul și verii săi, domnii Moldovei.

Bogat, puternic și influent, Isac Balica ar fi avut toate șansele să trăiască nestîngherit, până la adânci bătrânețe, într-o înaltă dregătorie. Dar Istoria a vrut să fie altfel.

În toamna lui 1611, după ce Radu Șerban a fost scos din domnia Țării Românești,

sultanul l-a mazilit și pe Constantin Movilă, înlocuindu-l cu Ștefan Tomșa II. Spune letopisețul lui Miron Costin: „Nu i-au folosit lui Constantin vodă uricile ce avea de la împărăție, date tătâne-său de domnie vecinică, lui și ficiilor lui și nepoților lui, că turcul cu vreme dă, cu vreme ia, precum este vremea așa lasă, blîndu cându iaste vreme de blîndețe, sâmețu și ager, cându este vremea de sâmeție”. Constantin Movilă și curtea sa (din care făcea parte și Isac Balica) s-au retras în cetatea Hotinului și de acolo, în Polonia, continuând să urzească planuri și să strângă oaste pentru alungarea lui Tomșa. Mai prudent și înțelept, Nestor Ureche îndemna a se mai lăsa să se „vechiască domnia lui Ștefan vodă, că acum fiindu domnia noadă, moldovenii sintu den hire purure la domnia noadă lacomi”, dar boierii din casa Movileștilor, nerăbdători să se întoarcă în țară, s-au alăturat lui Ștefan Potocki, însărcinat cu strângerea armatei, și au intrat în Moldova. Printre ei, și Isac Balica, pe care un document contemporan îl considera cel mai important și cu autoritate dintre cei 32 de boieri care l-au însoțit pe Constantin Movilă („Îl principale era Balich, di grande autorită”). A urmat dezastrul de la Cornul lui Sas și moartea hatmanului. Dispariția lui, urmată, la doi ani, de a Năstasiei, a declanșat un sir de acțiuni avînd în centru uriașul domeniu latifundiar.

Mai întâi, au fost confiscările lui Ștefan Tomșa: „Și a pierdut Balica acel sat în hiclenie, când a venit cu acei boieri pribegi din Țara Leșască, cu Constantin voievod, cu multe oști leșești, cu mare răutate asupra Țării Moldovei”, grăiesc documentele. Cele mai multe din aceste sate au fost donate mănăstirii Solca, ctitoria lui Tomșa, sau boierilor lui credincioși. În vremea lui Miron Barnovschi, domn cu sângele Movileștilor în vine, o parte din satele lui Isac Balica au fost recuperate în virtutea în-

rudirii (Barnovschi numindu-l pe fostul hatman unchi al său) și datorite mănăstirii Balica sau Dragomirnei, ca să-i fie de pomenire lui Isac Balica și părinților săi. Apoi, după tragica moarte a lui Miron Barnovschi, tăiat la Constantinopol, satele stăpânite cîndva de hatmanul Moldovei vor fi revendicate de boieri care se declarau „nepoții Balicai”, datorită înruderii prin strămoșul lor, Ion Prăjescu, mare vameș la Suceava. Acestia vor reconstitui, în linii generale, impresionantul domeniu și îl vor stăpîni până spre sfîrșitul domniei lui Vasile Lupu. Atunci, Miron Costin, întors din Polonia, se va căsători cu Ileana, nepoata de fiu a lui Simion Movilă și va deschide un proces în urma căruia soția lui va intra în posesia satei, în calitatea de cea mai apropiată rudă cu hatmanul Balică (nepoată de văr primar).

În acest fel, imaginea lui Melentie și a lui Isac Balica s-au șters încet-încet din amintirea oamenilor. Urmași care să le ducă numele mai departe, n-au avut, ctitoria tatălui s-a ruinat, moșiile adunate cu atâtea stăruinți de fiu, s-au împrăștiat, iar acțiunile politice și faptele de arme ale acestuia s-au întors ca un blestem împotriva lui, căci stigmatul pe care îl poartă Isac Balica în istoria noastră este acela de hiclean. Toate lucrurile și faptele care ar fi putut spune ceva despre cei doi hatmani Balica au dispărut, rînd pe rînd. Este și aceasta o dovadă a felului capricios în care acționează Istoria asupra oamenilor. Trecând, însă, peste toate patimile și micimile omenești care s-ar putea imputa acestor dregători, o restituire se impunea. Fie și numai pentru faptul că aceste personaje făceau parte din „casa” lui Neagoe Basarab, prin neamul Buzestilor și, pe această cale, probabil, din marea dinastie a Țării Românești și din „casa” Movileștilor și, pe această filieră, din nou, probabil, din familia domnitoare a Moldovei. ■

Despre cultivarea viței de vie s-a scris relativ mult. Au fost publicate lucrări de sinteză, monografiile pe zone viticole sau podgorii mari (Odobesti, Cotnari, Panciu, Huși, Moldova Veche-Banat), precum și studii mai mici, unele apărute și în paginile revistei Magazin istoric (nr. 2/1980 și 4/1981). Toate acestea se bazează precumpănitor pe surse din cele mai diverse — arheologice, izvoare narative (lucrările lui Strabon, Ovidiu ș.a.), hrisoave și zapise sau relatări ale unor călători străini.

Fără a fi un izvor fundamental (excepție făcând Descrierea Moldovei a lui Dimitrie Cantemir, lucrările lui Vasile Lupu și alte câteva opere mai cunoscute, la care ne vom referi și noi), cartea veche românească — tipărită sau manuscrisă — nu poate fi considerată totuși o sursă minoră în cunoașterea acestei îndeletniciri.

VITICULTURA

ÎN PAGINI

DE CARTE VECHĂ

ROMÂNEASCĂ

Dr. ALEXANDRU LIGOR

Obradovici, Molnar sau Șincal?

Facem chiar distincție între cartea manuscrisă și cea tipărită și procedăm așa deoarece unele lucrări elaborate în perioada de până la 1830 (dată convențională stabilită pentru vechea bibliografie românească de către Ioan Bianu și Nerva Hodoș) au rămas multă vreme în manuscris, unele aflându-se și azi în această stare. Printre acestea din urmă se află, de pildă, și cunoscutul *Tetraevanghel* moldovenesc din 1607, atribuit lui Anastasie Crimca, niciodată editat, dar deseori comentat. Câteva scene — redată în miniatură pe pergament în cuprinsul acestui manuscris — ne rețin în mod deosebit atenția. Una dintre ele înfățișează un grup de lucrători la vie, cu unele specifice acestei îndeletniciri: sapă, hârleț, cuțit. Autorul miniaturii — autohton, fără îndoială — s-a inspirat din realitatea imediată. În ciuda faptului că personajele n-au fost diferențiate în privința chipului și a veșmintelor, acestea sunt surprinse în atitudini din cele mai diverse, ceea ce dă dinamism și viață scenei, miniatura reflectând un crâmpel din activitatea viticultorilor din zona de nord a Țării Moldovei. Ea este cu

atât mai valoroasă — și documentară și artistică — cu cât scene de acest fel se întâlnesc foarte rar în iconografia acelei epoci, sărăcia reprezentărilor activității viticole contrastând cu realitatea însăși.

Rămânând în domeniul prezentărilor artistice ale creșterii viței de vie, menționăm una din cele mai importante creații medievale, de data aceasta din domeniul gravurii de carte românească. Este vorba despre cunoscutul *Octoih* de la Buzău, opera episcopului Mitrofan — cărturar cu mari merite în traducerea și tipărirea atât importante lucrări și întemeietor al tipografiei buzoiene. În chenarul foi de titlu a amintitului *Octoih* — una dintre cele mai frumoase din câte se cunosc în istoria vechiului tipar românesc — distingem vrejurile viței de vie, cu rod, prinse de cele două coloane laterale.

Dar cea dintâi carte tipărită în limba română dedicată exclusiv cultivării viței de vie, fabricării vinului, vinarsului și oțetului (nu însă și istoriei acestor îndeletniciri specifice) datează din 1813. Nu intrăm în detalii cu privire la conținutul ei, ci zăbovim o clipă asupra autorului și traducătorului ei și o facem în dorința de a aduce un spor de claritate. Ioan Bianu și

Nerva Hodoș, iar după dânsii și alți cercetători, îl consideră ca autor al acestei cărți pe Ludwig Mitterpacher. Dar chiar titlul cărții, așa cum a fost el tipărit în atelierul Universității din Buda, ne îndreptățește o cu totul altă opinie, sau o nuanță, alta decât cea în genere acceptată. Dar iată cum sună titlul: *Învățătură despre agonisirea viței de vie și despre măiestria de a face vin, vinars și oțet. Întocmită de autorii Șantal, Rozier, Parmentier și Dussieux și întru acest chip scurtată de abatul Ludovicu Mitterpacher. Iar acum prefăcută în limba românească.* Așadar, Mitterpacher a preluat, se și spune, selectiv, scrierile amintitorilor autori, prezentându-ne, de fapt, un compendiu și nu o lucrare originală. Este el autor? Da, dar numai în acest sens, de persoană care a selectat și prescurtat materia celor patru autori și a reunit-o într-o singură carte.

Dar cine „a prefăcut-o” în limba românească?

Cartea fiind imprimată în tipografia Universității din Buda, acolo unde și-au imprimat lucrările lor reprezentanții Școlii Ardelene, nu excludem ipoteza ca autorul traducerii să fie un cărturar ardelean. Poate Grigore Obradovici (o altă traducere a sa — de astă dată certă — *Carte... pentru economie...*

vedea lumina tiparului în anul 1807), poate Ioan Molnar (cunoscut și prin studiile sale în domeniul creșterii albineelor) și de ce nu chiar Gheorghe Șincai (considerat autor al lucrării *Povățuire către economia de câmp*, 1806), toți trei, așadar, preocupați și de problematica vieții economice.

Mult timp (chiar până în plină epocă modernă) operele cronicarilor și cărturarilor noștri din vechime au rămas în manuscris. Atrăși cu deosebire de faptele politico-militare petrecute în vremea lor, ei au neglijat — unii, e drept, nu cu totul — aspectele legate de viața economică-socială. Informațiile lor despre viticultură nu sunt prea consistente și cel mai adesea accidentale și disperate. Atâtea câte sunt nu pot fi trecute însă cu vederea. Miron Costin, atât în *Letopiseș*, cât și în *De neamul moldovenilor*, are referiri interesante, dar și o opinie potrivit căreia în Țara de Jos a Moldovei „sașii... împreună cu ungurii ridicaseră viile”, păreră ce nu poate rezista în totalitate, deoarece alte izvoare amintesc zone întinse ale Moldovei unde aceștia nu locuiau, dar în care se cultiva vița de vie.

Surprinzător în *Letopisețul* lui Grigore Ureche nu găsim nici o știre în privința cultivării viței de vie. Referiri la unele din obligațiile proprietarilor de vie, ca și la dregătoria desemnați cu strângerea dărilor specifice domeniului viticol face însă interpolatorul cronicii lui Ureche, anume Misail Călugărul. În Țara Românească, Radu Popescu vornicul scrie în *Istoriile domnilor Țării Românești*: „Și nu numai la această mănăstire [Văcărești] au arătat Măria Sa [Nicolae Mavrocordat] milă, ci și la alte mănăstiri și biserici, precum au făcut și Mitropoliei, că văzând-o Măria Sa, slabă din venituri și mai văroasă ca cele mai multe și mai bune moșii cu venituri au rămas peste Olt, mai ales Oreavița, de unde avea și *vii bune și avea de lua și vinăriciu*” (subl. ns.). Câteva notații

interesante aflăm și în *Letopisețul* lui Ion Neculce. Referindu-se la cea de a doua domnie a lui Constantin Vodă Neculai la anul 1741, Neculce preciza: „adeverit-au că, i-a așa samă bună, să poată rădica poroncile împărătești, a rădica boierilor mazi și mânăstirilor destina și vădrăritul”.

„Mai nobil decât toate vinurile din Europa”

Știri mai consistente aflăm însă în scrierile a doi mari cărturari — Johannes Hontepus și Dimitrie Cantemir. În lucrarea *Rudimenta cosmographica*, tipărită la Brașov în 1542, umanistul transilvan vorbea despre „vița de vie, încinsă în vreji, ca și vinul de viță”, de „vița cătărătoare”, apoi despre podgoreni, uneltele și instalațiile specifice viticulturii, printre care „leasă-mpletită și misticul teasc al lui Bachus”, despre vin și oțet: „iar la ospețe plăcute s-amestecă des băutura,/ Miedul și vin îndulcit, ca și berea, nectarul, oțetul,/ Apa cea limpede, zeama de orz ca și sucul măslinei,/ Vinul curat, uneori diluat, tulburelul și mustul” etc.

Mai importante, desigur, sunt informațiile cuprinse în *Descrierea Moldovei* (manuscrisul latin al lucrării datează, se pare, din 1716), editată în limba germană la Frankfurt și Leipzig, în 1771, iar în română, mai târziu, la Neamț, în 1825. În capitolul *Despre ținuturile și târgurile Moldovei*, Cantemir face o descriere succintă a Cotnariilor, notând, între altele: „Cotnarul este un târg renumit înainte de toate prin vii de soi care întrec lesne pe toate celelalte”; apoi, dezvoltând ideea, în capitolul *Despre câmpiile și pădurile Moldovei*: „Dar pe toate celelalte daruri ale pământului le întrec cu mult viile minunate care se întind pe o mare lungime între Cotnari și Dunăre, atât de roditoare încât un singur pogon, care este o supraprafa de 24 de orgii, dă

cel mai deseori 400 până la 500 măsuri de 40 de livre de vin. Cel mai nobil vin se face la Cotnari... Străinilor le este necunoscut căci, fiind transportat fără grija cuvenită fie pe mare, fie pe uscat, el își pierde puterea, dar eu aș îndrăzni să afirm că este cel mai de soi și mai nobil decât toate vinurile din Europa, socotind printre ele chiar și pe cel de Tokai. Într-adevăr, dacă este păstrat într-un beci adânc de piatră, așa cum se face la noi, în al patrulea an capătă atăta tărie încât ia foc ca rachiul ars. Omul cel mai rezistent la vin de-abia poate duce la trei pahare de vin și se cufundă pe loc într-o beție pe care n-o însoțesc totuși nici un fel de dureri de cap. Vinul are o culoare ciudată, neîntâlnită la alte vinuri, anume verzuie, și cu cât este mai vechi, cu atât este mai verzui”. Și mai departe: „De aici încolo spre miez-noapte nu se mai găsesc vii care pot produce un vin nobil. În așa măsură încât chiar în partea de miez-noapte a dealurilor Cotnariilor născând vreo viță n-a putut ajunge să se coacă, cu toate că s-au făcut încercări de mai multe ori. Astfel natura, luând celorlalte regiuni învecinate din miez-noapte roada îmbelsugată a vinului, se pare că a vrut să-și arate într-acest singur loc puterile... Al doilea după el [Cotnari] este socotit vinul care se face la Huși, în ținutul Fălciului, al treilea cel de Odobești, în regiunea Putnei pe râul Milcov, al patrulea cel de Nicorești, în regiunea Tecuciului pe Siret, al cincilea la Greci, în ținutul Tutovei pe apa Berheci, al șaselea, în sfârșit, este cel pe care-l produc într-aceiași ținut câmpiile de la Costești, ca să las la o parte nenumărate alte locuri cu vii mai proaste. Aceste vii nu slujesc numai locuitorilor, ci ieftinătatea prețului atrage chiar neguțătorii străini: ruși, poloni, cazaci, transilvăneni, ba și unguri, astfel încât în fiecare an aduc în țara lor o mare cantitate de vin, deși nu din cel mai bun”.

În ceea ce privește Basarabia, autorul arată că, atunci

când „era sub stăpânirea moldovenilor, avea vii destul de bune, dar ele au decăzut, după ce turcii, care nu se ating de vin, au început să stăpânească acea regiune. Cu toate acestea creștinii care locuiesc în ținutul Chilie și al Ismailului păstrează până astăzi câteva vii, dar scot din ele de-abia atât cât să facă trebuințele lor”.

„Să i se taie mânule”

O categorie importantă de izvoare privitoare la viticultură o reprezintă literatura veche juridică. Unul din aceste izvoare extrem de prețioase este *Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești și de alte giudețe* (traducător și prefator Eustratie Logofățul), Iași, 1646. Este cea dintâi lucrare de acest gen tipărită în Europa într-o limbă națională și una din cele mai de seamă opere juridice. Pravila cuprinde numeroase articole cu referire directă sau tangențială la creșterea viței de vie. Nu-i lipsit de interes să recitim conținutul unora dintre articole: „De să .va tocmi vreun lucrător și de va lua asupra sa să lucrede o vie, și va lua și arvonă de la stăpân și va începe a lucra, și după-aceia să va căi ce-au făcut și o va părași de-a lucrarea, dăm învățătură: unul ca acesta să plătească stăpânului cât va fi fost prețul viei și viaa tot să fie a stăpânului cumu s-au fost” (I, 12, p. 55) sau: „De va fi luat cineva vreun lucrător vreo vie de la vren om sărac ca să o lucrează și să împartă vinul în doaz și acesta de nu să va nevoi să lucreze toate lucrurile la vremea lor, ce o va numai înghina sau de o va lăsa dezgrădită, acesta să-și piardă munca și să nu ia nemică den roada viei” (I, 24, p. 57). În legătură cu unele pagube: „De va sta un pom într-o margine de vie a unui om și ramurile lui va face umbră altei viei, ce-i lângă a lui, ce să dzice vii vecinului său: dăm învățătură, stăpânul cea cu pomul să-și

taie crângile pomului cealui ce fac sminteală vecinului” (VII, 70, p. 62). „Când va avea neștine pără cu altul pentru niscare tufe de vie sau pentru vreun pom și cunosând el cumu-i vine giudețul, ce să va scula singur de mintea sa, fără puteare de la giudeț și va tăia aceale tufe sau alt pom, ce va fi: acestuia, dăm învățătură, ca să i se taie mânule sau să plătească prețul aceii pagube” (VII, 71, p. 62); „Acela ce va tăia vie roditoare sau și pușori: acestuia să-i taie mânule și să plătească și paguba, ca să dzice prețul cât va face” (VII, 72, p. 62) sau: „Ceia ce vor tăia pomii și mai vartos viaa: aceștia să se certe ca nește tâlhari” (VII, 72, p. 62). În privința unor terenuri pentru care există neînțelegeri: „Când vor avea doi oameni pără pentru vreo vie sau pentru vreun pământ, și până a se pări unul dentrânșii va merge de va seceră pământul sau va culege viaa, fără de voia giudețului, acesta-ș piarde tot venitul ce i s-ar cădea pre dreptate și încă să plătească pre cât va fi prețul acelei vii sau celui pământ” (XV, 195, p. 75).

Este evidentă, așadar, protecția deosebită ce se acorda prin lege culturii viței de vie, ca și grija pentru reglementarea relațiilor dintre stăpânii de pământ, de vii și lucrători. Pedepsele erau foarte aspre, mergându-se până la tăierea mâinilor. Câtă deosebire între

măsurile preconizate în vremea lui Deceneu și cele de la mijlocul veacului XVIII!

Cărțile tipărite în primele decenii ale veacului XIX conțin și ele numeroase referiri la cultivarea viței de vie, la prelucrarea strugurilor pentru obținerea vinului, oțetului, ca și la utilizarea în plan medical a frunzelor de viță, a rădăcinilor acestora în combinație cu alte plante. Amintim în acest sens doar o singură carte, azi aproape uitată, deși cuprinsul ei ar trebui privit cu mai multă atenție. Lucrarea, al cărei loc de tipărire se presupune a fi București, a cunoscut în primele decenii ale secolului trecut două ediții (1806 și 1826) și are un titlu foarte lung, ceea ce ne determină să-l indicăm într-o formă prescurtată: *Cărticică care cuprinde multe lucruri spre folosul a toată obștea...* Este o traducere din limba polonă a lui Gavriil Vinețchi. Perioada când a fost tipărită corespunde cu aceea în care au fost elaborate și editate numeroase alte lucrări având tematică economică (lucrul câmpului, apicultura, meșteșugurile etc.) sau medicală.

Deși nu ne-am oprit decât asupra câtorva titluri de cărți românești, tipărite sau în manuscris, referirile cuprinse în acestea cu privire la cultivarea viței de vie permit specialiștilor o întregire a imaginii despre această străveche industrie la românilor. ■

FILOSOFICĂ

(Monoverb reflexiv: 6-10)

A C Dⁱ

Radu STOIANOV

ISTORIE

LA

OCNELE

MARI

A fi la ocna, a fi ocnaș era, multă vreme, sinonim cu a fi condamnat la o grea detenție, de obicei pe viață. De ce aceasta?

În trecutul țărilor române, sarea a reprezentat una dintre principalele bogății naturale, fiind cunoscută și valorificată din cele mai vechi timpuri.

Exploatarea ei se făcea în condiții deosebit de grele, necesitând un efort uriaș de muncă. Comerțul cu sare reprezenta însă o importanță sumă de venituri a țărilor române, ocnele fiind proprietăți domnești.

Astfel, între multe mărturii din vechime privind scoaterea și valorificarea sării, consemnăm pe cea a cavalerului, burgund Wallerand de Wawrin (participant la bătălia de la Varna din 1444) și care ne-a lăsat informația că fiecare piatră din cetatea construită de Mircea cel Bătrân la Giurgiu îi costase pe voievodul român un bolovan de sare (*Magazin istoric*, nr. 1/1972, 2/1986).

Printre cele mai vechi exploatare de sare din Țara Românească se află și cele de la Ocnele Mari, jud. Vâlcea, și care au fost folosite, multe secole, și ca loc de pedeapsă și detenție pentru cei cu grele condamnări.

Exploatarea de sare de aici datează încă din vremea dacilor, în apropierea localității, pe dealul Cosota, fiind descoperite ruinele Buridavei

(*Magazin istoric*, nr. 5,9/1967, 2/1974).

O primă mențiune documentară a minelor de sare de aici este din 13 martie 1373, când comitele de Timișoara primea poruncă să oprească la Orșova importul sării din Muntenia scoasă de la Ocnele Mari.

Alte documente din vremea lui Mircea cel Bătrân atestă faptul că în acei ani lucrătorii în ocna erau țigani robi ai mănăstirii Cozia, plătiți de către vistieria domnească, aceștia fiind... primii salariați cunoscuți din Țara Românească. Urmașii domnului au stăpânit și ei mina de sare de la Ocnele Mari, mănăstirea Cozia primind o dajdie de pe urma veniturilor realizate. Pe lângă cei care tăiau sarea în adâncul pământului, mai lucrau măglașii, care scoteau bolovanii afară, și ciocănașii, care-i stivuiau.

Secretarul lui Petru Cercel, Francesco Sivori, arată că în sec. XVI deja majoritatea celor care lucrau în fundul ocnelor de sare o constituiau condamnații. Paul de Alep, la rândul său, nota la mijlocul veacului XVII că „în Țara Românească și în Moldova sunt ocne în munți și mine sub pământ, de unde se taie sarea în bolovani mari. Sarea este ca piatra neagră de Alep, dar zdrobită se face ca zăpada”. Vizitând Ocnele Mari, călătorul sirian nota: „Aici am văzut o priveriște care îți rupe inima, căci

atunci când acești nenorociți au ieșit din ocna nu-i puteam privi în această lumină, decât ca niște strigoi, care se sculau din morți. Dumnezeu să-i ajute în nenorocirea lor”.

Primele informații cunoscute despre deținuții de la Ocnele Mari sunt din martie 1669. Antonie vodă din Poșesti (1669-1672), venit pe tronul țării în urma mazilirii lui Radu Leon, „au prins pe doi boieri greci — notează cronică — pe Sofialul și pe Balasche. Și pe Sofialul l-au spânzurat la Ocna”. Trei ani mai târziu, în 1672, Grigore Ghica (1672-1673), venit la domnie, a închis și el mai mulți boieri, „iar pe Gheorghe vornicul l-a trimis la Ocna și Ghețea clucerul și mai era și Stoica logofăt Lucescu”.

Alte informații privind deținuții de la Ocnele Mari sunt din vremea lui Șerban Cantacuzino (1678-1688) care, consemnează cronicarul, „în al doilea an [de domnie] a trimis și pe Radul vistierul Ocniului de l-au spânzurat în târgul Ocni, în poarta casei lui și au trimis pă feciorul Drosului sârdarul, tânăr sârăcul, la Ocna și legat l-au slobozit într-o casă pustie”.

Tot la Ocnele Mari erau trimisi să-și ispășească pedepsele haiducii din sec. XVII-XIX.

Din istoria — mai puțin cunoscută marelui public — a unei astfel de tem-

nițe, cum a fost cea de la Ocnele Mari, mai consemnăm faptul că, în 1853, s-a construit o cazarmă pentru detașamentul de pază, pe o coastă de deal din apropierea Ocnei. Aici a fost detașat „un batalion de infanterie, cu patru corpuri și ofițerii trebuincioși”, consemnează un document de epocă. La 22 iunie 1859, când Alexandru Ioan Cuza — recent ales pe tronurile unite ale celor două țări române — a vizitat, în cadrul călătoriei sale prin Muntenia, și Ocnele Mari, aici se aflau 123 de ocnași.

Amenajări succesive din 1868 și 1874 au avut menirea de a mai îmbunătăți condițiile de detenție ale ocnașilor. Un fapt semnificativ este înregistrat în 1877 când, la chemarea țării (*Magazin istoric*, nr. 5/1977) și cei 125 deținuți de la Ocnele Mari contribuie cu bani pentru ajutorarea ostașilor români care luptau pe fronturile independenței. Obolul lor, 90 lei aur (sumă importantă, având în vedere că contribuția locuitorilor comunei Ocnele Mari a fost de 23 lei) era motivat astfel: „Suntem respinși din sânul societății pentru faptele noastre, ne ispășim greșelile noastre în greua mină a salinelor, dar cu toate acestea n-am uitat că suntem români”.

În anii 1889-1891 s-a construit o clădire modernă pentru închisoare, care a fost folosită (cu îmbunătățirile aduse ulterior) până în 1964, când penitenciarul a fost desființat.

Condițiile de detenție erau deosebit de grele. Noaptea, deținuții, de exemplu, erau vârați „în gros”: un butuc de stejar, fixat la marginea patului, cu o scobitură în care le era prins câte un picior și apoi închis cu un lacăt. După ce a fost desființat „grosul” li s-au aplicat lanțuri la picioare.

Condamnații de drept comun lucrau, alternativ, o lună în saline și alta afară. Programul începea la 7 dimineața, când se coborau în salină, la 120 m, unde erau ținuiți până la cinci d.m. Norma era de 400 kg de sare pe zi, iar cel

care depășea această cantitate primea o sumă de bani la eliberare sau acești bani erau trimiși familiei.

Când nu lucrau în mină, deținuții executau diferite obiecte de uz casnic sau de artă, comercializate în bazaarul ocnei, vizitat îndeosebi de cei aflați în vilegiatură la băile din localitate sau de la Jibla, Ocnița, Govora, Călimănești, Olănești etc. Deținuții își alegeau din rândurile lor un vâf, care îi ducea la muncă, supraveghea ordinea și ținea legătura cu directorul temniței. În 1882 au fost introduse posturile de gardieni, în raport cu numărul deținuților.

De-a lungul timpului, prin temnița de la Ocnele Mari s-au perindat deținuți de toate categoriile: condamnați de drept comun, politici, dezertori etc. În 1920, în penitenciar erau 366 deținuți, cu pedepse între cinci ani și muncă silnică pe viață. Printre ei, și conducătorii grevei generale din 1920, între care Mihail Gheorghiu Bujor, cu 20 de ani de muncă silnică.

Evadările aveau loc destul de des, unele spectaculoase, cum a fost cea din vara anului 1928, pusă la cale de un bandit, Bălan, împreună cu alți 7-8 deținuți.

În timpul celui de-al doilea război mondial, la Ocnele Mari au fost închisi cei cu diferite delictе politice, unii legionari, dezertori. O dată cu instaurarea regimului de dic-

tatură comunistă, temnițele au început să primească un număr tot mai mare de deținuți condamnați pentru atitudinea lor împotriva dictaturii, a trupelor sovietice de ocupație, pentru activitatea din anii interbelici, pentru diverse alte motive, vizând eliminarea din viața social-politică a tuturor celor care reprezentau virtuali oponenți ai comunismului.

Printre cei închisi la Ocnele Mari, atunci, s-a aflat și fostul ministru de externe român Mihail Manoilescu, cel care semnase dictatul de la Viena, adus în temniță la 19 decembrie 1948. După doi ani, a fost mutat în închisoarea de la Sighet, unde se aflau închisi majoritatea politicienilor din anii interbelici. Tot la Ocnele Mari a fost închis și Petre Pandrea, eseist și publicist, cumnatul lui Lucrățiu Pătrășcanu (el însuși arestat, victimă a unei odioase înscenări judiciare; *Magazin istoric*, nr. 7-12/1991, 1-3/1992).

Penitenciarul de la Ocnele Mari a funcționat până în 1964, când a fost dezafectat, în urma alunecărilor de teren tot mai dese și mai periculoase. Clădirile au fost demolate, rămânând în urma lor doar amintirea suferințelor îndurate de cei care, de-a lungul veacurilor, și-au ispășit pedepsele aici. ■

Corneliu TAMAȘ

Ocnele Mari în ilustrate de la începutul secolului nostru: vedere generală (în p. 76) și salina

ICOANE DE LUMINĂ

N. PETRAȘCU

„Faptele vieții mele sunt simple.

M-am născut în orașul Tecuci, în noaptea de 5 spre 6 decembrie 1859, pe o vreme de viscol cumplit... Părinții mei erau oameni fără vreo învățătură, neștiind să vorbească decât românește; dar, în mijlocul lor, oameni de seamă, recunoscuți printr-o moralitate exemplară, cu credință în Dumnezeu și în biserica lui, la care se duceau cu sfințenie în fiecare duminică.

Pe lângă mine, care am fost întâiul născut, ei au avut și alți copii, din care nu le-au rămas decât încă doi băieți: Vasile, doctor în medicină, și Gheorghe, pictorul”.

Astfel își începe un text memorialistic, Biografia mea, datat 5 decembrie 1937, unul dintre scrierile și istoricii literari de marcă de la sfârșitul veacului trecut și din prima jumătate a secolului nostru: Nicolae Petrașcu (1859-1944), fratele cunoscutului pictor Gheorghe Petrașcu (1872-1949).

Într-o îndelungată activitate literară și publicistică, N. Petrașcu a avut prilejul să cunoască, să colaboreze și chiar să fie prieten cu mari personalități ale vieții culturale, politice, artistice din peste jumătate de veac de istorie românească, a căror numai simplă înșiruire aici ar însemna, de fapt, evocarea unei întregi secțiuni de enciclopedie românească.

În 1880 a venit în București spre a urma cursurile Facultății de drept și, în paralel, ca auditor, pe cele de la litere. Este anul în care îl întâlnește pe Eminescu și, prin Vlahuță (cu care fusese coleg de liceu), pătrunde în lumea „Junimii” mănăstirene și în cercurile literar-artistice. Iată cum consemnează memorialistul întâlnirea sa cu marele poet, stins din viață în urmă cu 105 ani. „Era într-un restaurant din strada Câmpineanu, singur la o masă; părea absent, se gândea alurea. Din când în când, aprindea o țigară, aruncând privirea la stânga lui, unde erau doi inși care discutau foarte aprins. Întorcea ochii spre lăutari și intra în el însuși... De statură deasupra mijlocie, cu trupul proporționat și bine legat, cu trăsăturile feței regulate și distinse, părul negru, lucios și cam lung, fruntea înaltă și senină, de parcă se cobora din lumea unui vis, susținută de

arcurile regulate a două sprâncene negre; ochii negri, umbriți și adânci, pe care aveau să-i dădea să-i privești, căci vorbea cu ei mai mult plecați în jos; în clipa însă în care îți trecea pe dinainte, surprindeai în ei pâlpăitul unei lumini incandescente, ca un scâpărat al focului tainic ce-i ardea sufletul; zâmbetul, mobil, diversificându-se în orice moment; aerul feței pătruns de inspirație”. În 1885, prin concurs, a obținut postul de atașat de legăție, un an mai târziu fiind numit la Constantinopol. Din această perioadă datează și legăturile sale mai apropiate cu Duiliu Zamfirescu, pe care îl va evoca într-un volum tipărit în 1929.

A mai fost secretar de legăție la Belgrad și membru în comitetul teatrelor (1888) și, apoi, secretar de legăție la Paris (1889), în timpul când șeful misiunii era V. Alecsandri, iar consilier George Bengescu (Magazin istoric, nr. 4,5/1989). Are prilejul să asiste la întâlnirile dintre cei doi mari prieteni, Ion Ghica (ministru român la Londra) și V. Alecsandri. „Când priveai pe acești doi bătrâni stând alături — Ghica gârbovit de vârstă, Alecsandri încă drept — aveai impresia că vezi două coloane ale țării. «Pe moș Ghica îl poți asemui mai degrabă cu o cariatidă», zicea Alecsandri, râzând și devenind, după un moment, serios, simțind parcă în comparația sa un adevăr istoric”.

A mai fost din nou secretar de legăție la Constantinopol, șef de cabinet al lui P.P. Carp, consilier de presă al pavilionului românesc la Expoziția din Paris (1900) etc. În anii premergători împlinirii Marii Uniri din 1918, a activat și el pentru această izbândă. „Cu mirajul unei Dacii românești, rotundă și frumoasă, pe care o aveam în minte încă din cei dintâi ani de școală și cu dorul meu, mai curând un fel de pasiune, ca și dragostea de femeie, de a o vedea aievea, își poate cineva închipui ce fu pentru mine realizarea unirii celei mai mari a românilor”.

Referindu-se la permanențele idealului național, N. Petrașcu scria cu două decenii înainte de actul istoric de la 1 Decembrie 1918: „Conștiința națională trebuie să ne facă să pricepem că idealul național al unui popor e singura substanță vie care circula

de la om la om, legându-i unul de altul și strângând într-un singur mănunchi întreg poporul".

Între 1933 și 1937 a ținut la Universitatea Radio un ciclu de conferințe, tipărite apoi în culegerea Icoane de lumină (4 volume, 1935-1941). A mai publicat, între altele, volumele: Mihail Eminescu (1892), Figuri literare contemporane (1893), Vasile Alecsandri (1894), Scriitori români contemporani (1898) ș.a., iar sub genericul Generația artistă a închinat un șir de volume „talentelor care m-au onorat cu prietenia lor”: N. Grigorescu, I. Mincu, I. Georgescu, D.C. Olănescu, Duiliu Zamfirescu, Anghel Demetriescu. A fondat (25 noiembrie 1896) revista Literatură și artă română (a apărut lunar până în decembrie 1910), una dintre cele mai importante publicații culturale româ-

nești de la hotarul dintre veacurile XIX și XX.

La împlinirea a cinci decenii de la stingeră din viață a acestui memorialist, am selectat câteva fragmente din Icoane de lumină, vol. III și IV (neincluse într-o antologie din scrierile sale apărută în 1972 la Editura Minerva, sub îngrijirea lui Dumitru Petrescu), continuând — și prin aceasta — să aducem în atenția cititorilor noștri scrieri și autori uitați, care își așteaptă încă fireasca lor integrare în circuitul de valori culturale.

Ca și în alte cazuri, selecția operată este marcată prin trei puncte. Am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, adoptând însă normele ortografice actuale: intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin.

Un loc, adică un așezământ, în care puteai observa măsura unei părți alese din filii țării, era Camera Deputaților din Dealul Mitropoliei, așa zisă țară a legilor. În ea se vedeau atunci reprezentanții iluștri a trei generații dintre anii 1840 și 1880. Pe banca ministerială era Ion C. Brătianu, omul care ducea pe umerii lui un trecut atât de glorios și care conducea un partid atât de mare și de compact, de zecimi de ani. Capul lui impregnat de fiinețe, un cap într-adevăr inteligent și frumos, cu fruntea lată și adâncă, fața plină de energie, ca a unui sfînx, pur-

tând pe dânsa ștampila caracterului său; ochiul viu și sclipitor, o energie constantă și latentă.

Când lua cuvântul Brătianu, deputații îl ascultau ca pe un oracol. Această simpatie ce o răspândea el se datoră considerației sale, activității sale, vieții sale exemplare, simple și oneste, trecutului său imens, deputatului Divanurilor Ad-hoc, animatorului de la 48, parlamentarului de sub Cuza care lua de 5-6 ori pe zi cuvântul, făuritorului în parte al Constituției de la 66, al războiului independenței de la 77, figura istorică cea mai semnificati-

vă a timpului, cu cel mai cald patriotism, patriotism care fusese înăbușit cele două veacuri și izbucnise, începând cu Tudor Vladimirescu, devenind o religie a generației lui Brătianu.

Acum el lua cuvântul mai rar, vorbea cu glasul cam stins, așa că toată Camera venea din bănci în fața băncii ministeriale ca să-l asculte cu un respect ce părea o evlavie.

În capul celei dintâi bănci a deputaților din dreapta, era Mihail Kogălniceanu, care ca și Brătianu ducea pe umerii lui un trecut

Pe Calea Victoriei la finele veacului trecut; în p. 78: autorul Icoanelor de lumină

ilustru enorm. Ca om politic el înfățișa momentele cele mai mărețe din istoria parlamentarismului nostru. Prin covârșitoarea lui inteligență, prin exuberanța temperamentului său, prin puterea sa de muncă, prin vioiciunea impresiilor sale, el alcătui un tip aparte, putându-se asemana cu o plantă rară în mijlocul florei din epoca și țara sa. Dânsul fusese sufletul mișcării de la 48 din Moldova, sufletul Unirii celor două Principate, iubitorul și colecționarul de artă clasică, unicul poate până astăzi în gradul lui, omul care a împroprietat pe țărani, omul lui 2 mai [Magazin istoric, nr. 1,2/1990]. El a publicat pentru întâia oară Letopiseștele Moldovei și a fondat și scris interesanta și valoroasa gazetă *Steaua Dunării*.

Cu figura plină, impetuoasă, cu fața și capul radind scânteii, cu atitudinea dreaptă și bărbătească, cu elocvența lui extraordinară, el avea o acțiune magică.

Discursurile lui în Divanul Ad-hoc, celebrul lui discurs la alegerea lui Cuza, aceea capodoperă de elocvență și de cugetare, discursul lui funebru de la înmormântarea lui Cuza în fața Elenei Doamna și a miilor de țărani îngenunchiați, sunt bucăți oratorice vrednice de a figura în antologiile universale [Magazin istoric, nr. 5/1993]...

O altă figură a acelei generații era președintele Camerei, bătrânul C.A. Rosetti, fondatorul gazetei *Românul* în '57, luptătorul neobosit pentru întregirea patriei, apostolul propovăduitor al egalității și înfrățirii, nestrămutatul apărător a tot ce era bun, drept și priincios mersului nostru înainte, patriotul democrat care luase parte și el alături de Brătianu la mișcarea de la 1848 ca și la actul Unirii Principatelor, admiratorul frumosului, care inaugura critica dramatică.

Dispozițiile lui testamentare se terminau cu fraza: „Am luptat cu putere pentru naționalitate și libertate, dar fără nici un pic de ură pentru oricine. Rog pe cel pe cari

i-am combătut, să mă ierte că nu ura ci iubirea m-a făcut să-i combat". El recomandă după aceea fiilor săi: „de a iubi poporul și pe țărani și de a lucra pentru fericirea tuturor”...

Mai toți acești frunțași ai politicii românești aveau riposta promptă și spirituală, când erau întreruși fără rost în cuvântările lor. Kogălniceanu întrerup odată de cineva din majoritate, care-i strigă:

— Ai făcut pe 2 mai.

— Ba bine că era să-l faci d-ta, răspostă el, și întorcându-se către banca ministrilor:

— Văd că dacă în partidul d-voastră boii n-au limbă, vi-țeei fac destul zgomot.

Carp întrerupt de Triandafil, care îi zise:

— Când vei deveni conservator sincer, îmi voi pleca capul.

— N-am ce face cu capul d-tale, răspunse Carp.

Delavrancea, întrerupt de Beizadea Grigore, care observa că e prea lung discursul lui, să vie la concluzii:

— Mă supui dinaintea perilor albi ai d-lui Sturza, ripostă el, în răsul Camerei, fiindcă Beizadea Grigore avea părul oxigenat.

Și așa și alții.

Iată falanga oamenilor ale căror talente și caractere ar fi putut ilustra paginile istoriei oricărei țări apusene.

Personalitățile celor mai mulți dintre ei, Brătienii, Kogălniceanu, Rosetti, Lahovary, Take Ionescu, au revenit după moarte în mijlocul nostru în statui de bronz ne pieritor, iar ecoul numelui fiecăruia va răsună în decursul vremii, ca o legendă frumoasă a trecutului.

La colțul Căii Victoriei cu strada Regală, sub Hotel Broft, postau Lionii Bucureștilor, tineri Don Juani, care, cu mâna la muștați, sorbeau cu ochii frumusețile trecătoare.

Tot pe Calea Victoriei, spre ora amurgului, în zilele de lucru, vedeai din distanță în distanță, trăsuri cu deputații ce se întorceau din Dealul

Mitropoliei, uneori câte doi, trei: Eugen Stănescu, singur, învelit în tartan veră și iarnă, Nicu Filipescu, vorbind agitat tovarășului din trăsură, Dinca Schileru, în costum național, Carp, în fundul trăsurii, cu coșul ridicat, căruia nu-i vedeai decât dunga de la palăria înaltă și monoculul. Brătianu însă nu. El venea pe jos prin piața Bibescu și pe la Sf. Gheorghe, însoțit totdeauna de Pană Buescu în redingotă și cravată albă; până acasă, modesta lui casă, simplu parter cu vreo patru ferestre la drum, din strada Colții, în fața cazărnilor jandarmilor, prin curtea căreia trecea să se ducă la Ministerul de interne, mai ales când voia să se ferească de cei ce-l importunau cerându-i slujbe. În privința asta, răsând odată, el spunea pe culoarul Camerei cum cineva din stradă l-a urmărit și în curtea jandarmilor:

— Ce vrei d-ta, domnule, îl întrebă Brătianu.

— Vreau o slujbă cât de mică, domnule ministru.

— Ei, ce poți d-ta să ocupi, ce știi, ce poți face?

— Aș putea, domnule prim ministru, să mă țin și eu după o muzică, c-un beționar în mână, ca cel de la Ateneul...

De la Ministerul de finanțe înainte, Calea Victoriei lua aspectul unei străzi aristocratice, unde apăreau la distanțe locuințele sumptuoase ale celor mai însemnate personalități: Casa Monteoru, refăcută de arhitectul Mincu, cu decorații de pictorul Mirea, Casa Cesianu, cu o grădină imensă, unde astăzi e Academia Română, Casa Aristid Pascal, dispărută, iar cu grădină mare, Casa Vernescu, astăzi Ministerul de industrie și comerț, locuința fostului prim ministru Gh. Vernescu, restaurată de Micu, cu plafonuri de Mirea, ceva mai departe, pe dreapta, Casa general Manu, fost prim ministru, înconjurată de grădini, Casa Cantacuzino, făcută de arhitectul Berindei, cu plafonuri de Mirea, locuită de fostul prim ministru și șef al conservatorilor, acum sediul

(Continuare în p. 83)

LA CAIRO, ÎN MUZEUL EGIPTEAN

Cairo, Gizeh, Assuan, Kom Ombo, Edfu, Esna, Karnak, Luxor, Valea Regilor...

În iunie 1967 citeam în *Magazin istoric* un reportaj despre Valea Regilor. Aveam 19 ani, șovăiam pe o potecă de viață și printre multele fascinații ale vârstei mele de atunci erau și cele ale Egiptului faraonic. Nu-mi imaginam, însă că voi ajunge cândva să lucrez în redacția *Magazin istoric* și, cu atât mai mult, că voi pași vreodată prin Valea Regilor.

Și totuși... Această pălpăire a flăcării noastre pe care o numim Destin a făcut să fie și astfel: iată-mă, deci, în miezul unei nopți dintr-un început de noiembrie al anului trecut, ieșind din aeroportul din Cairo și îndreptându-mă spre autobuzul *Rainbow Tours* care avea să mă poarte, timp de o săptămână, prin ținuturile faraonilor. Eram în Egipt, corespondent al revistei *Magazin istoric*, în a cărei redacție lucram, de peste două decenii...

La capătul acestei călătorii documentare - în programul căreia au fost vizitate Piramidele și Sfînxul de la Gizeh, Assuanul cu vestigiile din Insula Elefantina, Templul din Kom Ombo al zeului Crocodil (Sobek), Templul zeului Horus de la Edfu (cel mai bine conservat templu din întregul Egipt), Templul de la Esna al zeului Hnum, berbecul dător de viață, ansamblu de temple de la Karnak (gigantică împreunăre a Pietrei cu Omul și cu Vesnicia), Luxorul cu Templul „stăpânului zeilor”, Amon (dar și cu Winter Palace, hotelul din filmul *Moarte pe Nil*), Valea Regilor, cu peisajul ei selenar (nu plouă niciodată aici!) - iată-mă în Muzeul egiptean din Cairo, trecând din sală în sală, copleșit de emoție, dar și de un adânc sentiment pe care nu-l pot numi altfel decât al *reîntâlnirii*. Am permanent senzația că revăd vechi cunoștințe, prieteni de demult, că negurile viselor de odinioară se intrupează acum, precum, în poveștile din *1001 de nopți*, duhurile capătău materialitate la simpla rostire a unor cuvinte.

Mă reîntâlnesc, deci, cu Scribul din Sakkara, cu statueta lui Sesostris I, cu prințul Rahotep și soția sa Nofet, cu „Seicul el Beled”, cu statuile lui Ramses II, Senusret I, Senusret III (și cu bărcile ce au fost folosite la funerariile acestuia), cu statuia de diorit a lui Kefren (în a cărei piramidă am intrat, coborând și urcând pe brânci tunelul spre camera sa mortuară), cu mumiile lui Ramses II sau cea a unui câine, cu melancolicele chipuri din Fayum sau cu vestite papirusuri sau cu...

Trec printre sute și sute, mii și mii de expozate reunite în sălile și sub vitrinele acestui Muzeu (clădire construită în 1900, cu senzația că mă aflu într-un fascinant bazar - al Istoriei).

În această aglomerare de relicve - de la imense statui faraonice până la neînsemnate

accesorii vestimentare sau (chiar!) „tronuri” de toaletă - timpul parcă se dilată, făcând trecutul să ne vină aproape, iar prezentul nostru să se piardă în trecut pe o zare de Orizont himeric. Ei încă sunt, iar Noi parcă am fost cândva.

Am avut acest sentiment al comuniunii în și peste timp intrând în sala (modestă încăpere prăfuită, cu miros de motorină, cum ar fi sala de așteptare a unei autogări dintr-un târg de câmpie) unde se află cele două sicrie și masca mortuară ale lui Tutankamon.

I-a fost dat acestui, în fond, neînsemnat faraon, mort după nici nouă ani de domnie și când nu împlinise încă 20 de ani, să aducă până la noi de peste timp cea mai completă imagine a ceea ce însemna un mormânt faraonic. Descoperit în 1922 de către Howard Carter (1873-1939), mormântul lui Tutankamon s-a dovedit a fi singurul care scăpase neafectat dintre cele câteva zeci de lăcașuri de veci din Valea Regilor. Comorile sale sunt astăzi admirate în Muzeul din Cairo. Catalogul-ghid al acestui muzeu înregistrează 1 703 exponate provenite din mormântul micului faraon; de la cel de-al treilea sicriu al său (cel în care se afla corpul mumificat) de peste 110 kg aur masiv, tronul său, diferite statueti, obiecte de cult ș.a. până la semințe de felurite plante.

...În încăperea cu masca funerară și cele două sicrie antropoide ale lui Tutankamon, ferestrele erau deschise; Zumzetul vizitatorilor se amesteca cu forfota orașului, cu claxoanele mașinilor gonind pe podul de peste Nil aflat în apropiere, cu strigătele vânzătorilor de pe ulicioarele din preajmă, cu foșnetul palmierilor. În tot acest susur de viață, micul faraon, așa cum îl închisese meșterul din urmă cu peste 3 000 de ani în reprezentarea din sicriul aurit, cu brațele încrucișate pe piept și în mâini cu semnele regalității, zămea senin, cu ochii larg deschiși, cu privirea dusă într-o depărtare fără sfârșit.

Am stat și l-am privit îndelung, am ieșit și-am revenit de câteva ori în acea sală, vroiam să plec și mă întorceam, fascinat și nedumerit, intrigat, dar și copleșit de liniște.

Micul faraon, cu zămbetul și privirea lui pierdute dincolo de Timp, veghea parcă dunga aceluia Orizont în care trecutul și prezentul se contopesc în cursul fără de început și sfârșit al Istoriei.

Privindu-l, mi se părea că încep să înțeleg cât de depărtat este Osiris și cât de greu este să roștești la judecata lui, așa cum cere *Cartea morților*: „Sunt pur, sunt pur, sunt pur, sunt pur!” ■

Ioan LĂCUSTĂ

La 16 aprilie 1917, generalul Georges Robert Nivelle, comandant-suprem al armatei franceze, a declanșat ofensiva de la Chemin des Dames — la 100 km de Paris —, în ciuda opoziției celei mai mari părți a ofițerilor și, în particular, a generalului Philippe Pétain. Prost pregătită, operația a eșuat: s-a soldat cu enorme pierderi umane și a descurajat moralul trupelor. Destituit la 15 mai, Nivelle a fost înlocuit prin Pétain, care a știut să restabilească ordinea și încrederea în rândurile soldaților.

Pentru majoritatea francezilor, catastrofa cu care s-a încheiat ofensiva de primăvară a anului 1917 împotriva germanilor a rămas o enigmă totală. Deturnând atenția de la erorile comise de militari, presa națională a propagat o adevărată isterie a spionajului. „Masacrul lui Nivelle” nu și-a găsit decât o singură explicație: trădarea.

Într-adevăr, generalul german Erich von Ludendorff fusese foarte bine informat despre intențiile lui Nivelle. Dar sursa informațiilor sale nu fusese spionii, ci... Nivelle în persoană, care transmisese toate detaliile operației aflate în pregătire — de fapt, secret de stat —, până la cea mai mică unitate. De pildă, cu puțin timp înainte de ofensivă, germanii au găsit documente importante în buzunarul unui ofițer ucis, iar chiar în ajunul operației, alte acte — asupra cadavrelor unui plutonier-major. De altfel, cam de prin februarie 1917, în toate cafenelele Parisului se vorbea despre o ofensivă iminentă.

Una dintre cele mai cunoscute victime ale spionomaniei a fost dansatoarea olandeză Mata Hari, celebra curtezană a veacului nostru (*Magazin istoric*, nr. 9/1967, 8/1983). Din punctul de vedere al ju-

A fost Mata Hari spioană?

ISTORIE ȘI MISTIFICARE

risprudenței contemporane, procesul, judecarea, sentința și execuția ei, la 15 octombrie 1917, pentru spionaj, reprezintă un asasinat juridic, se afirmă recent în publicația *Die Zeit*, ce apare la Hamburg.

Ura nutrită față de persoana ei era atât de puternică, încât, după execuție, superbul ei corp, atât de admirat de mii de oameni, a fost ciopârțit pe o masă de disecție din Sorbona. Mata Hari a devenit un țap ispășitor, un obiect de manevre politice, iar procesul — un fel de „vânătoare de vrăjitoare”. Imensa ostilitate abătută asupra ei avea, de fapt, o explicație: înainte de război se crease artificial o atmosferă de respingere a străinilor, care condusesese automat în Franța spre excese naționaliste.

În timpul procesului nu s-a găsit măcar o persoană care să vină în sprijinul acuzatei. Toți acei bărbați care înainte se împăunau a-i fi cunoștințe apropiate, nici nu au mai vrut să audă de ea, când a fost învinuită de spionaj. Colecția sa de cărți de vizită, cu nume de militari, diplomați, oameni de afaceri, negustori de arme, miniștri, membri ai caselor regale, s-a transformat într-un adevărat exploziv politic. În acele vremuri grele, în care nu lipsea atmosfera de isterie, nimeni nu s-a gândit să-i condamne, alături de spioană, și pe posibii ei informatori, voluntari sau involuntari.

Mata Hari — spioana este o imagine plasmuită de serviciile secrete — franceze, germane și engleze. Mata Hari-dansatoarea misterioasă, exotica, este o imagine creată de societatea pariziană. Și, orice s-a spus despre ea, Mata Hari a contribuit personal, cu voluptate chiar, la mistificarea propriei imagini, prin fiecare interviu

acordat. Personalitatea ei reală se pierde între atâtea plăsmuiți și mituri.

În epocă, nu a fost înțeleasă; era o femeie dominică de independență din punct de vedere economic, pe care relația cu bărbatul o interesa din pură plăcere, nu pentru bani. Și, ca orice lucru de neînțeles, a trezit antipatie și teamă. Acuzatorul ei, locotenentul Morne, a declarat la proces: „Este pur și simplu incredibil cât rău a pricinuit această femeie! Ea poartă răspunderea pentru moartea a peste 50 000 soldați francezi”. Singura frază rostită în „apărarea” sa a fost aceea că era prea proastă pentru a fi spioană. De fapt, soarta i-a fost marcată de dragostea ei pentru uniforma militară.

Cariera ei de dansatoare a durat numai doi ani. Încă din 1907, a luat sfârșit. Trupa lui Serghei Diaghilev, temperamentul Isadorei Duncan au revoluționat baletul. Pentru Mata Hari era sfârșitul unui vis frumos. Începea cariera de curtezană, de care este legată și activitatea de spioană.

Mata Hari s-a stabilit la Berlin, devenind, la început, iubita unui locotenent, care i-a construit o impunătoare casă, unde avea să primească ulterior conți, pe ginerele Kaiserului Wilhelm, pe fratele lui etc. etc. etc.

În 1914, la începutul războiului, Mata Hari a reușit cu greu să fugă în Olanda, dar, acolo, viața alături de un ofițer i s-a părut plictisitoare. A vrut să revină la Paris, unde locuise înainte de război. În acest moment a intrat în legătură cu un ofițer de informații. Au urmat multe călătorii în diferite orașe europene: Haga, Madrid, Londra și din nou Paris, unde va cădea victimă acuzațiilor, până astăzi puse la îndoială. La 13 februarie 1917, a fost arestată, iar când situația militară a Franței a început să se înrăutățească, Mata Hari a pătuit.

F. D.

ICOANE DE LUMINĂ

(Urmare din p. 80)

Consiliului de Miniștri.

Din Piața Victoriei începea Șoseaua, cu Monetăria Statului, pe stânga, în care într-un moment dat se afla Școala de arte frumoase. Mai încolo Casa Beizadelei Mitică Ghica pe dreapta, astăzi sanatoriul Elisabeta; lângă ea, în umbra arborilor, templul grecesc, locuința lui Kogălniceanu, în care era și muzeul lui.

Duminica, odată cu primăvara, începeau cursele de cai, fondate și susținute de Alexandru Marghiloman și unde lumea și îndeosebi cucoanele veneau în toalete elegante, făcute într-adins pentru ocazie. La hipodrom aveau loc încă și ieșirile pe teren, ca duelurile: Fleva-Pherechide, Stănescu-Maioreșcu. Către apusul soarelui în lunile calde, plimbarea pe răcoare la șosea, în mirosul îmbătător al florilor de tei, era un curat pelerinaj zilnic al bucureștenilor. Încă din Calea Victoriei se vedeau trăsurile și echipajele luxoase unul după altul, îndreptându-se într-acolo, unde, ajunse, ele mergeau la trap viu, întorcându-se pe partea stângă la pas. Cele mai pompoase și mai bizare erau acele ale lui Mișu Șutu, cu arnăuți în fustanelă în coada trăsului, a lui Fănică Bellu, calească mare cu roțile gaibene, în care se plimba adesea „Sufletețul Maichii”, apoi a lui Fleva, cu troteeii lui de rasă, mânați de el. Printre ele, ținându-se lanț, alte trăsuri de casă, birjele muscalilor cu cai negri rușești cu cozile lungi, trăsurile unor femei galante, docare negustorești, care ieșeau din fundul mahalalelor, câte un muscal călare pe o jucărie cu două roate, lângă coada calului, mănând un trotee ce părea că mănâncă pământ, și pe dreapta cavalcadele.

Bâncile erau pline de pietoni, privind defileul echipajelor, ascultând muzica de la Bufet. La spatele lor, pe că-

rări adumbrate de crengi, idile... Mai în fund câte un vișător plimbându-se în farmecul tăcerii. Între Rod-poit și hipodrom era partea de la șosea în care muscalii se întreceau între dâșii în trapul furios al cailor.

Prin lunete mai și iunie erau bătăile cu flori de la Șosea, cele mai frumoase și mai însuflețite sărbători. Vehiculele felurite soseau împodobite cu flori, caii cu hamurile și coamele cu flori, trăsurile de la roți și până la aripi și coșuri, toate într-o profunzie de flori, așa că persoanele din trăsura, cu deosebire femeile, găsite cu rochii colorate de sărbătoare, păreau că stau în niște cuiburi de flori.

Dinaintea fiecăruia în trăsura era un coșuleț plin de flori, armele bătăliei. Doamnele ca și domnii care se întâlneau cu cunoscuți, ba și cu necunoscuți, aruncau cu flori unii în alții răzând zgomotos. Bătaia ținea o oră și mai bine, pe o vreme admirabilă, sub un cer de safir cu raze de purpură; după care tot câmpul luptei, de-a lungul șoselei, rămânea colorat, ca un nesfârșit covor de flori, răspândit în aerul blând al înserării, un parfum suav. Petrecerea avea un caracter de o rară veselie și era semnul unei bune stări a locuitorilor Bucureștiului, care făceau cheltuieli însemnate, întrecându-se în împodobirea trăsurilor lor.

Privind-o, bătaia cu flori avea darul de a te duce cu gândul la timpul fericit, când idealul sublim al păcii va domni între oameni și când o distracție veselă și frățească va putea înlocui ororile războaielor de astăzi.

În același timp prin delicatețea ei și fără știrea celor ce aruncau cu flori în femei, bătaia cu flori amintea gingașă și frumoasă vorbă arabă: „Să nu bați femeia niciodată, decât doar c-o floare”.

Prezentare și selecție
Ioan LACUSTA

ION CODRU DRĂGUȘANU ÎN SLUJBA LIMBII ROMÂNE

NICOLAE CODREA

În toamna anului trecut, la 9 noiembrie și 26 octombrie, s-au împlinit 176 ani de la nașterea și 109 ani de la trecerea în neființă a scriitorului și patriotului Ion Codru Drăgușanu. Cu aceste date în minte, voi evoca un moment mai puțin cunoscut, dar deosebit de semnificativ, din viața lui. Este vorba despre străduințele sale pentru a obține recunoașterea limbii române ca limbă oficială în districtul Făgăraș, în urma schimbării regimului politic al Transilvaniei impusă prin Diploma imperială din 20 octombrie 1860. Această diplomă care marca trecerea de la absolutism la guvernarea constituțională („regimul liberal” din anii 1860-1867), prevedea, între altele: „Pentru întrebuintarea diferitelor limbi ale țării ca limbi oficiale... trebuie să se țină regula ca, atât comunele urbane, cât și cele rurale, de toate naționalitățile și confesiunile marelui Meu Principat Transilvan, le stă în liberă și deplină voie a-și alege limba oficială pentru treburile lor comunale, eclesiastice și școlare. Mai departe, trebuie să rămână în viață fiecare ca, în dezbaterile și adunările de comitate, orașe și comune, să se vorbească în oricare limbă îndătinată în țară”.

În cunoscuta sa lucrare în opt volume *Cartea de aur*, T.V. Păcățian, comentând conținutul diplomei din octombrie 1860, evidențiază faptul că sintagma „Marele Meu Principat Transilvan” anula de fapt hotărârea din 1848 a Dietei din Cluj, care, împotriva dorinței românilor, hotărâse unirea Transilvaniei cu Ungaria. Iar dispoziția de a „se lua în cuvințioasă socotină națiunile și confesiunile... care mai înainte n-au fost reprezentate nicidecum — continua T.V. Păcățian —, înseamnă scoaterea națiunii române din Ardeal din seculară și vitregă stare de simplă națiune tolerată”. Cât privește referirea la limbă, aceasta trebuia interpretată ca „limba însemnând națiunea”, iar alegerea limbii române ca limbă oficială în districtele cu populație majoritară românească — multe la număr —, evidențiază caracterul românesc al Ardealului.

În amintita sa lucrare, T.V. Pă-

cățian a făcut numeroase referiri la acțiunile românilor din districtul Făgăraș pentru transpunerea în practică a prevederilor diplomei imperiale cu referire la limba oficială. Astfel, este amintită constituirea unei delegații compusă din Gh. Strâmbu Șincanul — nobil, Ion Codru Drăgușanu — nobil și I. Roman — fiscal districtual, pe care Adunarea generală a districtului a însărcinat-o, în ziua de 18 iulie 1861, cu redactarea unui memoriu („rogare”) ce urma a fi depus la „poala Tronului”. Memoriul începea prin exprimarea recunoștinței față de împărat pentru bunăvoința de a numi în funcția de căpitan suprem a unei persoane de „sânge român” (Ion Bran de Lehmeny) și condanna reaua credință a conducerii clujene, care „favorizează... numai elementul maghiar din care, spre marea daună a Națiunii noastre române, este compusă aproape exclusiv”. Rogarea argumenta apoi pe puncte dreptul românilor din districtul Făgăraș la folosirea limbii proprii. Se aduceau argumente de natură demografică (din 65 de comune, 62 erau românești, iar populația era compusă din 70 000 de români și numai 3 000 de sași și unguri) și economică (terenul agricol aparținea în proporție de 90% românilor și numai 10% neromânilor), iar limba română era vorbită cu preponderență în tot districtul, fiind cunoscută și de ceilalți locuitori. Nicidecum maghiara nu fusese limbă oficială, în timpul regimurilor grănicerești limba oficială era cea germană.

După ce enumera șicanele și obstrucțiile autorităților centrale care încercau să impună limba ungură ca limbă oficială, făgărășenii cereau în memoriul lor ca „Maiestatea Sa să ia în considerare dreapta noastră cauză și a demanda expres ca îndată Cancelaria Alicică Transilvană, unde concluziile noastre se află în pertractare și al cărei șef deja ne dăte răspuns negativ, să aștearnă cele concluse Maiestății Tale spre grațioasă întărire, ca să ni se poată împărtăși rezultatul pe care suntem însărcinați a-l aștepta aici în Viena”.

Un comunicat al Curții imperiale din 5 august 1861 anunța că

„Maiestatea Sa, luând în primire rogarea, a răspuns delegației făgărășene: „Lucrul acesta mi este cu totul necunoscut, dar voi da ordin să mi se prezinte actele, apoi voi decide în cauza dumneavoastră conform dreptății”. „Lucrul cu totul necunoscut” la care se referea comunicatul imperial era comportamentul abuziv al forurilor conducătoare din Cluj.

Demersul delegației făgărășene a avut un rezultat pozitiv, ilustrat și de faptul că la data de 27 august 1861, Ion Codru Drăgușanu a fost ales în funcția de vice-căpitan (cea mai înaltă funcție de „amplouat ales”, cum preciza *Gazeta de Transilvania*, nr. 2/1872). În același spirit trebuie interpretată și declarația lui I. Codru Drăgușanu din 1864, care aprecia că „de acum, de când districtul Făgărașului s-a restaurat, a căpătat oficiali publici mai toți români și se servește de limbă națională română”.

T.V. Păcățian amintește în lucrarea sa și despre adunările publice din 16 aprilie și 3 mai 1861, la care românii „veniseră sub steagul național, pe care era înscris „Limbă” și aveau cocarde la pălărie tot cu inscripția „Limbă”. Scandau lozina: „Nu suferim altă limbă, mai bine murim” și cântau *Deșteaptă-te, române*”. O formă de manifestare mai puțin obișnuită în acele vremuri, care fusese sugerată desigur de Ion Codru Drăgușanu, fost comisar de propagandă al guvernului revoluționar din 1848 în Țara Românească. El se bucura de mare popularitate în rândul țăranilor făgărășeni care au și decis alegerea lui în funcția de vice-căpitan, pe care a deținut-o din 1861 până în 1878. Despre modul în care a înțeles să-și îndeplinească misiunea ce-i revenea în această calitate, semnificativă ni se pare declarația făcută în fața sinodului bisericii ortodoxe din Făgăraș (1869): „Este sacra obligațiune ca o corporațiune publică purceasă din sânul unei comunități, ca pentru această comunitate... să lucrăm între marginile putinței, cu toată ardoarea și să punem și noi măcar o piatră mică la noul edificiu ce să va ridica în timpul mării noastre naționale”.

— Chiar sunt obligat să acord audiență tuturor dansatoarelor ambulante care trec prin Bavaria?

— Scuze, Sire, a insistat aghiotantul regal, dar aceasta chiar că merită osteneala. A fost bine primită la Curțile surorilor Majestății Voastre, reginele Prusiei și Saxei, la cea a împăratului Rusiei. Vă cere permisiunea să danseze aici, la München.

În acest moment, iritată de îndelunga antecameră, solicitanta a intrat intempestiv în sala tronului. Regele a rămas fără glas, iar aghiotantul s-a retras discret, diplomatic. Se pare că audiența a durat mult.

Mai târziu — de fapt, prea târziu — suveranul bavarez avea să-și dea seamă că pasiunea pentru această femeie l-a condus la pierderea tronului, pe care îl stăpânise aproape 25 de ani.

La marginea istoriei mari, mica istorie oferă subiecte de meditație despre influența femeilor și a dragostei asupra evoluției unor state.

LUDOVIC I AL BAVARIEI — LOLA MONTEZ

FLORENTINA DOLGHIN

„Se povestea că Sfântul Petru, întredeschizând ușa Raiului, a întrebat: — Cine ești? — Ludovic I, regele Bavariei. Așteaptă o clipă (și întorcându-se înăuntru): E regele Bavariei; ascundeți pe cele unsprezece mii de fecioare!”

(Petru Dumitriu, Nocturnă în München)

Lordul se răzbună

Dar cine era impetuoasa dansatoare? Născută în 1818 (ea afirma în 1824, la Lime-
rick în Irlanda), Maria-Dolo-
res-Eliza Gilbert era fiica
unui nobil irlandez și — se
pare — al unei descendente
dintr-o familie spaniolă no-
bilă. Când tatăl ei murise,
Lola (diminutiv de la Dolo-
res) avea numai 6 ani. Mama
ei se recăsătorise — la câteva
săptămâni după moartea so-
țului — cu cel mai bun prieten
al acestuia, după care cei
doi trimiseseră fetița în Eu-
ropa, în îngrijirea bunicii.
La 14 ani, Lola a aflat că fu-
sese logodită de mama ei cu
Sir Abraham Lumly, judecă-
tor la Curtea supremă a In-
diei. Era un bărbat de 60 de
ani, respingător, dar putred
de bogat. Lola nici nu a vrut
să audă de el. Cu cele 1 000
livre permise de la tatăl vitreg
și cu banii obținuți din vânza-
rea unor bijuterii, tânăra s-a
instalat într-un apartament
luxos din Londra, devenit cu-
rând unul dintre cele mai
frecventate saloane de către
tinerii aristocrați bogați ai
Capitalei.

«*Un scurt timp, Lola — slu-
jită de un fizic atrăgător și de
un caracter ce nu-i dădea
voie să capituleze — a în-
ceput să ia lecții de dans, cu
un profesor spaniol. Într-o
seară a fost remarcată, pen-
tru frumusețea ei, de un oa-
recare lord Ranelagh, care
s-a oferit să-i „încurajeze”
cariera teatrală, evident, în
schimbul obșnuirilor mani-
festări de recunoștință. Dar
Lola nu se vindea — și, vom
vedea, nu se va vinde nicio-
dată — unui bărbat care îi re-
pugna din punct de vedere fi-
zic. „Aveți dinții prea lungi,
sunteți prea bătrân și prea
urât”, i-a declarat ea fără me-
najamente, nobilului.*

Acest curaj avea să o coste
însă. Profund vexat, aristo-
cratul a jurat să se răzbune.
Și s-a răzbunat. În ziua debu-
tului ei la Teatrul regal din
Londra, unde executa un nu-
mar de dans spaniol, lojile
erau pline de personalități:
regele Hanovrei, ducesa de
Kent, ducele și ducesa de

Cambridge și... lordul Rane-
lagh. Deși dansul ei a plăcut
spectatorilor, lordul a început
să fluiera și, după el, în-
cet-încet, toată sala. Cariera
Lolei părea compromisă. Dar
cu firea ei de luptătoare nu
se putea da bătută. A plecat
pe continent, unde pentru a
se întreține a cântat pe stră-
zile Bruxelles-ului.

Fizicul ei nu a trecut mult
timp neobservat. Primul suc-
ces l-a înregistrat la Teatrul
regal din Dresda, unde l-a
cunoscut pe Franz Liszt, pia-
nistul și compozitorul favorit
al curții din Saxa. Legătura
lor, romantică, nu a durat
mult, pentru că tânăra a ple-
cat la Berlin, apoi la Varșovia
și, în fine, în Franța în cău-
tea altor succese și aventuri.
A iubit-o Alexandre Dumas,
apoi un tânăr ziarist parizian,
care a fost ucis în duel, după
ce-i lăsase ei prin testament
toată averea. Cu acești bani
Lola a purces la asaltul Bava-
riei.

Regele Ludovic I, pe atunci
în vârstă de 60 ani, făcuse
din țara sa unul din centrele
intellectuale și artistice ale
Europei, iar din München
„Atena de pe Isar”, oraș cu
importante monumente neo-
clasice. Recunoscut mecenat
al istoriei germane, ambițios,
dornic de o politică indepen-
dentă între Austria și Prusia,
filoelen, ceea ce îl adusese
neîncrederea lui Metternich
și simpatia tineretului, culti-
vat, el însuși poet, rafinat iu-
bitor de artă, Ludovic I nu
era deloc compatibil cu servi-
tuțile monarhiei constituțio-
nale: începând din 1831 el a
guvernât autoritar, fără să
țină seama de Dietă, intrând
în conflict cu liberalii.

25 septembrie 1846. Este
ziua când Lola a așteptat în
anticamera regală, prezen-
tându-se atât de puțin proto-
colar suveranului. Cerase au-
diență pentru a se plânga că
era persecutată. I se repro-
șase, fără temei, afirma ea,
lipsa formației clasice, vizi-
bilă în maniera de dans.
După multe repetiții, Lola a
debutat într-un rol episodic
pe scena Operei din Mün-
chen, beneficiind — o știa
toată audiența — de înalta

protecție regală. Publicul,
compus în cea mai mare
parte din membrii Curții și
din personalități de marcă ale
societății müncheneze, a în-
țeles că monarhul „își impu-
nea” dansatoarea, deci și-a
mascacat cu grațioasă ostilitate.
După spectacol, curtezana,
conștientă de fiasco, a fost
condusă în trăsura regală la
palat, unde s-a aruncat dis-
perată în brațele lui Ludovic
I, impresionat de suferința ei.

Regele o iubea. Era un lu-
cru cert. Vroia ca frumusețea
ei să fie omagiată. Cum o pu-
tea ajuta el? La următoarea
reprezentare, Lola va dansa
în fața unei audiențe com-
puse exclusiv din polițiști în
civil, cu sarcina de a o ova-
ționa îndelung. Apoi suvera-
nul i-a oferit un cadou pe
măsura frumuseții ei: un su-
perb hotel particular, cu
două etaje, construit sub su-
pravegherea Majestății Sale,
care asistase personal la am-
plasarea mobilierului. Colo-
ane de marmură, balcoane
de fier forjat, o grădină înflo-
ritoare, sumptuoase opere de
artă, apartamente regale vor
constitui un veritabil „cuib al
dragoștei”, pe care îl vor de-
numi „Furstenerried”. Lola
Montez avea în sfârșit palatul
ei.

Metresa „oficială” a monar-
hului traversa acum perioada
ei de supremă strălucire. Re-
gele nu-i mai putea refuza ni-
mic. Devenise o persoană ex-
trem de influentă la Curte.
Curând va ajunge — la insis-
tențele ei — contesă de
Landsfeld și baroană de Ro-
senenthal. Cu toate domeniile
afereite acestor titluri. Într-o
zi însă, pe prima pagină a
unui cotidian a apărut o cari-
catură ce-i reprezenta pe fa-
vorita regală în costum spa-
niol, cu fusta până la ge-
nunchi și un picior ridicat, și
pe monarh travestit în măgar,
prosternat la picioarele ei.

Urmat anchete ordonate
de Ludovic I, tragerea la răs-
pundere a șefului Poliției și,
odată cu acestea, vești noi
despre starea de spirit a mul-
țimii. Ludovic I a aflat astfel
că, în ajun, studenții arseră ef-
igia Lolei Montez în curtea
facultății. El a ordonat atunci

— tot la presiunile iubitei sale — să se percheziționeze peste tot pentru a se găsi imprimeria ziarului. Imprudentă, Lola i-a cerut suveranului demisia imediată a șefului Poliției. Era o măsură impopulară, la care Ludovic I s-a hotărât cu greu, dar s-a hotărât.

Metternich intervine

Anul 1848. Munchenul, ca întreaga Europă, clocotea de mișcări revoluționare. Metresa oficială — al cărei căpșor nu fusese străbătut nici de cea mai vagă idee politică — devenise deodată simbolul odios unui regim putred, ce trebuia prăbușit. În numele poporului bavarez, într-o audiență istorică, la 11 februarie 1848, prințul Carol d'Abel l-a abjurat pe rege să o îndepărteze din entourage-ul lui pe femeia ce îl deturcase de la misiunea lui. Ludovic a refuzat categoric. A urmat un dialog violent, la capătul căruia vizitatorul, concediat fără menajamente, a plecat de la rege convins că Majestatea Sa era posedată de un demon.

Înaltii demnitari ai regatului vedeau în metresă tot ce era mai rău, o socoteau chiar agent străin, ce avea misiunea de a semăna tulburări în țara lor. Ei au socotit de cuviință să o înștiințeze despre rătăcirile lui Ludovic I pe Carolina de Wittelsbach, sora lui Ludovic I și soția împăratului Austriei. Aceasta l-a convocat în grabă pe prințul Metternich, care arbitra Europa la ora aceea. El a trimis un om pe lângă Lola Montez, să-i amintească despre sfârșitul lui Ludovic XVI și al Mariei Antoaneta, nașul și nașa lui Ludovic I. Dar Lola nu s-a lăsat impresionată. A refuzat chiar o ofertă în multe lire sterline, pentru a părăsi Bavaria.

Spiritele erau însă încinse. Revoluționarii nu cedau. Mulțimea a pornit spre palatul curtezanei, l-a luat cu asalt, l-a jefuit și Lola a fost nevoită să părăsească în mare grabă Munchenul, deghizată în țărancă. 13 poliști au condus-o până la frontiera elve-

țiană. Dar, și de data aceasta, nu a acceptat să se dea bătută. La început i-a ordonat valetului să arunce celor adunați în stradă toate dulciurile și zaharicalele pe care le avea în casă, oferite ei de suveran, dar pietrele au obligat-o să se retragă din balcon. Revoluționarii escaladau deja scările.

Pe străzi s-au înălțat bariade. Poporul a amenințat că va asedia palatul regal chiar. Ludovic I a ordonat închiderea Universității, în speranța liniștirii spiritelor. Dar guvernul nu mai putea garanta ordinea. Monarhul i-a văzut pe munchenezi în Piața Regală, gata să treacă la atac. Dacă vroia să își păstreze tronul, el trebuia să se dezică de Lola, să o alunge din regat printr-un decret. Dar el o iubea încă. Mișcările de stradă nu mai puteau fi oprite. Tot ce a putut face regele a fost să abdice în favoarea fiului său, Maximilian II. Era 20 martie 1848.

Pentru Lola Montez Ludovic I pierduse un regat. Ceea ce nu l-a împiedicat, printr-un ultim decret, să-i acorde o pensie substanțială.

După abdicare, el a trăit mai mulți ani în străinătate, mai ales în Italia, murind în februarie 1868. Ce soartă a avut Lola? A continuat să danseze în întreaga lume, viața ei înregistrând o succesiune de sușuri și coborâșuri. În 1849 s-a căsătorit cu locotenentul George Heald, care a murit la scurt timp, după care s-a recăsătorit cu un american din San Francisco, de care apoi a divorțat. Din Statele Unite, unde a organizat și un turneu de conferințe despre modă și dans, Lola Montez a plecat în Australia, unde a stârnit senzație un incident în care a biciuit pe un ziarist ce o criticase. Ultima ei reședință a fost la New York. Acolo a fost atinsă de o paralizie parțială, înainte de Crăciunul anului 1860, iar la 17 ianuarie 1861 a murit, găsindu-și odihna într-un cimetir al orașului. ■

Desene satirizând titlurile de noblete ale proaspetei contese de Landsfeld, Lola Montez

FEBRUARIE
1944

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Pe ecranele Capitalei Jurnalul cinematografic sonor ONC-UFA nr. 100. — jubiliar. Din sumar: Prof. M. Antonescu la sărbătorirea g-ralului Dumitru Popescu, ministrul afacerilor interne; Manifestație antibolșevică la Praga; Generalul aviator de vânătoare Adolf Galland la București; Festivalul muzical al Tineretului premiliitar român și Hitlerjugend la Aro; Școală de box la Paris; Căminul vânzătorilor de ziare din Capitală; Recepție generală la varietelul „Tabarn” din Paris; Hochei pe gheață la arena „Venus”; Feldmaresalul Rommel inspectează fortificațiile Atlanticului.

● „S-a luat — scrie ziarul Curentul — măsura de a se stăvilă mișcarea populației provinciale către București. Măsura își are justificările ei bine întărite. Totuși ținând seama de criza de servitoare ce subzistă încă, venim să rugăm autoritățile în drept să tolereze ca femeile de serviciu intrate la stăpân chiar după data fixată ca limită de autorizație să rămână acolo unde sunt, dacă au toate formele legale perfectate sau în curs de perfectare.

E o categorie de locuitori foarte utilă, care nu numai că nu îngreunează, dar ajută enorm gospodăriilor bucureștene. Măsura să rămână aplicabilă numai servitoarelor vagabonde, adică celor care nu au situația fixată în funcție de stăpân”.

● Comisariatul general

„U nul din obiectivele urmărite de ofensiva sovietică din sectorul de sud al Frontului oriental a fost atins: capul de pod german de la Nicopol și orașul cu același nume, situat pe Niprul inferior, între Zaporje și Cherson, în urma presiunii mari a forțelor sovietice, a trebuit să fie evacuat de trupele germane în seara de 8 februarie. În ajunul evacuării, toate instalațiile militare din zona fostului cap de pod au fost distruse”.

Astfel își începe Romulus Seisănu, semnatul rubricii *Cronica războiului* din ziarul *Curentul* unul din comentariile sale, publicat la 11 februarie 1944. Cu toate strădanile comunicatelor oficiale de a eluda situația reală a desfășurării conflagrației pe Frontul din est, realitatea nu mai poate fi ignorată: trupele sovietice se află în ofensivă, iar armatele germane sunt nevoite să se retragă.

„Lupta din răsărit — este astfel nevoit să recunoască generalul Dittmann, comentator german al războiului — se dă cu un inamic mult superior numeric. Slăbirea fronturilor defensive, de importanță secundară va prileji unele succese sovietelor, dar aceste succese nu vor avea urmări importante. Se va putea întrebuința în curând expresia de «unități de stingere», adică de unități care vor interveni în punctele unde s-au produs incendiile”.

L a 18 februarie, ziarul *Ecol* (director Mircea Grigorescu) începe, sub genericul *Peste inima țării*, un ciclu de reportaje semnate de M.R. Paraschivescu din „satele și regiunile de pe noua frontieră provizorie, care a tăiat inima țării în urma actului de la Viena”.

Aceste reportaje, se arată în editorialul ziarului amintit, vor înfățișa „stările de fapt, condițiile economice și sociale precum și starea de spirit determinate de această schimbare” (referire la anexarea de către Ungaria horthystă a nord-vestului Ardealului, în urma dictatului de la Viena din 30 august 1940).

„Ridicând astăzi problema (repetăm: inexistentă pentru noi, decât pe unele hărți) a frontierelor Ardealului nostru dintotdeauna — menționează ziarul citat — nu înțelegem să întreprindem o operă de învrăjbire și nici să aprindem vechi patimi sau să jignim pe cineva, ci doar să stabilim în conștiința publică adevăratele pietre de hotar ale drepturilor și existenței noastre întemeiate pe date ce nu suferă nici o contradicție și nu înfruntă pe nimeni: viața, nădejdea și voința populară”.

În acest ciclu, sunt publicate reportaje despre Turda, Feleac, Cojocna, Caijan, Bandul de Câmpie etc.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor vremii, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Televizorul...
Ce interesant!

Concurs
de bob
la Sinaia

Acad. Traian Săvulescu evocă în revista *Convorbiri literare* figura fostului președinte al Academiei Române, Ion Simionescu, încetat din viață în ianuarie 1944. Geolog și paleontolog de seamă, I. Simionescu a fost, în același timp, un strălucit reprezentant al învățământului românesc. El, arată autorul, „s-a dăruit trup și suflet școlii pe care a cinstit-o mai mult decât orice și căreia i-a închinat tot ce a avut el mai bun în suflet și în minte. De aceea, I. Simionescu poate fi așezat la locul de cinste în galeria marilor dascăli ai neamului nostru, în rândul aceluia pentru care profesoratul este o înaltă datorie sacerdotală, izvorâtă dintr-o tainică chemare lăuntrică”.

Personalitatea multilaterală a savantului, continuă Tr. Săvulescu, „i-a îngăduit să fie de folos nu numai ca cercetător și profesor, ci să la parte activă și să contribuie la înălțarea culturii în genere din țara noastră. Îmboldit de bunătatea sa sufletească și binecuvântat de harul vorbirii și scrisului, I. Simionescu a împărtășit cu gest de pontif pe oricare i-a ieșit în cale, dând să soarbă din potirul științei și omului care știe, și celui care crede că știe, și celui care n-a apucat să știe”.

Membru al Academiei Române din 1911, a desfășurat în sânul acesteia o activitate plină de dăruire. „Nedilatat de orgoliul măririi — arată autorul —, nerăvășit de patimi și de desertăciuni, senin, împăcat cu sine însuși și cu semenii, blând ca un copil, dar dărz în înfăptuirea gândurilor ce-l frământau, I. Simionescu, ca președinte al Academiei Române, a izbutit să cimenteze cu iubire, cu încredere, cu stimă reciprocă și muncă comună, suprema noastră comunitate spirituală, pe care a condus-o cu multă dibăcie și a încălzit-o cu bunătatea fără de margini a sufletului său.

În orice împrejurare, de bucurie sau întristare, de nădejdi sau zbucium, când era vorba de țară și neam, glăsul lui răsună vibrant și cu tălc sub cupola Academiei Române, de pe locul de unde frumusețea chipului său de patriarh apărea străjuită de icoanele ctitorilor înaintași”.

In ziarul *Universul* din 2 februarie, Gabriel Tepelea publică însemnările intitulate *Împotriva febrei feudale*, referitoare la „mentalitatea ce domină politica maghiară” și care este „o mentalitate feudală, de clasă stăpânitoare. Oamenii care au trăit veacuri întregi din munca altora nu vor să privească veacul drept în crucea ochilor, să-i simtă îndemnurile. Au stăpânit și vor să mai stăpânească”.

Din această mentalitate feudală izvorăște setea de dominație a Ungariei „în arcul carpatic și în bazinul dunărean. Pentru oamenii politici din Ungaria, concepția unei Ungarii în granițele etnice

Cronică mărunță

pentru problemele evreiești aduce la cunoștința generală că valabilitatea dovezilor de autorizare de exercitare profesiei și de scutire de muncă obligatorie, eliberate evreilor în cursul anului 1943 se prelungește în continuare până la 15 februarie 1944.

• Sunt citați pe națiune, pentru acte de filantropie și binefacere, Elena general Eremia Grigorescu, din com. Ivesti, jud. Tecuci, și Gheorghe Gheorghide, din com. Șerbănești, același județ.

• Prof. Radu Vulpe, de la Universitatea din Iași, conferențiază în cadrul Institutului de studii balcanice despre Valul roman din sudul Basarabiei, ridicat în sec. IV d. Chr.

• Apare volumul Teatrului în bețe de Neagu Rădulescu. Din prefața cărții, semnată de Pamfil Șeicaru: „Este incomod Neagu Rădulescu pentru confrăți, pentru actori, pentru toată faima literară și artistică prin siguranța cuvântului și potrivirea liniei, prin ironia lui tinerească, adică fără indulgență. Mai mult decât un caricaturist, Neagu Rădulescu reprezintă o splendidă manifestare a spiritului critic, rezumând în câteva linii o judecată precisă, clară, deosebit de seducătoare independență”.

• Pentru a preveni izbucnirea unei eventuale epidemii de febră tifoidă în Capitală, prin consumarea de alimente și de apă de băut de proveniențe dubioase, Inspectoratul sanitar general hotărăște

FEBRUARIE
1944

Dim. alisul
cinematografic
al lunii

Cronică mărunță

vaccinarea antitifo-paratifică a întregii populații a Bucureștilor.

● „Ar fi de dorit, scrie Curențiu, ca și pietonii să fie luați în seamă de agenții de circulație care manipulează stopurile electrice. De obicei, aceștia dau întâietate numai vehiculelor, ținând pe pietoni în loc timp destul de îndelungat, pentru un tramvai sau automobil care se află la destulă distanță ca să poată opri. Și pietonii sunt grăbiți, și ei au treburi, lucru de care ar trebui să se ție seamă”.

● „După cunoscutele și apreciatele lucrări Miron Costin și Mesterul Manole, d. Dumitru Almaș — scrie Evenimentul zilei — ne aduce un nou roman, Acolo în Filioara, de factură semănătoristă, în care întârșează cu o deosebită putere viața satului. Prin latura de evocare a copilăriei rurale, autorul se situează sub zodia primelor sale lucrări”.

● Patinajul era foarte apreciat la Curtea Franței, înainte de Revoluția franceză. Cercurile Curții îl practicau îmbrăcate în costume elegante. Maria Antoaneta însăși asista la serbările date pe gheață, dintr-o salie în formă de leabădă. Se povestește că odată un cavaler a zgâriat în pruietele lui pe gheață un cuvânt care trebuia să o prevină pe regină de o primejdie care o amenința, atât de rafinată ajunsese arta patinajului.

● În februarie 1944 funcțio-

este o concepție minoră. Adevărata concepție majoră maghiară constă în a strânge popoarele din bazinul dunărean sub sceptrul ocrotitor al Sfintei Coroane”.

Pretextul, continuă autorul, „astăzi este cultura superioară. Toată lumea e împânzită cu publicații în limbile de circulație europeană din care cititorul năuc află că Adam și Eva au fost unguri, că tata Noe nu consuma decât vin de Tokay, că soarele răsare mai întâi pe pustă. Toate cele trecute, prezente și viitoare sunt inventate de unguri.

Ei au fost primii monoteiști, ei au descoperit alfabetul, peria de dinți și săpunul”.

Bineînțeles, scrie în continuare G. Tepelea, „sunt și în Ungaria persoane de bun simț, sunt oameni care văd ridicolul și izolarea în care se complăce politica unei clase retrograde și care amenință să șteargă prin procedeele ei o țară înfiptă în inima Europei. Glasul bunului simț e înăbușit acolo de hipertrofierea eului nesătul al unei clase. Sunt retezate sistematic toate punțile întinse spre înțelegeri, spre realități, spre armonie cu vecinii. Toți cei ce reclamă o ancorare în realități sunt stigmatizați de aparatul propagandistic a unei clase.

Iată de ce noi, menționează în încheiere autorul, nu dăm luptă în scrisul nostru cu un popor, ci cu o mentalitate. O mentalitate de clasă, o mentalitate feudală, retrogradă. Când va dispărea mentalitatea aceasta va coborî și armonia în sectorul sud-estic al Europei”.

Un gest de solidaritate românească: guvernul de la București trimite în dar copiii francezi 51 vagoane cu alimente, fapt apreciat ca deosebit de semnificativ de cercurile politice și presa franceză. Astfel ziarul *Lyon Républicain* scrie: „Când te gândești la jertfele pe care viteazul popor român le îndură de la începutul războiului, nu poți decât să admiri și mai mult gestul ce l-a avut pentru țara noastră”. *L'Eclair* de Nice consemnează: „Această nouă dovadă de simpatie are cu atât mai multă valoare, cu cât venind după multe altele emană de la o țară greu angajată în război”.

La rândul său, *La Dépêche Dauphinoise* subliniază: „A trimite de mâncare copiilor noștri, a căror sănătate e din ce în ce mai compromisă de privațiuni, înseamnă că România iubeste într-adevăr Franța și că-și da toate silințele s-o salveze”.

Ch. Maurras, membru al Academiei Franceze, directorul ziarului *L'Action Française*, relevă și el semnificațiile ajutorului românesc: „Magnificile daruri făcute de România Franței, atât de prețioase pentru noi pe aceste vremuri de lipsuri, expedițiile de unt-

Demonstrație,
la Riga,
impotriva
intenției U.R.S.S.
de a anexa
Letonia
(foto Realitatea Ilustrată)

Ziaristi
finlandezi
in vizită
la București,
la sosire
pe aeroportul
Baneasa

delemn, de zahăr, de unt, de paste, de dulceturi și de bomboane, în vagoane întregi — au sosit paisprezece și sunt anunțate mai mult de cincizeci — ce ni-s adresate în special de femeile și fetele române, probează o prietenie pe care — hotărât lucru — nimic n-o zdruncină, nici războiul, revoluția, fericirea ori nefericirea, dar pe care totul o mișcă, o dezolează sau o consolează”.

La 8 februarie 1859, Alexandru Ioan Cuza intra în București, ca domn al Principatelor Unite. Consemnând momentul din urmă cu 85 ani, ziarul *Evenimentul zilei* notează: „Cuza este primit cu însuflețire în această zi în București. În aceeași zi, în fața Adunării electivă muntene, care se rostise în unanimitate pentru domnia sa, Cuza Vodă depune legiuitul jurământ.

Momentul este înălțător — continuă ziarul citat. Cu acest prilej domnitorul Principatelor Unite dă o proclamație către țară în care anunță o serie de reforme și face apel la pacea internă, întrucât «numai iubirea între filii aceleiași țări și nații, numai o deplină armonie între clasele societății întrunind toate puterile poate să ne întărească...»”.

Reținem aceste considerații *Despre noblețea gazetăriei* de Dem. Theodorescu, publicate în ziarul *Ecoul*: „Este un titlu de înaltă deosebire pentru gazetăria românească faptul că, la noi, ea n-a purces, ca în toate țările apusene, din exploatarea mercantilă a curiozității publice, ci a fost din capul locului o întreprindere de semănare a luminilor. De la vânzătorii de știri ai Italiei veacului de mijloc, până la faimoasa *La Gazette* a lui Theophraste Renaudot sau străvechile almanahuri germane, presa n-a început decât ca o afacere comercială”.

România, continuă autorul amintit, „are cinstea în această privință de a putea nota în modesta istorie a culturii ei frumusețea unei incontestabile originalități: ziarul la noi a pornit din îndemnul de a învăța, slujit de oameni care, în calitatea lor de dascăli, se simțeau necesar gazetari”.

Sunt evocate apoi „cele două mai înalte culmi ale inteligenței naționale, Eminescu și Iorga”, în același timp și mari gazetari, care „și-au desăvârșit investițiile pentru eternitatea recunoștinței românești în gazetăria lor. O gazetărie pe care au servit-o profesional, cu stăruință și cu voluptate de jertfă a celui mai aprig cotidian. O gazetărie care nu i-a micșorat și nici nu i-a îndepărtat de la suveranitatea geniului lor, ci care a împăcat-o și a verificat-o permanent”.

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

nau în Capitală: 723 restaurante, 352 birturi, 610 bodegi, 30 hanuri.

● Primă audiere în cadrul celui de-al cincilea concert al orchestrei de cameră „ACT”: Opt piese pentru orchestra de coarde op. 44 de Paul Hindemith: dirijor — Constantin Silvestri.

● Fabricile „Otto” și „Gagei” sunt autorizate să pună în vânzare pâine albă conservată, pentru eventualitatea unor atacuri aeriene. „Pâinea de război” se vinde în cutii de 500 grame, învelite în celofan, la prețul de 100 lei una.

● Steaua fără nume, care se anunță a fi viitoarea premieră a Companiei „Beligan — Placentini — Anghelescu” de la Teatrul „Alhambra” — scrie *Evenimentul zilei* — se spune că e o piesă originală, adică și scrisă de un român și interesantă. Se discută însă în jurul numelui autorului, necunoscut marelui public și ascuns după un pseudonim, Victor Mincu (alias Mihail Sebastian). Mircea Ștefănescu, în *Vremea*, publică un articol elogios despre această nouă creație dramatică românească, în care susține că „autorul e bărbat; piesa e bună”.

● La sfârșitul lui ianuarie 1944, în București se găseau: 4 778 cai, 6 612 boi, 1 876 bivoli, 66 680 ovine, 185 caprine, 8 170 porci, 1 485 iepuri de casă, 70 035 câini, 26 mângari, 18 mângărițe, 3 câțari.

ISTORIA ȘI ȘCOALA

COLEGIUL „GH. LAZĂR” DIN SIBIU

Iată, pentru început, vești din partea membrilor Cercului de istorie ASTRA al Colegiului „Gheorghe Lazăr” din Sibiu, într-o scrisoare semnată de elevii **TITUS POPESCU, RUXANDRA-FELICIA ENACHE** și **SORINA COTĂRLEA**.

Cercul a fost înființat în ianuarie 1990, din inițiativa și sub conducerea d-lui prof. **VA-SILE MIHAI CÂMPEANU**. Printre acțiunile la care au participat membrii cercului se înscriseră aniversarea a 130 ani de la înființarea ASTREI și, respectiv, tricentenarului colegiului lor.

Tinerii și pasionații istorici din colegiul „Gh. Lazăr” pregătesc și apariția unei publicații, *Astra-Historica*, prin intermediul căreia să-și facă cunoscute activitatea cercului, preocupările lor, rezultatele primilor pași în investigațiile istorice.

Continuăm și în această lună să prezentăm în cadrul paginilor puse la dispoziția prietenilor și cititorilor noștri din școli și facultăți alte scrisori sosite de la aceștia.

Așteptăm, de asemenea, vești din partea noilor bursieri ai Fundației Culturale Magazin Istoric (ale căror nume au fost publicate în nr. 12/1993), oferindu-le astfel posibilitatea să se prezinte colegilor lor, să se cunoască mai bine în preocupările și aspirațiile lor în întâlnirea cu universul cercetării istorice.

Mulțumindu-le tuturor celor care ne-au scris, vă dorim dragi prieteni multe succese la învățătură, multă sănătate și bucurii.

Împărtășim și noi speranța prietenilor noștri sibieni că, în colegiul lor — dar nu numai aici — „istoria neamului și istoria universală își vor recăpăta locul binemeritat în conștiința noastră, a tuturor, pentru că avem nevoie să ne cunoaștem și să ne simțim rădăcinile și pentru că patriotismul rămâne una dintre coardele cele mai înalte ale sufletului nostru”.

Felicitări și vă dorim mult succes în acțiunile voastre despre care așteptăm, bineînțeles, să ne mai scrieți.

N. IORGA LA MĂNĂSTIREA DEALU

Sub titlul *Șoimii de la Mănăstirea Dealu*, d-nii **NICOLAE ROBOIU** și **SORIN ENESCU** publică o culegere de „amintiri despre Liceul Militar «Nicolae Filipescu» de la Mănăstirea Dealu”, dintre anii 1912-1948.

Printre primii profesori ai liceului s-au aflat și nume de prestigiu ale istoriografiei

românești: N. Bănescu, N. Cartoian, Gh. Giuglea, Th. Naum.

Dintre amintirile reunite în acest volum, iată una semnată de Victor C. Brânduş: „În primăvara anului 1931, funcționam ca profesor de limbă latină și drept la liceul de la Dealu, când într-o dimineață însoțită cobora din mașină profesorul Nicolae Iorga, care era și primul ministru al țării.

Neavând ore de curs, l-am întâmpinat pe profesorul meu din anul 1924, l-am salutat respectuos și l-am însoțit în incinta mănăstirii, unde se afla și preotul paroh Petre Popescu.

În biserică, profesorul s-a aplecat cu maximă reverență și pioșenie în fața sarcofagului eroului de la Călugăreni și observând praf pe deasupra mormântului — lespezii de marmură — care nu fusese șters dintr-o incurie, Nicolae Iorga l-a cules pe buricul degetului și l-a spus graseind cucernicului preot:

— Ce este, asta părinte?

— Domnule profesor, este patina vremii!

Atunci primul ministru contrariat, cu voce-i schimbată, îi zise:

— Nu, nu părinte! Nul! Este patha dumitale! Mihai Viteazul ne-a unit pe toți românii, el, traiectorie luminoasă a neamului și de aceea, părinte, dumneata personal în fiecare dimineață să ștergi praful de pe mormântul eroului voievod.

Această lecție de înaltă valoare patriotică și pedagogică îmi stăruie și acum în memorie”.

CERCETAȘII PLOIEȘTENI

DL. profesor **NICOLAE I. BĂRBIERU**, din Ploiești, în vârstă de 88 ani, ne trimite câteva însemnări privind activitatea cercetașilor — organizație pentru educarea tineretului înființată în țara noastră în 1914, după modelul organizațiilor similare din Anglia, Franța, Italia etc. „De cercetași, scrie d-sa, am fost mult prea legat. Din 1919 în 1925 mi-am făcut stagiul de cercetaș, apoi de la 1925 și până la desființarea cercetașiei (1938) am fost secretar al Cohortei și comandant al Centuriei cercetașilor din Ploiești, conducându-i la jămboreele de la Piatra Neamț (1930) și de la Sibiu (1932)”.

Reținem din însemnările d-lui prof. N.I. Bărbieru aceste informații privind tabăra cercetașilor ploieșteni de la Sinaia (iulie 1915).

„În educația prin cercetașie a tineretului nostru, ce s-a făcut de la noi de la 1914 și până în anul 1938, se foloseau și taberele în care căpătau deprinderi de a trăi viața prin ei. O

asemenea tabără a cercetașilor din Cohorta „Grivița” Ploiești a avut loc la Sinaia în iulie 1915.

Pentru această tabără, s-au înscris 31 cercetași: 26 elevi ai liceului, 1 de la Școala comercială și 4 particulari. Au obținut 6 corturi de la Batalionul 3 Vânători, datorită colonelului T. Tăutu, generalul de mai târziu, eroul de la Cerna. Era membru al secțiunii cercetașilor. Din inițiativa șefului de grupă, Antonescu G. Gheorghe, cohorta a dat o reprezentare de cinematograf cu rezultatul net al sumei de 329,35 lei. Din această sumă au procurat vase pentru bucătărie pentru suma de 87 lei.

În timpul bivuacului de la Sinaia, cercetașii au făcut trei excursiuni mai mari:

a) La 19 iulie la muntele Vârful cu Dor, conduși de prof. Pană Popescu, însoțiți și de cercetașii din Sinaia, conduși de Gh. D. Mugur, inginer Nicolescu, P. Popa și C. Ionescu.

b) La 20 iulie, cercetașii au mers la Azuga, conduși de sublocotenentul Mișu Ivănescu.

c) La 24 iulie, la Stâna Regală, conduși de profesorul Pană Popescu, comandantul Cohortei.

Bivuacul a ținut 11 zile, atât cât le-a ajuns suma adunată de cercetași”.

TESTE DE ISTORIE

În nr. 11/1993, la rubrica *Cărți sosite la redacție*, am prezentat și lucrarea *Teste de cunoștințe privind istoria României*, avându-i ca autori pe Doru Dumitrescu, Nicoleta Dumitrescu, Laura Căpiță și Bogdan Murgescu.

Volumul s-a bucurat de interesul cititorilor noștri pasionați de istorie, primind multe solicitări din partea acestora spre a le expedia această carte. Ne-au solicitat-o, astfel: **PAUL STOICA**, din Mangalia; **GABRIELA MACAȘOI**, din Oltenița; **FLORICA TRIP**, din Sat Sitani, com. Pomezee, jud. Bihor; **ROXANA-SUSANA VRABIE**, din Alba Iulia ș.a.

Mai întâi, precizăm că noi nu ne ocupăm cu comerțul de carte, lucrările semnate în cadrul rubricii respective primindu-le doar într-un singur exemplar pentru popularizare.

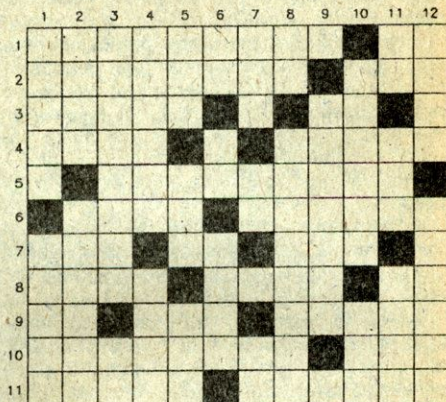
Apoi, în cazul acestei lucrări, precizăm pentru cei care ne-au solicitat-o că, luând legătura cu autorii respectivi, aceștia ne-au comunicat faptul că întreg tirajul a fost epuizat. În prezent, colectivul de autori lucrează la o nouă ediție, revizuită, a testelor, în concordanță cu noile manuale de istorie.

Așadar, pe curând o nouă ediție a solicitatelor teste de istorie.

TEATRUL ANTIC

ORIZONTAL: 1) Descrierea asasinării de către soția sa Clitemnestra a acestui erou al războiului troian este subiectul primei părți a trilogiei *Orestia* de Eschil, supranumită de Goethe „capodopera capodoperelor” — Ovidiu Popa. 2) Poet dramatic latin (c. 190-159 î. Ch.), autorul unor comedii ce se impun prin realismul personajelor și echilibrul construcției (*Fata din Andros*, *Eunucul* etc.) — Diminutiv de la Teodor. 3) Denumirea antică a Greciei — În cercul 4) Copile (reg.) — Poet comic latin (Titus Marcius c. 250-184 î. Ch.), remarcabil prin trăsura originală a temelor și verva dialogurilor (*Soldatul fantaron*, *Casa cu stafii*, *Comedia măgarilor*). 5) Capodoperă a poetului elin Sofocle, tragedia cea mai des jucată a teatrului antic grec, ce redă destinul acestui erou teban, dezlegătorul enigmei Sfînxului (2 cuv.). 6) Medic oftalmolog german — Cartier ieșean. 7) Trecătoare — Marginile unui teren — Sistem de unități de măsură din fizică. 8) Una din primele tragedii ale lui Sofocle, al cărui protagonist este acest erou al războiului troian, al doilea viteaz după Ahile — Fluviu în Europa centrală — Aur (simb.). 9) Cornel Dinu — Grup de actori care luau parte la desfășurarea acțiunii dramatice ca personaj colectiv prezentând și comentând prin cântec, recitare, mimică sau dans, acțiunea — Secret. 10) Cel de-al treilea mare tragic grec, după Eschil și Sofocle, semnatul unor tragedii admirabile prin realismul reprezentării și subtilitatea analizei psihologice (*Andromaca*, *Troienele*, *Rugătoarele*, etc.) — Cheie și notă muzicală. 11) Oțet — *Ifigenia în...*, tragedie din Euripide ce prezintă sacrificiul eroinei (impus de părintele ei Agamemnon) pentru binele public.

VERTICAL: 1) Cea mai strălucită cetate a Greciei antice, locul de desfășurare a primelor spectacole teatrale organizate de conducătorul acesteia, Pisistrate, cu peste 2 500 de ani în urmă — Comedie antirăzboinică (păstrată alături de alte nouă comedii — dintre care amintim: *Broaștele*, *Adunarea femeilor*, *Viespile*, s.a.) de la cel mai de seamă poet comic al antichității, greul Aristofan. 2) Cetate antică din Sicilia, unde s-a retras și a murit marele poet tragic grec Euripide — Răzvărit contra asupritorilor. 3) Frumoasă — Birl! 4) Eroina titulară a acestei tragedii de Euripide, soție înșelată și parăsită care se războia omorându-și rivala și proprii săi copii. — 92 în cifre romane. 5) Mijlocul unui penar! — Abreviere pentru „debit” — Urmează după șapte. 6) Zimțat pe centru — Reprezentările teatrale ateniene (trei comedii și trei tragedii) se desfășurau pe durata a trei astfel de perioade de timp (nom.). — Altă comedie de Aristofan, în care sunt criticați sofistii, cei care prin arta retoricii pompoase și a raționamentelor vicioase, induceau în eroare justiția (neart. pl.). 7) Piesă folosită la îmbinarea tablelor — Pavel Sorescu — Afirmatie. 8) Produs avicol —

... înălțuit, capodoperă a lui Eschil în care este evocat acest titan pedepsit de Zeus pentru că a răpit focul din Olimp. 9) Sora Ifigeniei, cea care l-a ajutat pe fratele ei Oreste să-și răzbune părintele, subiectul tragediilor lui Euripide și Sofocle. 10) Cuvânt grec pentru „țap”, de la care provine denumirea tragediei (*Cântecul țapilor*), spectacol născut din cântecele și dansurile prilejuite de sărbătorile lui Dionysos (divinitate ocrotitoare a viilor, livezilor și ogoarelor roditoare) și la care cântăreții (viitorii actori) purtau măști de țap — Pro-nume reflexiv. 11) Inimă de boem! — Rege al Tărilor Galilor — Electrod pozitiv. 12) Autor de poezie — Perioadă de timp la care aveau loc reprezentările antice la Atena (adj.).

Dicționar: NATE, HAAB, MTS, ODER, GELA, XCII, UEL

Dorin MÂNZAT

Soluția careului *Unirea Principatelor*: MILCOV - LEGE - UNIRE - CAROL - ROMANIA - ELE - E - AIO - PU - IN - SANO - GAZETA - AD - VULTURI - NUTA - O - RE - UNA - S - RATOI - ARMATA - IRA - FRANTA - ICAR - LINA - COD - SE

Soluțiile jocurilor publicate în nr. 1/1994:
— p. 57: FIDEISM (M-SI-E/DI-F)
— p. 59: RASCOALA - APARARE - SATENI - CRETA - OANA - ARI - LE - A
— p. 92: ZI DE MUNCA PE MOSIE (Z - IDEM - UN - CA/PE - M - O - SI - E)

DIALOG CU CITITORII

PARLAMENTUL SE SESIZEAZĂ

În ședința din 12 ianuarie 1993 a Camerei Deputaților, domnul acad. Gabriel Tepelea (P.N.T.C.D.), președintele Comisiei de cultură, a avut o scurtă intervenție prin care a semnalat o nouă atingere adusă imaginii României, venită din partea unor instituții de cultură cu un prestigiu bine stabilit în lume: Encyclopaedia Britannica. Așa cum cititorii noștri au aflat deja din cotidiane, de la radio și televiziune, în lucrarea Britannica Book of the Year, apărută în 1993, unde se prezintă, la pp. 450-451 și țara noastră, apare și o singură fotografie — reprodusă după The New York Times — care să ne ilustreze: un grup de țigani, despre care ni se spune că trăiesc într-un „lagăr [sau colonie] rural[ă] în partea de nord a țării, după ce un viol l-a determinat pe săteni să-l alunge din casele lor. Țiganii în România și în alte părți au fost supuși în continuare și în 1992 unor atacuri și au fost adesea obligați la o sărăcie extremă”.

Vorbind în Parlament, domnul Gabriel Tepelea, spunea în intervenția sa: „În calitate pe care o am de președinte al Comisiei de cultură, mă văd silit să aduc la cunoștința plenului Camerei și în același timp să cer să se facă demersurile necesare ca imaginea României să nu mai fie prezentată în felul în care veți vedea”. După ce prezintă fotografia incriminată, domnul Gabriel Tepelea justifică demersul făcut în fața Camerei Deputaților: „dacă această fotografie și acest articol apăreau într-un ziar oarecare, puteam trimite un răspuns adecvat printr-una din publicațiile noastre. Contextul este însă solemn. Fotografia și explicațiile apar într-o enciclopedie de tradiție de mare răspândire și autoritate, unde fiecare cuvânt angajează și angajează pentru o perioadă îndelungată... Nu există în România peisaje, mănăstiri luate sub protecția UNESCO etc., care să reprezinte mai adecvat această țară?”.

Răspunzând la 15 ianuarie 1994 unei întrebări pusă de corespondentul BBC, domnul conferențiar Dennis Deletant de la Universitatea din Londra a spus: „aș vrea să precizez ceva; eu nu am nici o legătură cu alegerea fotografiei, deoarece cei care publică Enciclopedia Britanică, de fapt, o publică americană, în ciuda numelui ei, deci cei care au ales fotografia nu m-au consultat. Eu personal, regret că s-a publicat această fotografie, deoarece nu are nimic de-a face cu textul articolului” (Radio Observator).

COMISIA NAȚIONALĂ DE ISTORIE ECLEZIASTICĂ

Cea de-a XX-a întrunire a Comisiei Naționale de Istorie Ecleziastică s-a desfășurat la 15 noiembrie 1993, la mănăstirea Antim din București; dezbaterile fiind consacrate evocării vieții și activității primului mitropolit al Basarabiei românești, GURIE GROSU (1877-1943), la 50 de ani de la încetarea sa din viață.

La lucrările Comisiei a participat Prea Fericitul Părinte Teotist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, comunicările fiind susținute de I.P.S. dr. Nestor Vornicescu, mitropolitul Otteniei, membru de onoare al Academiei Române (președintele Comisiei), acad. Virgil Cândea, pr. Gheorghe Cunesco, arhim. Ioan Ganea, pr. prof. Alexandru Stan, acad. Grigore Vieru.

Au fost prezenți membri ai Academiei Române, înalți prelați, clerici, istorici, ziaristi etc.

ICOANĂ FĂCĂTOARE DE MINUNI

DI. GEORGE GEORGESCU, din com. Șuici, jud. Argeș, ne scrie despre o icoană aflată la Mănăstirea Curtea de Argeș și care, conform tradiției, era făcătoare de minuni.

Prin icoană făcătoare de Minuni înțelegem chipul reprodus al unei persoane sfinte pe care reprezentând-o are puterea de a face minuni. Prima icoană de acest fel cu puteri miraculoase în creștinism este binecunoscuta Mahramă a Veronicăi cu chipul imprimat direct al Mântuitorului „nefăcut de mână”.

Despre „Icoana făcătoare de Minuni” de la Argeș, prima și ampla mențiune o face Paul de Alep la 1657, când vizitează Mănăstirea Argeș consemnând:

„Căci pe locul pe care stă biserica fusese odinioară o baltă formată din izvoare și în mijlocul ei s-a descoperit o icoană a Maicii Domnului pe care unul din preoții a venit să o ducă la biserica din oraș, o biserică închinată Sf. Nicolae, despre care se spune că ar fi prima biserică ridicată acolo. După aceea icoana de care am vorbit mai sus s-a reînnoit la locul său de altădată; și Dumnezeu l-a luminat după aceea pe pomenitul Neagoe Voievod care a venit atunci în acest loc și a început zidirea acestei mănăstiri aici... și face neîncetat minuni și se spune că la o năvălire a unguilor în această țară (1611 n.n.) când au ocupat mănăstirea și au scos ochi sfinților de pe toate icoanele din biserică și au aruncat această sfântă icoană în foc; dar ea a rămas nevătămată”. (Călători străini, vol. VI, 1976, pp. 165 și 168).

Dăinuind prin vreme, în anul 1860 icoana a fost desenată de pictorul Gh. M. Tătăreanu în Albumul Național (păstrat la Biblioteca Academiei, Cabinetul de stampe).

În acest album, sub desenul care reproduce icoana găsim inscripția picturului: „M.D. icoana făcătoare de minuni care a găsit-o Neagoe V.V. când a zidit Curtea D'Argeșu la An 1529. Epis. Argeșu”.

CONTENTS (Romanian History) N. Steinhardt Romanian Realism • I. Scurtu Ion Mihalache (1883-1963) • I. Hudlă 1944. Diary (V) • E. Pop Cluj, 1940 • Șt. S. Gorovel An Old Romanian Family: Sturda (II) • D.A. Lăzărescu Ch. Benoist about Transylvania • Gh. Buzatu The Comintern subsidize the Romanian Communists • V. Nesterov 1958. The Withdrawal of the Soviet Troops from Romania • Șlomo Leibovici-Lal NSDAP writes to A.C. Cuza • P. Cernovodeanu The Environment History • Steven Augnit in Romania • M.M. Szekely Portraits of Boyards • C. Tamaș Ocnele Mari — History of a Prison • N. Petrașcu Bucharest in the XIXth Century • In Bucharest, 50 Years Ago.

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Steinhardt Le réalisme roumain • I. Scurtu Ion Mihalache (1883-1963) • I. Hudlă 1944. Journal (V) • E. Pop Cluj, 1940 • Șt. S. Gorovel Une vieille famille roumaine: Sturda (II) • D.A. Lăzărescu Ch. Benoist sur Transylvanie • Gh. Buzatu Le Komintern a subventionné le P.C.R. • V. Nesterov 1958. La retraite des troupes soviétiques de Roumanie • Șlomo Leibovici-Lal NSDAP écrit à A.C. Cuza • P. Cernovodeanu L'histoire de l'environnement • Steven Augnit en Roumanie • M.M. Szekely Figures de boyards • C. Tamaș Ocnele Mari — l'histoire d'une prison • N. Petrașcu Bucarest au XIXème siècle • A. Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Штайнхардт Румынский реализм • И. Скурту Ион Михалаке (1883-1963) • И. Худля 1944. Дневник (V) • Е. Поп Клуж, 1940 • Шт. С. Горовел Старый румынский род: Стурда (II) • Д. А. Лазареску Ш. Беное о Трансильвании • Г. Бузату Коминтерн финансировал РКП • В. Нестеров 1958. Вывод советских войск из Румынии • Шломо Лейбович-Лали NSDAP пишет А. К. Кузе • П. Черноводину История окружающей среды • Стивен Аугнит в Румынии • М. М. Секей Боаре • К. Тамаш Окнеде Марь: история тюрьмы • Н. Петрашк Бухарест XIX-ого в. • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Steinhardt Rumänisches Realismus • I. Scurtu Ion Mihalache (1883-1963) • I. Hudlă 1944. Tagebuch (V) • E. Pop Cluj, 1940 • Șt. S. Gorovel Familienchronik: Sturda (II) • D.A. Lăzărescu Ch. Benoist über Transylvanien • Gh. Buzatu Die Subventionierung der R.K.P. durch den Komintern • V. Nesterov 1958. Der Rückzug der Sowjetischen Armeen aus Rumänien • Șlomo Leibovici-Lal Die NSDAP und A.C. Cuza • P. Cernovodeanu Die Geschichte des Umwelts • Steven Augnit in Rumänien • M.M. Szekely Bojaren • C. Tamaș Ocnele Mari — die Geschichte eines Zuchhauses • N. Petrașcu Bukarest im XIX Jahrhundert • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) N. Steinhardt Realismo rumano • I. Scurtu Ion Mihalache (1883-1963) • I. Hudlă 1944. Diario (V) • E. Pop Cluj, 1940 • Șt. S. Gorovel La familia Sturda (II) • D.A. Lăzărescu Ch. Benoist sobre Transilvania • Gh. Buzatu El Comintern ha subvencionado al P.C.R. • V. Nesterov 1958. La retirada de las tropas soviéticas de Rumania • Șlomo Leibovici-Lal NSDAP escribe a A.C. Cuza • P. Cernovodeanu La historia del medio circundante • Steven Augnit en Rumania • M.M. Szekely Figuras de boyardos • C. Tamaș Ocnele Mari — la historia de una mazmorra • N. Petrașcu El Bucarest del siglo XIX • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-3129432 sau 3129433.

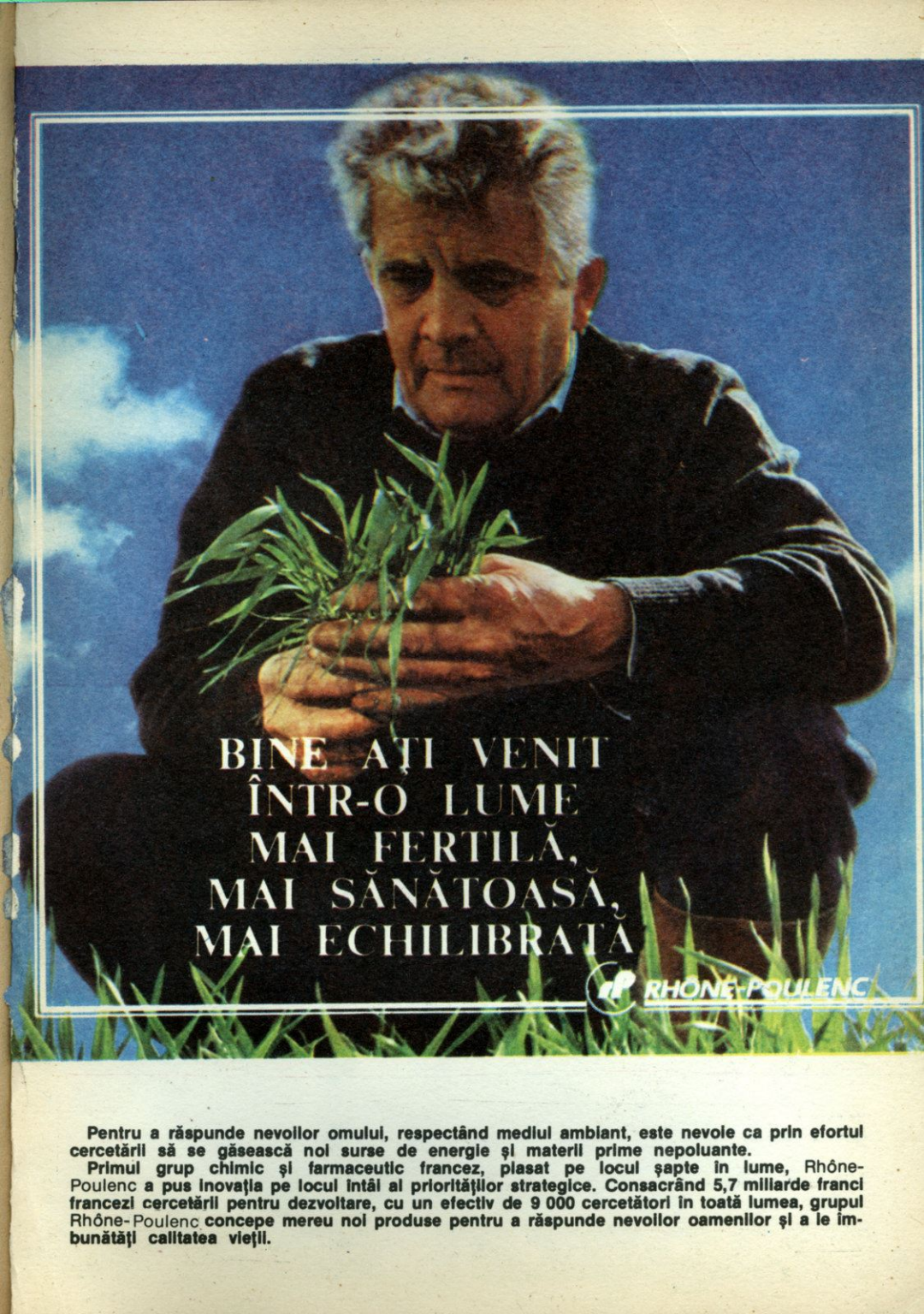
telex : 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

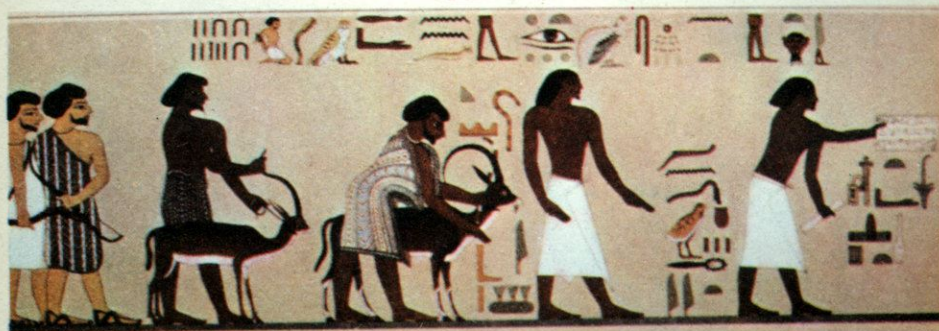
BINE AȚI VENIT
ÎNTR-O LUME
MAI FERTILĂ,
MAI SĂNĂTOASĂ,
MAI ECHILIBRATĂ

RHÔNE-POULENC

Pentru a răspunde nevoilor omului, respectând mediul ambiant, este nevoie ca prin efortul cercetării să se găsească noi surse de energie și materii prime nepoluante.

Primul grup chimic și farmaceutic francez, plasat pe locul șapte în lume, Rhône-Poulenc a pus inovația pe locul întâi al priorităților strategice. Consacrând 5,7 miliarde franci francezi cercetării pentru dezvoltare, cu un efectiv de 9 000 cercetători în toată lumea, grupul Rhône-Poulenc concepe mereu noi produse pentru a răspunde nevoilor oamenilor și a le îmbunătăți calitatea vieții.

magazin istoric